

15 32 100
Παπαδάτου (δωρεά)
ΑΝΤΩΝΙΟΥ Γ. ΠΑΠΠΑΔΑΤΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ

ΟΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ Δ/Γ 101

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΔΙΑ ΤΗΝ Δ' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ ΠΑΛΑΙΟΥ ΤΥΠΟΥ

ΟΕΣΒ

002
ΚΛΣ
ΣΤ2Β
178

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
1947

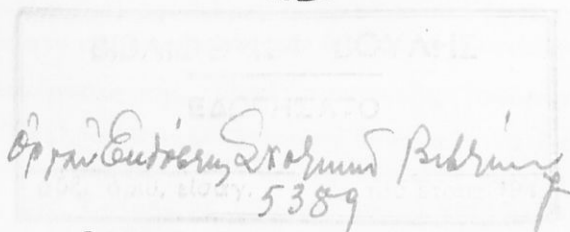
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

15 22 ΕΚ1
ΑΝΤΩΝΙΟΥ Γ. ΠΑΠΠΑΔΑΤΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ

Παπαδάτου (Αντ. Γ.)

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΔΙΑ ΤΗΝ Δ' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ ΠΑΛΑΙΟΥ ΤΥΠΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
1946

002
ΛΠΣ
ΣΤ2Β
172

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ
ΑΙΣΙΟΤΙΧΙΑ

8/10

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ὁρισμός καὶ πηγὰὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας.

Ἐκκλησία καλεῖται τὸ σύνολον τῶν πιστευόντων εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ ἀναγνωρίζοντων αὐτὸν ὡς σωτῆρα τοῦ κόσμου καὶ ἀρχηγὸν τῆς θρησκείας των. Πλὴν τῆς γενικῆς ταύτης σημασίας ἡ λέξις «Ἐκκλησία» ἔχει καὶ μερικωτέραν σημασίαν, δηλοῦσα τὸ σύνολον τῶν χριστιανῶν μιᾶς πόλεως ἢ ἐνὸς κράτους, π. χ. Ἐκκλησία Ἀθηνῶν, Ἀλεξανδρείας, Κωνσταντινουπόλεως, Ρωσικὴ Ἐκκλησία, Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία κ.λ.τ.

Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία καλεῖται ἡ ἔκθεσις περὶ τῆς ἰδρύσεως, ἐξαπλώσεως καὶ ἀναπτύξεως ἐν γένει τοῦ βίου τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς της μέχρι σήμερον.

Αἱ κυριώτεραι πηγὰὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας εἶναι αἱ ἰδιωτικαὶ μαρτυρίαι, τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα καὶ τὰ μνημεῖα.

Αἱ ἰδιωτικαὶ μαρτυρίαι περιέχονται εἰς τὰ συγγράμματα τῶν Ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων, καθὼς καὶ τῶν λοιπῶν ἱστορικῶν συγγραφέων, ἐφ' ὅσον ταῦτα σχετίζονται πρὸς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν.

Τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα εἶναι αἱ διάφοροι διατάξεις τῶν κατὰ καιροὺς ἀρχηγῶν τῆς Ἐκκλησίας καὶ οἱ νόμοι τῶν Κρατῶν οἱ σχετιζόμενοι μὲ τὴν Ἐκκλησίαν.

Τὰ δὲ μνημεῖα εἶναι ἅφ' ἐνὸς μὲν ἡ Ἁγία Γραφή (Παλ. καὶ Καινὴ Διαθήκη) καὶ ἅφ' ἐτέρου οἱ χριστιανικοὶ ναοί, τάφοι, εἰκόνες, νομίσματα καὶ ἐπιγραφαὶ τῶν διαφόρων χριστιανικῶν λαῶν.

Διαιρέσεις τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας.

Τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν δυνάμεθα νὰ διαιρέσωμεν εἰς τέσσαρας περιόδους. Ἡ πρώτη περίοδος ἀρχίζει ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων καὶ φθάνει μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, (1—

313 μ.Χ.). Ἡ δευτέρα περίοδος ἀρχίζει ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ φθάνει εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ χωρισμοῦ τῆς Ἐκκλησίας εἰς Ἀνατολικὴν καὶ Δυτικὴν (σχίσμα, 313—867). Ἡ τρίτη περίοδος ἀρχίζουσα ἀπὸ τὸ σχίσμα φθάνει μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων (867—1453). Ἡ τετάρτη περίοδος ἀρχίζει ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων (1453) καὶ φθάνει μέχρι σήμερον ⁽¹⁾.

(1) Νεώτεροι ἱστορικοὶ διαίρουσιν τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν εἰς τέσσαρας μὲν περιόδους, ἀλλὰ κατὰ διάφορον χρονολογικὴν τάξιν, ἥτοι :

Περίοδος Α' Ἀπὸ τοῦ 1ου μέχρι τέλους τοῦ 7ου αἰῶνος.

» Β' Ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 7ου μέχρι τῶν μέσων τοῦ 15ου αἰῶνος.

» Γ' Ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 15ου μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 19ου αἰῶνος.

» Δ' Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 19ου αἰῶνος μέχρι σήμερον.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΡΩΤΗ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ (1-313 μ. Χ.)

1. Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ ΠΡΟ ΤΗΣ ΕΜΦΑΝΙΣΕΩΣ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ. ΙΔΡΥΣΙΣ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Σωτῆρος κύριοι παντὸς σχεδὸν τοῦ πολιτισμένου κόσμου ἦσαν οἱ Ῥωμαῖοι. Οὗτοι ὑπέταξαν τὴν Ἑλλάδα, τὴν ἐστὶν τότε πάσης προόδου καὶ πάσης σοφίας, καὶ παρέλαβον ἐξ αὐτῆς τὸν Ἑλληνικὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν Ἑλληνικὴν θρησκείαν. Ἡ θρησκεία λοιπὸν τῶν κατοίκων τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, τὴν ὁποίαν κατὰ τὸ πλεῖστον παρέλαβον ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας ἦτο ἡ πολυθεΐα. Οἱ Ἕλληνες, ὡς γνωστόν, εἶχον θεοποιήσει τὰς δυνάμεις καὶ τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως. Τοῦτο ἔπραξαν, διότι ἠσθάνοντο τὴν ἐπίδρασιν τούτων εἰς τὴν ζωὴν των, ἔβλεπον δέ, ὅτι δὲν εἶχον τὴν δύναμιν νὰ ἀντισταθοῦν εἰς τὴν ἐμφάνισιν τῶν φυσικῶν φαινομένων ἢ νὰ μεταβάλουν τὴν ἐνέργειάν των.

Τοὺς θεοὺς τούτους, οἱ ὁποῖοι ἀντιπροσώπευον τὰς δυνάμεις καὶ τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως, τοὺς ἐφαντάσθησαν ὡς ἀνθρώπους, μὲ τὴν διακρίνουσαν δὲ σὺ τοὺς φαντασίαν, ἔπλασαν καὶ διαφόρους μύθους, διὰ νὰ ἐξηγήσουν τὰς σχέσεις τῶν θεῶν καὶ ἀναμεταξύ των καὶ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους.

Ἄλλ' ἐπειδὴ οἱ θεοὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ῥωμαίων ἦσαν ὅμοιοι πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, εἶχον καὶ ὅλα τὰ πάθη καὶ τὰ ἑλαττώματα τῶν ἀνθρώπων. Μὲ τοιοῦτους θεοὺς βέβαια δὲν ἦτο δυνατόν οἱ ἄνθρωποι νὰ ἔχουν ὀρθὰς ἠθικὰς ἀρχὰς καὶ νὰ ζοῦν ὀρθὸν ἠθικὸν βίον. Οἱ θεοὶ των δὲν παρεῖχον εἰς αὐτοὺς τὸ καλὸν παράδειγμα, διὰ νὰ τὸ μιμηθοῦν.

Ἡ ἰδέα ὅμως τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ ὑπάρχει ἐκ φύσεως εἰς τὸν ἄνθρωπον· εἶναι δῶρον τὸ ὁποῖον τοῦ ἐχάρισεν

ὁ Δημιουργός του. Διὰ τοῦτο πολλοὶ σοφοὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐβλεπον τὴν κατάστασιν αὐτὴν καὶ προσεπάθησαν νὰ ἀποκαθάρουν τὰς ὑπαρχούσας θρησκευτικὰς καὶ ἠθικὰς ἀρχάς, (Πυθαγόρας, Σωκράτης, Πλάτων, Ἀριστοτέλης, Παναίτιος, Ποσειδώνιος κτλ.).

Ἄλλ' αἱ διδασκαλαὶ τῶν σοφῶν δὲν παρεῖχον πλήρεις θρησκευτικὰς καὶ ἠθικὰς ἀληθείας, συχνὰ δὲ συνεκρούοντο πρὸς ἀλλήλας. Διὰ τοῦτο οἱ σοφοὶ δὲν κατάρθωσαν τίποτε περισσότερον, παρὰ νὰ μεταδώσουν εἰς πολλοὺς τὴν ἀδιαφορίαν πρὸς τὴν εἰδωλολατρείαν καὶ νὰ τοὺς καταστήσουν ἐν μέρει ἀθρήσκους. Οἱ περισσότεροι τῶν σοφῶν κατέληξαν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὑπάρχει ἀνάγκη θείας ἐπεμβάσεως, διὰ νὰ διδαχθῇ ὁ κόσμος τὴν ἀληθινὴν θρησκείαν καὶ τὴν ἀληθινὴν ἠθικὴν.

Πλὴν τῶν εἰδωλολατρῶν ὑπῆρχε καὶ εἰς λαός, ἔχων τὰς ὀρθότερας περὶ Θεοῦ ἰδέας, ὁ Ἰουδαϊκός. Οἱ Ἰουδαῖοι ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων ἐλάτρευον τὸν ἀληθινὸν Θεόν. Ὁ θεόπνευστος Μωσαϊκὸς νόμος περιεῖχε θαυμασίας ἠθικὰς ἀρχάς, αἱ ὁποῖαι ὠδήγουν εἰς τὴν εὐτυχὴ συμβίωσιν τῶν ἀνθρώπων. Ἀλλὰ καὶ ὁ Μωσαϊκὸς νόμος ἐδόθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἵνα προετοιμάσῃ μόνον τὸν κόσμον, διὰ τὴν Ἀποκάλυψιν εἰς αὐτὸν τῆς ἀληθινῆς θρησκείας καὶ τῆς ἀληθινῆς ἠθικῆς. Διὰ τοῦτο εἰς τὰ ἱερὰ βιβλία τῶν Ἰουδαίων ἐπροφητεύετο, ὅτι θὰ παρουσιάζετο ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου, Μεσσίας εἰς αὐτὰ ὀνομαζόμενος.

Αἱ σκέψεις καὶ αἱ ἐλπίδες τῶν εἰδωλολατρῶν καὶ τῶν Ἰουδαίων ἔγιναν πραγματικὰ γεγονότα. Κατὰ τὸ ἔτος 754 ἀπὸ κτίσεως Ρώμης, ἐπὶ αὐτοκράτορος Ὀκταβιανοῦ Αὐγούστου (30 π. Χ.—14 μ. Χ.), ἐγεννήθη εἰς τὴν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοὺς Χριστός, ἐκ Πνεύματος Ἀγίου καὶ τῆς Παρθένου Μαρίας. Ὁ Ἰησοὺς ἔζησεν εἰς τὸν κόσμον ἐπὶ τριάκοντα τρία περίπου ἔτη ὡς ἄνθρωπος, διδάξας τὴν ὑψίστην καὶ τελείαν θρησκευτικὴν διδασκαλίαν. Ἡ διδασκαλία τοῦ Σωτῆρος τόσῃν ἐπίδρασιν εἶχεν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀκουόντων, ὥστε ἠναγκάζοντο οὗτοι νὰ ὁμολογοῦν ὅτι «οὐδέποτε ἄνθρωπος ἐλάλησεν, ὡς οὗτος ὁ ἄνθρωπος».

Περὶ τοῦ Θεοῦ ἐδίδαξεν ὁ Σωτὴρ ὅτι εἶναι πατὴρ τῶν ἀνθρώπων καὶ ὄχι μόνον τῶν Ἰουδαίων καὶ ὅτι πάντες οἱ εἰς

Αὐτὸν πιστεύοντες ἀποτελοῦν τὴν βασιλείαν Του, ἀνεξαρτήτως φυλῆς καὶ γλώσσης. Ὡς πρὸς τὴν σχέσιν τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸν Θεὸν ἐδίδασκεν ὅτι ἀληθὴς εὐσέβεια εἶναι, οὐχὶ ἡ ἐκτέλεσις μόνον ἐξωτερικῶν τύπων, ὅπως ἐπίστευον οἱ Ἑθνικοὶ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι, ἀλλ' ἡ πρόθυμος καὶ ὑϊκὴ ὑποταγὴ καὶ ἀγάπη πρὸς Αὐτόν. «Οὐχ ὁ λέγων μοι Κύριε, Κύριε εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς.» (Ματθ. Ζ' 21). Ὡς πρὸς δὲ τὴν σχέσιν τῶν ἀνθρώπων πρὸς ἀλλήλους ἐδίδασκεν, ὅτι πρέπει νὰ βασιλεύῃ εἰς τὰς καρδίας των ἡ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπη, οὐχὶ φαινομενικὴ, ἀλλὰ πραγματικὴ δι' ἔργων ἀγαθῶν ἀποδεικνυομένη καὶ ἐπекτεινομένη καὶ μέχρι τῶν ἐχθρῶν μας.

Ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, ὅχι μόνον ἀπεκάλυψε εἰς τὸν κόσμον τὴν τελείαν θρησκείαν, ἀλλὰ καὶ ἔδωκε τὸ πρότυπον παράδειγμα τῆς θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς ζωῆς. Καθ' ὅλον τὸν ἐπὶ γῆς βίον τοῦ ἔζησε σύμφωνα μὲ τὰς ὑπ' αὐτοῦ διδαχθεῖσας ἠθικὰς ἀρχάς· ἀμαρτίαν οὐδέποτε ἐποίησεν, οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ, περιήρχετο δὲ συνεχῶς διδάσκων καὶ εὐεργετῶν καὶ ἐπὶ τέλους προσέφερεν ἑαυτὸν εἰς τὸν θάνατον χάριν τῶν ἀνθρώπων. Τοιοῦτοτρόπως ἵδρυσεν ὁ Σωτὴρ τὴν Χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἐκάλεσε τοὺς πάντας εἰς ἠθικὴν ἀναγέννησιν.

Διὰ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας μετὰ τὴν ἐκ τοῦ κόσμου ἀναχώρησίν του, ἐξέλεξε ὁ Ἰησοῦς δώδεκα μαθητάς, ὑποσχεθεὶς εἰς αὐτοὺς ὅτι θὰ ἀποστείλῃ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ἵνα ὁδηγήσῃ καὶ ἐνισχύσῃ αὐτοὺς εἰς τὸ ἔργον των. Τὰ ὀνόματα τῶν δώδεκα μαθητῶν τοῦ Ἰησοῦ, τοὺς ὁποίους καλοῦμεν Ἀποστόλους, ὡς ὑπ' αὐτοῦ σταλέντας πρὸς ἐξάπλωσιν τῆς Ἐκκλησίας, εἶναι τὰ ἑξῆς: Σίμων ἢ Πέτρος καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἀνδρέας· Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης, υἱοὶ τοῦ Ζεβεδαίου· Θωμᾶς καὶ Ματθαῖος· Φίλιππος καὶ Ναθαναὴλ ἢ Βαρθολομαῖος· Ἰάκωβος ὁ υἱὸς τοῦ Ἀλφαίου καὶ Ἰούδας ἢ Θαδδαῖος· Σίμων ὁ Ζηλωτὴς καὶ ὁ προδόσας τὸν Σωτῆρα Ἰούδας. Τὸν προδότην Ἰούδαν ἀντικατέστησαν οἱ Ἀπόστολοι μετὰ τὴν Ἀνάληψιν τοῦ Ἰησοῦ διὰ τοῦ Ματθαίου.

2. ΕΠΙΦΟΙΤΗΣΙΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥΣ.
 ΙΔΡΥΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ (Πραξ. Β' 1—42)

Μετά τὴν Ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος, γενομένην τεσσαράκοντα ἡμέρας ἀπὸ τῆς Ἀναστάσεώς του, ὅπως ἀναφέρει ἡ Κ. Διαθήκη, οἱ Ἀπόστολοι εὗρισκοντο εἰς Ἱεροσόλυμα, ὅλοι μαζὶ εἷς τινα οἰκίαν καὶ περιέμενον τὴν ὑποσχεθεῖσαν εἰς αὐτοὺς ἐπιφοίτησιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Δέκα ἡμέρας μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος, πολλοὶ Ἰουδαῖοι εἶχον συρρεύσει εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, διὰ τὰ ἑορτάσασθαι τὴν Πεντηκοστήν, ἣτις ἦτο μία ἀπὸ τὰς μεγάλας τῶν ἑορτῶν. Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην, τὴν πεντηκοστήν δηλ. ἡμέραν ἀπὸ τῆς Ἀναστάσεώς του, ὁ Σωτὴρ ἐξεπλήρωσε τὴν ὑπόσχεσίν του. Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐπεφοίτησεν εἰς τοὺς Ἀποστόλους μὲ μορφήν πυρίνων γλωσσῶν καὶ μετέδωκεν εἰς αὐτοὺς σοφίαν καὶ θάρρος πρὸς διάδοσιν τῆς νέας πίστεως. Ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης ἐπεδόθησαν οἱ Ἀπόστολοι μὲ ζῆλον καὶ αὐταπάρνησιν εἰς τὴν ἐξάπλωσιν τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ, ἣτις ἐκλήθη εὐαγγέλιον, ὥς περιέχουσα τὴν ἀγαθὴν ἀγγελίαν τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου.

Κατόπιν θαυμασίας ὁμιλίας τοῦ Πέτρου τρεῖς χιλιάδες ἐκ τῶν ἀκροατῶν του ἐπίστευσαν εἰς τὸν Χριστόν. Οὕτως ἰδρύθη εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα ἡ πρώτη Χριστιανικὴ Ἐκκλησία κατὰ τὸ 33 μ.Χ. Τὰ συμβάντα ταῦτα ἑορτάζει ἡ Ἐκκλησία μας τὴν πεντηκοστήν ἡμέραν ἀπὸ τοῦ Πάσχα, περιγράφουν δὲ λεπτομερῶς αἱ κάτωθι περικοπαὶ ἐκ τοῦ βιβλίου τῆς Καινῆς Διαθήκης «Πράξεις τῶν Ἀποστόλων».

(Πραξ. Β' 1—14, 22—24, 32—34, 37—42)

Α. Καὶ ἐν τῷ συμπληροῦσθαι τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς, ἦσαν ἅπαντες ὁμοθυμαδὸν ἐπὶ τὸ αὐτό. Καὶ ἐγένετο ἄφνω ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἦχος ὥσπερ φερομένης πνοῆς βιαίας, καὶ ἐπλήρωσεν ὅλον τὸν οἶκον, οὗ ἦσαν καθήμενοι· καὶ ὥφθησαν αὐτοῖς διαμεριζόμεναι γλῶσσαι ὥσει πυρὸς, ἐκάθισέ τε ἐφ' ἓνα ἕκαστον αὐτῶν, καὶ ἐπλήσθησαν ἅπαντες Πνεύματος Ἁγίου, καὶ ἤρξαντο λαλεῖν ἑτέροις γλώσσαις, καθὼς τὸ Πνεῦμα ἐδίδου αὐτοῖς ἀποφθέγγεσθαι.

Β. Ἦσαν δὲ ἐν Ἱερουσαλὴμ κατοικοῦντες Ἰουδαῖοι ἄνδρες εὐλα-

βεῖς, ἀπὸ παντὸς ἔθνους τῶν ὑπὸ τὸν οὐρανόν. Γενομένης δὲ τῆς φωνῆς ταύτης, συνῆλθε τὸ πλῆθος καὶ συνεχύθη, ὅτι ἤκουον εἰς ἕκαστος τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ λαλούντων αὐτῶν. Ἐξίσταντο δὲ πάντες καὶ θαυμάζον λέγοντες πρὸς ἀλλήλους. Οὐκ ἰδοὺ πάντες οὗτοί εἰσιν οἱ λαλοῦντες Γαλιλαῖοι; καὶ πῶς ἡμεῖς ἀκούομεν ἕκαστος τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ, ἡμῶν ἐν ἧ ἐγεννήθημεν, Πάρθοι καὶ Μῆδοι καὶ Ἑλαμίται, καὶ οἱ κατοικοῦντες τὴν Μεσοποταμίαν, Ἰουδαίαν τε καὶ Καππαδοκίαν, Πόντον καὶ τὴν Ἀσίαν, Φρυγίαν τε καὶ Παμφυλίαν, Αἴγυπτον καὶ τὰ μέρη τῆς Λιβύης τῆς κατὰ Κυρήνην, καὶ οἱ ἐπιδημοῦντες Ῥωμαῖοι, Ἰουδαῖοί τε καὶ προσήλυτοι, Κοῦντες καὶ Ἀραβες, ἀκούομεν λαλούντων αὐτῶν ταῖς ἡμετέραις γλώσσαις τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ. Ἐξίσταντο δὲ πάντες καὶ διηπόρουν, ἄλλος πρὸς ἄλλον λέγοντες, τί ἂν θέλοι τοῦτο εἶναι; ἕτεροι δὲ γλευάζοντες ἔλεγον, ὅτι γλεύκους μεμεστωμένοι εἰσὶ.

Γ. Σταθεῖς δὲ Πέτρος σὺν τοῖς ἑνδεκα ἐπῆρε τὴν φωνὴν αὐτοῦ, καὶ ἀπεφθέγγετο αὐτοῖς... Ἄνδρες Ἰσραηλῖται, ἀκούσατε τοὺς λόγους τούτους. Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον, ἄνδρα ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἀποδεδειγμένον εἰς ὑμᾶς δυνάμεσι καὶ τέρασι καὶ σημείοις, οἷς ἐποίησε δι' αὐτοῦ ὁ Θεὸς ἐν μέσῳ ὑμῶν, καθὼς καὶ αὐτοὶ οἴδατε, τοῦτον τῇ ὀρισμένῃ βουλῇ καὶ προγνώσει τοῦ Θεοῦ ἔκδοτον λαβόντες, διὰ χειρῶν ἀνόμων προσπῆξαντες ἀνείλετε. Τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ἀνέστησεν ὁ Θεός, οὗ πάντες ἡμεῖς ἐσμέν μάρτυρες. Τῇ δεξιᾷ οὖν τοῦ Θεοῦ ὑψωθείς, τὴν τε ἐπαγγελίαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος λαβὼν παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἐξέχεε τοῦτο, ὃ νῦν ὑμεῖς βλέπετε καὶ ἀκούετε.

Δ. Ἀκούσαντες δὲ κατενύγησαν τῇ καρδίᾳ, εἰπόν τε πρὸς τὸν Πέτρον καὶ τοὺς λοιποὺς Ἀποστόλους. Τί ποιήσωμεν, ἄνδρες ἀδελφοί; Πέτρος δὲ ἔφη πρὸς αὐτοὺς. Μετανοήσατε, καὶ βαπτισθήτω ἕκαστος ὑμῶν ἐπὶ τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ λήψετε τὴν δωρεάν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὑμῖν γὰρ ἐστὶν ἡ ἐπαγγελία καὶ τοῖς τέκνοις ὑμῶν, καὶ πᾶσι τοῖς εἰς μακράν, ὅσους ἂν προσκαλέσεται Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν. Ἐτέροις τε λόγοις πλείοσι διεμαρτύρετο καὶ παρεκάλει λέγων. Σώθητε ἀπὸ τῆς γενεᾶς τῆς σχολιᾶς ταύτης. Οἱ μὲν οὖν ἁσμένως ἀποδεξάμενοι τὸν λόγον αὐτοῦ ἐβαπτίσθησαν· καὶ προσετέθησαν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ψυχαὶ ὥσει τρισχίλια.

Α. Ἐν τῷ συμπληροῦσθαι=ἐνῷ συνεπληροῦτο ἡ πεντηκοστὴ ἡμέρα. Ὁμοθυμαδὸν = ἐκ συμφώνου. Ὡσπερ φερομένης=ὥσάν

νὰ ἤρχετο. Ἐδίδου αὐτοῖς ἀποφθέγγεσθαι=ἔδιδεν εἰς αὐτοὺς τὴν δύναμιν νὰ ἐκφράζωνται.

Β. Συνεχύθη=ἐταράχθη. Ἐξίσταμαι=ἐκπλήσσομαι. Προσήλυτοι=οἱ νεωστὶ ἀσπασθέντες τὸν Μωσαϊκὸν Νόμον εἰδωλολάτραι. Τὰ μεγαλεῖα=τὰ μεγάλα καὶ θαυμαστά ἔργα. Γλεῦκους μεμεστωμένοι=μεθυσμένοι.

Γ. Ἐπῆρε=ὑψωσε. Δυνάμεσι καὶ τέρασι καὶ σημείοις=με διάφορα θαύματα. Ἐκδοτον=παραδοθέντα εἰς τὴν διάθεσίν σας. Προσπῆξαντες=σταυρώσαντες. Τῇ δεξιᾷ=διὰ τῆς δυνάμεως. Ὑψωθείς=ἀναληφθείς. Ἐπαγγελία=ὑπόσχεσις.

Δ. Κατενύγησαν=ἡσθάνθησαν συντριβῇν. Εἰς ἄφεςιν=διὰ νὰ συγχωρηθοῦν. Διεμαρτύρετο=ἐξώρχιζεν. Σκολιὸς=δόλιος. Προσετέθησαν ἔνν. εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν ὁπαδῶν τοῦ Χριστοῦ.

Ἀπολυτίκιον τῆς Πεντηκοστῆς. Εὐλογητὸς εἶ¹, Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ πανσόφους τοὺς ἁλεῖς ἀναδείξας², καταπέμψας³ αὐτοῖς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, καὶ δι' αὐτῶν τὴν οἰκουμένην σαγηνέυσας⁴, φιλόανθρωπε δόξα σοι.

3. ΘΕΡΑΠΕΙΑ ΧΩΛΟΥ.

Ο ΠΕΤΡΟΣ ΚΑΙ Ο ΙΩΑΝΝΗΣ ΕΝΩΠΙΟΝ ΤΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ (Πράξ. Γ'—Δ' 32)

Μετὰ τὴν Πεντηκοστὴν ὁ Πέτρος καὶ ὁ Ἰωάννης ἐπήγαιναν μίαν ἡμέραν εἰς τὸ Ἱερὸν τῶν Ἱεροσολύμων, διὰ νὰ προσευχηθοῦν. Εἰς τὴν ἐξωτερικὴν πύλην τοῦ ναοῦ βλέπουν ἕνα χωλόν, ὅστις τοὺς ἐζήτηι ἐλεημοσύνην. Τότε ὁ Πέτρος λέγει εἰς αὐτόν: «Ἀργύριον καὶ χρυσίον οὐχ ὑπάρχει μοι· ὃ δὲ ἔχω, τοῦτό σοι δίδωμι. Ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Ναζωραίου ἐγείραι καὶ περιπάτει». Τὸν ἔλαβε τότε ἐκ τῆς χειρὸς καὶ τὸν ἐσήκωσε. Ὁ χωλός, ὅταν εἶδεν ὅτι ἐθεραπεύθη, εἰσῆλθε μαζί με τοὺς Ἀποστόλους εἰς τὸ Ἱερὸν χαίρων καὶ δοξολογῶν τὸν Θεόν.

Ὁ λαὸς ὁ εὐρισκόμενος εἰς τὸ Ἱερὸν, ὅταν ἔμαθε τοῦτο,

1. Νὰ εἶσαι εὐλογημένος, 2. Ὁ ὁποῖος ἔκαμες πανσόφους τοὺς ἁλεῖς, 3. Ἀποστείλας, 4. Καὶ διὰ μέσου αὐτῶν προσελκύσας τὴν οἰκουμένην.

ἔτρεξε πρὸς τὸ μέρος ποῦ ἦσαν ὁ Πέτρος καὶ ὁ Ἰωάννης, οἱ ὅποιοι εἶχον ἀκόμη πλησίον των τὸν θεραπευθέντα χωλόν, διὰ νὰ τοὺς ἰδῇ καὶ νὰ τοὺς θαυμάσῃ. Τότε ὁ Πέτρος λέγει πρὸς αὐτούς: «Διατί, ἄνδρες Ἰσραηλῖται, θαυμάζετε ἡμᾶς διὰ τὸ θαῦμα τοῦτο, ὡς νὰ τὸν ἐθεραπεύσαμεν μὲ ἰδικήν μας δύναμιν; Ὁ Θεὸς τῶν πατέρων μας ἐδόξασε τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἰησοῦν, τὸν ὅποιον ἐσταυρώσατε καὶ τὸν ἀνέστησεν. Μὲ τὴν πίστιν εἰς τὸ ὄνομα τούτου ὁ χωλὸς ἐθεραπεύθη. Γνωρίζω ὅτι καὶ σεῖς καὶ οἱ ἄρχοντές σας ἀπὸ ἄγνοιαν τὸν ἐσταυρώσατε. Μετανοήσατε λοιπὸν καὶ πιστεύσατε εἰς αὐτόν, διὰ νὰ συγχωρηθῇτε». Μεταξὺ τῶν παρευρισκομένων ἐκεῖ ἦσαν πολλοὶ Ἰουδαῖοι ἱερεῖς καὶ Σαδδουκαῖοι καὶ ὁ στρατηγὸς τοῦ ἱεροῦ μὲ τοὺς στρατιώτας του. Οἱ Σαδδουκαῖοι ἦσαν Ἰουδαῖοι αἰρετικοί, οἱ ὅποιοι ἐφρόνουν, ὅτι ἡ ψυχὴ ἀποθνήσκει μετὰ τοῦ σώματος καὶ ἐπομένως ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀνάστασις νεκρῶν καὶ μέλλουσα κρίσις. Ὅταν λοιπὸν ἤκουσαν τὸν Πέτρον νὰ ὁμιλῇ περὶ ἀναστάσεως, ἐξηγέρθησαν καὶ οὗτοι καὶ ὥρμησαν μαζί μὲ τοὺς ἱερεῖς καὶ τὸν στρατηγὸν πρὸς τοὺς δύο Ἀποστόλους, τοὺς συνέλαβον καὶ τοὺς ἐφυλάκισαν, διὰ νὰ τοὺς παρουσιάσουν τὴν ἐπομένην ἡμέραν εἰς τὸ Συνέδριον νὰ δικασθοῦν, δι' αὐτὰ ποῦ ἐδίδασκον. Τὴν ἐπομένην ἡμέραν συνηθροίσθη ὅλον τὸ Συνέδριον, οἱ ἄρχιερεῖς, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν ὁ Ἄννας καὶ ὁ Καϊάφας, οἱ γραμματεῖς καὶ ἄλλοι ἄρχοντες τῶν Ἰουδαίων. Ἐκάλεσαν τὸν Πέτρον καὶ Ἰωάννην καὶ τοὺς ἐρωτοῦν, πῶς ἐθεράπευσαν τὸν χωλόν. Τότε ὁ Πέτρος λέγει πρὸς αὐτούς:

«Ἄρχοντες τοῦ λαοῦ καὶ πρεσβύτεροι τοῦ Ἰσραὴλ· εἰ ἡμεῖς σήμερον ἀνακρινόμεθα ἐπὶ εὐεργεσίᾳ ἀσθενοῦς, ἐν τίνι οὗτος σέσωσται; γνωστὸν ἔστω πᾶσιν ὑμῖν καὶ παντὶ τῷ λαῷ, ὅτι ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Ναζωραίου, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε, ὃν ὁ Θεὸς ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, ἐν τούτῳ οὗτος παρέστηκεν ἐνώπιον ὑμῶν ὑγιής». (Πραξ. Δ' 8—11).

Τὰ μέλη τοῦ Συνεδρίου δὲν ἐτόλμησαν νὰ καταδικάσουν τοὺς Ἀποστόλους, διότι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀρνηθοῦν τὸ θαῦμα, τὸ ὅποιον ἐτέλεσαν καὶ τὸ ὅποιον ἦτο πλέον γνωστὸν εἰς πάντα τὸν λαόν. Διὰ τοῦτο τοὺς διέταξαν νὰ μὴ κάμουν λόγον πλέον περὶ τοῦ Ἰησοῦ, διότι θὰ τοὺς τιμωρήσουν αὐστη-

ρότατα. Οἱ ἀπόστολοι δμως, χωρὶς νὰ φοβηθοῦν ἀπήντησαν : «Εἰ δίκαιόν ἐστι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ὑμῶν ἀκούειν μᾶλλον ἢ τοῦ Θεοῦ, κρίνατε. Οὐδυνάμεθα γὰρ ἡμεῖς ἢ εἶδομεν καὶ ἠκούσαμεν μὴ λαλεῖν». (Πραξ. Δ' 19). Τὸ Συνέδριον καὶ μὲ τὴν ἀπάντησιν αὐτὴν δὲν τοὺς ἐτιμώρησε, διότι ἐφοβήθη τὴν ὀργὴν τοῦ λαοῦ, ὅστις ἐδόξαζε τὸν Θεὸν διὰ τὸ θαῦμα. Διὰ τοῦτο τοὺς ἀφῆκεν ἐλευθέρους, ἀφοῦ καὶ πάλιν ἠπειλήσεν αὐτοὺς ἀκόμῃ αὐστηρότερον, ἐὰν ἐξηκολούθουν νὰ κηρύττουν τὴν πίστιν πρὸς τὸν Χριστόν.

Οἱ ἐλευθερωθέντες Ἀπόστολοι συνήντησαν τοὺς ἄλλους Ἀποστόλους καὶ διηγήθησαν πάντα ὅσα συνέβησαν. Πάντες τότε προσηυχήθησαν εἰς τὸν Θεὸν καὶ παρεκάλεσαν αὐτὸν νὰ τοὺς διδῇ θάρρος νὰ διδάσκουν καὶ δύναμιν νὰ κάμνουν θαύματα ἐπικαλούμενοι τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ.

4. Η ΖΩΗ ΤΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ.

ΟΙ ΑΠΟΣΤΟΛΟΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΦΥΛΑΚΗΝ (Πραξ. Δ' 32-37, Ε' 12-42).

Πάντες οἱ πιστεύσαντες εἰς τὸ κήρυγμα τῶν Ἀποστόλων ἔζων ὡς ἀδελφοὶ καὶ συνηθροίζοντο ὅλοι μαζί καθ' ἡμέραν εἰς τὸ Ἱερὸν, ὅπου προσηύχοντο καὶ ἐδοξολόγουν τὸν Θεόν. Ἱδικὴν τοῦ περιουσίαν οὐδεὶς ἤθελε νὰ ἔχῃ, ὅσοι δὲ εἶχον οἰκίας ἢ κτήματα, ἐπώλουν ταῦτα καὶ κατέθετον τὸ ἀντίτιμον εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἀποστόλων, οἱ ὅποιοι διένειμον ταῦτα εἰς τοὺς πτωχοὺς. Μεταξὺ ἐκείνων οἱ ὅποιοι ἐπώλησαν τὰ κτήματά των καὶ παρέδωκαν τὸ ἀντίτιμον εἰς τοὺς Ἀποστόλους, ἦτο καὶ ὁ ἐκ Κύπρου Βαρνάβας, ἀνήκων εἰς τὸ ἱερατικὸν γένος τῶν Ἰουδαίων. Οὕτω παρατηροῦμεν, ὅτι οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ δώσαντες εἰς ἡμᾶς τὸν τύπον τοῦ τελείου χριστιανοῦ, ἐφήρμοσαν μεταξὺ των τὴν κοινοκτημοσύνην, οὐχὶ βιασθέντες εἰς τοῦτο, ἀλλὰ ἐκουσίως, ἀκολουθήσαντες πιστῶς τὴν διδασχὴν τοῦ Ἰησοῦ «ἀγάπα τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν».

Ἐπειδὴ οἱ Ἀπόστολοι, ὅχι μόνον ἐδίδασκον, ἀλλὰ καὶ ἐτέλουν πολλὰ θαύματα, πολλοὶ Ἰουδαῖοι ἐκ τῶν Ἱεροσολύμων καὶ τῶν πέριξ μερῶν, ἔφερον εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀσθενεῖς των, τοὺς ὁποίους ἐθεράπευον. Διὰ τοῦτο πλήθη ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν καθ' ἡμέραν ἐπίστευον εἰς τὸν Χριστόν καὶ ἠῤῥαξαν τὸν ἀριθμὸν τῶν μελῶν τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας. Οἱ ἀρχιε-

ρεῖς τότε τῶν Ἰουδαίων μέ τοὺς φίλους των, βλέποντες ταῦτα, συνέλαβον τοὺς Ἀποστόλους καὶ τοὺς ἐφυλάκισαν, διὰ νὰ δικασθοῦν ὑπὸ τοῦ μεγάλου Συνεδρίου. Ὅταν ὁμως τὴν ἐπομένην ἡμέραν μετέβησαν οἱ στρατιῶται εἰς τὴν φυλακὴν, διὰ νὰ παραλάβουν τοὺς Ἀποστόλους καὶ νὰ μεταφέρουν αὐτοὺς ἐνώπιον τοῦ Συνεδρίου, δὲν εὑρον αὐτοὺς ἐκεῖ, διότι κατὰ τὴν νύκτα ἄγγελος Κυρίου ἤνοιξε τὰς πύλας τῆς φυλακῆς καὶ ἤλευθέρωσεν αὐτούς, χωρὶς νὰ ἀντιληφθοῦν τίποτε οἱ φύλακες. Οἱ στρατιῶται ἐπιστρέψαντες ἐκ τῆς φυλακῆς ἀνήγγειλαν εἰς τοὺς ἀρχιερεῖς ὅτι, ἐνῶ τὸ δεσμωτήριον ἦτο ἀσφαλῶς κεκλεισμένον καὶ οἱ φύλακες εἰς τὰς θέσεις των, δὲν εὑρον μέσα τοὺς Ἀποστόλους. Μετ' ὀλίγον οἱ ἔκκληκτοι ἀρχιερεῖς πληροφοροῦνται ὅτι οἱ Ἀπόστολοι εὐρίσκονται καὶ διδάσκουν εἰς τὸ Ἱερὸν.

Ὁ ἀξιώματικός τῆς φρουρᾶς τοῦ Ἱεροῦ μετέβη μέ τοὺς στρατιώτας του καὶ παρέλαβε τοὺς Ἀποστόλους, τοὺς ὁποίους ὠδήγησεν ἐνώπιον τοῦ Συνεδρίου. Ὁ ἀρχιερεὺς τότε τοὺς ἐρώτᾳ, διατί ἐπιμένουν νὰ διδάσκουν, προκαλοῦντες οὕτω τὴν καταδίκην των. Ὁ Πέτρος ὁμιλήσας ἐξ ὀνόματος καὶ τῶν ἄλλων Ἀποστόλων λέγει πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς: «Πρέπει εἰς τὸν Θεὸν νὰ πειθαρχῶμεν καὶ οὐχὶ εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Ὁ Θεὸς τῶν πατέρων μας ἀνέστησε τὸν Ἰησοῦν, τὸν ὁποῖον σεῖς ἐφονεύσατε, κρεμάσαντες ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. Τοῦτον ὁ Θεὸς διὰ τῆς δυνάμεώς του ἀνύψωσεν εἰς τὸν οὐρανὸν καταστήσας ἀρχηγὸν καὶ σωτῆρα, διὰ νὰ δώσῃ εἰς τοὺς ἀπογόνους τῶν Ἰσραηλιτῶν τὸ μυστήριον τῆς μετανοίας καὶ τὴν συγχώρησιν τῶν ἁμαρτιῶν». Ἀκούσαντες ταῦτα οἱ σύνεδροι ἐξεμάνησαν καὶ ἐσκέπτοντο νὰ καταδικάσουν τοὺς Ἀποστόλους εἰς θάνατον· ἀλλ' εἷς ἐξ αὐτῶν, ὁ Γαμαλιήλ, ἔπεισεν αὐτοὺς νὰ μὴ λάβωσι τὴν ἀπόφασιν ταύτην καὶ διὰ τοῦτο ἀπέλυσαν αὐτούς, ἀφοῦ προηγουμένως τοὺς ἔδειραν καὶ τοὺς παρήγγειλαν νὰ παύσουν νὰ διδάσκουν περὶ τοῦ Ἰησοῦ.

Ἰδοὺ διὰ τίνων λόγων ὁ Γαμαλιήλ ἔπεισε τὸ συνέδριον νὰ ἐλευθερώσῃ τοὺς Ἀποστόλους.

(Πραξ. Ε' 33—41)

Οἱ δὲ ἀκούσαντες διεπρίοντο καὶ ἐβουλεύοντο ἀνελεῖν αὐτούς.

Ἀναστὰς δέ τις ἐν τῷ συνεδρίῳ Φαρισαῖος, ὀνόματι Γαμαλιήλ, νομο-
 διδάσκαλος, τίμιος παντὶ τῷ λαῷ, ἐκέλευσεν ἔξω βραχύ τι τοὺς Ἀπο-
 στόλους ποιῆσαι, εἶπέ τε πρὸς αὐτούς. Ἄνδρες Ἰσραηλίται, προσέχετε
 ἑαυτοῖς ἐπὶ τοῖς ἀνθρώποις τούτοις, τί μέλλετε πράσσειν. Πρὸ γὰρ
 τούτων τῶν ἡμερῶν ἀνέστη Θεοδᾶς, λέγων εἶναι τινα ἑαυτόν, ᾧ προσεκολλή-
 λήθη ἀριθμὸς ἀνδρῶν ὥσπερ τετρακοσίων· ὃς ἀνῆρέθη, καὶ πάντες ὅσοι
 ἐπείθοντο αὐτῷ διελύθησαν καὶ ἐγένοντο εἰς οὐδέν. Μετὰ τοῦτον ἀνέστη
 Ἰούδας ὁ Γαλιλαῖος, ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς ἀπογραφῆς, καὶ ἀπέστησε
 λαὸν ἱκανὸν ὀπίσω αὐτοῦ· ἀκαεῖνος ἀπώλετο, καὶ πάντες ὅσοι ἐπεί-
 θοντο αὐτῷ, διεσκορπίσθησαν. Καὶ τανῦν λέγω ὑμῖν, ἀπόσπῃτε
 ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων τούτων καὶ εἰσάσατε αὐτούς· ὅτι, ἐὰν ἡ ἔξ ἀνθρώ-
 πων ἢ βουλὴ αὕτη ἢ τὸ ἔργον τοῦτο, καταλυθήσεται· εἰ δὲ ἐκ Θεοῦ
 ἐστίν, οὐ δύνασθε καταλῦσαι αὐτό, μήποτε καὶ θεομάχοι εὗρεθῇτε.
 Ἐπείσθησαν δὲ αὐτῷ καὶ προσκαλεσάμενοι τοὺς Ἀποστόλους, δέι-
 ραντες παρήγγειλαν μὴ λαλεῖν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ, καὶ ἀπέ-
 λυσαν αὐτούς. Οἱ μὲν οὖν ἐπορεύοντο χαίροντες ἀπὸ προσώπου τοῦ
 συνεδρίου, ὅτι ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ κατηξιώθησαν ἀτιμασθῆναι·
 πᾶσάν τε ἡμέραν ἐν τῷ ἱερῷ καὶ κατ' οἶκον οὐκ ἐπαύοντο διδάσκοντες
 καὶ εὐαγγελιζόμενοι Ἰησοῦν τὸν Χριστόν.

Διεπρίοντο=ὑπερβολικὰ ἐθύμωσαν. **Ἀνελεῖν**=νὰ φονεύσουν.
Τίμιος=εὐπόληπτος. **Ἐξω ποιῆσαι**=νὰ ἐκβάλλουν ἔξω. **Ἀνέστη**
 =ἐνεφανίσθη. **Θεοδᾶς**=ἐπαναστάτης Ἰουδαῖος ἐξολοθρευθεὶς μετὰ
 τῶν ὁπαδῶν του ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Αὐγούστου Καίσαρος. **Προσ-**
εκολλήθη=ἠνώθη. **Ἀπόσπῃτε**=μὴ ἀποφασίσετε ἐναντίον...
Ἐάσατε=ἐλευθερώσατε. **Ἀτιμασθῆναι**=νὰ ὑβρισθοῦν.

5. Η ΧΕΙΡΟΤΟΝΙΑ ΤΩΝ ΕΠΤΑ ΔΙΑΚΟΝΩΝ

ΚΑΙ Ο ΛΙΘΟΒΟΛΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΣΤΕΦΑΝΟΥ (Πραξ. 5' 1-14, Ζ' 52, Θ' 4).

Ὁ ἀριθμὸς τῶν χριστιανῶν τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύ-
 μων, ἀπὸ τῆς μιᾶς ἡμέρας εἰς τὴν ἄλλην, ἠῤῥαυε καταπληκτι-
 κῶς, οἱ δὲ Ἀπόστολοι, ἐπειδὴ ἦσαν ἀπασχολημένοι μὲ τὸ
 Εὐαγγελικὸν κήρυγμα, δὲν ἠδύκαρουν νὰ διανέμουν κανονικῶς
 τὰ ἐλέη εἰς πτωχοὺς. Διὰ τοῦτο παρεπονοῦντο οἱ ἑλληνιστὶ
 ὁμιλοῦντες Ἰουδαῖοι χριστιανοὶ (Ἑλληνισταί), ὅτι δὲν διενέ-

μοντο ἐλέη εἰς τὰς χήρας αὐτῶν. Κατὰ παράκλησιν τότε τῶν Ἀποστόλων ἐξέλεξαν μεταξύ των οἱ χριστιανοὶ ἑπτὰ ἀπὸ τοὺς διακρινομένους διὰ τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν σοφίαν των, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνέθεσαν οἱ Ἀπόστολοι τὰ ἔργα τῆς φιλανθρωπίας, ἀφοῦ προηγουμένως προσηυχήθησαν ὑπὲρ αὐτῶν καὶ ἔθεσαν τὰς χεῖρας εἰς τὰς κεφαλὰς των, ἵνα κατέλθῃ ἐπ' αὐτοὺς ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ. Καθώρισαν τοιοῦτοτρόπως οἱ Ἀπόστολοι τὸν τρόπον τῆς ἐκλογῆς καὶ τῆς χειροτονίας τῶν κληρικῶν, δηλ. τῆς ἰδιαιτέρας τάξεως τῶν χριστιανῶν, οἵτινες ἐτέθησαν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ἐκκλησίας. Οἱ κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον χειροτονηθέντες χριστιανοί, τοὺς ὁποίους ὀνομάζομεν διακόνους, δὲν περιωρίσθησαν μόνον εἰς τὸ ἔργον τῆς φιλανθρωπίας, ἀλλ' ἐβοήθουν ἐν γένει εἰς τὸ ἔργον των τοὺς Ἀποστόλους, οἵτινες ἀπετέλεσαν τὴν ἀνωτάτην τάξιν τῶν κληρικῶν. Οἱ ἑπτὰ διάκονοι ἦσαν οἱ ἐξῆς : Στέφανος, Φίλιππος, Πρόχορος, Νικάνωρ, Τίμων, Παρμενᾶς καὶ Νικόλαος.

Ἐκ τῶν ἐκλεγέντων ἑπτὰ διακόνων ὁ Στέφανος ἤρχισε νὰ κηρύττῃ μὲ ζήλον τὸν θεῖον λόγον καὶ νὰ τελῇ πολλὰ θαύματα. Οἱ πλεον μορφωμένοι τότε ἐκ τῶν διαφόρων συναγωγῶν τῶν Ἱεροσολύμων, ἔκαμαν δημοσίαν συζήτησιν μετ' αὐτοῦ, ὑπερασπίζοντες τὸν Μωσαϊκὸν νόμον. Ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀποκρούσουν τὰ ἀκαταμάχητα ἐπιχειρήματα τοῦ Στεφάνου, ἐξήγειραν ἐναντίον του τοὺς παρόντας Ἰουδαίους, οἱ ὁποῖοι συνέλαβον αὐτόν καὶ τὸν ὠδήγησαν ἐνώπιον τοῦ Συνεδρίου, κατηγοροῦντες αὐτόν, ὅτι βλασφημεῖ κατὰ τοῦ Μωυσέως καὶ τοῦ Θεοῦ. Ὁ Στέφανος ἀπολογούμενος, ἀφοῦ προηγουμένως ἐξιστόρησε τὴν θρησκευτικὴν ἱστορίαν τῶν Ἑβραίων, ἐτελείωσε τὴν ἀπολογίαν του μὲ τοὺς ἐξῆς λόγους : «Σκληροτράχηλοι· σεῖς πάντοτε ἐναντιοῦσθε εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς καὶ οἱ πατέρες σας. Τίνα ἐκ τῶν προφητῶν δὲν κατεδίωξαν οἱ πατέρες σας ; Αὐτοὶ ἐθανάτωσαν τοὺς προφήτας, οἵτινες προεῖπον τὴν ἔλευσιν τούτου τοῦ Δικαίου, τοῦ ὁποίου προδόται καὶ φονεῖς ἐγίνατε σεῖς οἱ ἴδιοι· σεῖς ἐλάβατε τὸν νόμον διὰ χειρὸς ἀγγέλων, καὶ ὅμως δὲν τὸν ἐφυλάξατε». (Πραξ. Ζ'. 51—54).

Οἱ Ἰουδαῖοι ἐξεγερθέντες ἐξήγαγον τὸν Στέφανον ἐκ τοῦ συνεδρίου καὶ τὸν ἐλιθοβόλησαν. Οὕτω ὁ Στέφανος ἔγινεν ὁ πρῶτος μάρτυς τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, καλούμενος διὰ τοῦτο «πρωτομάρτυς», τελοῦμεν δὲ τὴν μνήμην του τὴν 27ην Δεκεμβρίου.

Ἰδοὺ πῶς περιγράφουν αἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων τὰ περὶ τοῦ πρωτομάρτυρος Στεφάνου.

(Πραξ. Ζ'. 54—Η'. 3)

Ἀκούοντες δὲ ταῦτα, διεπρίοντο ταῖς καρδίαις αὐτῶν, καὶ ἔβρουχον τοὺς ὀδόντας ἐπ' αὐτόν. Ὑπάρχων δὲ πλήρης Πνεύματος Ἁγίου, ἀτενίσας εἰς τὸν οὐρανόν, εἶδε δόξαν Θεοῦ, καὶ Ἰησοῦν ἑστῶτα ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ εἶπεν· Ἰδοὺ θεωρῶ τοὺς οὐρανοὺς ἀνεφωγμένους, καὶ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ δεξιῶν ἑστῶτα τοῦ Θεοῦ. Κράζαντες δὲ φωνῇ μεγάλῃ, συνέσχον τὰ ὦτα αὐτῶν, καὶ ὥρμησαν ὁμοθυμαδὸν ἐπ' αὐτόν καὶ ἐκβαλόντες ἔξω τῆς πόλεως, ἐλιθοβόλουν. Καὶ οἱ μάρτυρες ἀπέθεντο τὰ ἱμάτια αὐτῶν παρὰ τοὺς πόδας νεανίου, καλουμένου Σαύλου, καὶ ἐλιθοβόλουν τὸν Στέφανον, ἐπικαλούμενον καὶ λέγοντα· Κύριε Ἰησοῦ, δέξαι τὸ πνεῦμά μου. Θεὶς δὲ τὰ γόνατα, ἔκραξε φωνῇ μεγάλῃ· Κύριε, μὴ στήσης αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην. Καὶ τοῦτο εἰπὼν ἐκοιμήθη. Σαῦλος δὲ ἦν συνευδοκῶν τῇ ἀναιρέσει αὐτοῦ.

Ἐγένετο δὲ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ διωγμὸς μέγας ἐπὶ τὴν Ἐκκλησίαν τὴν ἐν Ἱεροσολύμοις, πάντες τε διεσπάρησαν κατὰ τὰς χώρας τῆς Ἰουδαίας καὶ Σαμαρείας, πλὴν τῶν Ἀποστόλων. Συνεκόμισαν δὲ τὸν Στέφανον, ἄνδρες εὐλαβεῖς, καὶ ἐποίησαντο κοπετὸν μέγαν ἐπ' αὐτῷ.

Διεπρίοντο=ὑπερβολικὰ ἐθύμωσαν. **Ἐβρουχον**=ἔτριζον. **Δόξαν Θεοῦ**=τὴν θείαν λαμπρότητα. **Συνέσχον**=ἐκλεισαν. **Ὁμοθυμαδὸν**=ὅλοι μὲ μίαν γνώμην. **Ἐπικαλούμενον**=προσευχόμενον. **Μὴ στήσης**=μὴ λάβῃς ὑπ' ὀψιν σου. **Ἦν συνευδοκῶν τῇ ἀναιρέσει αὐτοῦ**=ἦτο σύμφωνος εἰς τὸν φόνον αὐτοῦ. **Ὁ διωγμὸς ἐστρέφeto κυρίως κατὰ τῶν Ἑλληνιστῶν. Συνεκόμισαν**=ἐκήδευσαν. **Κοπετὸς**=θρήνος.

Ἀπολυτίκιον τοῦ πρωτομάρτυρος Στεφάνου.

Βασιλεῖον διάδημα ἐστέφθη σὴ κορυφή ¹, ἐξ ἁθλῶν ², ὧν ὑπέμει-

1. μὲ βασιλικὸν στέμμα ἐστέφθη ἡ κεφαλὴ σου. 2. διὰ τὰ μορτύρια.

νας ὑπὲρ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ, μαρτύρων Πρωτόθαλε ³: σὺ γὰρ τὴν Ἰουδαίων ἀπελέγξας μανίαν, εἶδες σοῦ τὸν Σωτῆρα τοῦ Πατρὸς δεξιόθεν. Αὐτὸν οὖν ἐκδυσώπει ἀεὶ ⁴, ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

6. ΚΛΗΣΙΣ ΤΟΥ ΠΑΥΛΟΥ ΕΙΣ ΤΟ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΟΝ ΑΞΙΩΜΑ

(Πραξ. Θ'. 1-30)

Μεταξὺ τῶν λαβόντων μέρος εἰς τὸν λιθοβολισμόν τοῦ πρωτομάρτυρος Στεφάνου ἦτο καὶ νεανίας τις καλούμενος Σαούλ, ὅστις ἐκράτει τὰ ἐνδύματα τῶν λιθοβολούντων. Ὁ Σαούλ, ὅστις ἐκλήθη Σαῦλος ἢ Παῦλος, καταγόμενος ἀπὸ τὴν Ταρσὸν τῆς Κιλικίας, ἐδιδάχθη τὸν Μωσαϊκὸν νόμον εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα ὑπὸ τοῦ περιφήμου νομοδιδασκάλου Γαμαλιήλ, προοριζόμενος νὰ γίνῃ διδάσκαλος αὐτοῦ. Γενόμενος φανατικός λάτρης καὶ ὑπερασπιστῆς τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου, εὗρέθη εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, ὅταν ἤρχισε νὰ διδάσκεται ἡ νέα θρησκεία τοῦ Ἰησοῦ, τὴν ὅποίαν μὲ πάθος κατεδίωκεν.

Περὶ τὸ ἔτος 33 πληροφορηθεὶς ὁ Παῦλος ὅτι τὸ Εὐαγγελικὸν κήρυγμα προώδευε μεταξὺ τῶν Ἰουδαίων εἰς τὴν πολυάνθρωπον συριακὴν πόλιν Δαμασκόν, ἐζήτησε καὶ ἔλαβε συστατικὰς ἐπιστολάς ἀπὸ τὸν ἀρχιερέα τῶν Ἱεροσολύμων, ἵνα μεταβαίνων εἰς τὴν Δαμασκόν, συλλάβῃ καὶ μεταφέρῃ δεσμίους εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα τοὺς ἀσπασθέντας τὸν Χριστιανισμόν Ἰουδαίους. Καθ' ὁδὸν ὁμῶς προσεκάλεσεν αὐτὸν ὁ Ἰησοὺς ὡς Ἀπόστολόν του καὶ οὕτω ὁ διώκτης τοῦ Εὐαγγελίου κατέστη ὁ σπουδαιότατος κήρυξ αὐτοῦ, ἀναλαβὼν τὸ δύσκολον ἔργον τῆς διαδόσεώς του εἰς τοὺς εἰδωλολάτραις, ὀνομασθεῖς δὲ διὰ τοῦτο «Ἀπόστολος τῶν Ἐθνῶν».

Ὁ Παῦλος φθάσας εἰς τὴν Δαμασκόν, ἀφοῦ ἐδιδάχθη ὑπὸ τοῦ εὐσεβοῦς χριστιανοῦ Ἀνανίου τὸ Εὐαγγέλιον, περιήρχετο τὰς συναγωγὰς κηρύττων τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν. Οἱ Ἰουδαῖοι τῆς Δαμασκοῦ ἰδόντες τὴν μεταβολὴν ταύτην τοῦ Παύλου ἔλαβον ἀπόφασιν νὰ φονεύσουν αὐτόν, ὅταν θὰ ἐξήρχετο ἀπὸ τὰ τεῖχη διὰ νὰ ἀναχωρήσῃ. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον παρεφύ-

3. ³Ω πρωτομάρτυς. 4. παρακάλει πάντοτε.

λαττον τὰς πύλας τῆς πόλεως νύκτα καὶ ἡμέραν. Τοῦτο πληροφορηθέντες οἱ χριστιανοί, κατεβίβασαν τὸν Παῦλον ἐντὸς καλάρχου ἀπὸ ἔρημόν τι μέρος τῶν τειχῶν καὶ οὕτω διασφθεῖς ἐπέστρεψεν εἰς Ἱεροσόλυμα. Ἐκεῖ ὅμως οἱ χριστιανοὶ τὸν ἀπέφευγον, ἀμφιβάλλοντες εἰς τὴν τόσον ταχεῖαν μεταβολὴν του. Τότε ὁ Βαρνάβας ἐσύστησεν αὐτὸν εἰς τοὺς Ἀποστόλους καὶ λοιποὺς χριστιανούς, ἐνώπιον τῶν ὁποίων διηγήθη ὁ Παῦλος, πῶς ἐγένετο ἡ κλήσις αὐτοῦ εἰς τὸ ἀποστολικὸν ἀξίωμα. Ὁ Βαρνάβας πιθανώτατα ἐγνωρίζετο μὲ τὸν Παῦλον, διότι κατήγετο ἀπὸ τὴν Κύπρον, ἥτις ἔκειτο πλησίον τῆς Ταρσοῦ, τῆς πατρίδος τοῦ Παύλου. Ἀπὸ τότε ἤρχισε τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου, ἀλλὰ καὶ ἐδῶ οἱ Ἰουδαῖοι καὶ μάλιστα οἱ Ἑλληνισταὶ ζητοῦν εὐκαιρίαν, διὰ νὰ τὸν φονεύσουν καὶ διὰ τοῦτο οἱ χριστιανοὶ ὠδήγησαν αὐτὸν εἰς τὴν Καισάρειαν, ὁπόθεν μετέβη εἰς τὴν πατρίδα του Ταρσόν.

Ἡ κάτωθι περικοπὴ περιγράφει πῶς ἐγένετο ἡ ἐπιστροφή τοῦ Παύλου εἰς τὸν Χριστιανισμόν.

(Πραξ. Θ'. 1—10)

Ὁ Σαῦλος, ἔτι ἐμπνέων ἀπειλῆς καὶ φόνου εἰς τοὺς μαθητὰς τοῦ Κυρίου, προσελθὼν τῷ ἀρχιερεῖ, ἠτήσατο παρ' αὐτοῦ ἐπιστολὰς εἰς Δαμασκὸν πρὸς τὰς συναγωγάς, ὅπως ἐάν τις εὔρη τῆς ὁδοῦ ὄντας ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας, δεδεμένους ἀγάγῃ εἰς Ἱερουσαλήμ. Ἐν δὲ τῷ πορεύεσθαι, ἐγένετο αὐτὸν ἐγγίξιν τῇ Δαμασκῷ· καὶ ἐξαίφνης αὐτὸν τε περιήστραψε φῶς ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ πεσὼν ἐπὶ τὴν γῆν, ἤκουσε φωνὴν λέγουσαν αὐτῷ· Σαούλ, Σαούλ, τί με διώκεις; Εἶπε δέ· τίς εἶ, Κύριε; Ὁ δὲ Κύριος εἶπεν· ἐγώ εἰμι Ἰησοῦς, ὃν σὺ διώκεις· σκληρόν σοι πρὸς κέντρα λακτίζεις. Τρέμων τε καὶ θαμβῶν εἶπε· Κύριε, τί με θέλεις ποιῆσαι; καὶ ὁ Κύριος πρὸς αὐτόν· Ἀνάστηθι καὶ εἴσελθε εἰς τὴν πόλιν, καὶ λαληθήσεται σοι τί σε δεῖ ποιεῖν. Οἱ δὲ ἄνδρες οἱ συνοδεύοντες αὐτῷ, εἰστήκεισαν ἐνεοί, ἀκούοντες μὲν τῆς φωνῆς, μηδὲνα δὲ θεωροῦντες. Ἠγέρθη δὲ ὁ Σαῦλος ἀπὸ τῆς γῆς· ἀνεφγμένων δὲ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ, οὐδὲνα ἔβλεπε, χειραγωγοῦντες δὲ αὐτόν, εἰσήγαγον εἰς Δαμασκόν. Καὶ ἦν ἡμέρας τρεῖς μὴ βλέπων καὶ οὐκ ἔφαγεν, οὐδὲ ἔπιεν.

Ἐμπνέων ἔτι=ἀποπνέων· γεμῶτος ἀκόμῃ. Τῆς ὁδοῦ ὄντας ἔνν. τοῦ Χριστοῦ=χριστιανούς. Περιήστραψεν=περιέβαλεν αὐτὸν ὡς ἀστραπή. Πρὸς κέντρα λακτίζειν=νὰ κλωτσοῖς εἰς καρδιά. Παροιμία δηλοῦσα τὴν ματαίαν ἀντίστασιν. Θαμβῶν=ἐκπληκτος. Ἐνεοί=ἄφρωνοι, ἐκπληκτοί.

7. Η ΠΡΩΤΗ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ ΠΑΥΛΟΥ

(Πραξ. ΙΓ'. 2—14, ΙΓ'. 50—ΙΕ').

Ὁ Παῦλος ὑπὸ τοῦ ἰδίου τοῦ Ἰησοῦ κληθεὶς εἰς τὸ ἀποστολικὸν ἀξίωμα, ἀνέλαβεν, ὥπως εἴπομεν, τὴν διάδοσιν τοῦ Εὐαγγελίου μεταξὺ τῶν ἐθνικῶν. Τὴν διάδοσιν τοῦ Εὐαγγελίου εἰς τοὺς ἐθνικοὺς εἶχον ἀρχίσει οἱ Ἀπόστολοι πολὺ πρὸ τοῦ Παύλου, ἀλλ' ὁ Παῦλος ἀνέλαβεν ἀποκλειστικῶς τοῦτο τὸ ἔργον, ἔχων πλὴν τῆς θερμῆς εἰς τὸν Χριστὸν πίστεως καὶ τὴν μὀρφωσιν, ἣτις ἐχρειάζετο διὰ νὰ ἐπιτύχῃ. Ὡν Ἰουδαῖος Ἑλληνιστὴς ἐκέκτετο καὶ Ἰουδαϊκὴν μὀρφωσιν, ἣτις κατέστησε τοῦτον ἱκανὸν νὰ κατανοήσῃ τάχιστα τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἰησοῦ, καὶ ἑλληνικὴν, ἣτις τῷ ἦτο ἀπαραίτητος, ἵνα κηρύξῃ τὸ Εὐαγγέλιον μεταξὺ τῶν ἐθνικῶν, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὸ πλεῖστον ἑλληνικὴν μὀρφωσιν εἶχον καὶ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ὠμίλουν.

Τοιαῦτα προσόντα ἔχων ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, ἠκολούθησε κατὰ τὸ κήρυγμά του εἰς τὰ ἔθνη ὠρισμένην μέθοδον, ἵνα ἀποτελεσματικώτερον διεξαγάγῃ τὸ μέγα ἔργον του. Ἐπισκεπτόμενος κατὰ προτίμησιν τὰς κεντρικωτέρας ἐθνικὰς πόλεις, αἵτινες εἶχον Ἰουδαϊκὸν πληθυσμόν, ἀπηυθύνετο πρῶτον πρὸς τοὺς Ἰουδαίους καὶ κατόπιν πρὸς τοὺς εἰδωλολάτραις. Τοῦτο ἔπραττε, διότι εἰς τὰς συναγωγὰς ὑπῆρχον καὶ οἱ ἐξ Ἑθνῶν Ἰουδαῖοι (προσήλυτοι), διὰ τῶν ὁποίων ἦτο εὐκολωτέρα ἡ ἐπίδρασις του εἰς τοὺς ἐθνικοὺς. Εἰς τὰς ἰδρυομένας Ἐκκλησίας ὁ Παῦλος ἐφρόντιζε νὰ κατηχήσῃ καλῶς τοὺς πιστεύσαντας, ἀναχωρῶν δέ, ἐχειροτόνει ἐκ τῶν ἱκανωτέρων χριστιανῶν ἐπισκόπους ἢ πρεσβυτέρους, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνέθετε νὰ συνεχίσουν τὸ ἔργον του καὶ νὰ ποιμαίνουν τοὺς χριστιανούς. Παρηκολούθει ὅμως ἀγρύπνως τὴν πρόδοδόν των καὶ ἐφρόντιζε νὰ λύῃ ὅτιδήποτε ζήτημα παρουσιάζετο μεταξὺ τῶν χριστιανῶν,

ἄλλοτε μὲν προσωπικῶς μεταβαίνων, ἄλλοτε δὲ δι' ἐπιστολῶν. Ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τούτων διεσώθησαν δεκατέσσαρες, περιλαμβανόμεναι εἰς τὰ βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης, αἵτινες τὰ μέγιστα ὠφέλησαν, ὅχι μόνον τοὺς χριστιανοὺς πρὸς τοὺς ὁποίους τότε ἀπεστάλησαν, ἀλλὰ καὶ πάσας τὰς κατόπιν χριστιανικὰς γενεάς. Πρὸς Ἱδρυσιν τῶν εἰς τὰ ἔθνη πολυαρίθμων Ἐκκλησιῶν ὁ Παῦλος ἐξετέλεσε τέσσαρας ἀποστολικὰς πορείας.

Κατὰ τὴν πρώτην ἀποστολικὴν πορείαν του, ἀναχωρήσας ἐξ Ἀντιοχείας τῆς Συρίας πιθανῶς κατὰ τὸ ἔτος 46 μετὰ τοῦ

Πρώτη πορεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου

χριστιανοῦ Βαρνάβα καὶ τοῦ νεανίου τότε Εὐαγγελιστοῦ Μάρκου, μετέβη πρῶτον εἰς τὴν Κύπρον, ἰδρύσας δὲ Ἐκκλησίας εἰς τὰς μεγαλειτέρας πόλεις αὐτῆς Σαλαμίνα καὶ Πάφον, ἔπλευσεν εἰς Πέργην τῆς Παμφυλίας. Ἐδῶ ὁ Μάρκος ἐκουράσθη φαίνεται ἀπὸ τὰς ταλαιπωρίας τῆς περιοδείας καὶ ἀπεχωρίσθη ἀπὸ τοὺς Ἀποστόλους, διὰ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα. Τότε ὁ Παῦλος συνοδευόμενος ἀπὸ τὸν Βαρνάβαν, διέβη τὸ ὄρος Ταῦρον καὶ μετέβη εἰς τὴν Ἀντιόχειαν τῆς Πισιδίας. Ἐκεῖ πολλοὶ ἔγιναν χριστιανοί, ἀλλ' οἱ φανατικοὶ Ἰουδαῖοι ἤγειραν

διωγμὸν κατὰ τοῦ Παύλου καὶ τοῦ Βαρνάβα καὶ ἐξεδίωξαν αὐτούς. Τότε μετέβη εἰς τὸ Ἰκόνιον. Ἐπειδὴ ὁμως καὶ ἐκεῖ συνέβη τὸ ἴδιον, ἀνεχώρησαν ἀπὸ τοῦ Ἰκόνιον καὶ περάσαντες ἀπὸ διαφόρους πόλεις τῆς Λυκαονίας, ἔφθασαν εἰς Λύστραν (τὴν σημερινὴν Λίτναν).

Εἰς τὴν Λύστραν ὁ Παῦλος ἐθεράπευσεν ἕνα χωλὸν ἐκ γενετῆς. Οἱ κάτοικοι τότε τῆς Λύστρας ἐξέλαβον τὸν Παῦλον καὶ τὸν Βαρνάβαν ὡς θεοὺς καὶ ἠτοίμασαν νὰ τοὺς προσφέρουν θυσίας. Ὅταν ἐπληροφόρηθησαν τοῦτο οἱ Ἀπόστολοι, ἔτρεξαν πρὸς αὐτούς καὶ μὲ πολλὸν κόπον τοὺς ἔπεισαν νὰ μὴ τοὺς προσφέρουν θυσίαν. Τοὺς εἶπον ὅτι δὲν εἶναι θεοί, ἀλλὰ ἄνθρωποι, ὅπως ἦσαν καὶ αὐτοὶ καὶ ὅτι κηρύττουν τὸν ἀληθινὸν Θεόν, ὅστις ἐχάρισεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους πᾶν ἀγαθὸν καὶ καλοῦν αὐτούς εἰς τοῦτον τὸν Θεὸν νὰ πιστεύσουν.

Ἐνῶ ἐγίνοντο ταῦτα, ἔφθασαν οἱ ἄπιστοι Ἰουδαῖοι ἀπὸ τὴν Ἀντιόχειαν καὶ τὸ Ἰκόνιον, παρέσυραν τοὺς πρὸ ὀλίγου θαυμαστάς τῶν Ἀποστόλων καὶ τοὺς ἐλιθοβόλησαν. Κατόπιν ἔσυραν ἔξω τῆς πόλεως ἀναίσθητον τὸν Παῦλον, νομίσαντες ὅτι ἦτο νεκρός. Οἱ χριστιανοὶ συνηθροίσθησαν θρηνοῦντες περὶ τοῦ ἀναισθήτου σώματος τοῦ Παύλου, ὁ ὁποῖος ὁμως ἀνέλαβε τὰς αἰσθήσεις του καὶ ἐπανῆλθε μετ' αὐτῶν εἰς τὴν πόλιν. Τὴν ἐπομένην ἡμέραν ὁ Παῦλος ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς Λύστρας καὶ διήλθεν ἀπὸ διαφόρους πόλεις, ὅπου ἵδρυσεν Ἐκκλησίαις καὶ ἐχειροτόνησε πρεσβυτέρους, τοὺς ὁποῖους ἀφῆκεν ὡς ἀντιπροσώπους του, διὰ νὰ διευθύνουν ταύτας. Τέλος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας κατὰ τὸ ἔτος 48 μ. Χ., τελειώσας τὴν πρώτην ἀποστολικὴν πορείαν του, ἡ ὁποία διήρκεσε πλέον τῶν δύο ἐτῶν.

8. Η ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗ ΣΥΝΟΔΟΣ ΕΙΣ ΤΑ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΑ

(Πραξ. ΙΕ'. 1—35)

Ἐνῶ ὁ Παῦλος εὐρίσκετο εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, σπουδαία φιλονικία παρουσιάσθη μετὰ τῶν χριστιανῶν. Τινὲς ἐξ Ἰουδαίων χριστιανοὶ ἦλθον εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ ἐκήρυττον, ὅτι ἂν οἱ χριστιανοὶ δὲν περιτέμνονται καὶ δὲν φυλάττουν ὅλας

τάς διατάξεις τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου, δὲν δύνανται νὰ σωθοῦν. Διὰ νὰ παύσῃ ἡ φιλονικία αὕτη, ἀπεφασίσθη νὰ μεταβοῦν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα ὁ Παῦλος, ὁ Βαρνάβας καὶ ἄλλοι χριστιανοί, διὰ νὰ ἐρωτήσουν περὶ τούτου τοὺς Ἀποστόλους. Ὅταν ἔφθασαν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, τοὺς ἐδέχθησαν μὲ πολλὴν εὐχαρίστησιν οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι. Ἡ μετάβασίς των ὅμως εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, ἔγινεν αἰτία νὰ ἀρχίσῃ καὶ ἐκεῖ ὁμοία φιλονικία μεταξὺ τῶν χριστιανῶν.

Τότε οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι συνηθροίσθησαν ὅλοι μαζί, διὰ νὰ συζητήσουν περὶ τοῦ ζητήματος τούτου. Οὕτω συνεκροτήθη εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα ἡ πρώτη χριστιανικὴ σύνοδος τὸ ἔτος 48 μ. Χ. Τὴν σύνοδον ταύτην λέγομεν Ἀποστολικήν, κατὰ τὸ παράδειγμα δὲ αὐτῆς ἔγιναν ἀργότερα αἱ τοπικαὶ καὶ Οἰκουμενικαὶ σύνοδοι, αἱ ὁποῖαι πολλὰς θεμελιώδεις διδασκαλίας τοῦ Χριστιανισμοῦ διετύπωσαν σαφῶς καὶ ἐτακτοποίησαν πολλὰ ζητήματα ἀναφερόμενα εἰς τὴν διοίκησιν καὶ τὰς τελετὰς τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας. Πρόεδρος τῆς Ἀποστολικῆς Συνόδου ἔγινεν ὁ Ἰάκωβος ὁ ἀδελφόθεος, τὸν ὁποῖον οἱ Ἀπόστολοι εἶχον χειροτονήσει ἐπίσκοπον δηλ. ἀρχηγὸν τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων. Ὁ Ἰάκωβος οὗτος, ὅστις ἔγινεν ὁ πρῶτος ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων, λέγεται ἀδελφόθεος, διότι ἦτο ἀδελφὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, γεννηθεὶς ἐκ τῆς συζύγου τὴν ὁποίαν εἶχεν ὁ Ἰωσήφ, πρὶν μνηστευθῇ τὴν Θεοτόκον.

Ἰς τὴν Ἀποστολικὴν αὐτὴν σύνοδον ὠμίλησαν ὁ Πέτρος, ὁ Παῦλος, ὁ Βαρνάβας καὶ ὁ Ἰάκωβος καὶ ὑπεστήριξαν, ὅτι ὅλα τὰ ἔθνη θὰ γίνουν μίαν ἡμέραν χριστιανοί καὶ δὲν εἶναι ὀρθὸν νὰ φυλάττουν τὰς διατάξεις τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου, παρὰ μόνον τὰς διατάξεις τοῦ Εὐαγγελίου. Ὅλα τὰ μέλη τῆς Ἀποστολικῆς συνόδου παρεδέχθησαν τὴν γνώμην ταύτην.

Τὴν ἀπόφασιν τῆς Ἀποστολικῆς συνόδου ἔγραψαν καὶ παρέδωκαν εἰς τὸν Παῦλον, τὸν Βαρνάβαν καὶ τοὺς ἄλλους χριστιανούς, οἵτινες ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν καὶ τὴν ἀνέγνωσαν εἰς τοὺς ἐξ ἐθνῶν χριστιανούς. Οὕτω ἔπαυσεν ἡ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου συζήτησις. Ἡ ἀπόφασις τῆς συνόδου ταύτης ἔχει ὥς ἑξῆς :

Οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ ἀδελφοί, τοῖς κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν καὶ Συρίαν καὶ Κιλικίαν ἀδελφοῖς τοῖς ἐξ ἐθνῶν, χαίρειν. Ἐπειδὴ ἠκούσαμεν, ὅτι τινὲς ἐξ ἡμῶν ἐξεληθόντες ἐτάραξαν ὑμᾶς λό- γοις, ἀνασκευάζοντες τὰς ψυχὰς ὑμῶν, λέγοντες περιτέμνεσθαι, καὶ τη- ρεῖν τὸν νόμον, οἷς οὐ διεστείλάμεθα· ἔδοξεν ἡμῖν γενομένοις ὁμοθυ- μαδὸν, ἐκλεξαμένους ἄνδρας πέμψαι πρὸς ὑμᾶς σὺν τοῖς ἀγαπητοῖς ἡμῶν Βαρνάβᾳ καὶ Παύλῳ, ἀνθρώποις παραδεδοκόσι τὰς ψυχὰς αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἀπεστάλκαμεν οὖν Ἰούδαν καὶ Σίλαν καὶ αὐτοὺς διὰ λόγου ἀπαγγέλλοντας τὰ αὐτά. Ἐδοξε γάρ τῳ Πνεύματι τῷ Ἁγίῳ καὶ ἡμῖν, μηδὲν πλέον ἐπιτίθεσθαι ἡμῖν βάρος, πλὴν τούτων τῶν ἐπ' ἀνάγκης, ἀπέχεσθαι εἰδωλοθύτων, καὶ αἵματος καὶ πνικτοῦ καὶ πορνείας, ἐξ ὧν διατηροῦντες ἑαυτοὺς εὖ πράττετε. Ἐρρωσθε. (Πραξ. ΙΕ'. 23—30).

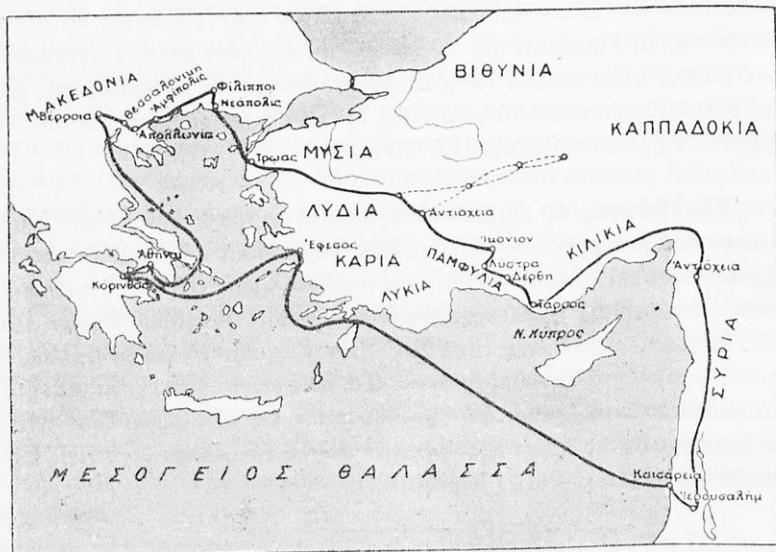
Ἐξεληθόντες ἐξ ἡμῶν=ἀναχωρήσαντες ἀπὸ ἡμᾶς (ἀπὸ ἐδῶ).
Ἀνασκευάζοντες=συγχύζοντες. **Τὸν νόμον**=τὸν Μωσαϊκὸν νόμον.
Οἷς οὐ διεστείλάμεθα=εἰς τοὺς ὁποίους ἡμεῖς δὲν παρηγγέλαμεν τοῦτο. **Γενομένοις ὁμοθυμαδὸν**=οἱ ὅποιοι συνηθροίσθησαν ὅλοι μαζί. **Μηδὲν πλέον ἐπιτίθεσθαι ὑμῖν βάρος**=νὰ μὴ ἐπιβάλλωμεν εἰς σᾶς καμμίαν ἄλλην ὑποχρέωσιν. **Τὰ ἐπ' ἀνάγκης**=τὰ ἀπαραίτητα. **Εἰδωλόθυτα**=τὸ κρέας τῶν θυσιασθέντων εἰς τὰ εἰδωλα ζώων. **Ἐξ ὧν διατηροῦντες ἑαυτοὺς**=ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐὰν προφυλοχθῇτε. **Ἐρρωσθε**=νὰ ἔχετε ὑγίαν (ῥώννυμι).

9. ΔΕΥΤΕΡΑ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ ΠΑΥΛΟΥ. ΙΔΡΥΣΙΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ. (Πραξ. ΙΕ'. 36—ΙΣΤ'. 12, ΙΖ'. 1—ΙΗ'. 22)

Μετὰ τὴν Ἀποστολικὴν Σύνοδον ὁ Παῦλος μετὰ τοῦ Βαρνάβα παρέμειναν ἐπ' ὀλίγον εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, κατὰ τὸ αὐτὸ δὲ ἔτος 48-49 ἐπεχείρησαν τὴν δευτέραν ἀποστολικὴν πορείαν των. Κατὰ ταύτην ἔχων ὁ Παῦλος ὡς συνεργὸν τὸν Σίλαν¹, δι- ἤλθεν ἀπὸ τὴν Συρίαν, Κιλικίαν καὶ Λυκαονίαν, ἐπισκεφθεὶς τὰς ἰδρυθείσας ὑπ' αὐτοῦ Ἐκκλησίας καὶ συστήσας καὶ νέας τοιαύ-

1. Ἦτο Ἰουδαῖος Ἑλληνιστής· ὁ Παῦλος παρέλαβεν αὐτὸν ὡς συνοδοιπόρον, ὅτε ἀπεχωρίσθη ἀπ' αὐτοῦ ὁ Βαρνάβας.

τας. Παραλαβὼν ἐκ τῆς Λύστρας τῆς Λυκαονίας καὶ ἱνέον βοη-
θὸν τὸν Τιμόθεον, διῆλθε τὴν Φρυγίαν καὶ Γαλατίαν ἰδρύσας
πολλὰς Ἐκκλησίας καὶ εἴτα κατέβη εἰς τὴν Τρωάδα. Ἐκεῖ νύ-
κτα τινὰ εἶδεν ὄραμα, κατὰ τὸ ὁποῖον παρουσιάσθη εἰς Μακε-
δὼν καὶ εἶπεν εἰς αὐτόν: «Διαβὰς εἰς Μακεδονίαν, βοήθησον ἡμῖν».
Ἐξηγήσας τὸ ὄραμα τοῦτο ὡς θεῖαν διαταγὴν, ἀνεχώρησεν ἐκ
Τρωάδος, ἔχων πλησίον του, πλὴν τοῦ Σίλα καὶ Τιμοθέου καὶ
τὸν Εὐαγγελιστὴν Λουκᾶν, καὶ ἔφθασεν εἰς τοὺς Φιλίππους τῆς

Δευτέρα πορεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου

Μακεδονίας, πόλιν κειμένην πλησίον τῆς σημερινῆς Καβάλλας. Ἐκεῖ ἐπίστευσαν πολλοί, μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ γυνὴ πλουσία, ἔμπορος πορφυρῶν. Αὕτη παρεκάλεσε τοὺς Ἀποστόλους νὰ μείνουν εἰς τὴν οἰκίαν της καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς παραμονῆς των εἰς Φιλίππους. Καὶ οὕτως ἰδρύθη κατὰ τὸ 49—50 μ.Χ. ἡ πρώτη ἐν Εὐρώπῃ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία.

Ἐκ Φιλίππων ὁ Παῦλος μετέβη εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, ἔνθα πολλοὺς προσεῖλκυσε εἰς τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν κηρύττων εἰς τὴν συναγωγὴν καὶ μεταξύ τῶν ἔθνικων. Οὕτως ἰδρύθη

ἐκεῖ ἡ μεγάλη Ἐκκλησία τῆς Μακεδονικῆς πρωτευούσης. Ἀλλὰ διωχθεῖς ὑπὸ τῶν μὴ πιστευσάντων μετέβη εἰς τὴν Βέρροϊαν, πλεῖστοι ἐκ τῶν κατοίκων τῆς ὁποίας ἐδέχθησαν προθύμως τὴν νέαν θρησκείαν. Ἀφικθέντες ὁμοῦ οἱ ἐκ Θεσσαλονίκης διδῶνται του, ἐξήγειραν κατὰ τοῦ Παύλου τὸν λαόν, κατηγοροῦντες αὐτόν, ὅτι ἐκήρυττε βασιλέα τὸν Ἰησοῦν. Τοῦτο ἰδόντες οἱ χριστιανοὶ τῆς Βερροίας, ἀπέστειλαν τὸν Παῦλον εἰς Ἀθήνας κρατήσαντες πληθὸν τῶν τοῦς συνεργούς του, εἰς τοὺς ὁποίους παρήγγειλεν ὁ Παῦλος, νὰ ἔλθουν ἀργότερα πρὸς συνάντησίν του.

Εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ Παῦλος ἐκήρυξε κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν Ἰουδαϊκὴν συναγωγὴν, ἔπειτα εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ μετὰ ταῦτα ὠδηγήθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου. Ἐκεῖ ἀπήγγειλε θαυμάσιον λόγον ὑπὲρ τῆς νέας θρησκείας, καὶ ἐδίδασκεν αὐτοὺς περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς σχέσεως αὐτοῦ πρὸς τὸν κόσμον. Μερικοὶ τότε ἐπίστευσαν εἰς τὸ κήρυγμα τοῦ Παύλου, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ Ἀρεοπαγίτης Διονύσιος. Οὗτος κατόπιν ἐγένετο ὁ πρῶτος ἐπίσκοπος τῶν Ἀθηνῶν, θεωρεῖται δὲ μέχρι σήμερον ὁ πολιοῦχος τῶν Ἀθηνῶν, κατὰ τὴν ἐπικρατήσασαν ἀργότερα συνήθειαν τῶν χριστιανῶν, νὰ ἔχη ἐκάστη πόλις ἰδιαίτερον ἅγιον προστάτην, πολιοῦχον καλούμενον.

Ἐξ Ἀθηνῶν ὁ Παῦλος ἦλθεν εἰς τὴν Κόρινθον, (50 μ.Χ.) παρέμεινε δὲ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Ἰουδαίου σκηνοποιοῦ Ἀκύλα, ἐργαζόμενος μαζί του, διὰ νὰ κερδίζῃ τὰ πρὸς συντήρησίν του, διότι εἶχε μάθει τὴν τέχνην τοῦ σκηνοποιοῦ, σύμφωνα μὲ τὴν Ἰουδαϊκὴν συνήθειαν, νὰ μανθάνουν καὶ τέχνην τινὰ οἱ εἰς τὰ γράμματα ἀσχολούμενοι. Ἐκεῖ διδάσκων κατ' ἀρχὰς μόνος, κατόπιν δὲ βοηθούμενος ἀπὸ τὸν Σίλαν καὶ Τιμόθεον, ἐλθόντας ἐκ Μακεδονίας, παρέμεινεν ἐπὶ ἓν καὶ ἥμισυ ἔτος, ἰδρύσας τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Κορίνθου, τῆς ὁποίας τὰ περισσότερα μέλη ἦσαν Ἕλληνες, διότι ὀλίγοι ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐπίστευσαν. Ἐκ Κορίνθου ὁ Παῦλος ἐπλευσεν εἰς τὴν Ἐφεσον, συνοδευόμενος ἀπὸ τὸν Ἀκύλαν καὶ τὴν σύζυγόν του Πρίσκιλλαν, ἔνθα καταλιπὼν τοὺς συνοδοὺς του μετὰ διαμονὴν ὀλίγων ἡμερῶν, μετέβη διὰ Καισαρείας εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ ἐκεῖθεν ἐπέστρεψε τὸ 52 εἰς τὴν Ἀντιόχειαν.

Ὁ λόγος τοῦ Παύλου εἰς τὰς Ἀθήνας ἀπὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου περιεχόμενος εἰς τὰς «Πράξεις τῶν Ἀποστόλων», εἶναι ὁ ἑξῆς :

Α. Σταθεὶς δὲ Παῦλος ἐν σφ τοῦ Ἀρείου Πάγου ἔφη· Ἄνδρες Ἀθηναῖτοι, κατὰ πάντα ὥς δεισιδαιμονεστέρους ὑμᾶς θεωρῶ. Διερχόμενος γὰρ καὶ ἀναθεωρῶν τὰ σεβάσματα ὑμῶν, εὔρον καὶ βωμὸν ἐν ᾧ ἐπεγέγραπτο, Ἀγνώστῳ Θεῷ. Ὅν οὖν ἀγνοοῦντες εὐσεβεῖτε, τοῦτον ἐγὼ καταγγέλλω ὑμῖν.

Β. Ὁ Θεὸς ὁ ποιήσας τὸν κόσμον καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ, οὗτος οὐρανοῦ καὶ γῆς Κύριος ὑπάρχων οὐκ ἐν χειροποιήτοις ναοῖς κατοικεῖ, οὐδὲ ὑπὸ χειρῶν ἀνθρώπων θεραπεύεται προσδεόμενός τινος, αὐτὸς διδοὺς πᾶσι ζωὴν καὶ πνοὴν καὶ τὰ πάντα· ἐποίησέ τε ἐξ ἑνὸς αἵματος πᾶν ἔθνος ἀνθρώπων κατοικεῖν ἐπὶ πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, ὁρίσας προστεταγμένους καιροὺς καὶ τὰς ὁροθεσίας τῆς κατοικίας αὐτῶν, ζητεῖν τὸν Κύριον, εἰ ἄραγε ψηλαφήσειαν αὐτὸν καὶ εὔροιεν, καίτοι γε οὐ μακρὰν ἀπὸ ἑνὸς ἐκάστου ἡμῶν ὑπάρχοντα. Ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ μέν, ὥς καὶ τινες τῶν καθ' ἡμᾶς ποιητῶν εἰρήκασι· «τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν». Γένος οὖν ὑπάρχοντες τοῦ Θεοῦ, οὐκ ὀφείλομεν νομίζειν χρυσῷ ἢ ἀργύρῳ ἢ λίθῳ, χαράγματι τέχνης καὶ ἐνθυμίσεως ἀνθρώπου, τὸ θεῖον εἶναι ὅμοιον.

Γ. Τοὺς μὲν οὖν χρόνους τῆς ἀγνοίας ὑπεριδὼν ὁ Θεὸς τανῦν παραγγέλλει τοῖς ἀνθρώποις πᾶσι πανταχοῦ μετανοεῖν, διότι ἔστησεν ἡμέραν, ἐν ᾗ μέλλει κρίνειν τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, ἐν ἀνδρὶ ᾧ ὥρισε, πίστιν παρασχὼν πᾶσιν, ἀναστήσας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν. Ἀκούσαντες δὲ ἀνάστασιν νεκρῶν, οἱ μὲν ἐχλεύαζον, οἱ δὲ εἶπον· Ἀκουσόμεθά σου πάλιν περὶ τούτου. (Πραξ. ΚΖ'. 22—33).

Α. Ἄρειος Πάγος· εἶναι ὁ γνωστὸς λόφος δυτικῶς τῆς Ἀκροπόλεως, ὅπου συνεδρίαζε τὸ ἀνώτατον δικαστήριον τῶν Ἀθηναίων. Κατὰ πάντα=καθ' ὁλοκληρίαν. Δεισιδαίμων=ὁ φοβούμενος τὸν Θεόν, ὁ εὐσεβής. Σεβάσματα=τὰ ἀντικείμενα τῆς λατρείας. Ἀναθεωρῶν=μετὰ προσοχῆς παρατηρῶν. Ἀγνώστῳ Θεῷ. Βωμὸς εἰς τὸν ἄγνωστον Θεὸν ὑπῆρχε κατὰ τὸν Πausaniαν εἰς τὸν λιμένα τῆς Μουνηχίας, διότι ἐφοβοῦντο μήπως ὑπῆρχε καὶ ἄλλος Θεός, πλὴν τῶν γνωστῶν, ὁ ὁποῖος θὰ διέκειτο ἐχθρικῶς, ἐὰν δὲν ἐθυσίαζον καὶ εἰς

τοῦτον. **Εὐσεβῶ**=εἶμαι θεοφοβούμενος, λατρεύω. **Καταγγέλλω**=κηρύττω, φανερώνω.

Β. Θεραπεύεται = τυγχάνει περιποιήσεως, λατρεύεται. **Προσδεόμενός τινος**=ὡς ἔχων ἀνάγκην τινός. **Αὐτὸ διδούς**=αὐτὸς ὁ ὁποῖος δίδει. **Ἐξ ἑνὸς αἵματος**=ἐκ μιᾶς σαρκός, ἐξ ἑνὸς ἀνθρώπου. **Πρόσωπον**=ἐπὶ ἀψύχων σημαίνει τὴν ὄψιν, τὴν ἐπιφάνειαν. **Προτεταγμένους καιροὺς**=ἐκ τῶν προτέρων καθωρισμένους ἐποχάς. **Ζητεῖν** ἔνν. ὀρίσας=καὶ νὰ ζητοῦν οἱ ἄνθρωποι τὸν Θεόν. **Εἰ ἄρα γε**=μήπως τυχὸν συνέβαινε νὰ... **Ψηλαφῶ**=ἐγγίζω, ἔνν. διὰ τῆς σκέψεως ἀνακαλύπτω τὰ ἔχνη. **Καί γε οὐχ ὑπάρχοντα**=καὶ ὁ ὁποῖος βέβαια δὲν ὑπάρχει. **Ἐν αὐτῷ**=διὰ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. **Τοῦ γὰρ**=τοῦτου βεβαίως. **Χάραγμα τέχνης**=καλλιτέχνημα. **Ἐνθύμησις**=σκέψις φαντασία.

Γ. Ὑπεριδὼν=παραβλέπων, μὴ λαμβάνων ὑπ' ὄψιν. **Ἔστησεν ἡμέραν**=καθώρισε χρόνον. **Ἐν ἀνδρὶ ᾧ ὥρισε**=δι' ἀνδρὸς τὸν ὁποῖον ὥρισε. Ἡ ἀναφορικὴ ἀντωνυμία «ᾧ» τίθεται κατὰ δοτικὴν, ἀντὶ νὰ τεθῇ κατ' αἰτιατικὴν (ἐλξίς). **Πίστιν παρασχὼν**=καταστήσας αὐτὸν ἄξιον ἐμπιστοσύνης. **Ἀναστήσας** μετοχ. αἰτιολ.=ἐπειδὴ ἀνέστησεν.

10. Η ΤΡΙΤΗ ΚΑΙ Η ΤΕΤΑΡΤΗ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ ΠΑΥΛΟΥ.

ΦΥΛΑΚΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΘΑΝΑΤΟΣ ΑΥΤΟΥ

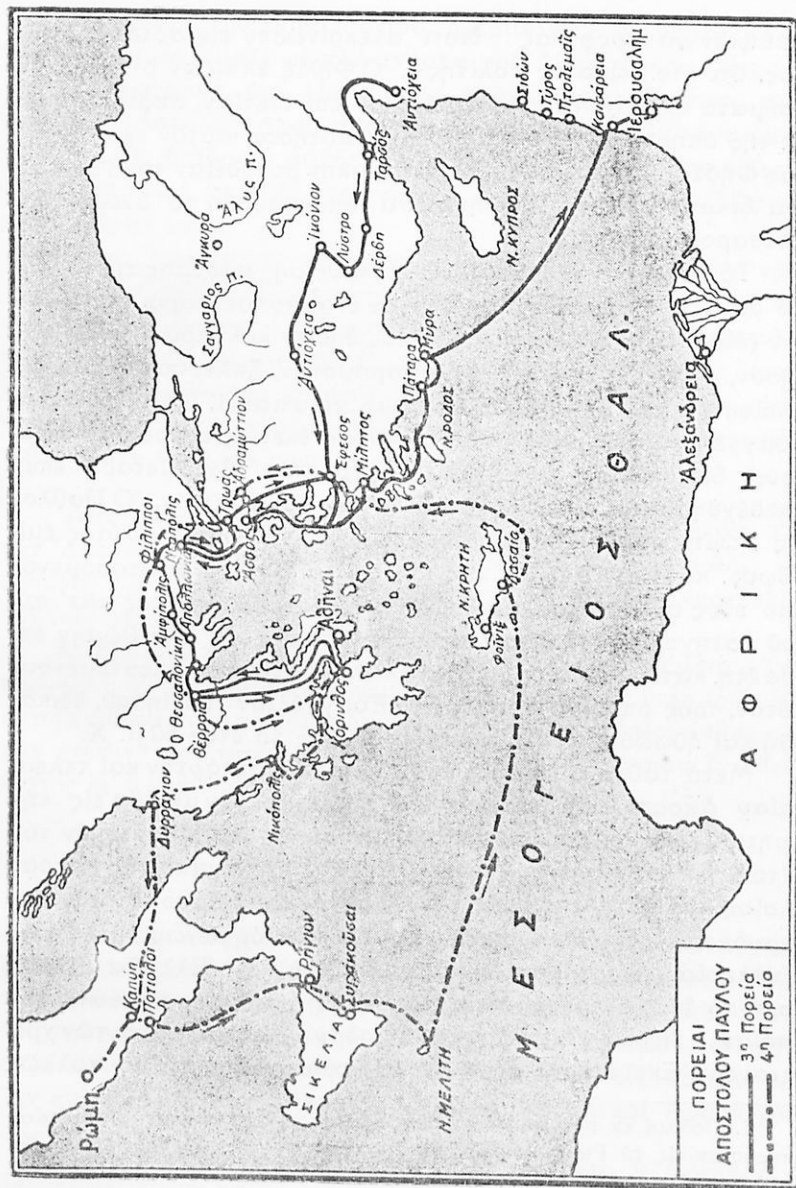
(Πραξ. ΙΗ', 23—24, ΙΘ'. 1—4, ΚΓ'. 12—35, ΚΔ'. 27—ΚΕ'. 12, ΚΖ'. 1—ΚΗ'. 31)

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος μείνας ὀλίγον χρόνον εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, ἐξετέλεσε τὴν τρίτην ἀποστολικὴν πορείαν του. Ἀναχωρήσας τὸ ἔτος 52 μ.Χ. διήλθε καὶ πάλιν τὴν Γαλατικὴν χώραν καὶ τὴν Φρυγίαν στηρίζων τὰς ἐκεῖ χριστιανικὰς Ἐκκλησίας, καὶ ἐκεῖθεν μετέβη εἰς τὴν Ἔφεσον, ὅπου παρέμεινε σχεδὸν ἐπὶ τριετίαν. Ἐκεῖ ἐκινδύνευσε νὰ φονευθῇ ὑπὸ τῶν ἐξεγερθέντων ἐναντίον του κατασκευαστῶν ἀγαλμάτων τῆς θεᾶς Ἀρτέμιδος, τῶν ὁποίων παρεβλάπτοντο τὰ συμφέροντα, ἐκ τῆς διαδόσεως τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Ἀναχωρήσας ἐκ τῆς Ἐφέσου, ἐπεσκέφθη τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐπιστρέψας πάλιν εἰς Μακεδονίαν, ἀνεχώρησεν ἐκ Φιλίππων διὰ τὰ

Ἱεροσόλυμα, διελθὼν πλείστας παραλιακὰς πόλεις καὶ νήσους τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Ὅταν διήλθεν ἐκ τῆς Μιλήτου, ἣτις ἔκειτο πλησίον τῆς Ἐφέσου, μὴ ἔχων καιρὸν νὰ μεταβῇ αὐτοπροσώπως ἐκεῖ, ἐκάλεσε τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἐφέσου καὶ τοὺς συνεβούλευσε νὰ προφυλαχθοῦν ἀπὸ τοὺς ψευδοδιδασκάλους, οἱ ὅποιοι ἤρχισαν νὰ παρουσιάζωνται εἰς τὴν Ἐφεσον, διὰ τῶν ἐξῆς περίπου λόγων : «Γνωρίζετε πόσα δάκρυα ἔχυσα καὶ πόσα κακὰ ὑπέστην ἀπὸ τὰς ἐπιβουλὰς τῶν Ἰουδαίων, ὅταν σᾶς ἐδίδαξα τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν. Ποτὲ δὲν ἐζήτησα ἀμοιβήν, διὰ τὸ καλὸν τὸ ὁποῖον σᾶς ἔκαμα· αἱ χεῖρές μου μὲ ὑπηρετήσαν, διὰ νὰ ζῶ καὶ ἐγὼ καὶ οἱ συνεργοί μου. Ἦδη τὸ Ἅγιον Πνεῦμα μοῦ λέγει νὰ ὑπάγω εἰς Ἱεροσόλυμα, ὅπου πολλὰ βασανιστήρια μὲ περιμένουν, ἀλλ' οὐδὲν θὰ μὲ ἐμποδίσῃ νὰ τελειώσω τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον μοῦ ἀνέθεσεν ὁ Χριστός. Εἶμαι βέβαιος, ὅτι δὲν θὰ μὲ ἴδητε ἄλλην φοράν. Προσέχετε τοὺς χριστιανούς σας, διότι μετὰ τὴν ἀναχώρησίν μου θὰ παρουσιασθοῦν ψευδοδιδάσκαλοι, οἱ ὅποιοι θὰ προσπαθοῦν νὰ σᾶς ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ καὶ νὰ σᾶς κάμουν ἀμαρτωλοὺς».

Ὁ Παῦλος φθάσας εἰς Ἱεροσόλυμα ἐπεσκέφθη τὸν Ἰάκωβον τὸν ἀδελφόθεον, εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ὁποίου συνηθροίζοντο οἱ πρεσβύτεροι τῶν Ἱεροσολύμων καὶ ἐνώπιον αὐτῶν διηγήθη ἅπαν τὸ ὑπ' αὐτοῦ συντελεσθὲν ἔργον τοῦ κηρύγματος τοῦ Εὐαγγελίου εἰς τοὺς ἐθνικούς, πάντες δὲ ἐδόξασαν τὸν Θεόν. Ἀλλ' οἱ Ἰουδαῖοι τῶν Ἱεροσολύμων διέκειντο δυσμενῶς πρὸς τὸν Παῦλον, διότι ὄντες ζηλωταὶ τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου, εἶχον μάθει ὅτι ὁ Παῦλος ἐδίδασκε, νὰ μὴ ἀκολουθοῦν οἱ χριστιανοὶ τὰ Ἰουδαϊκὰ ἔθιμα. Διὰ τοῦτο ἰδόντες αὐτὸν ἡμέραν τινὰ εἰς τὸ ἱερόν, ἐπετέθησαν κατ' αὐτοῦ, ἔσυραν αὐτὸν ἔξω τοῦ ἱεροῦ καὶ θὰ τὸν ἐφόνευσον, ἐὰν ὁ Ρωμαῖος χιλιάρχος (ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ρωμαϊκῆς φρουρᾶς τῶν Ἱεροσολύμων) δὲν ἔσωζεν αὐτὸν ἐκ τῶν χειρῶν των. Πληροφορηθεὶς κατόπιν ὅτι πολλοὶ Ἰουδαῖοι εἶχον ὀρκισθῇ νὰ φονεύσουν τὸν Παῦλον, ἀπέστειλεν αὐτὸν εἰς τὸν ἐν Καισαρείᾳ διαμένοντα ἑπαρχὸν Φήλικα, ἵνα ἀπαλαγῇ τῆς εὐθύνης διὰ τὴν ζωὴν τοῦ Παύλου, τὴν ὁποίαν εἶχε

Τρίτη και Τετάρτη πορεία του 'Αποστόλου Παύλου

καθηκον νά προφυλάξῃ, διότι ἀνεκοίνωσεν εἰς αὐτόν ὁ Παῦλος, ὅτι ἦτο Ρωμαῖος πολίτης¹. Ὁ Φῆλιξ ἐλπίζων ὅτι θά λάβῃ χρήματα ἐκράτησεν αὐτόν δέσμιον ἐπὶ διετίαν, ὁπότε ἐπαύθη ἐκ τῆς ὑπηρεσίας του, ὁ δὲ ἀντικαταστήσας αὐτόν νέος ἑπαρχος Φῆστος ἀπέστειλε μὲ στρατιωτικὴν συνοδείαν τὸν Παῦλον, ἵνα δικασθῇ εἰς τὴν Ρώμην, διότι ἐπεκαλέσθη τὸ ὄνομα τοῦ Καίσαρος (57 μ. Χ.).

Τὸ ταξειδίου ἦτο ἀπαίσιον, ἐγερθείσης σφοδρᾶς τρικυμίας. Τὸ μεταφέρον τὸν Παῦλον πλοῖον ἐναυάγησε παρὰ τὴν Μελίτην (Μάλταν), οἱ δὲ ναυαγοὶ διεσώθησαν κολυμβῶντες εἰς τὴν νῆσον, ὁπόθεν, μετὰ τρίμηνον παραμονήν, ἔπλευσαν δι' ἄλλου πλοίου εἰς τὴν Ρώμην. Οἱ ἐν Ρώμῃ χριστιανοί, διδαχθέντες τὸ Εὐαγγέλιον ἀπὸ τοὺς μεταβαίνοντας ἐκεῖ ἐμπόρους χριστιανούς, διότι οὐδεὶς Ἀποστολὸς μέχρι τότε εἶχε μεταβῇ ἐκεῖ, ὑπεδέχθησαν μὲ πολλὴν εὐχαρίστησιν τὸν Παῦλον. Ὁ Παῦλος εἰς Ρώμην ἐφυλακίσθη εἰς ἰδίαν οἰκίαν, τὴν ὅποιαν αὐτὸς ἐμίσθωσε, κατόπιν ἀδείας τῆς Ρωμαϊκῆς ἀρχῆς, φυλασσόμενος ὑπὸ ἑνὸς στρατιώτου, μὴ θεωρηθείσης σπουδαίας τῆς κατ' αὐτοῦ κατηγορίας. Παραμείνας οὕτω δέσμιος εἰς τὴν Ρώμην ἐπὶ δύο ἔτη, κατὰ τὰ ὅποια ἐδέχετο ἀκωλύτως τοὺς ἐπισκεπτομένους αὐτόν, τοὺς ὁποίους ἐδίδασκε τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Ἰησοῦ, ἐδικάσθη καὶ ἠθώωθη, ἀναχωρήσας ἐκ Ρώμης τὸ ἔτος 60 μ. Χ.

Μετὰ ταῦτα ὁ Παῦλος ἐπεχείρησε τὴν τετάρτην καὶ τελευταίαν ἀποστολικὴν πορείαν του. Κατὰ πρῶτον μετέβη εἰς τὴν Κρήτην, ἔνθα χειροτονεῖ ἐπίσκοπον αὐτῆς τὸν συνεργόν του Τίτον. Ἐκ τῆς Κρήτης, ἐπισκεφθεὶς τὰς Ἐκκλησίας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ καταλιπὼν εἰς τὴν Ἑφeson ὡς ἐπίσκοπον τὸν συνεργόν του Τιμόθεον, πρὸς τελειοτέραν ὁργάνωσιν τῆς ἐκεῖ Ἐκκλησίας, πορεύεται εἰς Μακεδονίαν καὶ Ἑλλάδα. Τέλος κατὰ τὸ ἔτος 64 μεταβαίνει εἰς Ρώμην, εἰς ἐποχὴν κατὰ τὴν ὅποιαν Νέρων εἶχεν ἀρχίσει σφοδρὸν διωγμὸν κατὰ τῶν χριστιανῶν. Ἐκεῖ ὁ Παῦλος συλληφθεὶς ἐφονεύθη κατόπιν πολλῶν

1. Πολλοὶ ἐκ τῶν ὑπηκόων τῶν Ρωμαίων, παρέχοντες σπουδαίαν ὑπηρεσίαν εἰς τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος ἢ πληρώνοντες, ἐγίνοντο Ρωμαῖοι πολῖται καὶ συνεπῶς αἱ ὑποθέσεις αὐτῶν ἐκανονίζοντο ἀπὸ τὴν Ρωμαϊκὴν νομοθεσίαν.

βασανιστηρίων, τὴν 29ην Ἰουνίου, ἡμέραν καθ' ἣν ἑορτάζομεν τὴν μνήμην του, μαζί με τὴν μνήμην τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου. Οὕτως ἐθυσιάσθη διὰ τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ ὁ μέγας τῶν ἐθνῶν Ἀπόστολος, ἀφοῦ τόσους κόπους καὶ τόσα βάσανα ὑπέστη διὰ τὴν διάδοσιν αὐτῆς. Ὁ ἴδιος εἰς τὴν πρὸς Κορινθίους ἐπιστολὴν του, ὡς ἐξῆς περιγράφει τί ὑπέφερεν ἐκτελὼν τὸ μέγα ἔργον του :

« Ὑπὸ Ἰουδαίων πεντήκεις τεσσαράκοντα παρὰ μίαν ἔλαβον τρις ῥραβδίσθην, ἅπαξ ἐλιθάσθην, τρις ἐναυάγησα, νυχθήμερον ἐν τῷ βυθῷ πεποίηκα ὁδοιπορίαις πολλάκις, κινδύνους ποταμῶν, κινδύνους ληστῶν, κινδύνους ἐκ γένους, κινδύνους ἐξ ἐθνῶν, κινδύνους ἐν πόλει, κινδύνους ἐν ἔρημῳ, κινδύνους ἐν θαλάσσῃ, κινδύνους ἐν ψευδαδέλφοις ἔν κόπῳ καὶ μόχθῳ, ἐν ἀγρυπνίαις πολλάκις, ἐν λιμῷ καὶ δίψει, ἐν νηστείαις πολλάκις, ἐν ψύχει καὶ γυμνότητι » (Κορ. β' ΙΑ, 24 — 28).

Ἀπολυτίκιον τῶν Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου. Οἱ τῶν Ἀποστόλων πρωτόθρονοι¹ καὶ τῆς Οἰκουμένης διδάσκαλοι, τῷ Δεσπότῃ τῶν ὅλων πρεσβεύσατε² εἰρήνην τῇ Οἰκουμένῃ δωρήσασθαι καὶ ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν τὸ μέγα ἔλεος.

Κοντάκιον τοῦ Ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου. Τὰς οὐρανίους διαβάς πύλας ἐν πνεύματι μαθητευθεὶς³ τῷ ὑπὲρ τρεῖς οὐρανούς φθάσαντι Ἀποστόλῳ, Διονύσιε, τῶν ἀρρήτων ἐπλουτίσθης πᾶσαν γνῶσιν⁴ καὶ κατηύγασας⁵ τοὺς ἐν σκότει τῆς ἀγνοίας ἐγκαθηύδοντας δι' ὃ κράζομεν, Χαίροις, Πάτερ ἐγκόσμιε.

11. ΟΙ ΑΠΟΣΤΟΛΟΙ ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΙ ΠΕΤΡΟΣ

Μετὰ τὸν λιθοβολισμόν τοῦ πρωτομάρτυρος Στεφάνου, οὐδὲν δόλως ἐδειλίασαν οἱ Ἀπόστολοι, ἀλλὰ ἐξηκολούθησαν τὸ ἔργον τῶν εἰς Ἱεροσόλυμα μετ' αὐτοὺς καὶ αὐταπάρνησιν, διδάσκοντες τὴν νέαν θρησκείαν καὶ αὐξάνοντες τὸν ἀριθμὸν τῶν χριστιανῶν. Ἐκ τῶν Ἱεροσολύμων διηρθύνθησαν εἰς πᾶσαν πόλιν καὶ χώραν, ὅπου ἐκήρυττον τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ἵδρουν χρι-

1) Ἐχοντες τὴν πρώτην θέσιν. 2) Παρακαλέσατε. 3) Διδαχθεὶς. 4) Ἀπέκτησας πᾶσαν γνῶσιν τῶν μυστηρίων τῆς Ἐκκλησίας. 5) Ἐφώτισας.

στιανικὰς κοινότητος, συμμορφωθέντες μὲ τὴν ἐντολὴν τοῦ Χριστοῦ, «πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα, κηρύξατε τὸ Εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει» (Λουκ. ΙΣΤ' 15). Ἐκ τῶν ἀρχαίων παραδόσεων γνωρίζομεν τὰ ἐξῆς περὶ τοῦ βίου τῶν Ἀποστόλων.

α) Ὁ Ἀπόστολος Ἀνδρέας.

Ὁ Ἀνδρέας ὀνομάζεται πρωτόκλητος, διότι ἐκλήθη πρῶτος ἀπὸ τὸν Σωτῆρα καὶ ἔγινε μαθητὴς του. Ὁ Ἀνδρέας ἦτο ἀδελφὸς τοῦ Πέτρου καὶ κατήγετο ἀπὸ τὴν Βησθαῖδὰ τῆς Γαλιλαίας. Οἱ δύο ἀδελφοὶ εἶχον φύγει ἀπὸ τὴν Βησθαῖδὰ καὶ ἔμενον εἰς τὴν Καπερναούμ, ὅπου εἶχον ὡς ἐπάγγελμα τὴν ἀλιείαν. Ἐκεῖ ἐκλήθησαν ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος, νὰ γίνουν μαθηταὶ του, ἐνῶ ἤλκειον εἰς τὴν θάλασσαν τῆς Γαλιλαίας. «Δεῦτε ὀπίσω μου καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἀλιεῖς ἀνθρώπων», εἶπεν εἰς αὐτοὺς ὁ Ἰησοῦς, οὗτοι δὲ ἀφήσαντες τὰ δίκτυα ἠκολούθησαν αὐτὸν (Μαρκ. Α' 16—19).

Ὁ Ἀπόστολος Ἀνδρέας ἐκήρυξε τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὴν Σκυθίαν (Ρωσίαν), ὅπου ἱδρυσε πολλὰς Ἐκκλησίας, καὶ εἰς τὰς παραλιακὰς πόλεις τοῦ Εὐξείνου Πόντου. Κατόπιν ἐπῆγεν εἰς τὸ Βυζάντιον, καὶ ἐχειροτόνησε τὸν πρῶτον ἐπίσκοπον τοῦ Βυζαντίου Στάχυν. Ἐκεῖθεν μετέβη εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον εἰς τὰς Πάτρας, θεωρεῖται δὲ ὁ πολιούχος τῶν Πατρῶν. Ἡ μνήμη τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου ἑορτάζεται τὴν 30ὴν Νοεμβρίου.

Ἀπολυτίκιον τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέα. Ὡς τῶν Ἀποστόλων Πρωτόκλητος ¹ καὶ τοῦ κορυφαίου ἀγαθέλφους, τῷ Δεσπότη τῶν ὅλων Ἀνδρέα ἰκέτευε, εἰρήνην τῇ οἰκουμένῃ δωρήσασθαι καὶ ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν τὸ μέγα ἔλεος ².

β) Ὁ Ἀπόστολος Πέτρος.

Ὁ Πέτρος, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἀνδρέου, ἦτο εἷς ἐκ τῶν τριῶν μαθητῶν, τοὺς ὁποίους περισσότερο ἠγάπα ὁ Σωτὴρ. Οὗτοι

1) Πρῶτος κληθεὶς ἐκ τῶν Ἀποστόλων. 2) Τὴν μεγάλην αὐτοῦ εὐσπλαχνίαν.

ἦσαν ὁ Πέτρος, ὁ Ἰάκωβος καὶ ὁ Ἰωάννης. Ὡνομάζετο προηγουμένως Σίμων, ὅταν δὲ ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος καὶ ἔγινε μαθητὴς του, ἔλαβε παρ' αὐτοῦ τὸ ὄνομα Κηφᾶς, (=πέτρα, βράχος) τὸ ὁποῖον εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν μεταφράζεται «Πέτρος». Τὸν ὠνόμασε Πέτρον ὁ Σωτὴρ, διότι προέβλεπεν, ὅτι ἡ πίστις του θὰ εἶναι ἀκλόνητος ὅπως ὁ βράχος.

Ἀπὸ τὴν Πεντηκοστήν, διεκρίθη διὰ τὸν ζῆλον του. Μὲ τὸ θεόπνευστον κήρυγμά του πολλαὶ χιλιάδες Ἰουδαίων ἔγιναν χριστιανοί. Ἦτο θερμὸς καὶ ὀρμητικὸς, κατεῖχε δὲ πρωτεύουσιν θέσιν μεταξὺ τῶν Ἀποστόλων. Ὁ Πέτρος ἐκήρυξεν εἰς τὴν Αἴγυπτον συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Μάρκου, ἐκ δὲ τῆς Αἰγυπτιακῆς πόλεως Βαβυλῶνος¹ ἔγραψε τὴν πρώτην καθολικὴν ἐπιστολὴν του πρὸς τοὺς χριστιανοὺς διαφόρων πόλεων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τὸ ἔτος 61 μ. Χ. Ἐξ Αἰγύπτου ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας, ὁπόθεν ἔγραψε τὴν δευτέραν ἐπιστολὴν του, κατὰ δὲ τὸ ἔτος 64 μ. Χ. μετέβη εἰς Ρώμην. Ἐκεῖ συνεργασθεὶς πιθανώτατα μετὰ τοῦ Ἀποστόλου τῶν ἐθνῶν Παύλου, ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον ἐπὶ Νέρωνος, κατὰ τὸ ἔτος 64 μ. Χ. Καὶ κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς δράσεώς του ὁ Πέτρος ἐκινδύνευσε νὰ ὑποστῇ μαρτυρικὸν θάνατον εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, ἐσώθη δὲ διὰ τῆς θείας ἐπεμβάσεως.

Αἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων περιγράφουν τοῦτο ὡς ἑξῆς :

(Πραξ. ΙΒ' 1—12)

Καὶ ἐκείνον δὲ τὸν καιρὸν ἐπέβαλεν Ἡρώδης ὁ βασιλεὺς τὰς χειῖρας κακῶσαι τινὰς τῶν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας, ἀνείλε δὲ Ἰάκωβον τὸν ἀδελφὸν Ἰωάννου μαχαίρα καὶ ἰδὼν ὅτι ἀρεστόν ἐστι τοῖς Ἰουδαίοις, προσέθετο συλλαβεῖν καὶ Πέτρον, (ἦσαν δὲ ἡμέραι τῶν ἀζύμων) ὃν καὶ πιάσας ἔθετο εἰς φυλακὴν, παραδοὺς τέσσαρσι τετραδίοις στρατιωτῶν φυλάσσειν αὐτόν, βουλόμενος μετὰ τὸ Πάσχα ἀναγαγεῖν αὐτὸν τῷ λαῷ. Ὁ μὲν οὖν Πέτρος ἐτηρεῖτο ἐν τῇ φυλακῇ προσευχὴ δὲ ἦν ἐκτενὴς γινομένη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὲρ αὐτοῦ.

Ὅτε δὲ ἔμελλεν αὐτὸν προάγειν ὁ Ἡρώδης, τῇ νυκτὶ ἐκέλευεν ἦν

1) Πολλοὶ φρονοῦν, ὅτι Βαβυλῶνα, ἐκ τῆς ὁποίας ἀναφέρει ὁ Πέτρος ὅτι ἔστειλε τὴν ἐπιστολὴν, ἔννοεῖ τὴν Ρώμην.

ὁ Πέτρος κοιμώμενος μεταξύ δύο στρατιωτῶν, δεδεμένος ἀλύσει δυοί, φυλάκες τε πρὸ τῆς θύρας ἐτήρουν τὴν φυλακὴν. Καὶ ἰδοὺ, ἄγγελος Κυρίου, ἐπέστη καὶ φῶς ἔλαμψεν ἐν τῷ οἰκήματι· πατάξας δὲ τὴν πλευρὰν τοῦ Πέτρου, ἤγειρεν αὐτὸν λέγων, ἀνάστα ἐν τάχει. Καὶ ἐξέπεσον αὐτοῦ αἱ ἀλύσεις ἐκ τῶν χειρῶν. Εἶπε τε ὁ ἄγγελος πρὸς αὐτόν· Περιζῶσαι, καὶ ὑπόδησαι τὰ σανδάλιά σου. Ἐποίησε δὲ οὕτω. Καὶ λέγει αὐτῷ· Περιβαλοῦ τὸ ἱμάτιόν σου, καὶ ἀκολούθει μοι. Καὶ ἐξελθὼν ἠκολούθει αὐτῷ· καὶ οὐκ ᾔδει ὅτι ἀληθὲς ἐστὶ τὸ γινόμενον διὰ τοῦ ἀγγέλου, ἐδόκει δὲ ὄραμα βλέπειν. Διελθόντες δὲ πρώτην φυλακὴν καὶ δεύτεραν, ἦλθον ἐπὶ τὴν πύλην τὴν σιδηρᾶν, τὴν φέρουσαν εἰς τὴν πόλιν, ἣτις αὐτομάτῃ ἠνοιχθῇ αὐτοῖς· καὶ ἐξελθόντες προῆλθον ὁρμὴν μίαν, καὶ εὐθέως ἀπέστη ὁ ἄγγελος ἀπ' αὐτοῦ. Καὶ ὁ Πέτρος γενόμενος ἐν ἑαυτῷ εἶπε. Νῦν οἶδα ἀληθῶς, ὅτι ἐξαπέστειλε Κύριος τὸν ἄγγελον αὐτοῦ, καὶ ἐξείλετό με ἐκ χειρὸς Ἡρώδου καὶ πάσης τῆς προσδοκίας τοῦ λαοῦ τῶν Ἰουδαίων.

Ἐπέβαλε τὰς χεῖρας=ἐπεχείρησε. **Ἡρώδης** ἦτο ὁ ἔγγονος τοῦ Ἡρώδου τοῦ Μεγάλου καὶ ἐλέγετο, Ἡρώδης Ἀγρίππας Α'. Ἐπέτυχεν ἐπὶ αὐτοκράτορος Κλαυδίου νὰ ἀναγνωρισθῇ βασιλεὺς ὅλης τῆς Παλαιστίνης (41 μ.Χ.). Τὸ ἔτος 44 ἐφόνευσεν τὸν Ἰάκωβον καὶ ἀπέθανε κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος. **Κακῶσαι**=νὰ κακοποιήσῃ. **Προσέθετο συλλαβεῖν**=συνέλαβεν ἀκόμη. **Τέσσαρσι τετραδίοις**=εἰς τέσσαρας τετράδας· εἰς δεκαεξί. **Ἀναγαγεῖν**=νὰ παρουσιάσῃ αὐτὸν ἐνώπιον τοῦ λαοῦ· νὰ δικάσῃ αὐτόν. **Ἐκτενῆς**=διαρκής. **Ἐπέστη**=ἦλθεν αἰφνιδίως. **Πατάξας**=κυπήσας. **Φυλακὴν**=φρουράν. **Αὐτομάτῃ**=μόνῃ της. **Γενόμενος ἐν ἑαυτῷ**=συνελθὼν. **Καὶ πάσης προσδοκίας**=καὶ ἀπὸ πᾶν κακὸν τὸ ὁποῖον ἐπερίμενεν.

12. ΟΙ ΛΟΙΠΟΙ ΑΠΟΣΤΟΛΟΙ

Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης.

Οἱ δύο οὗτοι Ἀπόστολοι ἦσαν υἱοὶ τοῦ Ζεβεδαίου καὶ τῆς Σαλώμης καὶ κατήγοντο ἀπὸ τὴν Βηθσαϊδᾶ. Ὅντες κατὰ πρῶτον μαθηταὶ καὶ οὗτοι τοῦ Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, ἠκολούθησαν τὸν Ἰησοῦν, κληθέντες ὑπ' αὐτοῦ καὶ ἀπετέλεσαν μὲ τὸν Πέτρον τοὺς τρεῖς ἡγαπημένους μαθητάς του. Ὁ Ἰωάννης μά-

λιστα εύρισκόμενος πλησίον τοῦ διδασκάλου του, ὅταν ἐσταυροῦτο, ἔλαβε παρ' αὐτοῦ τὴν τιμητικὴν ἐντολὴν νὰ προστατεύσῃ τὴν Θεοτόκον. Ὁ Ἰάκωβος μετὰ τὸν πρῶτον διωγμὸν τῶν χριστιανῶν παρέμεινε διδάσκων εἰς Ἱεροσόλυμα, ἀλλὰ δὲν ἐπρόφθασε νὰ τελειώσῃ τὴν ἀποστολὴν του ἐπεκτείνων τὴν δρᾶσιν του καὶ εἰς ἄλλας χώρας. Ὁ βασιλεὺς Ἀγρίππας ὁ Α' θέλων, ὡς ἐμάθομεν, νὰ περιποιηθῇ τοὺς Ἰουδαίους, διέταξε τὴν σύλληψιν καὶ σφαγὴν τοῦ Ἰακώβου τὸ 44 μ.Χ. Τὴν μνήμην του ἐορτάζομεν τὴν 30ὴν Ἀπριλίου.

Ὁ δὲ Ἰωάννης σταλεῖς κατὰ πρῶτον μετὰ τοῦ Πέτρου, ἵνα ἐνισχύσῃ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Σαμαρείας, ἐπέστρεψεν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, θεωρούμενος εἷς ἐκ τῶν τριῶν στύλων τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων (Πέτρος, Ἰωάννης καὶ Ἰάκωβος ὁ ἀδελφὸς τοῦ Κυρίου), ὅπου παρέμεινε μέχρι τῆς κατὰ τὸ ἔτος 48 γενομένης ἐκεῖ συνόδου τῶν Ἀποστόλων. Ἐκεῖθεν ὁρμώμενος περιῆλθε πολλὰς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὅταν δὲ ἐθανατώθῃ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, ἐκλήθῃ εἰς τὴν Ἐφεσον, ὅπου παρέμεινε μέχρι τοῦ θανάτου του (100 μ. Χ.) διοικῶν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἐφέσου καὶ τὰς ἄλλας πλησίον κειμένας Ἐκκλησίας. Φθάσας εἰς ἔσχατον γῆρας, μετέβαινε βασταζόμενος ὑπὸ τῶν μαθητῶν του, εἰς τὰς ἱεράς συναθροίσεις τῶν χριστιανῶν, ὅπου μὴ ἔχων δυνάμεις νὰ ὁμιλήσῃ διὰ πολλῶν ἔλεγε: «τεκνία μου, ἀγαπᾶτε ἀλλήλους». Ὁ Ἰωάννης ἔγραψε πέντε βιβλία, περιλαμβανόμενα εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην. Ταῦτα εἶναι τὸ φέρον τὸ ὄνομά του Εὐαγγέλιον, ἡ Ἀποκάλυψις, ἐν ᾗ προφητεύει περὶ τῶν διωγμῶν κατ' ἀρχὰς καὶ τοῦ κατόπιν θριάμβου τῆς Ἐκκλησίας καὶ αἱ τρεῖς καθολικαὶ ἐπιστολαὶ του, ἀναφερόμεναι εἰς τοὺς χριστιανοὺς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Τὴν μνήμην του ἐορτάζομεν τὴν 8ην Μαΐου.

Κοντάκιον τοῦ Ἀποστόλου Ἰακώβου. Φωνῆς θεϊκῆς ἀκούσας προκαλοῦσας σε, ἀγάπην πατρὸς παρῆδες¹ καὶ προσέδραμες² τῷ Χριστῷ, Ἰάκωβε, μετὰ τοῦ συγγόνου σου³ ἐνδοξεῖ μεθ' οὗ ἡξιώθης ἰδεῖν Κυρίου τὴν θεῖαν μεταμόρφωσιν.

1) ἔθεσε κατὰ μέρος, 2) προσῆλθες, 3) τοῦ ἀδελφοῦ σου.

Ἀπολυτίκιον τοῦ Ἀποστόλου Ἰωάννου. Ἀπόστολε Χριστῶ τῷ Θεῷ ἡγαπημένε, ἐπιτάχυνον ῥῆσαι λαὸν ἀναπολόγητον ¹· δέχεται σε προσπίπτοντα ² ὁ ἐπιπεσόντα τῷ στήθει καταδεξάμενος ³· ὃν ἰκέτευε, Θεολόγε, καὶ ἐπίμονον νέφος ἐθνῶν διασκεδάσαι ⁴, αἰτούμενος ἡμῖν εἰρήνην καὶ τὸ μέγα ἔλεος.

Φίλιππος καὶ Ναθαναήλ.

Ὁ Φίλιππος κατήγετο καὶ οὗτος ἐκ Βησθαῖδᾶ τῆς Γαλιλαίας. Κέντρον τῆς ἀποστολικῆς του δράσεως ἦτο ἡ Φρυγία. Εἰς τὴν Ἱεράπολιν τῆς Φρυγίας συνηντήθη μετὰ τοῦ Ἀποστόλου καὶ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου, ὅστις εὗρίσκετο ἐκεῖ, διὰ τὴν κηρύξιν καὶ οὗτος τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν. Ὁ Φίλιππος συνελήφθη ἀπὸ τοὺς ἐξεγερασθέντας ἐναντίον του εἰδωλολάτρᾳς καὶ ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον, τὸ ἔτος 87, κρεμασθεὶς ἐπὶ ξύλου.

Ὁ Ναθαναήλ ἐλέγετο καὶ Βαρθολομαῖος καὶ κατήγετο ἐκ τῆς Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας. Ἐκήρυξε τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὴν Ἀραβίαν καὶ κατόπιν εἰς τὰς Ἰνδίας, ὑπέστη δὲ μαρτυρικὸν θάνατον, ἀποκεφαλισθεὶς εἰς τὴν Ἀρμενίαν, ὑπὸ τοῦ Ἀστυάρχου, τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀρμενίας.

Θωμᾶς καὶ Ματθαῖος.

Ὁ Θωμᾶς κατήγετο καὶ οὗτος πιθανώτατα ἐκ τῆς Γαλιλαίας. Ἀπουσιάζων, ὅταν μετὰ τὴν Ἀνάστασίν του παρουσιάσθῃ ὁ Ἰησοῦς εἰς τοὺς Ἀποστόλους, ἐπίστευσε τοῦτο ὅταν καὶ δευτέραν φοράν παρουσιάσθῃ καὶ τοῦ εἶπε νὰ θέσῃ τὸν δάκτυλόν του εἰς τὸν τύπον τῶν ἡλῶν καὶ τὴν χεῖρα του εἰς τὴν πλευράν του. Πράξας τοῦτο εἶπεν: «Ὁ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου». Ὁ Θωμᾶς ἐδίδασκε τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὴν Περσίαν καὶ εἰς τὰς Ἀνατολικὰς Ἰνδίας. Εἰς τὴν Ἑδεσσαν ὑπῆρχε μεγαλοπρεπὴς ναὸς πρὸς τιμὴν του καὶ ἐδεικνύετο καὶ ὁ τάφος του. Οἱ εἰς τὰς Ἀνατολικὰς Ἰνδίας ἀπὸ παλαιοὺς χρόνους κατοί-

1) σπεῦσε νὰ σώσῃς λαὸν ἀναπολόγητον (τὸν χριστιανικὸν λαόν, ὅστις κατεδιώκετο ὑπὸ τῶν ἐθνικῶν καὶ κατεδικάζετο χωρὶς νὰ ἀπολογηθῇ). 2) παρακαλοῦντα. 3) ὁ καταδεχθεὶς νὰ πέσῃς σὺ εἰς τὸ στήθος του. 4) νὰ διασκορπίσῃ τὸ νέφος τῶν εἰδωλολατρῶν, τὸ ὅποιον ἐπιμένει νὰ ὑπάρχῃ.

κοῦντες Πέρσαι χριστιανοί, ὀνομάζουσι ἑαυτοὺς «χριστιανούς τοῦ Θωμᾶ».

Ὁ Ἀπόστολος καὶ Εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος ἦτο Γαλιλαῖος καὶ τελώνης τὸ ἐπάγγελμα, πρὶν δὲ γίνῃ μαθητὴς τοῦ Σωτῆρος ἐλέγετο Λευῖς. Ὁ Ματθαῖος ἔμεινεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη διδάσκων τοὺς Ἰουδαίους εἰς τὴν Παλαιστίνην καὶ κατόπιν μετέβη καὶ ἐκήρυξεν εἰς τὴν Αἰθιοπίαν, ὅπου ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον. Ὁ Ματθαῖος λέγεται καὶ Εὐαγγελιστὴς, διότι ἔγραψε τὸ φέρον τὸ ὄνομα τοῦ Εὐαγγέλιον.

Ἰάκωβος ὁ μικρὸς καὶ Ἰούδας ὁ Ἰακώβου.

Ὁ Ἀπόστολος Ἰάκωβος, ὀνομάζεται «Ἰάκωβος ὁ μικρὸς» διὰ τὸ διακρίνεται ἀπὸ τὸν Ἰάκωβον τὸν υἱὸν τοῦ Ζεβεδαίου. Ἦτο καὶ οὗτος Γαλιλαῖος καὶ υἱὸς τοῦ Ἀλφαίου καὶ τῆς Μαρίας. Ὁ Ἰάκωβος ἐκήρυξε τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὴν Νοτιοδυτικὴν Παλαιστίνην καὶ κατόπιν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὑπέστη δὲ μαρτυρικὸν θάνατον πιθανῶς εἰς τὴν Ὀστρακινὴν τῆς Κάτω Αἰγύπτου.

Ὁ Ἀπόστολος Ἰούδας ἦτο υἱὸς τοῦ Ἰσκάβου, ὀνομάζεται δὲ ἀπὸ τοὺς Εὐαγγελιστὰς Λεββαῖος καὶ Θαδδαῖος. Ὁ Ἰούδας ἐδίδαξε τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὴν Συρίαν, Ἀρμενίαν, Μεσοποταμίαν καὶ Περσίαν.

Σίμων ὁ ζηλωτὴς καὶ Ματθίας.

Ὁ Ἀπόστολος Σίμων ὁ ζηλωτὴς λέγεται καὶ Κανανίτης. Τὰ δύο αὐτὰ ἐπώνυμα τοῦ Σίμωνος ἔχουν τὴν ἰδίαν σημασίαν, διότι ἡ λέξις Κανανίτης εἶναι ἐβραϊκὴ καὶ σημαίνει ζηλωτὴς. Ἐλέγετο ζηλωτὴς, διότι πρὶν γίνῃ μαθητὴς τοῦ Σωτῆρος ἀνῆκεν εἰς τὴν μερίδα τῶν πολὺ φανατικῶν Φαρισαίων. Ὁ Σίμων ἐκήρυξε τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὴν Μεσοποταμίαν, τὴν Αἴγυπτον τὴν Μαυριτανίαν (εἰς Βορ. Ἀφρικὴν) καὶ τέλος εἰς τὴν Βρετανίαν, ὅπου ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον.

Ὁ Ἀπόστολος Ματθίας εἶναι ὁ διὰ κλήρου ἀντικαταστήσας τὸν προδότην Ἰούδαν. Κατὰ τὴν παράδοσιν ἐκήρυξε καὶ οὗτος εἰς πολλὰς πόλεις τῆς Αἰγύπτου καὶ κατόπιν ἐπροχώρησεν εἰς τὴν Αἰθιοπίαν, ὅπου καὶ ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον.

Ἡ Ἐκκλησία μας τιμᾷ ιδιαιτέρως τὸν καθένα ἐκ τῶν Ἀπο-

στόλων εἰς ὠρισμένην ἡμέραν τοῦ ἔτους, ἑορτάζει ὁμῶς καὶ ὄλους μαζί τοὺς Ἀποστόλους τὴν 30ὴν Ἰουνίου ἐκάστου ἔτους.

Ἀπολυτίκιον τῶν δώδεκα Ἀποστόλων. Ἀπόστολοι Ἅγιοι, προσβεύσατε¹ τῷ ἐλεήμονι Θεῷ, ἵνα παισμάτων ἄφεσιν παράσχη ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν.

13. Οἱ Εὐαγγελισταὶ Μάρκος καὶ Λουκάς καὶ οἱ Ἀδελφοθεοὶ

Μαζὶ μὲ τοὺς Ἀποστόλους καὶ πολλοὶ ἄλλοι χριστιανοὶ εἰργάσθησαν βοηθοῦντες αὐτοὺς καὶ φροντίζοντες διὰ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας. Σπουδαιότεροι ἐξ αὐτῶν ἦσαν οἱ ἑξῆς.

α) Ὁ Εὐαγγελιστὴς Μᾶρκος.

Οὗτος ἦτο υἱὸς χήρας τινός, Μαρίας ὀνομαζομένης, καὶ κατ'ὥκει εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, ἐλέγετο δὲ καὶ Ἰωάννης. Εἰς τὴν οἰκίαν του συχνὰ συνηθροίζοντο οἱ Ἀπόστολοι καὶ ἄλλοι χριστιανοὶ καὶ προσηύχοντο. Εἶναι πολὺ πιθανόν, ὅτι εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Μάρκου εὕρισκοντο οἱ Ἀπόστολοι, ὅταν ἐπεφοίτησεν εἰς αὐτοὺς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Ὁ Μᾶρκος ἦτο βοηθὸς τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου καὶ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ἐκήρυξε δὲ τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ θεωρεῖται ὡς ὀργανωτὴς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς ὁποίας ἐγίνε πρῶτος ἐπίσκοπος. Εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον ἀπὸ τοὺς ἐξεγερθέντας ἐναντίον του εἰδωλολάτρης, κατὰ τὸ Πόσχα τοῦ ἔτους 63. Ὁ Μᾶρκος ἔγραψε τὸ φέρον τὸ ὄνομά του Εὐαγγέλιον, τὸ ὁποῖον ἐδιδάχθη ἀπὸ τὸν Ἀπόστολον Πέτρον.

Κοντάκιον τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Μάρκου. Ἐξ ὕψους λαβὼν τὴν χάριν τὴν τοῦ Πνεύματος, ρητόρων πλοκάς διέλυσας², Ἀπόστολε, καὶ τὰ ἔθνη ἅπαντα σαγηνεύσας³, Μᾶρκε παναοίδιμε⁴, τῷ σῶ Δεσπότη προσήγαγες⁵ τὸ θεῖον κηρύξας Εὐαγγέλιον.

1) παρακαλέσατε. 2) τὰ τεχνάσματα (τὰ ψεῦδη) τῶν ρητόρων διέλυσες. 3) προσελκύσας εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν. 4) ὅστις ὑπὸ πάντων ἐπαινέισαι. 5) ὡδήγησες.

β) Ὁ Εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς.

Ὁ Λουκᾶς ἦτο ἐθνικός, ἐλληνικῆς καταγωγῆς, εἶχε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἱατροῦ καὶ κατήγετο ἀπὸ τὴν Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας. Γενόμενος χριστιανὸς ἠκολούθησε τὸν Ἀπόστολον Παῦλον μέχρι τοῦ θανάτου του, βοηθῶν αὐτὸν εἰς τὸ ἔργον του. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Παύλου (64 μ.Χ.), ἐκήρυξε τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ κατὰ τὴν παράδοσιν ὑπέστη εἰς τὰς Θήβας μαρτυρικὸν θάνατον κρεμασθεὶς ἀπὸ μίαν ἐλαίαν, εἰς ἡλικίαν 80 ἐτῶν. Ὁ Λουκᾶς ἔγραψε τὸ φέρον τὸ ὄνομά του Εὐαγγέλιον, τὸ ὁποῖον ἐδιδάχθη ἀπὸ τὸν Ἀπόστολον Παῦλον. Πλὴν τούτου ἔγραψε καὶ ἄλλο βιβλίον τῆς Καινῆς Διαθήκης «Πράξεις Ἀποστόλων», τὸ ὁποῖον εἶναι σπουδαιότατον, διότι ἀπὸ αὐτὸ μαρτυροῦμεν πῶς εἰργάσθησαν οἱ Ἀπόστολοι, διὰ νὰ διαδόσουν τὸ Εὐαγγέλιον μετὰ τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος.

Κοντάκιον τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ. Μαθητὴς γενόμενος τοῦ θείου Λόγου, σὺν τῷ Παύλῳ ἄπασαν ἐφωταγώγησας ¹ τὴν γῆν καὶ τὴν ἀγλὺν ² ἀπεδιόξας, τὸ θεῖον γράψας Χριστοῦ Εὐαγγέλιον.

γ) Οἱ Ἀδελφότητες.

Ὁ μνηστευθεὶς τὴν Θεοτόκον Ἰωσήφ ἦτο πρὶν ἔγγαμος. Ἀπὸ τὴν ἀποθανοῦσαν σύζυγόν του ἀπέκτησε τέσσαρα τέκνα, τὸν Ἰάκωβον, τὸν Ἰούδαν, τὸν Σίμωνα καὶ τὸν Ἰωσήν. Οὗτοι ἐλέγοντο ἀδελφοὶ τοῦ Κυρίου ἢ ἀδελφότητες. Οἱ ἀδελφότητες ἐπίστευσαν εἰς τὸν Σωτῆρα μετὰ τὴν Ἀνάστασίν του.

Ἐκ τῆς Καινῆς Διαθήκης πληροφοροῦμεθα ὅτι εἰργάσθησαν πολὺ διὰ τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ Εὐαγγελίου οἱ ἀδελφότητες Ἰάκωβος καὶ Ἰούδας. Ἐγραψε δὲ ἕκαστος ἐξ αὐτῶν μίαν καθολικὴν ἐπιστολήν. Ἐκ τῶν δύο τούτων ἀδελφῶν ὁ Ἰάκωβος, ὁ ὀνομασθεὶς δίκαιος, ἐγίνε πρῶτος ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων καὶ ἐθεωρεῖτο στύλος τῆς Ἐκκλησίας ταύτης, ὅπως καὶ ὁ Πέτρος καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ υἱὸς τοῦ Ζεβεδαίου. Ἀπέθανε λιθοβοληθεὶς ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους κατὰ τὸ ἔτος 62, λιθοβολούμενος δὲ ἐπ' αὐτῷ ἐτάφη ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ, ὅτε ἐσταυροῦτο, «πάτερ συγ-

1) ἐδίδασκε. 2) τὸ σκότος, τὴν ἄγνοιαν.

χώρησον αὐτούς, διότι δὲν γνωρίζουν τί κάμνουν». Ὁ Ἰάκωβος θεωρεῖται συγγραφεὺς καὶ τῆς φερούσης τὸ ὄνομά του θείας λειτουργίας, τὴν ὁποίαν κατόπιν ἐσυντόμευσαν οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας Βασίλειος ὁ Μέγας καὶ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος.

14. ΕΜΠΟΔΙΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΞΑΠΛΩΣΙΝ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ. ΑΙΡΕΣΕΙΣ

Ὅταν ἤρχισε νὰ ἐξαπλοῦται ἡ χριστιανικὴ Ἐκκλησία, πάντα σχεδὸν τὰ πολιτισμένα ἔθνη διετέλουν ὑπὸ τὴν ρωμαϊκὴν κυριαρχίαν. Ἐπομένως τὰ σύνορα τῶν ἐθνῶν εἶχον καταργηθῇ καὶ ἡ ἐπικοινωνία τῶν κατοίκων των δὲν συνήντα καμμίαν δυσκολίαν. Διὰ τοῦτο ἠδύναντο εὐκόλως οἱ κήρυκες τοῦ Εὐαγγελίου νὰ περιέρχωνται πᾶσαν πόλιν καὶ χώραν καὶ νὰ διδάσκουν τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν καὶ μάλιστα ἀφοῦ τὸ Εὐαγγέλιον ἐδιδάσκετο εἰς Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἥτις, ὥς γνωστόν, ἠννοεῖτο καὶ ὠμιλεῖτο εἰς ὁλόκληρον τὸ ἀπέραντον Ρωμαϊκὸν κράτος. Ἐκτὸς τούτου κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους, οἱ Ρωμαῖοι δὲν ἔδιδον σημασίαν εἰς κάθε νέαν ἰδέαν διαδιδομένην εἰς τὸ κράτος των, ἐφ' ὅσον δὲν ἀντέκειτο εἰς τοὺς Ρωμαϊκοὺς νόμους. Ἦσαν εὐχαριστημένοι, ὅταν οἱ ὑπήκοοί των ὑπετάσσοντο εἰς τοὺς νόμους καὶ ἐπλήρωνον τακτικὰ τοὺς φόρους των.

Ἄλλ' αἱ εὐκολαὶ αὗται ἦσαν μηδαμιναὶ ἀπέναντι τῶν φοβερῶν ἐμποδίων, τὰ ὁποῖα πολὺ ταχέως παρουσιάσθησαν εἰς τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ Εὐαγγελίου. Τὰ σπουδαιότερα ἐκ τῶν ἐμποδίων τούτων ἦσαν τὰ ἑξῆς :

1. Ἡ ἰδέα ὅτι οἱ Χριστιανοὶ ἦσαν ἄθεοι καὶ ἐπαναστάται. Οἱ χριστιανοὶ δὲν μετεχειρίζοντο εἰδωλα καὶ δὲν ἔκαμνον θυσίας καὶ μάλιστα κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους δὲν εἶχον οὔτε ναοὺς. Πῶς εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι καλοὶ ἄνθρωποι οἱ χριστιανοί, ἐσκέπτοντο οἱ εἰδωλολάτραι, ἀφοῦ δὲν ἔχουν ναοὺς, ἀγάλματα καὶ θυσίας ; Συνεπῶς διὰ τοὺς εἰδωλολάτραις οἱ χριστιανοὶ ἦσαν ἄθεοι. Οἱ χριστιανοί, διὰ νὰ μὴ τοὺς ἐνοχλοῦν οἱ διώκται τῆς πίστεώς των, συνηθροίζοντο κρυφίως εἰς διάφορα ἀπόκρυφα μέρη, ἔνθα προσηύχοντο, ὕμνουν τὸν Θεὸν καὶ μετελάμβανον τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ. Οἱ εἰδω-

λοάτραι, καταλλήλως διδασκόμενοι ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς των, ἐνόμιζον ὅτι συνηθροίζοντο καὶ ἕκαμνον συνωμοσίας κατὰ τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους.

2. Τὰ συμφέροντα τῶν Ἰουδαίων καὶ ἐθνικῶν ἱερέων καὶ τῶν τεχνιτῶν καὶ ἀγαλματοποιῶν. Οἱ ἱερεῖς ἔβλεπον ὅτι, ἐὰν ἐπικρατήσῃ ὁ Χριστιανισμός, θὰ ἔχανον τὰ κέρδη των καὶ τὸν σεβασμὸν ἀπὸ τὸν λαόν, οἱ δὲ τεχνῖται καὶ ἀγαλματοποιοὶ θὰ ἔχανον τὰς ἐργασίας των. Διὰ τοῦτο μετεχειρίζοντο πᾶν ψεῦδος καὶ πᾶσαν συκοφαντίαν, διὰ νὰ καταστήσουν μισητοὺς τοὺς χριστιανοὺς καὶ εἰς τοὺς λαοὺς καὶ εἰς τοὺς ἄρχοντας των.

3. Αἱ κακαὶ συνήθειαι τῶν εἰδωλολατρῶν. Οἱ εἰδωλοάτραι ἦσαν συνηθισμένοι εἰς τὴν πολυτέλειαν, εἰς τὰς διασκεδάσεις καὶ εἰς τὰς μεγαλοπρεπεῖς ἐορτάς. Διὰ τοῦτο ἦτο πολὺ δύσκολον νὰ μεταβάλουν τὴν ζωὴν των καὶ νὰ προτιμήσουν τὴν ἀπλὴν καὶ ἐνάρετον ζωὴν τῶν χριστιανῶν καὶ τὰς σεμνὰς τελετάς των.

4. Ἡ ὑπερηφάνεια τῶν φιλοσόφων. Πολλοὶ ἐκ τούτων ἐνόμιζον ὅτι κατέχουν πᾶσαν γνῶσιν καὶ πᾶσαν σοφίαν. Δὲν κατεδέχοντο νὰ ἀκούσουν ἢ νὰ μελετήσουν τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος καὶ νὰ ἀναγνωρίσουν τοῦτον ὡς διδάσκαλόν των. Διὰ τοῦτο ἐνόμιζον τὴν νέαν θρησκείαν μωρίαν καὶ ἐθεώρουν ἐξευτελιστικὸν διὰ τὴν ἀξίαν των νὰ ἀσχολοῦνται μὲ αὐτήν.

5. Ἡ διδασκαλία τῶν χριστιανῶν περὶ ἰσότητος τῶν ἀνθρώπων. Οἱ εἰδωλολατρικοὶ λαοὶ εἶχον συνειθίσει νὰ βλέπουν ἄλλους ἐκ τῶν ἀνθρώπων κυρίους καὶ ἄλλους δούλους. Δὲν ἠδύναντο νὰ ἐννοήσουν πῶς ἦτο δυνατόν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι νὰ εἶναι ἴσοι καὶ διὰ τοῦτο ἐπεριφρόνουν τὸν Χριστιανισμὸν, ὅστις ἐδίδασκε τοῦτο. Τὴν διδασκαλίαν περὶ ἰσότητος ἐμίσουν πρὸ πάντων οἱ ἄρχοντες τῶν εἰδωλολατρῶν, οἱ ὅποιοι οὔτε νὰ ἀκούσουν ἤθελον, ὅτι εἶναι ὀρθὸν καὶ δίκαιον νὰ γίνουν ἴσοι μὲ τοὺς δούλους των. Καίτοι πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ στωικὴ φιλοσοφία ἐπέδρασεν εἰς τὰ πνεύματα πολλῶν καὶ προέβησαν εἰς ἀπελευθερώσεις δούλων.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω, μέγιστον ἐμπόδιον διὰ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ἦσαν αἱ αἰρέσεις Ἀπὸ τοὺς

πρώτους χρόνους τῆς ἐξαπλώσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ παρ-
σιάσθησαν χριστιανοί, οἵτινες διέδιδον διδασκαλίας μὴ συμφω-
νούσας πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος καὶ τῶν Ἀποστό-
λων καὶ παρέσυρον μὲ τὸ μέρος των πολλούς. Αἱ διδασκαλαὶ
αὗται καλοῦνται αἵρέσεις, οἱ δὲ ἀκολουθοῦντες ταύτας αἵρετι-
κοί. Οἱ αἵρετικοὶ ἦσαν πολὺ ἐπικίνδυνοι εἰς τὴν χριστιανικὴν
θρησκείαν, διότι προήρχοντο ἀπὸ τοὺς ἰδίους τοὺς χριστιανούς
καὶ ἔφεραν μεγάλην ἀνωμαλίαν εἰς τὴν ἐξάπλωσιν τῆς εἰς Χρι-
στὸν ὀρθῆς πίστεως.

Αἱ αἵρέσεις τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων δύνανται
νὰ διαιρεθοῦν εἰς τὰς δύο τάξεις· εἰς τὰς Ἰουδαϊζούσας καὶ εἰς
τὰς Γνωστικὰς. Αἱ Ἰουδαϊζούσαι αἵρέσεις ὀνείμγνυον τὴν
θρησκείαν τοῦ Χριστοῦ μὲ τὸν Ἰουδαϊσμόν. Οἱ ὁπαδοὶ τῶν αἵ-
ρέσεων τούτων ἀνεγνώριζον μὲν ὡς ὀρθὴν τὴν θρησκείαν τοῦ
Χριστοῦ, ἀλλ' ὑπεστήριζον, ὅτι ἔπρεπεν οἱ χριστιανοὶ νὰ τηροῦν
καὶ τὰς διατάξεις τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου. Αἱ Ἰουδαϊζούσαι αἵρέ-
σεις ἀνεφάνησαν κατὰ τὴν ἀποστολικὴν ἐποχὴν, ἀπέκτησαν
ἀρκετοὺς ὁπαδοὺς καὶ πολὺ διατάραξαν τὴν χριστιανικὴν
κοινωνίαν.

Αἱ αἵρέσεις ὅμως, αἱ ὁποῖαι συνετάραξαν τὴν νεοσύστα-
τον Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ καθ' ὅλον τὸν δεῦτερον καὶ τρί-
τον αἰῶνα μετὰ Χριστόν, ἦσαν αἱ Γνωστικαί. Αἱ αἵρέσεις αὗται
προήρχοντο ἀπὸ τοὺς ἐξ ἔθνων χριστιανούς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους
ἀπετελέσθη κατὰ τὸ πλεῖστον ἡ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία καὶ
ἐπομένως ἠδύναντο νὰ ἀποκτήσουν πολλοὺς ὁπαδούς. Μερικοὶ
ἐξ ἔθνων χριστιανοί, οἵτινες εἶχον μελετήσῃ τὰ διάφορα φιλο-
σοφικὰ συστήματα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἐνόμισαν ὅτι ἦτο δυνα-
τὸν νὰ ἀναμίξουν τὰς διδασκαλίας τούτων μὲ τὴν διδασκα-
λίαν τοῦ Σωτῆρος. Ἐπειδὴ δὲ ἐνόμιζον ὅτι αὐτοὶ μόνον ἔχουν
τὴν ἀληθῆ γνῶσιν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ἐκαλοῦντο «γνω-
στικοί», αἱ δὲ αἵρέσεις των «γνωστικαί». Σπουδαιότεροι ἐκ τῶν
γνωστικῶν αἵρετικῶν ἦσαν ὁ Βασιλειδης, ὁ Σατουρνίνος, ὁ
Οὐαλεντίνος κτλ. Βασικὴ διδασκαλία τούτων ἦτο, ὅτι ὁ ὑλικὸς
κόσμος εἶναι ἀτελὴς καὶ δὲν ἐδημιουργήθη ὑπὸ τοῦ Ὑψίστου
Θεοῦ, ἀλλ' ὑπὸ ἐτέρου κατωτέρου θεοῦ, τοῦ δημιουργοῦ. Ὡστε
κατὰ τοὺς γνωστικούς ὑπῆρχον δύο θεοί, ὁ Ὑψιστος Θεός, ὁ

ὁποῖος εἶναι ἀγαθὸς καὶ ὁ δημιουργός, ὁ δημιουργήσας τὸν ὑλικὸν κόσμον, ὅστις εἶναι ἡ πηγὴ τοῦ κακοῦ.

Μεγάλην ἀνωμαλίαν εἰς τὴν χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν ἐπέφερε καὶ ἡ αἵρεσις τῶν «Μοντανιστῶν», ὀνομασθεῖσα οὕτω ἀπὸ τὸν ἀρχηγὸν ταύτης Μοντανόν, ὅστις πρὶν γίνῃ χριστιανὸς ἦτο ἱερεὺς τῶν εἰδώλων. Οἱ Μοντανισταὶ ἐκήρυττον ὅτι διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ δὲν ἔγινε πλήρης ἡ θεία ἀποκάλυψις καὶ συνεπλήρωσε ταύτην ὁ Μοντανός, διὰ τοῦ στόματος τοῦ ὁποῖου ὠμίλει τὸ "Ἅγιον Πνεῦμα.

Τέλος πολὺ ἐπικίνδυνος ἐχθρὸς τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ὑπῆρξεν ὁ αἵρετικὸς Μαρκίων. Οὗτος ἔδρασεν εἰς τὴν Ρώμην. Ὁ Μαρκίων ἐδημιούργησεν ἰδικήν του Ἐκκλησίαν περιέχουσαν ἀντιχριστιανικὰς διδασκαλίας, μὲ ἰδικούς του ἐπισκόπους καὶ ἱερεῖς.

"Ολας αὐτὰς τὰς αἵρέσεις καθὼς καὶ τὰς κατηγορίας τῶν διαφόρων λογίων εἰδωλολατρῶν, κατεπολέμησαν διὰ τῶν σοφῶν συγγραμμάτων των οἱ λόγοι χριστιανοί. Πολλάκις ὅμως οἱ αἵρετικοί, διὰ νὰ ὑποστηρίξουν καὶ νὰ διαδόσουν τὰς αἵρέσεις των, ἔγραφον βιβλία μὲ ἐπιγραφὰς ὡς συγγραφέων διαφόρων ἱερῶν προσώπων. Ἀλλ' ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ δευτέρου αἰῶνος, συνεκέντρωσε τὰ ἱερά της βιβλία καὶ ἀπετέλεσε τὸν **Κανόνα** τῆς Καινῆς Διαθήκης. Οὕτως ἐχώρισε τὰ γνήσια βιβλία της, τὰ ὁποῖα ἠδύναντο ἀκινδύνως νὰ μελετοῦν οἱ χριστιανοί, ἀπὸ τὰ ψευδεπίγραφα καὶ νόθα βιβλία τῶν αἵρετικῶν, τὰ ὁποῖα ὀνομάζονται **ἀπόκρυφα**.

Κατὰ τὴν ἰδίαν ἐποχὴν, διὰ νὰ προφυλάξῃ ἡ Ἐκκλησία τὴν γνησίαν χριστιανικὴν πίστιν της, διετύπωνε μὲ ὀλίγας φράσεις τὰς θεμελιώδεις διδασκαλίας της καὶ οὕτω ἐδημιούργησε τὰς ὁμολογίας τῆς πίστεώς της (Σύμβολα). Τὰ σύμβολα τοῦτα ἀπήγγελλον συνήθως οἱ βαπτιζόμενοι, οἱ ὁποῖοι ὑπεχρεοῦντο, πρὶν νὰ βαπτισθοῦν, νὰ ὁμολογήσουν τὴν πίστιν των. Ἐκ τούτων προέκυψε κατόπιν τὸ **Σύμβολον τῆς Πίστεως**.

Πλὴν τούτων, ὅταν παρουσιάζοντο σπουδαῖα ζητήματα οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ἐπὶ μέρους Ἐκκλησιῶν συνεννοοῦντο καὶ συνεκρίνοντο μεταξύ των, ὅπως ἔπραττον καὶ οἱ Ἀπόστολοι. Βραδύτερον οἱ ἐπίσκοποι τῆς πρωτεύουσας τῶν ἐπαρχιῶν ἐκά-

λουν τούς ἐπισκόπους πάσης τῆς ἐπαρχίας καὶ συνεζήτουν καὶ ἔλουν τὰ παρουσιαζόμενα ζητήματα τῆς πίστεως, συνεκάλουν δηλαδή τὰς λεγομένας **Ἐπαρχιακὰς συνόδους**. Ὄταν δὲ παρουσιάζοντο σπουδαιότερα ζητήματα ἐνδιαφέροντα πολλὰς ἐπαρχίας, συνεκαλοῦντο αἱ **Τοπικαὶ σύνοδοι** εἰς τὰς ὁποίας ἐλάμβανον μέρος οἱ ἐπίσκοποι πασῶν τῶν ἐπαρχιῶν τούτων.

15. ΟΙ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΔΙΩΓΜΟΙ. MARTYRES

Τὰ ἐμπόδια πρὸς ἐξάπλωσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὑπερενίκα ἢ δύνανμις τῆς ἀληθείας, τὴν ὁποίαν περιεῖχεν ἡ εἰς Χριστὸν πίστις. Ἦδη ὅμως παρουσιάζεται φοβερὰ ἀντίδρασις κατὰ τῶν χριστιανῶν, **οἱ διωγμοί**. Οἱ χριστιανοὶ δὲν καταδιώκονται τώρα διὰ λόγων καὶ συκοφαντιῶν, ἀλλὰ διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου. Οἱ διωγμοὶ κατὰ τῶν χριστιανῶν προήρχοντο καὶ ἀπὸ τούτων αὐτοκράτορας καὶ ἀπὸ τὸν λαόν.

Οἱ Ρωμαῖοι αὐτοκράτορες κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐλατρεύοντο ὡς θεοί. Ἡ θεοποίησις τῶν αὐτοκρατόρων, λαβοῦσα τὴν ἀρχὴν ἐξ Ἀνατολῆς, διεδόθη εἰς πάντας τοὺς ὑποδούλους πρὸς τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος λαούς. Ἐκαστος ἐκ τῶν λαῶν τούτων ὑπεχρεοῦτο νὰ λατρεύῃ πλὴν τῶν ἰδικῶν του θεῶν καὶ τοὺς Ρωμαίους αὐτοκράτορας. Ἡ τοιαύτη λατρεία, ἀφ' ἐνὸς μὲν συνέδεε τοὺς διαφόρους ὑποτεταγμένους εἰς τοὺς Ρωμαίους λαούς, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀπεδείκνυε τὸν πρὸς αὐτοὺς σεβασμὸν τῶν. Οἱ ἀρνούμενοι νὰ θυσιάσουν εἰς τοὺς Ρωμαίους αὐτοκράτορας, ἐθεωροῦντο ἐπαναστάται καὶ ἐχθροὶ τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, τὸ ὅποῖον οἱ αὐτοκράτορες ἀντιπροσώπευον. Εἰς τὴν ὑποχρέωσιν ταύτην οἱ χριστιανοὶ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ὑπακούσουν. Διὰ τοῦτο οἱ αὐτοκράτορες ἐμίσουν τοὺς χριστιανούς καὶ ἐπεδίωξαν νὰ τοὺς ἐξαφανίσουν, ἐγείροντες κατ' αὐτῶν σκληροὺς διωγμούς.

Πλὴν τῶν αὐτοκρατόρων καὶ ὁ λαὸς κατεδίωκε μὲ φανατισμὸν τοὺς χριστιανούς. Ὁ λαὸς ἐπίστευεν εἰς τὰς διαφόρους κατὰ τῶν χριστιανῶν συκοφαντίας (§ 14) καὶ ἐθεώρει τούτους ἐπικινδύνους καὶ ἀσεβεῖς. Πολλοὶ ἐσχημάτισαν τὴν ἰδέαν, ὅτι τὰ διάφορα δυστυχήματα ποὺ συνέβαινον (σεισμοί, πυρκαϊαί,

ἀσθένειαι, πλημμύραι κτλ.), τὰ ἔστελλον οἱ θεοὶ των, διότι ἦσαν ὠργισμένοι διὰ τὴν ἀσέβειαν! τῶν χριστιανῶν.

Οἱ κατὰ τῶν χριστιανῶν διωγμοὶ ἐκ μέρους τῶν αὐτοκρατόρων καὶ τοῦ λαοῦ διήρκεσαν ἀπὸ τὸ ἔτος 64 μέχρι τοῦ 313. Κατὰ τούτους αἱ Ἀγίαι Γραφαὶ ἐκαίοντο, οἱ δὲ χριστιανοὶ συνελαμβάνοντο καὶ ἀπέθνησκον, ἀγρίως βασανιζόμενοι,

Εἰς ὅλους αὐτοὺς τοὺς διωγμοὺς οἱ χριστιανοὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες, ἔδειξαν θάρρος καὶ ὑπομονὴν ἀφάνταστον. Ὑφίσταντο μὲ ἀπάθειαν ὅλα τὰ εἶδη τῶν μαρτυρίων, εἰς τὰ ὅποια τοὺς ὑπέβαλλον, διὰ νὰ ἀρνηθοῦν τὸν Χριστόν. Πλεῖστοι βασανιστὰι των βλέποντες τὴν πίστιν των καὶ τὴν περιφρόνησιν εἰς τὰ μαρτύρια, ἐγίνοντο καὶ αὐτοὶ χριστιανοὶ καὶ ἀπέθνησκον μαζί των. Ἡ Ἐκκλησία μας καθ' ἐκάστην ὕμνεῖ καὶ τιμᾷ τούτους, διότι μὲ τὸ αἷμα των τὴν ἑσπερέωσαν, τοὺς ὀνομάζει δὲ **μάρτυρας**.

Οἱ σπουδαιότεροι ἐκ τῶν διωγμῶν τούτων ἦσαν οἱ ἑξῆς:

α) Διωγμὸς ἐπὶ Νέρωνος.

Ὁ αἰμοβόρος οὗτος αὐτοκράτωρ (64—68) ἠσθάνετο εὐχαρίστησιν νὰ χύνη ἀνθρώπινον αἷμα. Τοῦ παρουσιάσθη λοιπὸν μία καλὴ εὐκαιρία μὲ τοὺς χριστιανούς. Ἡ κακοῦργος ψυχὴ του, τοῦ ἐνέπνευσε νὰ πυρπολήσῃ τὴν Ρώμην, διὰ νὰ τὴν ἐπανακτίσῃ ὠραιότεραν καὶ διὰ νὰ μεταχειρισθῇ μεγάλην ἔκτασιν, διὰ εὐρύχωρα καὶ μεγαλοπρεπῆ ἀνάκτορα. Τινὲς λέγουν ὅτι ἔκαυσε τὴν Ρώμην, διὰ νὰ σχηματίσῃ ἰδέαν τῆς καιομένης Τροίας καὶ νὰ συνθέσῃ ποίημα, ὅπως ὁ Ὅμηρος, διότι εἶχε τὴν μωρίαν νὰ νομίζῃ, ὅτι εἶναι καὶ καλλιτέχνης. Ἐνῶ ὅμως ἡ πόλις ἐκαίετο, ἔγινε γνωστόν, ὅτι ὁ αἴτιος τῆς καταστροφῆς ταύτης ἦτο ὁ Νέρων καὶ ὁ λαὸς ἐξηγέρθη ἐναντίον του. Διὰ νὰ ἀπομακρύνῃ τότε κάθε ὑποψίαν, διέδωκεν ὅτι τὴν κακοῦργον ταύτην πρᾶξιν ἔκαμαν οἱ χριστιανοί, διὰ νὰ καταστρέψουν τοὺς εἰδωλολατρικοὺς ναοὺς καὶ νὰ κτίσουν ἰδικούς των. Ἡ κατηγορία αὕτη ἐπιστεύθη εὐκολὰ ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους εἰδωλολάτρους, οἱ ὅποιοι ἐμίσουν τοὺς χριστιανούς. Ἐξέδωσε τότε ὁ Νέρων ἰδιαιτέρους νόμους κατὰ τῶν χριστιανῶν καὶ διέταξε φοβερόν ἐναντίον των διωγμόν.

Ὁ διωγμὸς οὗτος τῶν χριστιανῶν ἦτο ἐκ τῶν φοβερωτέρων μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου (313). Μεταξὺ τῶν μαρτυρησάντων κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦ Νέρωνος ἦσαν καὶ οἱ Ἀπόστολοι Πέτρος καὶ Παῦλος.

β) Διωγμὸς ἐπὶ Δομιτιανοῦ.

Ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος ἐβασίλευσε ἀπὸ τὸ ἔτος 81 μέχρι τοῦ 96 μ. Χ. Ἦτο διεφθαρμένος καὶ σίμοχαρής, διαρκῶς δὲ εὐρισκεν ἀφορμὰς, διὰ νὰ φονεύῃ τοὺς ὑπηκόους του καὶ νὰ δημεύῃ τὴν περιουσίαν των. Κατὰ τῶν χριστιανῶν ἐκίνησε διωγμὸν κατηγορῶν αὐτοὺς ὅτι ἦσαν ἄθεοι καὶ ἐχθροὶ τοῦ Κράτους. Ὁ Δομιτιανὸς κατεδίωξε τοὺς χριστιανούς, ὅχι μόνον εἰς τὴν Ρώμην, ἀλλὰ καὶ ἔξω ἀπὸ τὴν Ρώμην, εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ εἰς τὴν Ἀνατολήν. Ἀπὸ τοὺς καταγγελλομένους ὡς χριστιανούς, ἄλλους μὲν ἐξώριζε καὶ ἄλλους ἐθανάτιωνε. Κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦ Δομιτιανοῦ ὑπέστησαν μαρτυρικὸν θάνατον ὁ Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης, οἱ μαθηταὶ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου Τιμόθεος καὶ Ὀνήσιμος, ἐξωρίσθη δὲ εἰς τὴν Πάτμον ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης.

γ) Διωγμὸς ἐπὶ Τραϊανοῦ (Μαρτύριον τοῦ Ἰγνατίου).

Ὁ Τραϊανὸς ἦτο αὐτοκράτωρ ἀπὸ τὸ ἔτος 98 μέχρι τοῦ 117 μ.Χ. Οὗτος ἐξέδωσε νόμον καὶ ἀπηγόρευσε εἰς τὸ κράτος νὰ ὑπάρχουν σωματεῖα. Οἱ χριστιανοὶ συνηθροίζοντο εἰς ἰδιαιτέρα μέρη καὶ προσήχοντο καὶ ἐπομένως παρέβαινον τὸν νόμον κατὰ τῶν σωματείων. Ἐπὶ τοῦ Τραϊανοῦ οἱ χριστιανοὶ κατεδικάζοντο ἀπὸ τὸ δικαστήριον. Ἐνῶ εἰς τοὺς προηγουμένους διωγμοὺς ἠρεύνων, διὰ νὰ εὕρουν τίς εἶναι χριστιανὸς καὶ νὰ τὸν καταδικάσουν, τώρα ἔπρεπε νὰ γίνῃ καταγγελία καὶ νὰ παρουσιασθῇ εἰς τὸ δικαστήριον. Ἐκεῖ τοὺς ἐπέβαλλον νὰ ἀρνηθοῦν τὸν Χριστὸν καὶ νὰ θυσιάσουν εἰς τὰ εἰδῶλα. Ἐὰν ἔπραττον τοῦτο ἠθώωνοντο, ἐὰν ὅμως ἐπέμενον, κατεδικάζοντο εἰς θάνατον. Πολλάκις ὅμως ὁ ἐθνικὸς λαὸς ἐξηγείρετο καὶ κατεδίωκε καὶ ἐφόνευε τοὺς χριστιανούς, χωρὶς νὰ δικασθοῦν ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου.

Ἐπὶ Τραϊανοῦ ἐμαρτύρησε καὶ ὁ ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας Ἰγνάτιος. Ἐπειδὴ μὲ πολὺ μέγαν ἐνθουσιασμόν ὑπεστήριζε τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν, συνελήφθη καὶ ἐστάλη δέσμιος εἰς τὴν Ρώμην, διὰ νὰ ριφθῇ εἰς τὰ ἄγρια θηρία. Κατὰ τὴν μεταφορὰν τοῦ ἀπὸ τὴν Ἀντιόχειαν εἰς τὴν Ρώμην ὑπέστη πολλὰ βασανιστήρια ἀπὸ τοὺς σκληροὺς στρατιώτας ποὺ τὸν μετέφερον.

Ὁ Ἰγνάτιος ἀπέθανε κατασπαραχθεὶς ἀπὸ τὰ θηρία τοῦ ἀμφιθεάτρου τῆς Ρώμης, πιθανῶς τὸ ἔτος 107 μ. Χ. Τὸ μαρτύριόν τοῦ ὑπέστη χωρὶς νὰ δείξῃ καμμίαν δειλίαν. Ὅταν τὸν μετέφερον εἰς τὴν Ρώμην οἱ στρατιῶται, ἔγραφεν εἰς μίαν ἐπιστολὴν τοῦ πρὸς τοὺς χριστιανούς τῆς Ρώμης. «Εὖχομαι νὰ φθάσω τὸ ταχύτερον εἰς τὰ θηρία, ποὺ θὰ μὲ ρίψουν καὶ θὰ τὰ κολακεύσω, διὰ νὰ μὲ καταφάγουν ταχέως καὶ ὅχι ὅπως συμβαίνει ἐνίοτε ποὺ δειλιάζουν καὶ δὲν ἐγγίζουν τοὺς ριπτομένους εἰς αὐτά. Ἐὰν δὲν θελήσουν νὰ μὲ καταφάγουν, ἐγὼ θὰ τὰ ἀναγκάσω νὰ τὸ πράξουν».

δ) Διωγμὸς ἐπὶ Ἀντωνίνου Πίου (Μαρτύριον Πολυκάρπου).

Ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος (138—161), μολονότι δὲν ἐνέκρινε τοὺς κατὰ τῶν χριστιανῶν διωγμούς, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐμποδίσῃ τούτους τελείως καὶ νὰ καταπαύσῃ τὴν ἐναντίον των μανίαν τοῦ ὄχλου. Ἐπὶ Ἀντωνίνου ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον ὁ Ἐπίσκοπος Σμύρνης Πολύκαρπος.

Ὁ Πολύκαρπος ἦτο πιθανώτατα μαθητὴς τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου καὶ εἶχε γίνῃ ἐπίσκοπος Σμύρνης. Μὲ πολὺ θάρρος ἐκήρυττε τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐκάλει τοὺς εἰδωλολάτραις νὰ γίνων χριστιανοί. Συνελήφθη τότε καὶ ὠδηγήθη ἐνώπιον τοῦ Ρωμαίου ἀνθυπάτου Κορδάτου. Οὗτος προσεπάθησε νὰ πείσῃ τὸν σεβάσμιον γέροντα Πολύκαρπον νὰ ἀρνηθῇ τὸν Χριστὸν καὶ νὰ ὀρκισθῇ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Καίσαρος. «Ὁμοσον καὶ ἀπολύσω σε· λαιδόρησον τὸν Χριστὸν» τοῦ ἔλεγε. Ὁ Πολύκαρπος ἀπήντησεν· «ὀγδοήκοντα καὶ ἕξ ἔτη δουλεύω αὐτῷ καὶ οὐδὲν μὲ ἠδίκησε, καὶ πῶς δύναμαι βλασφημῆσαι τὸν βασιλέα μου τὸν σῶσαντά με». Τότε ὁ Πολύκαρπος κατεδικάσθη εἰς

τὸν διὰ τῆς πυρᾶς θάνατον (155-156 μ.Χ.). Ἐπειδὴ ὁμως αἱ φλόγες ἐσεβάσθησαν τὸ ἅγιον σῶμά του, ἐφονεύθη διὰ τοῦ ξίφους.

ε) Διωγμὸς ἐπὶ Μάρκου Αὐρηλίου (Μαρτύριον τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς).

Ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος τούτου (161—180 μ.Χ.) οἱ χριστιανοὶ ἀνεζητοῦντο πανταχοῦ καὶ πρὶν τοὺς θανατώσουν ἐζήτουν νὰ τοὺς ἀναγκάσουν μὲ μαρτύρια νὰ ἀρνηθοῦν τὸν Χριστὸν καὶ νὰ θυσιάσουν εἰς τὰ εἶδωλα. Ἐμαρτύρησαν τότε μεταξὺ ἄλλων καὶ ἡ μάρτυς Ἀγία Παρασκευή.

Ἡ Ἀγία Παρασκευὴ ἐγεννήθη εἰς Ρώμην περὶ τὸ 138. Εἰς ἡλικίαν 20 ἐτῶν ἔχασε τοὺς χριστιανοὺς γονεῖς της, τῶν ὁποίων ἦτο τὸ μόνον τέκνον. Ἐπώλησε τότε τὰ ὑπάρχοντά της, τὰ ἐμοίρασεν εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ περιήρχετο πόλεις καὶ χωρία διδάσκουσα τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν, διότι εἶχε λάβει ἀπὸ τοὺς γονεῖς της λαμπρὰν μόρφωσιν. Συλληφθεῖσα ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀντωνίνου ὑπέστη πολλὰ μαρτύρια, διὰ νὰ ἀρνηθῇ τὸν Χριστὸν. Τὸ θάρρος καὶ ἡ αὐταπάρνησίς της ἐκίνησαν τὸν θαυμασμόν τοῦ αὐτοκράτορος, ὅστις τὴν ἠλευθέρωσεν. Ἡ Ἀγ. Παρασκευὴ ἐξηκολούθησε τὸ ἀποστολικὸν ἔργον της. Συνελήφθη τότε ἐπὶ τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου καὶ ἀφοῦ ποικιλοτρόπως ἐβασανίσθη, ἐκατατομήθη. Τὴν μνήμην της ἐορτάζομεν τὴν 26ην Ἰουλίου.

στ) Διωγμὸς ἐπὶ Σεπτιμίου Σεβήρου (Μαρτύριον τῆς Ἀγίας Περπέτουας).

Ὁ Σεπτίμιος Σεβήρος (193—211 μ. Χ) ἐξέδωσε κατὰ τὸ 202 διάταγμα διὰ τοῦ ὁποῦ ἀπηγορεύετο νὰ προσέλθῃ κανεὶς εἰς τὸν Χριστιανισμόν. Ὁ διωγμὸς κατὰ τῶν χριστιανῶν ἐπὶ Σεπτιμίου Σεβήρου ἐξηπλώθη εἰς τὴν Αἴγυπτον, εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ εἰς τὴν Γαλλίαν. Κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦτον ἐμαρτύρησαν ὁ Λεωνίδας, ὁ πατὴρ τοῦ μεγαλειτέρου ἐκκλησιαστικοῦ συγγραφέως Ὁριγένους, εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ὁ σοφὸς ἐπίσκοπος τῆς Γαλλικῆς πόλεως Λουγδούνου (Λυῶνος) Εἰρηναῖος καὶ ἡ ἑνδοξὸς μάρτυς Περπέτουα εἰς τὴν Καρχηδόνα.

Ἡ Περπέτουα κατήγετο ἀπὸ ἐπιφανῆ οἰκογένειαν τῆς Καρχηδόνας. Ἐπὶ αὐτοκράτορος Σεπτιμίου Σεβήρου συνελήφθη ὡς χριστιανὴ καὶ ἐφυλακίσθη (203). Μόλις εἶχε χάσει τὸν σύζυγόν της. Ἦτο ἡλικίας 22 ἐτῶν ἔχουσα καὶ τέκνον, τὸ ὁποῖον ἐθήλαζε. Ὅταν ἐγινεν ἡ δίκη της, ἦτο παρὼν ὁ πατήρ της κρατῶν εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ τὸ βρέφος της καὶ τὴν παρεκάλει νὰ λυπηθῇ τὸ τέκνον της καὶ νὰ θυσιάσῃ εἰς τὸν αὐτοκράτορα. Ἡ Περπέτουα ὁμῶς ἐθεώρησε ἀνωτέραν τὴν ἀγάπην εἰς τὴν πίστιν της ἀπὸ τὴν μητρικὴν ἀγάπην πρὸς τὸ τέκνον της καὶ ἡρνήθη. Διὰ τοῦτο κατεδικάσθη εἰς θάνατον. Ὡδηγήθη εἰς τὸ ἀμφιθέατρον καὶ παρεδόθη εἰς τοὺς κερατισμοὺς ἀγρίας ἀγελάδος. Οὕτω κακωθεῖσα, ἐσφάγη ὑπὸ τοῦ δημίου. Τὴν μνήμην της ἐορτάζομεν τὴν 1ην Φεβρουαρίου.

ζ) Διωγμὸς ἐπὶ Διοκλητιανοῦ. (Οἱ μεγαλομάρτυρες Γεώργιος καὶ Δημήτριος).

Ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος τούτου (284—350 μ. Χ.) ὑπάρχει πληροφορία ὅτι ἐσφάγησαν ἐντὸς μηνὸς εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν 15.000 χριστιανοί. Εἰς δὲ τὴν Αἴγυπτον ἐφονεύθησαν 140.000, ἐκτὸς πολλῶν χιλιάδων χριστιανῶν, οἵτινες ἀπέθανον εἰς τὰς φυλακάς ἐκ τῶν πολλῶν βασανιστηρίων. Ἐπὶ τοῦ διωγμοῦ τούτου ἐμαρτύρησαν οἱ δύο μεγαλομάρτυρες Γεώργιος καὶ Δημήτριος.

Ὁ Μεγαλομάρτυς Γεώργιος κατήγετο ἐκ Καππαδοκίας ἀπὸ γονεῖς ἐπιφανεῖς, ἦτο δὲ ἀξιωματικὸς εἰς τὸν Ρωμαϊκὸν στρατὸν καὶ διεκρίθη εἰς πολλὰς μάχας. Ἐπειδὴ ἦτο χριστιανός, ἄφηνεν ἐλευθέρους τοὺς δούλους καὶ αἰχμαλώτους τοῦ πολέμου καὶ εἰργάζετο νὰ προσελκύσῃ εἰς τὸν Χριστιανισμὸν καὶ ἄλλους ἀξιωματικοὺς τοῦ Ρωμαϊκοῦ στρατοῦ.

Ὅταν ὁ αὐτοκράτωρ Διοκλητιανὸς ἐκήρυξε διωγμὸν κατὰ τῶν χριστιανῶν, ὁ Γεώργιος, ὅχι μόνον ἡρνήθη νὰ συλλάβῃ χριστιανούς, ἀλλὰ ὠμολόγησεν ὅτι ἦτο καὶ αὐτὸς χριστιανός καὶ κατηγορεῖ σφοδρῶς τὸν κατ' αὐτῶν διωγμὸν. Οὔτε αἱ κολακεῖαι οὔτε αἱ ὑποσχέσεις οὔτε αἱ ἀπειλαὶ τὸν ἔπεισαν νὰ ἀνακαλέσῃ τὴν ὁμολογίαν του. Διὰ τοῦτο κατὰ διαταγὴν τοῦ

Διοκλητιανού ἐδέθη ἐπὶ ξύλου καὶ ἐδάρη ἀνηλεῶς. Κατό-
πιν ἐσύρθη δεδεμένος ἐπὶ τροχοῦ καὶ τέλος ἀπεκεφαλίσθη περὶ
τὸ ἔτος 303 μ. Χ. Ἡ παράδοσις ἀποδίδει εἰς τὸν μεγαλομάρ-
τυρα Γεώργιον τὴν διὰ θαυμάτων ἀπελευθέρωσιν παίδων αἰχ-
μαλωτισθέντων ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορί-
ας. Διὰ τοῦτο εἰς τὰς εἰκόνας ζωγραφίζεται ἕφιππος καὶ μὲ
παιδίον εἰς τὰ νῶτα τοῦ ἵππου του. Ἡ Ἐκκλησία μας τιμᾷ τὴν
μνήμην του τὴν 23ην Ἀπριλίου.

Ὁ Μεγαλομάρτυς Δημήτριος ἐγεννήθη εἰς τὴν Θεσσαλο-
νίκην καὶ κατήγετο ἀπὸ ἐπιφανῆ οἰκογένειαν. Καταταχθεὶς εἰς
τὸν Ρωμαϊκὸν στρατόν, διεκρίθη ὡς ἀξιωματικὸς διὰ τὴν γεν-
ναιότητά του. Ὄταν ἐξεδόθη τότε αὐτοκρατορικὸν διάταγμα
(303 μ. Χ.) καὶ διέτασσε τὴν ἀπαγόρευσιν τῶν συναθροίσεων
τῶν χριστιανῶν καὶ τὴν καταστροφὴν τῶν χριστιανικῶν ναῶν,
ὁ Δημήτριος οὐδεμίαν ἔδωσε προσοχὴν καὶ ἐξηκολούθησε τὸν
χριστιανικὸν βίον του. Διὰ τοῦτο ἐφυλακίσθη μὲ πολλοὺς ἄλ-
λους χριστιανούς. Συνέβη τότε, εἰς νεανίας χριστιανός ὁ Νέ-
στωρ, νὰ μεταβῇ εἰς τὴν φυλακὴν καὶ νὰ ζητήσῃ τὴν εὐλογίαν
του, διὰ νὰ παλαίσῃ εἰς τὸ θέατρον πρὸς τινὰ εἰδωλολάτριν
παλαιστήν, Λυαῖον ὀνομαζόμενον. Ὁ Νέστωρ ἐπάλαισε καὶ
τὸν ἐνίκησε. Ὄταν ἐγνώσθη τοῦτο, ἐφονεύθη καὶ ὁ Νέστωρ καὶ
ὁ εὐρισκόμενος εἰς τὴν φυλακὴν Δημήτριος.

Ὁ Μεγαλομάρτυς Δημήτριος εἶναι ὁ πολιοῦχος τῆς Θεσ-
σαλονίκης, ἐπὶ δὲ τοῦ τάφου του ἐκτίσθη ἀργότερα μεγαλοπρε-
πέστατος ναός. Ἡ παράδοσις ἀναφέρει, ὅτι ἐκ τοῦ τάφου του
ἀνέβλυζε μύρον καὶ διὰ τοῦτο ὠνομάσθη μυροβλήτης, ἡ δὲ πί-
στις τῶν χριστιανῶν τῆς Θεσσαλονίκης εἰς τὴν προστασίαν τοῦ
Ἁγίου Δημητρίου, πολλάκις ἔδωσε θάρρος εἰς αὐτοὺς καὶ ἔσω-
σε τὴν πόλιν τῶν ἀπὸ τὴν ὑποδούλωσιν εἰς διαφόρους ἐπιδρο-
μεῖς. Τὴν μνήμην τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ἐορτάζομεν τὴν 26ην
Ὀκτωβρίου.

Μὲ ὅλα τὰ ἐμπόδια, τὰς αἱρέσεις καὶ τοὺς διωγμούς ὁ
Χριστιανισμὸς ἐπεκράτησε, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀποδεικνύει ὅτι
ἀληθῶς προέρχεται ἐκ Θεοῦ. Κατὰ τὸ τέλος τῆς περιόδου ταύτης
εἶχεν ἐξαπλωθῇ ὁ Χριστιανισμὸς εἰς τὰς πλείστας τῶν πόλεων
τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους. Εἰς τὴν Εὐρώπην, Ἀφρικὴν καὶ Ἀσίαν,

όπου είχε διαδοθῇ ὁ Ἑλληνορωμαϊκὸς πολιτισμὸς, ὑπῆρχον ὠργανωμένοι χριστιανικαὶ κοινότητες ἢ Ἐκκλησίαι, ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν χριστιανῶν κατὰ τοὺς μετριοτέρους ὑπολογισμοὺς εἶχεν ἀνέλθει εἰς τέσσαρα ἑκατομμύρια.

16. ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΤΗΣ Α΄ ΠΕΡΙΟΔΟΥ

Μετὰ τοὺς ἀποστολικοὺς χρόνους, μαζί μὲ τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀνεπτύχθη καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ παιδεία. Οἱ λόγιοι χριστιανοὶ γράφουν βιβλία, διὰ νὰ διδάξουν καὶ νὰ διατυπώσουν σαφῶς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος [καὶ τῶν Ἀποστόλων. Γράφουν ἐπίσης βιβλία, διὰ νὰ ὑπερασπίσουν τοὺς χριστιανοὺς ἐναντίον ἐκείνων ποὺ τοὺς κατεδίωκον. Ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ δευτέρου αἰῶνος ἡ ἐκκλησιαστικὴ παιδεία ἔλαβεν ἀνάπτυξιν σπουδαιοτάτην.

Κέντρον τότε πάσης σοφίας καὶ πόλις τῶν γραμμάτων ἦτο ἡ Ἀλεξάνδρεια. Οἱ Ἀλεξανδρινοὶ σοφοὶ εἶχον τὴν ἀρχήν, κάθε νέαν διδασκαλίαν νὰ τὴν μελετοῦν καλῶς, νὰ ἐξετάζουν ἐὰν συμφωνῇ μὲ τὴν ἀνθρωπίνην λογικὴν καὶ κατόπιν νὰ τὴν παραδέχωνται. Καὶ οἱ χριστιανοὶ λοιπὸν ἔπρεπε νὰ συμπληρῶσιν τὴν βεβαιότητα ποὺ εἶχον περὶ τῶν ἀληθειῶν τῆς χριστιανικῆς πίστεως μὲ τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν. Ἐπρεπε νὰ ὑποστηρίξουν τὴν χριστιανικὴν πίστιν μὲ ἐπιχειρήματα ἀπὸ τὴν φιλοσοφίαν, καὶ νὰ ἀποδείξουν ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ κάθε ἀνθρωπίνην σοφίαν.

Διὰ νὰ λαμβάνουν τὴν μὀρφωσιν ταύτην οἱ λόγιοι χριστιανοὶ, τὴν καλουμένην «θεωρητικὴν μὀρφωσιν», ἰδρύθησαν εἰς τὴν Ἀνατολὴν πολλαὶ Ἑλληνικαὶ σχολαί. Οἱ φοιτῶντες εἰς τὰς σχολὰς ταύτας ἐμελέτων καὶ ἐμάνθανον, ὅχι μόνον τὰς χριστιανικὰς ἀληθείας, ἀλλὰ καὶ τὰς διδασκαλίας τῶν φιλοσόφων. Προσεπάθουν δὲ νὰ συνδυάσουν τὸν Χριστιανισμὸν μὲ τὴν Φιλοσοφίαν καὶ μὲ αὐτὴν νὰ ὑποστηρίξουν τὰ διδάγματά του. Ἡ σπουδαιοτάτη ἐκ τῶν ἰδρυθεισῶν σχολῶν ἦτο τῆς Ἀλεξανδρείας. Οὕτως οἱ Ἀλεξανδρινοὶ θεολόγοι ἐγίναν θεμελιωταὶ τῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης καὶ ἡσχολοῦντο εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν

ἐξετάσιν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Οἱ Ἀλεξανδρινοὶ θεολόγοι δὲν ἐθεώρουν ἀρκετὴν τὴν ἀπλὴν πίστιν εἰς τὰς χριστιανικὰς ἀληθείας, ἄνευ ἐξετάσεως, ἀλλὰ ἐπεδίωκον τὴν ἐπιστημονικὴν καὶ βαθυτέραν ἔρευναν τούτων. Διὰ τῆς ἐρεῦνης ταύτης ἐφρόνουν, ὅτι αἱ θρησκευτικαὶ πεποιθήσεις στερεώνονται καὶ γίνονται ἀκλόνητοι, ἐνῶ ἢ ἄνευ βαθυτέρας ἐξετάσεως πῶς εὐκόλα κλονίζεται καὶ χάνεται.

Οἱ θεολόγοι ὅμως τῆς Δύσεως δὲν ἠκολούθησαν τὸν ἴδιον τρόπον τῆς θεολογικῆς μορφώσεως, ποῦ ἠκολούθησαν εἰς τὴν Ἀνατολήν. Οἱ θεολόγοι τῆς Δύσεως ἠκολούθησαν τὴν Ἀφρικανικὴν λεγομένην μόρφωσιν, ὀνομαζομένην οὕτω, διότι ἐκαλλιεργήθη εἰς τὴν θεολογικὴν σχολὴν τῆς Καρχηδόνος, πρωτεύουσας τῆς Βορείου Ἀφρικῆς. Ἡ Ἀφρικανικὴ σχολὴ ἦτο ἐχθρὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ παρείχε τὴν λεγομένην «πρακτικὴν μόρφωσιν». Οἱ θεολόγοι τῆς Δύσεως ἐδίδασκον, ὅτι ὁ χριστιανὸς πρέπει νὰ πιστεῦν τυφλῶς τὰς χριστιανικὰς ἀληθείας καὶ νὰ μὴ τὰς ἐρευνᾷ, διότι εἶναι ἀνίκανος ὁ ἀνθρώπινος νοῦς νὰ τὰς κατανοήσῃ. Ἐδίδασκον δηλαδὴ τὸ «πίστευε καὶ μὴ ἐρεῦνα», ἐνῶ οἱ Ἀλεξανδρινοὶ θεολόγοι ἐδίδασκον τὸ «ἐρεῦνα καὶ πίστευε». Ὁ ἰδρυτὴς τῆς Ἀφρικανικῆς θεολογικῆς σχολῆς, Τερτυλλιανὸς ἔγραφεν· «ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἀπέθανεν· εἶναι πιστευτὸν τοῦτο, διότι εἶναι ἄτοπον· ταφεῖς δὲ ἀνέστη· εἶναι βέβαιον τοῦτο, διότι εἶναι ἀδύνατον».

Οἱ χριστιανοὶ λόγιοι, οἱ ὁποῖοι μὲ τὸ κήρυγμά των καὶ μὲ τὰ συγγράμματά των διετύπωσαν ὀρθῶς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων καὶ καταπολέμησαν τοὺς ἐχθροὺς ταύτης, δύνανται νὰ διαιρεθοῦν εἰς τρεῖς τάξεις· εἰς τοὺς Ἀποστολικοὺς πατέρας, εἰς τοὺς Ἀπολογητὰς καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς ἐκκλησιαστικοὺς συγγραφεῖς.

Ἀποστολικοὶ πατέρες λέγονται οἱ χριστιανοὶ λόγιοι οἱ ὁποῖοι ἔζησαν ἀμέσως μετὰ τοὺς Ἀποστόλους. **Ἀπολογηταὶ** λέγονται οἱ λόγιοι χριστιανοί, οἵτινες ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν διωγμῶν ἀπεδείκνυσαν τὴν ἀλήθειαν τῆς διδασκαλίας τοῦ Σωτῆρος καὶ τὸ ἄδικον τῶν διωγμῶν. Πάντες οἱ λοιποὶ χριστιανοὶ λόγιοι καλοῦνται **ἐκκλησιαστικοὶ σύγγραφεις**.

Α') ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΟΙ ΠΑΤΕΡΕΣ

Οί 'Αποστολικοί πατέρες ἔγραψαν πρὸ πάντων ἐπιστολάς μιμούμενοι τοὺς 'Αποστόλους. Εἰς ταύτας διετύπωσαν τὴν ὀρθὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος καὶ συνεβούλευον τοὺς χριστιανούς νὰ μὴ δίδουν προσοχὴν εἰς τοὺς αἰρετικούς, νὰ ἔχουν πίστιν εἰς τὸν Θεόν, ἀγάπην μεταξύ των καὶ ὑπομονὴν εἰς τοὺς διωγμούς. Σπουδαιότεροι ἐκ τῶν 'Αποστολικῶν πατέρων, οἱ ὅποιοι εἰργάσθησαν εὐθὺς μετὰ τοὺς 'Αποστόλους, ἦσαν οἱ ἑξῆς:

1) Κλήμης, 'Επίσκοπος Ρώμης.

'Ο πατὴρ οὗτος τῆς 'Εκκλησίας ἦτο ρωμαῖος. Πιστεύσας εἰς τὸν Σωτῆρα παρηκολούθησε τὰ κηρύγματα τῶν 'Αποστόλων καὶ ἔγινε βαθὺς γνώστης τῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν. Κατόπιν οἱ 'Απόστολοι τὸν ἐχειροτόνησαν ἐπίσκοπον Ρώμης. Οὕτως ὁ Κλήμης ἔγινε τρίτος ἐπίσκοπος Ρώμης¹ ἐπισκοπεύσας ἀπὸ τὸ 92 μέχρι τοῦ 101. 'Ο Κλήμης εἰργάσθη μὲ μέγαν ζήλον, διὰ νὰ τακτοποιήσῃ τὴν 'Εκκλησίαν τῆς Ρώμης.

'Απὸ τὰς πολλὰς ἐπιστολάς ποὺ ἔγραψε, διεσώθη μία, τὴν ὁποῖαν ἔστειλε πρὸς τοὺς Κορινθίους. Εἰς τὴν Κόρινθον τότε συνέβη φιλονικία τις καὶ οἱ χριστιανοὶ ἐξεδίωξαν τοὺς ἱερεῖς τῆς 'Εκκλησίας των. 'Ο Κλήμης τοὺς ἔγραψε τὴν ἐπιστολὴν καὶ τοὺς συνιστᾷ νὰ ἔχουν πειθαρχίαν. "Ὅπως οἱ στρατιῶται πρέπει νὰ ὑπακούουν εἰς τοὺς ἀνωτέρους των, τοὺς ἔγραφεν, οὕτω καὶ οἱ χριστιανοὶ πρέπει νὰ ὑπακούουν εἰς τοὺς λειτουργοὺς τῆς 'Εκκλησίας, οἱ ὅποιοι ἐκτελοῦν τὰς διαταγὰς τοῦ Θεοῦ. "Ὅλοι οἱ χριστιανοὶ πρέπει νὰ εἶναι ἡνωμένοι καὶ νὰ μὴ ὑπάρχουν μεταξύ των φθόνοι καὶ ζηλοτυπία. 'Επειδὴ εἶχε πληροφορηθῇ ἀκόμη, ὅτι μερικοὶ χριστιανοὶ τῆς Κορίνθου δὲν ἔζων βίον εὐσεβῆ καὶ ἠθικόν, τοὺς συμβουλεύει μὲ τὴν ἐπιστολὴν του νὰ ἀπέχουν ἀπὸ πᾶσαν κακὴν πράξιν καὶ τοὺς διδάσκει, ὅτι κατὰ τὴν μέλλουσαν κρίσιν θὰ εὐλογηθοῦν καὶ θὰ δοξασθοῦν

1) 'Ο πρῶτος ἐπίσκοπος Ρώμης ἐλέγετο Λίνος, ὁ δεῦτερος Κλητὸς καὶ ὁ τρίτος ἦτο ὁ Κλήμης.

ἀπὸ τὸν Θεόν, ὅσοι ἔδειξαν πίστιν εἰς αὐτὸν καὶ ἔπραξαν εἰς τὴν ἐπὶ τῆς γῆς ζωὴν τῶν ἔργα ἀγαθά.

2) Ἰγνάτιος, ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας.

Ὁ Ἰγνάτιος ἦτο μαθητὴς τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου, διὰ δὲ τὴν μεγάλην εὐσέβειάν του καὶ τὴν πρὸς τὸ θεῖον ἀφοσίωσιν ὠνομάσθη «Θεοφόρος». Ὁ Ἰγνάτιος ἔγινε δεῦτερος ἐπίσκοπος τῆς Ἀντιοχείας τῆς Συρίας, διαδεχθεὶς τὸν πρῶτον ἐπίσκοπον ταύτης Εὐδόδιον. Κατὰ τὸν διωγμὸν τῶν χριστιανῶν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τῶν Ρωμαίων Τραϊανοῦ (98—117 μ. Χ.), συνελήφθη καὶ μετεφέρθη δέσμιος εἰς τὴν Ρώμην. Ἐκεῖ, ἀφοῦ ὑπέστη πολλὰ βασανιστήρια, ἀπέθανε κατασπαραχθεὶς ἀπὸ τὰ ἄγρια θηρία τοῦ ἀμφιθεάτρου πιθανῶς κατὰ τὸ 107 μ.Χ. Τὴν μνήμην αὐτοῦ ἑορτάζομεν τὴν 20ὴν Δεκεμβρίου.

Ὁ Ἰγνάτιος ἔγραψε πολλὰς ἐπιστολάς εἰς τοὺς χριστιανούς διαφόρων Ἐκκλησιῶν. Ἐξ αὐτῶν διεσώθησαν ἑπτὰ. Αὗται εἶναι ἡ πρὸς Ἐφεσίους, πρὸς Μαγνησιεῖς, πρὸς Τραλλιανούς, πρὸς Ρωμαίους, πρὸς Φιλαδελφεῖς, πρὸς Σμυρναίους καὶ πρὸς Πολύκαρπον. Εἰς τὰς ἐπιστολάς του ταύτας ὁ Ἰγνάτιος συμβουλεύει τοὺς χριστιανούς νὰ προφυλάσσωνται ἀπὸ τοὺς ψευδοδιδασκάλους, νὰ ἀκολουθοῦν ὅσα ἐδίδαξαν οἱ Ἀπόστολοι καὶ νὰ ὑπακούουν εἰς τοὺς ἄρχοντας τῆς Ἐκκλησίας, οἵτινες ἦσαν οἱ ἐπίσκοποι, οἱ πρεσβύτεροι (ἱερεῖς) καὶ οἱ διάκονοι.

Κατάπληξιν προξενεῖ ἡ ἀφορμή, διὰ τὴν ὁποίαν ἔστειλε μίαν ἐπιστολὴν του πρὸς τοὺς Ρωμαίους. Ὅταν τὸν μετέφερον εἰς τὴν Ρώμην, διὰ νὰ τὸν ρίψουν εἰς τὰ θηρία, ἐπληροφορήθη ὅτι οἱ χριστιανοὶ τῆς Ρώμης ἐνήργουν νὰ τὸν σῶσουν ἀπὸ τὸν μαρτυρικὸν θάνατον. Τοὺς ἔγραψε λοιπόν, διὰ νὰ τοὺς παρακαλέσῃ νὰ μὴ ἐμποδίσουν τὸν μαρτυρικὸν θάνατόν του, διότι ἐπὶ τοῦ μαρτυρήσῃ διὰ τὸν Χριστόν. (Περὶ τοῦ μαρτυρίου τοῦ Ἰγνατίου ἴδε § 15).

3) Πολύκαρπος, ἐπίσκοπος Σμύρνης.

Ὁ πατὴρ οὗτος τῆς Ἐκκλησίας ἐδιδάχθη τὴν εἰς Χριστόν πίστιν ἀπὸ τὸν Εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην, ἐχειροτονήθη δὲ ὑπὸ

τῶν Ἀποστόλων ἐπίσκοπος Σμύρνης. Ὁ Πολύκαρπος ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον τὸ ἔτος 155, τὴν 23ην Φεβρουαρίου, καθ' ἣν ἑορτάζομεν τὴν μνήμην του. (Περὶ τοῦ μαρτυρίου τοῦ Πολυκάρπου ἴδε § 15).

Ἀπὸ τὰ συγγράμματα τοῦ Πολυκάρπου σώζεται μία ἐπιστολή του πρὸς τοὺς χριστιανοὺς τῶν Φιλίππων τῆς Μακεδονίας. Εἰς ταύτην ὁμιλεῖ περὶ τοῦ Σωτῆρος καὶ τοῦ θεοῦ ἔργου του καὶ συμβουλεῦει τοὺς χριστιανοὺς νὰ ὑπακούουν εἰς τοὺς ἄρχοντάς των καὶ νὰ προσεύχωνται ὑπὲρ πάντων τῶν χριστιανῶν, ὑπὲρ τῶν βασιλέων, ἀκόμη δὲ ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν των καὶ ὑπὲρ τῶν διωκόντων αὐτούς.

Κοντάκιον Ἰγνατίου Ἱερομάρτυρος τοῦ Θεοφόρου. Τῶν λαμπρῶν ἀγώνων σου ἡ φωτοφόρος ἡμέρα προκηρύττει ἅπασιν τὸν ἐν σπηλαίῳ τεχθέντα· τούτου γὰρ διψῶν ἐκ πόθου κατατροφῆσαι¹, ἔσπευσας ὑπὸ θηρίων ἀναλωθῆναι²· διὰ τοῦτο θεοφόρος προσηγορεύθης, Ἰγνάτιε ἔνδοξε.

Ἀπολυτίκιον τοῦ Ἀγίου Ἱερομάρτυρος Πολυκάρπου. Καὶ τρόπων μέτοχος καὶ θρόνων διάδοχος τῶν Ἀποστόλων γενόμενος, τὴν πρᾶξιν εὗρες θεοπνευστε, εἰς θεωρίας ἐπίβασιν³· διὰ τοῦτο τὸν λόγον τῆς ἀληθείας ὀρθοτομῶν καὶ τῇ πίστει ἐνήθλησας⁴ μέχρις αἵματος, Ἱερομάρτυς Πολύκαρπε. Πρέσβευε Χριστῷ τῷ Θεῷ σφθῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν.

5) Ἑρμᾶς.

Μὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ σώζεται βιβλίον φέρον τὸν τίτλον «Ποιμὴν». Τὸ σύγγραμμα τοῦτο ἀποτελεῖται ἀπὸ τρία βιβλία. Εἰς τὸ πρῶτον παρουσιάζεται ἡ Ἐκκλησία ὡς γυνὴ διδάσκουσα τὸν Ἑρμᾶν. Εἰς τὸ δεῦτερον ἄγγελος μὲ μορφήν ποιμένος διδαι διαφόρους συμβουλὰς εἰς τὸν Ἑρμᾶν καὶ εἰς τὸ τρίτον περιέχονται 20 παραβολαί. Ὁ Ἑρμᾶς πιθανώτατα ἦτο μαθητὴς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου.

1) νὰ ζήσης εὐχαρίστως μετὰ τούτου. 2) νὰ καταφάγῃς. 3) διὰ νὰ στηρίξης τὴν θεωρίαν. 4) ὑπέμεινας ὡς ἀθλητής.

6) Παπίας, επίσκοπος Ἱεραπόλεως τῆς Φρυγίας.

Ὁ πατήρ οὗτος τῆς Ἐκκλησίας ἦτο σύγχρονος καὶ φίλος τοῦ ἐπισκόπου Σμύρνης Πολυκάρπου. Τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν ἐδιδάχθη πιθαιώτατα ἀπὸ τὸν Εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην, ὅπως καὶ ὁ Πολύκαρπος. Εἰς ἓνα βιβλίον του λέγει, ὅτι γράφει εἰς αὐτὸ ἐκεῖνα ποὺ καλῶς ἔμαθε καὶ καλῶς ἐνθυμεῖται ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τῶν Ἀποστόλων.

Ὁ Παπίας ἔγραψε βιβλίον «Λογίων Κυριακῶν ἐξηγήσεις», ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἔχομεν σήμερον μόνον μερικὰ μέρη. Ἀπὸ τὸ βιβλίον αὐτὸ φαίνεται ὅτι εἶχε σπουδαίαν χριστιανικὴν μόρφωσιν, ἔγραφε δὲ εἰς αὐτὸ διδασκαλίας περὶ τοῦ Κυρίου, τὰς ὁποίας ἔκαμνον οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ βοηθοὶ τῶν.

Διδαχὴ τῶν δώδεκα Ἀποστόλων.

Τὸ σύγγραμμα τοῦτο ἀνεκαλύφθη ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Νικομηδείας Φιλοθέου Βρυεινίου καὶ ἐξεδόθη ὑπ' αὐτοῦ τὸ 1883. Ὁ συγγραφεὺς τοῦ συγγράμματος τούτου εἶναι ἄγνωστος, ἐγράφη δὲ πιθανώτατα κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 2ου αἰῶνος.

Τὸ περιεχόμενον τοῦ βιβλίου εἶναι πολυτιμώτατον. Ἐξ αὐτοῦ, πλὴν ἄλλων σπουδαίων χριστιανικῶν διδασκαλιῶν, πληροφορούμεθα πῶς ἐλάτρευον τὸν Θεὸν τότε οἱ χριστιανοὶ καὶ ποίαν διοίκησιν εἶχον. Καὶ ὥς πρὸς μὲν τὴν λατρείαν ἡ Διδαχὴ τῶν δώδεκα Ἀποστόλων ὁμιλεῖ περὶ βαπτίσματος, νηστείας, προσευχῆς καὶ θείας εὐχαριστίας, ὥς πρὸς δὲ τὴν διοίκησιν ὁμιλεῖ περὶ ἀποστόλων, προφητῶν, διδασκάλων, ἐπισκόπων καὶ διακόνων.

Β') ΑΠΟΛΟΓΗΤΑΙ

Οἱ Ἀπολογηταὶ τὰ περισσότερα ἐκ τῶν συγγραμμάτων τῶν, τὰ ὁποῖα λέγονται «Ἀπολογία», τὰ ἔγραφον διὰ τοὺς αὐτοκράτορας ἢ διὰ τὸν λαὸν καὶ ὑπερήσπιζον τοὺς χριστιανούς ἀπὸ τὰς ἐναντίων τῶν συκοφαντίας τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν ἐθνικῶν.

Ἐκ τῶν πολλῶν ἀπολογητῶν τὴν πρώτην θέσιν κατέχει ὁ Ἰουστίνος, ὀνομαζόμενος φιλόσοφος καὶ μάρτυς. Ὁ Ἰουστίνος κατήγετο ἐκ τῆς Σαμαρειτικῆς πόλεως Φλαβίας (κτισθείσης πρὸς τιμὴν τοῦ αὐτοκράτορος Φλαβίου Βεσπασσιανοῦ, παρὰ τὰ ἑρείπια τῆς ἀρχαίας Συχέμ) καὶ ἦτο εἰδωλολάτρης. Ποθὼν νὰ εὕρῃ μίαν ἀληθινὴν θεωρίαν περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ κόσμου, παρηκολούθει διαρκῶς τὰ κηρύγματα τῶν φιλοσόφων καὶ ἐμελέτα τὰ συγγράμματά των.

Ἀπὸ τὰ διάφορα φιλοσοφικὰ συστήματα, τὰ ὁποῖα ἐμελέτησε, τοῦ ἔκαμε καλὴν ἐντύπωσιν ἡ φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος. Ἀπεχώρησε τότε εἰς ἥσυχον καὶ ἔρημον τόπον, διὰ νὰ ἀφοσιωθῇ εἰς τὴν σπουδὴν τῶν θεωριῶν τοῦ Πλάτωνος. Ἐκεῖ ὅμως τὸν συνήντησεν εἰς σεμνὸς καὶ πρᾶος γέρων χριστιανός, ὅστις τὸν ἔπεισε νὰ ἀσχοληθῇ εἰς τὴν μελέτην τῆς Ἀγίας Γραφῆς, εἰς ἣν θὰ εὕρισκε τὸν Θεὸν καὶ τὴν ἀλήθειαν. Ὁ Ἰουστίνος μελετήσας τὴν διδασκαλίαν τῶν χριστιανῶν, ταύτην καὶ μόνην εὔρε «φιλοσοφίαν ἀσφαλῆ τε καὶ σύμφορον» ὅπως γράφει ὁ ἴδιος, καὶ οὕτω ἔγινε χριστιανός.

Ὁ Ἰουστίνος ἔχων τὴν πεποίθησιν ὅτι «πᾶς ὁ δυνάμενος λέγειν τὸ ἀληθὲς καὶ μὴ λέγων, κριθήσεται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ», περιῆλθε διαφόρους χώρας κηρύττων καὶ ὑπερασπίζων τὸν Χριστιανισμόν κατὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ Ἰουδαίων, ἐθνικῶν καὶ αἰρετικῶν. Ἐπισκεφθεὶς τὴν Ρώμην, ἔμεινεν ἐκεῖ ἀρκετὸν χρόνον, ὅπου ἔσχε πολλοὺς μαθητάς. Ὁ Ἰουστίνος ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου (161—180), ἀποκεφαλισθεὶς τὴν 1ην Ἰουνίου, καθ' ἣν ἡ Ἐκκλησία μας ἑορτάζει τὴν μνήμην του.

Τοῦ Ἰουστίνου διεσώθησαν δύο ἀπολογίαι καὶ εἰς ἀπολογητικὸς διάλογος πρὸς ἓνα Ἰουδαῖον, ὀνομαζόμενον Τρύφωνα. Τὰς ἀπολογίας του ἐνεχείρισε πρὸς τοὺς αὐτοκράτορας Ἀντωνίνον καὶ Μάρκον Αὐρήλιον. Εἰς ταύτας ἀποδεικνύει ψευδεῖς τὰς κατὰ τῶν χριστιανῶν κατηγορίας, ὅτι εἶναι αἰσχροί, ἄθεοι καὶ ἐπαναστάται καὶ ὑποστηρίζει, ὅτι οἱ χριστιανοὶ εἶναι τίμιοι, ἐνάρετοι καὶ εὐπειθεῖς εἰς τοὺς ἄρχοντας. Εἰς δὲ τὸν διάλογόν του ἀποδεικνύει πρὸς τὸν Ἰουδαῖον Τρύφωνα τὴν

θεότητα τοῦ Σωτῆρος, μεταχειριζόμενος τὰ περὶ αὐτοῦ ὁμιλοῦντα χωρία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.

Γ') ΟΙ ΛΟΙΠΟΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Οἱ συγγραφεῖς οὗτοι τῆς Ἐκκλησίας εἰργάσθησαν διὰ τὴν ὀρθὴν ἐρμηνείαν τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ ἀνέπτυξαν τὰς διδασκαλίας αὐτῆς, κατεπολέμησαν δὲ προσέτι τὰς παρουσιασθείσας αἵρέσεις, κατὰ τὴν περίοδον ταύτην. Οἱ περισσότεροι καὶ σπουδαιότεροι ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς τῆς περιόδου ταύτης ἠκολούθησαν τὸ σύστημα τῆς θεωρητικῆς ἀναπτύξεως τοῦ Χριστιανισμοῦ, τὸ ὁποῖον ἐκαλλιεργεῖτο, ὅπως ἐμάθομεν, εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Κατωτέρω θὰ ἐξετάσωμεν τὸν βίον καὶ τὴν διδασκαλίαν τινῶν ἐξ αὐτῶν.

1) Εἰρηναῖος, ἐπίσκοπος Λουγδούνου (Λυῶνος).

Ὁ Εἰρηναῖος ἐγεννήθη εἰς τὴν Σμύρνην. Τὸν Χριστιανισμόν ἐδιδάχθη ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπον Σμύρνης Πολύκαρπον, κατόπιν δὲ ἐμελέτησε τοὺς Ἕλληνας ποιητὰς καὶ φιλοσόφους καὶ οὕτως ἀπέκτησεν εὐρυτάτην μόρφωσιν χριστιανικὴν καὶ φιλοσοφικὴν. Οἱ χριστιανοὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐθεώρησαν τὸν Εἰρηναῖον κατάλληλον, διὰ νὰ ἐνθαρρύνῃ τοὺς χριστιανοὺς τῆς τότε ἀπολιτίστου Γαλλίας. Οἱ χριστιανοὶ τῆς Γαλλίας, ἐκτὸς τῶν διωγμῶν, ἐταράσσοντο καὶ ἀπὸ διαφόρους γνωστικὰς αἵρέσεις. Ὁ Εἰρηναῖος μεταβάς εἰς τὴν Γαλλίαν ἐγένετο ἐπίσκοπος Λουγδούνου τὸ 178. Ἐπὶ 24 ἔτη εἰργάσθη μὲ ζήλον, δίδων θάρρος εἰς τοὺς διωκομένους χριστιανοὺς τῆς Γαλλίας καὶ προφυλάττων τὴν ἀληθεῖ διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὰς γνωστικὰς αἵρέσεις. Μεταγενέστεραι εἰδήσεις ἀναφέρουν, ὅτι ὁ Εἰρηναῖος ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου (193-211).

Ὁ Εἰρηναῖος ἔγραψε πολλὰ συγγράμματα, ἀλλ' ἐκ τούτων σῶζεται μόνον ἓν, εἰς τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν, φέρον τὸν τίτλον «ἔλεγχος καὶ ἀνατροπὴ τῆς ψευδωνύμου γνώσεως». Τὸ σύγγραμμα τοῦτο, ἀποτελεῖται ἐκ πέντε βιβλίων, ἔχει δὲ μεγάλην ἀξίαν, διότι μᾶς πληροφορεῖ περὶ τῶν διαφόρων τότε αἱρέσεων,

τάς όποίας καταπολεμεί με άκαταμάχητα έπιχειρήματα. Είς τάς αίρετικές διδασκαλίας, αίτινες τότε διεδίδοντο μεταξύ τών χριστιανών, άντιτάσσει τήν 'Αποστολικήν παράδοσιν, πού διέσφωσαν οί 'Αποστολικοί Πατέρες.

2) Κλήμης ό 'Αλεξανδρεός.

'Ο πατήρ ούτος τής 'Εκκλησίας κατήγετο έξ 'Αθηνών, όνομάζεται δέ 'Αλεξανδρεός, διότι έδρασεν είς τήν 'Αλεξάνδρειαν. 'Ο Κλήμης κατήγετο έκ γονέων έθνικών, πολύ ένωρίς όμως έγκατέλειψε τήν έθνικήν πλάνην και έγινε χριστιανός. 'Ητο από τούς χριστιανούς οίτινες πριν γίνουν χριστιανοί έμελέτησαν και κατενόησαν καλώς τό Εύαγγέλιον και προσήλθον μετά γνώσεως είς τόν Χριστιανισμόν. 'Ο Κλήμης έπεσκέφθη πολλούς τόπους άκούων τά κηρύγματα διαφόρων σοφών χριστιανών και τέλος μετέβη είς τήν 'Αλεξάνδρειαν. 'Εκεί φοιτήσας είς τήν χριστιανικήν σχολήν, έγινε άριστος και διαπρεπής θεολόγος και έχειροτονήθη ιερεύς. Τέλος έγινε και διευθυντής τής σχολής ταύτης. Κατά τόν διωγμόν τοϋ Σεπτιμίου Σεβήρου, ό Κλήμης έγκατέλειψε τήν 'Αλεξάνδρειαν άγιωστον ποϋ καταφυγών, διότι είχε τήν γνώμην, ότι δέν πρέπει ό χριστιανός νά παραδίδεται έκουσίως είς τόν θάνατον, αλλά νά προφυλάσσεται. Περί τό 211 εύρίσκομεν αύτόν πλησίον τοϋ έπισκόπου Καισαρείας τής Παλαιστίνης 'Αλεξάνδρου, και εΐναι πιθανόν ότι παρέμεινε μέχρι τοϋ θανάτου του συμβάντος πιθανώτατα τῷ 215.

'Εκ τών πολλών βιβλίων τοϋ Κλήμεντος μόνον τέσσαρα σώζονται. Ταύτα εΐναι: «Λόγος προτρεπτικός πρὸς "Ελληνας», ό «Παιδαγωγός», οί «Στρωμματεΐς» και «Τίς ό σωζόμενος πλούσιος». 'Ο Κλήμης είς τά συγγράμματα του άναπτύσσει τήν περί τής 'Αγίας Τριάδος διδασκαλίαν. 'Ως πρὸς τάς χριστιανικές 'Εκκλησίας γράφει, ότι οί χριστιανοί αποτελοϋν άληθή 'Εκκλησίαν, όταν ζοϋν κατά τό Εύαγγέλιον και δέν μεταβάλλουν τήν διδασκαλίαν τοϋ Σωτήρος, ὅπως έπραττον οί αίρετικοί. Οί διοικηταί τής 'Εκκλησίας κατά τόν Κλήμεντα εΐναι οί **έπίσκοποι**, οί **πρεσβύτεροι** και οί **διάκονοι**. Οϋτοι πρέπει νά διδάσκουν ταύτην και νά ζοϋν κατ' αύτήν. Δέν πρέπει νά θεωρηται κανείς δίκαιος, διότι εΐναι κληρικός, αλλά διότι εΐναι δίκαιος.

Ὁ Κλήμης εἰς τὰ συγγράμματά του ἐξηγεῖ τὰ μυστήρια τοῦ βαπτίσματος, τῆς μετανοίας, τῆς θείας εὐχαριστίας καὶ τοῦ γάμου. Ὅμιλεῖ ὡσαύτως περὶ πίστεως καὶ γνώσεως. Πίστις, λέγει, εἶναι ἡ ἀπλή παραδοχὴ τῶν παραδοθεισῶν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων ἀληθειῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ, γνώσις δὲ ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα, ἐξηγήσεις καὶ κατανόσεις αὐτῶν. Ἡ γνώσις ὅμως τοῦ χριστιανοῦ διαφέρει τῆς γνώσεως τῶν γνωστικῶν αἵρετικῶν, διότι ἡ γνώσις τῶν γνωστικῶν στηρίζεται εἰς φανταστικὰς θεωρίας καὶ οὐχὶ εἰς τὴν διδασκαλίαν τῶν Προφητῶν, τοῦ Σωτῆρος, τῶν Ἀποστόλων καὶ ἐν γένει τῆς Ἐκκλησίας.

Περὶ τῆς Φιλοσοφίας, φρονεῖ ὁ Κλήμης, ὅτι εἶναι θεραπαινὶς τῆς θεολογίας. Ἡ φιλοσοφία, λέγει εἶναι ἔργον τῆς θείας προνοίας· εἶναι δῶρον δοθὲν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τοὺς Ἕλληνας· ἡ φιλοσοφία, ὡς ὁ Μωσαϊκὸς νόμος, ὑπῆρξε παιδαγωγὸς εἰς Χριστόν, παιδαγωγοῦσα τὸ Ἑλληνικόν, ὡς ὁ Νόμος ἐκεῖνος τοὺς Ἑβραίους.

3) Ὁριγένης.

Ὁ μέγιστος οὗτος συγγραφεὺς ὅλων τῶν ἐποχῶν ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν περὶ τὸ 185 ἐκ γονέων χριστιανῶν. Ὁ πατὴρ του, παῖδα ἀκόμη, τὸν ἔστειλε νὰ σπουδάσῃ εἰς τὴν θεολογικὴν σχολὴν τῆς Ἀλεξανδρείας, ὅπου ἔδειξε εὐφυΐαν καὶ ἐπιμέλειαν καταπληκτικὴν. Εἰς ἡλικίαν ὅμως 17 ἐτῶν ἔχασε τὸν πατέρα του, ὅστις κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον. Ὁ νεαρὸς Ὁριγένης, ὅταν ὁ πατὴρ του εὗρίσκετο εἰς τὴν φυλακὴν, ἐζήτηε νὰ μεταβῇ καὶ αὐτὸς ἐκεῖ, διὰ νὰ ὑποστῇ μαρτυρικὸν θάνατον μαζί μὲ τὸν πατέρα του. Ἡ δυστυχὴς μήτηρ του, ἐπειδὴ δὲν ἠδυνήθη μὲ ἄλλον τρόπον νὰ τὸν ἐμποδίσῃ, τοῦ ἔκρυσε τὰ ἐνδύματά του. Τότε ὁ Ὁριγένης, ἀφοῦ δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὴν οἰκίαν του, ἔστειλεν εἰς τὸν πατέρα του ἐπιστολὴν εἰς τὴν ὁποίαν τοῦ ἔγραφε «ἔπεχε μὴ δι' ἡμᾶς ἄλλο τι φρονήσῃς» δηλ. «πρόσεχε μήπως χάριν ἡμῶν μεταβάλλῃ γνώμην».

Μετὰ τὸ μαρτύριον τοῦ πατρὸς του ὁ Ὁριγένης ἔμεινεν ὁ

μόνος προστάτης τῆς μητρός του καὶ ἕξ μικροτέρων του ἀδελφῶν, χωρὶς καμμίαν περιουσίαν. Ἡ περιουσία τοῦ πατρὸς του ἐδημεύθη. Εἰς ἡλικίαν 18 ἐτῶν ἔγινε διευθυντὴς τῆς Κατηχητικῆς Σχολῆς τῆς Ἀλεξανδρείας, διέτρεφε δὲ τὴν οἰκογένειάν του μὲ τέσσαρας ὀβολοὺς ἡμερησίως, τοὺς ὁποίους ἐκέρδιζεν ἀντιγράφων χειρόγραφα, διότι ἀπὸ τοὺς μαθητὰς του εἰς τὴν σχολὴν δὲν ἐδέχετο ἀμοιβήν.

Ἡ φήμη τοῦ Ὁριγένους διεδόθη εἰς ὅλον τὸν τότε γνωστὸν κόσμον, πολλοὶ δὲ καὶ ἄρχοντες ἀκόμη, τὸν ἐπεσκέπτοντο ἢ τὸν ἐκάλουν εἰς τὰς χώρας των, διὰ νὰ τὸν γνωρίσουν καὶ διὰ νὰ διδαχθοῦν ὑπ' αὐτοῦ.

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ βίου του ὁ Ὁριγένης μετέβη εἰς τὴν Καισάρειαν τῆς Παλαιστίνης, ὅπου ἵδρυσε νέαν θεολογικὴν σχολήν. Ἀπέθανε τὸ 254 μ. Χ. ἀπὸ τὰ βασανιστήρια ποὺ ὑπέστη κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦ αὐτοκράτορος Δεκίου.

Ὁ Ὁριγένης ἔγραψε τὰ περισσότερα συγγράμματα ἀπὸ ὅλους τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς συγγραφεῖς. Κατὰ χιλιάδας ἐμετρῶντο τὰ βιβλία του, τὰ ὁποῖα ἡσχολοῦντο μὲ ὅλους τοὺς κλάδους τῆς θεολογίας. Ἡ ἔκδοσις τῶν τόσων βιβλίων του ὀφείλεται εἰς πλούσιον θαυμαστήν του, ὀνομαζόμενον Ἀμβρόσιον, ὅστις ἐπλήρωνεν ἐπὶ ταχυγράφους καὶ ἄλλους τόσους καλλιγράφους, διὰ νὰ τὰ γράφουν ὑπαγορευόμενα νύκτα καὶ ἡμέραν ὑπὸ τοῦ Ὁριγένους. Ἐκ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Ὁριγένους δυστυχῶς πολὺ ὀλίγα διεσώθησαν καὶ τὰ πλεῖστα ἕξ αὐτῶν εἰς λατινικὴν μετάφρασιν.

4) Γρηγόριος ὁ Νεοκαισαρείας, ὁ θαυματουργός.

Ὁ Γρηγόριος ἐγεννήθη εἰς τὴν Νεοκαισάρειαν τοῦ Πόντου ἀπὸ γονεῖς εἰδωλολάτραις, λέγεται δὲ θαυματουργός, διὰ τὰ πολλὰ θαύματα, τὰ ὁποῖα ἐτέλεσεν. Εἰς ἡλικίαν 14 ἐτῶν ἔχασε τὸν πατέρα του, ἡ δὲ μήτηρ του τὸν ἔστειλε εἰς τινὰ σχολὴν νὰ σπουδάσῃ τὴν ρητορικὴν, διὰ νὰ γίνῃ δικηγόρος. Σκοπεύων νὰ μεταβῇ εἰς Ρώμην, διὰ νὰ σπουδάσῃ καλῶς τὸ Ρωμαϊκὸν δίκαιον, ἐπέρασεν ἐκ τῆς Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης. Ἐκεῖ ὅμως ἐγνωρίσθη μετὰ τοῦ Ὁριγένους ὅστις ἐδίδασκε τότε

ἐκεῖ καὶ λησμονήσας τὴν Ρώμην καὶ τὰς νομικὰς σπουδὰς, ἐφοίτησεν ἐπὶ πέντε ἔτη εἰς τὴν σχολὴν τοῦ Ὁριγένους. Κατόπιν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πατρίδα του πλήρης σοφίας καὶ γνώσεως καὶ ἀπεσύρθη μακρὰν τῆς πόλεως παραδεδομένος εἰς τὴν μελέτην. Ὁ ἐπίσκοπος τῆς Ἀμασείας, Μητροπόλεως τοῦ Πόντου, πληροφορηθεὶς περὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς εὐσεβίας τοῦ Γρηγορίου, ἀπεφάσισε νὰ τὸν χειροτονήσῃ ἐπίσκοπον τῆς Νεοκαισαρείας. Ὁ Γρηγόριος ὅμως, θεωρῶν τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα βαρὺ, δὲν ἐδέχετο, ἀλλ' ἐπὶ τέλους, κατόπιν τῆς ἐπιμονῆς τοῦ ἐπισκόπου Ἀμασείας, ὑπεχώρησεν. Ὁ πατὴρ τῆς Ἐκκλησίας Γρηγόριος, ὁ ἐπίσκοπος Νύσσης, μᾶς πληροφορεῖ ὅτι, ὅταν ὁ Γρηγόριος ἔγινεν ἐπίσκοπος Νεοκαισαρείας, ὑπῆρχον ἐκεῖ μόνον 17 χριστιανοί, μετὰ δὲ τὸν θάνατόν του ὑπῆρχον μόνον 17 εἰδωλολάτραι.

Κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦ Δεκίου οἱ χριστιανοὶ τῆς Νεοκαισαρείας ὕφισταντο φοβερὰ μαρτύρια ἀπὸ τοὺς ἐθνικοὺς. Ὁ Γρηγόριος τότε φρονῶν, ὅτι δὲν ἔπρεπεν οἱ χριστιανοὶ ἐκουσίως νὰ παραδίδωνται εἰς τὰ μαρτύρια, ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς Νεοκαισαρείας, ἐπανῆλθε δὲ μετὰ τὴν κατάπαυσιν τοῦ διωγμοῦ καὶ ἐξηκολούθησε μὲ ζῆλον τὸ ἔργον τῆς ἐκχριστιανίσεως τῶν ἐθνικῶν.

Ὁ Γρηγόριος ἀσχολούμενος εἰς τὸ νὰ κάμῃ χριστιανοὺς πάντας τοὺς κατοίκους τῆς ἐπισκοπῆς του, δὲν ἔγραψε πολλὰ συγγράμματα. Εἰς ἓν ἐκ τῶν συγγραμμάτων του ἔγραψε τὸ σύμβολον τῆς πίστεως τῶν χριστιανῶν, διὰ νὰ τοὺς ἐξασφαλίσῃ ἀπὸ κάθε αἰρετικὴν πλάνην. Εἰς τὸ σύμβολον τοῦτο διδάσκει τὴν πίστιν εἰς ἓνα Θεὸν τέλειον γεννήτορα, εἰς ἓνα Υἱὸν μόνον ἐκ μόνου, Θεὸν ἐκ Θεοῦ κ.τ.λ. καὶ εἰς ἓν Πνεῦμα Ἅγιον, ἐκ Θεοῦ τὴν ὕπαρξιν ἔχον. Ἐκ μιᾶς δὲ ἐπιστολῆς του μανθάνομεν, ὅτι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του οἱ ἁμαρτάνοντες χριστιανοὶ ὑπεβάλλοντο εἰς χριστιανικὰ ἐπιτίμια ἅτινα ἦσαν: α) Νὰ μὴ συνεύχωνται μὲ τοὺς ἄλλους χριστιανοὺς, ἀλλὰ νὰ ἴστανται ἔξω τοῦ ναοῦ. β) νὰ συνεύχωνται μὲ τοὺς ἄλλους χριστιανοὺς μέσα εἰς τὸν ναόν, ἀλλὰ νὰ ἐξέρχωνται, ὅταν ἐξήρχοντο καὶ οἱ κατηχούμενοι καὶ γ) νὰ συνεύχωνται εἰς τὸν ναόν μέχρι τέλους τῆς λειτουργίας, ἀλλὰ νὰ μὴ μεταλαμβάνουν.

Ἀπολυτίκιον Γρηγορίου τοῦ Νεοκαισαρείας. Ἐν προσευχαῖς γρηγορῶν, ταῖς τῶν θαυμάτων ἐργασίαις ἐγκατεργῶν, ἐπω-
νυμίαν ἐκτίσω τὰ κατορθώματα. Ἀλλὰ πρέσβευε Χριστῷ τῷ Θεῷ,
πάτερ Γρηγόριε, φωτίσαι τὰς ψυχὰς ἡμῶν, μήποτε ὑπνώσωμεν ἐν
ἁμαρτίαις εἰς θάνατον.

5) Τερτυλλιανός.

Ὁ Τερτυλλιανός ἐγεννήθη εἰς τὴν Καρχηδόνα τῷ 160 μ.Χ.
ἐκ γονέων εἰδωλολατρῶν. Ὁ πατήρ του, ὅστις ἦτο ἐκατόνταρ-
χος, τὸν ἔστειλεν εἰς τὴν Ρώμην καὶ ἐσπούδασε τὸ Ρωμαϊκὸν
δίκαιον. Ὅταν ἐτελείωσε τὰς σπουδὰς του, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν
Καρχηδόνα καὶ ἐξήσκει τὸ ἐπάγγελμα τοῦ δικηγόρου. Ἀλλ' ἡ
περιφρόνησις τῶν χριστιανῶν εἰς τὰ μαρτύρια καὶ τὸν θάνα-
τον καὶ ὁ ἠθικὸς βίος των, τὸν ἔκαμαν νὰ γίνῃ καὶ αὐτὸς χρι-
στιανός. Χειροτονηθεὶς πρεσβύτερος, ὅλον τὸν βίον του διηλθε
γράφων καὶ διδάσκων τὰς θείας χριστιανικὰς ἀληθείας καὶ
ἀπέθανε κατὰ τὸ ἔτος 222 μ.Χ.

Ὁ Τερτυλλιανός ἠκολούθησε τὴν μέθοδον τῆς Ἀφρικανικῆς
θεολογικῆς σχολῆς κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν ἐχρειάζετο ἡ φιλοσο-
φία διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν. Οὗτος
ἔγραψεν εἰς λατινικὴν γλῶσσαν καὶ ἦτο ὁ δημιουργὸς τῆς λα-
τινικῆς χριστιανικῆς φιλολογίας. Ὁ Τερτυλλιανός ἔγραψε τὰ
περισσότερα συγγράμματα ἀπὸ ὅλους τοὺς συγγραφεῖς τῆς
Δύσεως. Ἀπὸ τὰ συγγράμματά του, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ περισ-
σότερα διεσώθησαν, φαίνεται ὅτι ἐγνώριζε καὶ τὴν Ἑλληνικὴν
γλῶσσαν καὶ ὅτι εἶχε μελετήσει καὶ τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς
Λατίνους ποιητὰς καὶ φιλοσόφους. Μὲ ὅλην ὁμῶς αὐτὴν τὴν
μόρφωσίν του ἐνόμιζεν, ὅτι οἱ χριστιανοὶ πρέπει νὰ πιστεύουν,
χωρὶς νὰ ἐρευνοῦν. Εἰς ἓν ἀπὸ τὰ βιβλία του ἔγραψε· «τί κοι-
νὸν μεταξὺ Ἱεροσολύμων καὶ Ἀθηνῶν, μεταξὺ Ἀκαδημίας
καὶ Ἐκκλησίας;»

17. ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΛΑΤΡΕΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ Α' ΠΕΡΙΟΔΟΝ

Α') ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

Οί χριστιανοί, κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους συνηθροίζοντο, διὰ νὰ λατρεύουν τὸν Θεὸν εἰς τὴν κατοικίαν ἐνὸς ἐξ αὐτῶν, ὅταν δὲ ἐδιώκοντο, συνηθροίζοντο εἰς ἐρήμους, σπήλαια καὶ κατακόμβας. Αἱ κατακόμβαι ἦσαν ὑπόγειοι κρύπται, σχηματιζόμεναι ἐκ τῆς ἐξαγωγῆς οἰκοδομικῶν ὕλῶν. Τὰς κατακόμβας πολὺ ἐνωρίς οἱ χριστιανοὶ ἐχρησιμοποίησαν ὡς κοιμητήρια. Ἀργότερα ἤρχισαν νὰ κτίζουν καὶ ἰδιαίτερα λατρευτικὰ οἰκήματα. Τὰ λατρευτικὰ οἰκήματα τῶν χριστιανῶν ἐκαλοῦντο «προσευκτήρια», «οἶκοι Θεοῦ», «Κυριακά», «ναοί». Τὰ λατρευτικὰ ταῦτα οἰκήματα δὲν εἶχον ὠρισμένον σχέδιον· μόνον τὸ μέγεθος τούτων καθορίζετο ἀναλόγως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν φοιτῶντων εἰς αὐτὰ χριστιανῶν ἐκάστης πόλεως. Ἐπομένως κατὰ τοὺς δύο πρώτους αἰῶνας τῆς περιόδου ταύτης δὲν καθωρίσθη ἰδιαίτερα κοινὴ χριστιανικὴ ἀρχιτεκτονικὴ.

Οἱ χριστιανοὶ κατ' ἀρχὰς ἀπέφευγον νὰ κοσμοῦν τοὺς τόπους τῆς λατρείας των μὲ ἔργα τέχνης (εἰκόνας, ἀγάλματα κτλ.), διότι τοιαῦτα μετεχειρίζοντο οἱ εἰδωλολάτραι. Δὲν ἤθελον ἡ λατρεία των νὰ ἔχῃ σχέσιν μὲ τὴν εἰδωλολατρείαν, διότι ἐφοβούντο μήπως ἐκ τῆς ἀφορμῆς ταύτης ἐπανεέλθῃ κανεὶς χριστιανὸς εἰς τὴν εἰδωλολατρείαν. Πολὺ ἐνωρίς ὁμως ἡσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην νὰ ἐξωτερικεύσουν διὰ τῆς τέχνης τὴν εὐσέβειάν των, τοὺς πόθους των καὶ τὰς ἐλπίδας των. Διὰ τοῦτο ἤρχισαν νὰ καλλιεργοῦν τὴν τέχνην, διὰ νὰ διακοσμοῦν τὰς κατακόμβας καὶ τοὺς τάφους. Τὴν τέχνην παρέλαβον οἱ χριστιανοὶ ἀπὸ τὴν ἐλληνιστικὴν τέχνην, ἥτις ἐπεκράτει εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ εἶχε διαδοθῇ καὶ εἰς τὴν Δύσιν λαβοῦσα τὸ ὄνομα Ἑλληνορωμαϊκὴ. Ἀπὸ τὴν ἐλληνιστικὴν τέχνην οἱ χριστιανοὶ ἀντιγράφουν τὰ διάφορα διακοσμητικὰ σχέδια, ἀποφεύγοντες πᾶν ὅ,τι προσέκρουεν εἰς τὴν σεμνότητα τοῦ νέου Θρησκεύματος. Οὕτω ἄνθη, πτηνὰ, γεωμετρικὰ σχήματα, αἶγαυροι κλπ. διακοσμοῦν τὸ ἐξωτερικὸν τῶν τάφων (σαρκοφάγοι), καὶ τὸ ἐσωτερικὸν τῶν ναῶν καὶ τῶν τμημάτων τῶν κατακομβῶν, τὰ ὅποια ἐχρησιμοποιοῦν ὡς ναοὺς.

Μαζί με τὴν διακόσμησιν ταύτην οἱ χριστιανοὶ χρησιμοποιοῦν καὶ παραστάσεις συμβολικὰς διαφόρων προσώπων, πραγμάτων καὶ γεγονότων σχετιζομένων μετὰ τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν. Οὕτως ἐχρησιμοποιοῦν τὰς παραστάσεις ποιμένος, ἀμνοῦ ἢ ἰχθύος, εἰκονίζοντες τὸν Σωτῆρα, τῆς περιστερᾶς, διὰ τὸ νὰ εἰκονίσουν τὴν ἀθωότητα ἢ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, τοῦ ταῶ ἢ τοῦ φοίνικος, διὰ τὸ νὰ εἰκονίσουν τὴν αἰωνιότητα, τῆς ἀγκύρας, διὰ τὸ νὰ εἰκονίσουν τὴν σωτηρίαν κλπ. Κατόπιν, ὅταν ὁ φόβος τῆς ἐπανάδου εἰς τὴν εἰδωλολατρείαν ἐξέλιπεν, οἱ χριστιανοὶ μεταχειρίζονται πραγματικὰς εἰκόνας. Οὕτω κατὰ τὸ τέλος τῆς περιόδου ταύτης ἐμφανίζονται προσωπογραφίαι τοῦ Ἰησοῦ, τῆς Θεοτόκου δεομένης καὶ τῶν Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου. Ἐπίσης ἐμφανίζονται παραστάσεις σκηνῶν τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης καὶ θαυμάτων καὶ παραβολῶν ἢ γεγονότων ἀναφερομένων εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ εἰς τοὺς διωγμοὺς τῶν χριστιανῶν.

Γλυπτὰ χριστιανικὰ παραστάσεις κατὰ τὴν περίοδον ταύτην σπανίως ἐχρησιμοποιοῦντο. Τοῦτο συνέβη, διότι ἅφ' ἑνὸς οἱ χριστιανοὶ μισοῦν τὰ εἰδωλα καὶ ἅφ' ἑτέρου, διότι οἱ γλύπται δὲν τολμοῦν νὰ κατασκευάσουν εἰς τὰ ἐργαστήριά των γλυπτὰ χριστιανικά, φοβούμενοι τοὺς διώκτας τῶν χριστιανῶν. Δὲν συνέβαινε τὸ ἴδιον μετὰ τὰς γραπτὰς εἰκόνας, τὰς ὁποίας ἠδύναντο νὰ κατασκευάσουν ἐντὸς τῶν κατακομβῶν, τῶν ναῶν ἢ τῶν κατοικιῶν των, χωρὶς νὰ λαμβάνουν γνῶσιν περὶ τοῦτου οἱ διώκται των.

Β') ΛΑΤΡΕΙΑ

Κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους οἱ χριστιανοὶ συνεχόμενοι καθ' ἡμέραν εἰς τοὺς λατρευτικοὺς τόπους των, ἔψαλλον ὕμνους πρὸς τὸν Θεόν, ἀνεγίνωσκον περικοπὰς ἐκ τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης καὶ ἤκουον τὸ κήρυγμα τῶν χριστιανῶν διδασκάλων. Μετὰ ταῦτα ἐτέλουν τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας, ἥτοι μετελάμβανον τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου, ἅτινα μετὰ τὴν εὐλογίαν τῶν Ἀποστόλων καὶ κατόπιν τῶν διαδόχων των κληρικῶν, μετεβάλλοντο εἰς σῶμα καὶ αἷμα

τοῦ Χριστοῦ. Παρεκάθηοντο τέλος εἰς κοινὸν δεῖπνον καὶ ἀπεχωρίζοντο ἀνταλλάσσοντες ἀδελφικὸν ἀσπασμόν. Ἐτέλουν ἐπίσης, ὅταν ἐχρειάζετο, τὸ βάπτισμα τῶν νεοπροσερχομένων εἰς τὸν Χριστιανισμόν. Μετὰ τὸν πρῶτον ὁμῶς αἰῶνα οἱ χριστιανοὶ δίδουν μεγαλυτέραν προσοχὴν εἰς τὰς τελετάς. Καθωρίσθη τότε ἡ θεία λειτουργία, ἣτις ἐτελεῖτο τὴν πρωΐαν καὶ τῆς ὁποίας τὸ σπουδαιότερον μέρος ἦτο ἡ τέλεις τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας. Τελοῦν ἐπίσης πλὴν τοῦ βαπτίσματος, τὸ Χρῖσμα, διὰ τοῦ ὁποίου οἱ βαπτιζόμενοι, χριόμενοι μὲ τὸ Ἅγιον μύρον, ἐλάμβανον τὰ χαρίσματα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἐτελοῦντο ἐπίσης αἱ ἱεραὶ τελεταί, διὰ τῶν ὁποίων συνεχωροῦντο οἱ μετανοοῦντες, ἡύλογεῖτο ὁ γάμος καὶ μετεδίδετο ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἰς τοὺς κληρικούς, δηλ. εἰς τοὺς χριστιανοὺς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἐξέλεγον ὡς ἔργον τῶν νὰ ὑπηρετοῦν τὴν Ἐκκλησίαν. Τέλος ἤλειπον τοὺς ἀσθενεῖς δι' ἡγιασμένου ἐλαίου, διὰ νὰ λάβουν τὴν σωματικὴν καὶ ψυχικὴν αὐτῶν θεραπείαν. Πᾶσαι αὗται αἱ τελεταί, διὰ τῶν ὁποίων μετεδίδετο εἰς τοὺς χριστιανοὺς ἡ θεία χάρις, καλοῦνται μυστήρια. Τὰ μυστήρια ταῦτα, τὰ ὁποῖα τελοῦμεν μέχρι σήμερον, εἶναι ἑπτὰ· τὸ βάπτισμα, τὸ χρῖσμα, ἡ εὐχαριστία, ἡ μετάνοια, ἡ ἱερωσύνη, ὁ γάμος καὶ τὸ εὐχέλαιον.

Ἐπειδὴ οἱ χριστιανοί, λόγῳ τῶν οἰκογενειακῶν τῶν ἀναγκῶν, δὲν ἠδύναντο νὰ συνέρχωνται καθ' ἡμέραν, διὰ νὰ λατρεύουν τὸν Θεόν, πολὺ ταχέως καθώρισαν ὠρισμένας ἡμέρας, διὰ νὰ πράττουν τοῦτο, τὰς ἐορτάς. Τοιαύτας ἐορτάς κατ' ἀρχὰς ὥρισαν τὰς Κυριακάς, αἱ ὁποῖαι ἀντικατέστησαν τὸ ἑβραϊκὸν Σάββατον καὶ τὸ Πάσχα πρὸς ἀνάμνησιν τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος. Μέχρι τοῦ τέλους ὁμῶς τῆς περιόδου ταύτης ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐορτῶν ἡῤῥήθη. Οὕτω προσετέθησαν αἱ ἐορταὶ τῆς Πεντηκοστῆς, τῆς Ἀναλήψεως, τῶν Θεοφανείων καὶ ἄλλαι τοιαῦται, ἰδίως εἰς μνήμην τῶν διαφόρων μαρτύρων.

18. ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ Α' ΠΕΡΙΟΔΟΝ

Κατὰ τοὺς Ἀποστολικούς χρόνους διώκουν τὴν Ἐκκλησίαν

οἱ Ἀπόστολοι, οἵτινες ἐχειροτόνουν ἐπίσκοπους, πρεσβυτέρους καὶ διακόνους καὶ ἄφηναν αὐτοὺς ὡς ἀντιπροσώπους τῶν εἰς τὰς ἰδρυομένας ὑπ' αὐτῶν ἐπὶ μέρος Ἐκκλησίας. Μετὰ τὸν θάνατον τῶν Ἀποστόλων, διεδέχθησαν τούτους ὡς προϊστάμενοι τῶν Ἐκκλησιῶν οἱ ἐπίσκοποι, ἔχοντες βοηθοὺς τοὺς πρεσβυτέρους καὶ τοὺς διακόνους. Τοιουτοτρόπως ἐδημιουργήθη ἡ τάξις τῶν κληρικῶν, δηλαδὴ τῶν χριστιανῶν, οἱ ὅποιοι ἔργον εἶχον νὰ ὑπηρετοῦν τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ οἱ τρεῖς βαθμοὶ αὐτῶν, ὁ τοῦ ἐπισκόπου, τοῦ πρεσβυτέρου (τοῦ ἱερέως) καὶ τοῦ διακόνου. Κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους ὑπῆρχον καὶ αἱ λεγόμεναι διακόνισσαι. Αὗται δὲν εἶχον ἱερατικὸν βαθμόν, ἔργον δὲ εἶχον νὰ διδάσκουν τὰς γυναῖκας, νὰ φρονιζοῦν διὰ τὰς ἐξ αὐτῶν πτωχὰς καὶ ἀσθενεῖς καὶ νὰ παρίστανται ὡς βοηθοὶ εἰς τὸ βάπτισμά των.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Χριστιανισμὸς διεδόθη εἰς πολλὰς χώρας, ἐκάστη ἐξ αὐτῶν εἶχε τὴν ἰδιαιτέραν χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν της, τὴν ὁποίαν διηύθυνεν ὁ ἐπίσκοπος, ἡ δὲ χώρα τὴν ὁποίαν διώκει ἐκκλησιαστικῶς, ἐκαλεῖτο **Ἐπισκοπή**. Πολλάκις ὁμοῦ παρουσιάζοντο ἐκκλησιαστικαὶ ὑποθέσεις καὶ ζητήματα εἰς τὰς διαφόρους Ἐκκλησίας, τῶν ὁποίων τὴν λύσιν ἐδίσταζε νὰ δώσῃ ὁ ἐπίσκοπος, φοβούμενος μήπως δὲν ἦτο σύμφωνος πρὸς τὰς διδασκαλίας τῆς καθόλου χριστιανικῆς Ἐκκλησίας. Διὰ τοῦτο συνεννοοῦντο οἱ ἐπίσκοποι ὁλοκληρου τῆς περιφερείας καὶ συνηθορίζοντο εἰς τὴν πρωτεύουσαν ταύτης, ὅπου συνεζήτουν καὶ ἀπεφάσιζον περὶ ὅλων τῶν ζητημάτων, τὰ ὁποῖα παρουσιάζοντο εἰς τὴν ἐπισκοπὴν ἐκάστου ἐπισκόπου. Εἰς τὰς συναθροίσεις ταύτας, τὰς ὁποίας λέγομεν **ἐπαρχιακὰς συνόδους**, πρόεδρος ἦτο ὁ ἐπίσκοπος τῆς πρωτεύουσας τῆς περιφερείας (τῆς **Μητροπόλεως**), ὅστις ἐκαλεῖτο **Μητροπολίτης**. Εἰς τοὺς Μητροπολίτας οἱ ἐπίσκοποι ἀπέδιδον τιμητικὸν πρωτεῖον, χωρὶς βέβαια νὰ ἔχουν ἀνώτερον βαθμόν. Οἱ Μητροπολίται τοὺς ὁποίους ἐτίμων περισσότερον κατὰ τὴν περιόδον ταύτην ἦσαν, τῆς **Ρώμης**, τῆς **Ἀλεξανδρείας** καὶ τῆς **Ἀντιοχείας**, διότι ἦσαν ἐπίσκοποι τῶν μεγαλυτέρων χριστιανικῶν πόλεων τοῦ κόσμου.

19. ΤΑ ΗΘΗ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ Α' ΠΕΡΙΟΔΟΝ. ΑΣΚΗΤΑΙ

Ὁ Χριστιανισμὸς εἰσήγαγεν εἰς τὸν κόσμον ἠθικάς ἀρχάς, αἱ ὁποῖαι ἀνύψωσαν τὴν κοινωνικὴν ζωὴν. Αἱ σπουδαιότεραι τῶν ἠθικῶν τούτων ἀρχῶν ἦσαν αἱ ἑξῆς :

Α') Ἡ Ἀγάπη. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Σωτῆρος οἱ ἄνθρωποι κατὰ τὸ πλεῖστον προσεπάθουν νὰ ἱκανοποιήσουν πᾶσαν ἐπιθυμίαν των, χωρὶς νὰ δίδουν προσοχήν, τίνα μέσα θὰ μετεχειρίζοντο, διὰ νὰ τὸ ἐπιτύχουν. Ὁ Χριστιανισμὸς εἰσάγει τὴν ἰδεολογίαν τῆς πρὸς ἀλλήλους ἀγάπης. Θεωρεῖ πάντας ὡς ἀδελφοὺς ἔχοντας κοινὸν πατέρα τὸν Θεόν. Τὴν μεταξὺ τῶν χριστιανῶν ἀγάπην εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐξετίμησαν οἱ ἔθνικοί, οἵτινες ἔλεγον· «Ἴδετε πῶς ἀγαπῶσιν ἀλλήλους καὶ πῶς εἶναι ἔτοιμοι νὰ ἀποθάνωσι δι' ἀλλήλους». Ἀποτέλεσμα τῆς ἀγάπης ταύτης ἦτο, νὰ μὴ ἐνδιαφέρωνται οἱ χριστιανοὶ μόνον διὰ τὸν ἑαυτὸν των, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς ἄλλους. Οὕτω παρουσιάσθη ἡ σχεδὸν ἄγνωστος μέχρι τότε φιλανθρωπία. Οἱ χορταίνοντες φροντίζουν διὰ τοὺς πεινῶντας, οἱ ὑγιεῖς διὰ τοὺς ἀσθενεῖς, οἱ ἰσχυροὶ διὰ τοὺς ἀδυνάτους. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν πλεῖστοι χριστιανοὶ παρέδιδον ὅλην τὴν περιουσίαν των εἰς τοὺς Ἀποστόλους, ἀργότερα δὲ ὅταν ἠυξήθη ὁ ἀριθμὸς τῶν χριστιανῶν, ἐγίνοντο ἔρανοι καὶ ἕκαστος χριστιανὸς προσέφερεν ὅσα ἠδύνατο, διὰ τοὺς πτωχοὺς, τοὺς ἀσθενεῖς, τοὺς γέροντας, τὰς χήρας καὶ τὰ ὀρφανά.

Β') Ὁ καθαγιασμὸς τῆς ἐργασίας. Κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους οἱ Ῥωμαῖοι εἶχον ἀποκτήσει ἀπὸ τὰς κατακτήσεις πολλοὺς δούλους. Τούτους μετεχειρίζοντο εἰς τὰς ἐργασίας των, αὐτοὶ δὲ δὲν εἰργάζοντο. Οὕτως ἐσχηματίσθη ἡ ἰδέα, ὅτι ἡ ἐργασία εἶναι ἐξευτελιστικὴ καὶ ἀρμόζει μόνον εἰς δούλους.

Ὁ Χριστιανισμὸς καθηγίασε τὴν ἐργασίαν καὶ ἐδίδαξεν ὅτι εἶναι τιμὴ καὶ δόξα. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐκαυχᾶτο, διότι διετρέφετο μὲ τὴν ἐργασίαν του καὶ δὲν ἐπεβάρυνε κανένα, ἐκήρυττε δὲ ὅτι «εἴ τις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι, μὴδὲ ἐσθιέτω».

Γ') Ἡ Ἰσότης. Ἡ ἰδέα τῆς ἰσότητος εἰς τὰς πρὸ Χριστοῦ ἀνθρωπίνους κοινωνίας ἦτο κτῆμα μόνον τῶν σοφῶν. Οἱ ἄρχοντες συνήθως ἐθεώρουν κτῆμά των τοὺς ὑπηκόους των, τῶν

ὁποίων ἡ εὐημερία, ἡ ἐλευθερία καὶ αὐτὴ ἡ ζωὴ των ἦτο εἰς τὰς χεῖράς των. Πλὴν τούτου ὑπῆρχε μέγα πλῆθος ἀνθρώπων, οἵτινες ἐγεννῶντο δοῦλοι, προορισμός δὲ τῶν δούλων ἦτο νὰ ὑπηρετοῦν τοὺς ἐλευθέρους, ὅπως τὰ ἐργατικά ζῶα καὶ νὰ θυσιάζωνται ὑπερασπιζόντες τοὺς κυρίους των ἢ διὰ νὰ τοὺς διασκεδάσουν, διότι ἡ ζωὴ των δὲν εἶχε καμμίαν ἀξίαν. Συνεζητεῖτο κάποτε εἰς τὴν Ρώμην νὰ ψηφισθῇ νόμος κατὰ τὸν ὁποῖον νὰ συνθάπτονται οἱ δοῦλοι μετὰ τῶν ἀποθνησκόντων κυρίων των.

Ὁ Χριστιανισμός εἰσήγαγε τὴν σωτήριον διδασκαλίαν τῆς ἰσότητος τῶν ἀνθρώπων. Μὲ ὅλα τὰ παρουσιασθέντα ἐμπόδια, ἡ κολοσσιαία αὕτη κοινωνικὴ μεταρρύθμισις ἤρchiσε νὰ ἐπικρατῇ καὶ νὰ γίνεται ἀντιληπτόν, ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἔχουν τὴν αὐτὴν ἀνθρωπίνην ἀξίαν. Ὅταν συνέστησαν αἱ πρῶται χριστιανικαὶ Ἐκκλησίαι, οἱ ἔχοντες δούλους χριστιανοὶ ἀπὸ ἐλευθέρων τούτους, οἱ δὲ πλούσιοι προθύμως προσέφερον τὰ χρήματά των, διὰ νὰ ἐξαγοράσουν καὶ κατόπιν νὰ ἀπελευθερώσουν, ὄχι μόνον χριστιανὺς δούλους, ἀλλὰ καὶ ἐθνικούς.

Τὸ κήρυγμα τῆς ἰσότητος καὶ ἄλλην μεταβολὴν εἰσήγαγεν, ἥτις τὰ μέγιστα συνετέλεσεν εἰς τὴν πρόοδον τῶν λαῶν. Μέχρι τότε εἰς τὰ πλεῖστα ἔθνη ἡ γυνὴ εἰς τὴν οἰκογένειαν κατεῖχε δουλικὴν θέσιν. Ὁ Χριστιανισμός ὁμῶς ἐκήρυξεν ὅτι «ἐν Χριστῷ οὐκ ἔστι ἄρσην καὶ θῆλυς»· ὁ ἀνὴρ δὲν ἔχει προνόμιον νὰ εἶναι τύραννος καὶ κυρίαρχος τῆς γυναικός. Ἡ γυνὴ μήτηρ κατέστη ἠθικῶς καὶ πνευματικῶς ἴση πρὸς τὸν ἄνδρα, οὕτω δὲ ἐπῆλθεν ἡ βελτίωσις καὶ ἀνύψωσις τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου, ἡ δὲ βελτίωσις καὶ ἀνύψωσις τῆς οἰκογενείας, εἶναι ὁ πρῶτος καὶ σπουδαιότατος ὅρος τῆς βελτιώσεως καὶ ἀνυψώσεως τῆς κοινωνίας, ἥτις εἶναι τὸ σύνολον πολλῶν οἰκογενειῶν.

Τέλος κατὰ τὴν περίοδον ταύτην πολλοὶ χριστιανοὶ ἤρchiσαν νὰ ἀπομακρύνωνται ἀπὸ τὰς πόλεις καὶ νὰ ἐγκαθίστανται εἰς ἔρημα μέρη. Ἐκεῖ ἔζων βίον λιτότατον καὶ ἐθεώρουν ὑψίστην εὐχαρίστησιν νὰ ἐπικοινωνοῦν διαρκῶς μετὰ τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς προσευχῆς. Οὗτοι ἐλέγοντο ἀσκηταί. Οὕτω βλέπομεν, ὅτι κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἤρchiσαν νὰ δημιουργοῦνται τὰ ἀσκητήρια καὶ ὁ μοναχικὸς βίος.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

ΑΠΟ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΣΧΙΣΜΑΤΟΣ (313 - 867 μ. Χ.)

20. Ο ΘΡΙΑΜΒΟΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ

Οί διωγμοί κατά τῶν χριστιανῶν ἐξηκολούθουν καί κατά τὰς ἀρχάς τοῦ 4ου αἰῶνος. Χιλιάδες χριστιανοί ἄνδρες, γυναῖκες καί παιδία ἐξηκολούθουν νά χύνουν τὸ αἷμά των διὰ τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ. Κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην ἐποχὴν τῆς ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας παρουσιάζεται ἡ μορφή τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, ὅστις ἔθεσε τέρμα εἰς τὰ βασανιστήρια καί ἐστερέωσε τὴν ἐπὶ τῆς γῆς βασιλείαν τοῦ Σωτῆρος.

Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος ἐγεννήθη εἰς τὴν Ναῖσσον¹ κατὰ τὸ 288 καί ἦτο υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Χλωροῦ καί τῆς Ἑλένης. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του, ὁ στρατὸς αὐτοῦ τὸν ἀνεκήρυξεν Αὐγούστον (αὐτοκράτορα), ἀλλὰ καί ἄλλοι στρατοὶ ἀνεκήρυξαν ἄλλους πέντε αὐτοκράτορας. Ὁ Κωνσταντῖνος μὲ τὸν γενναῖον στρατὸν του, ὅστις ἀπετελεῖτο κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ χριστιανούς, ἔκαμε πολλοὺς πολέμους πρὸς τοὺς ἄλλους αὐτοκράτορας, διὰ νὰ γίνῃ μονοκράτωρ τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους. Διὰ τοῦτο συνεπάθησε πολὺ τοὺς χριστιανούς, τὴν πίστιν τῶν ὁποίων ἀρκετὰ ἐγνώρισεν ἐκ τῆς μετ' αὐτῶν συναναστροφῆς του, πιθανώτατα εἰς τὸ περιβάλλον τῆς αὐλῆς τοῦ πατρὸς του.

Ἡ συμπάθεια τοῦ Κωνσταντίνου πρὸς τοὺς χριστιανούς μετεβλήθη εἰς θερμὴν ἀγάπην καί ἐνδιαφέρον, ὅταν τὸ 312 ἐνίκησε τὸν ἀντίπαλόν του αὐτοκράτορα Μᾶξέντιον, ἔξω ἀπὸ τὴν Ρώμην, μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ. Μεσημβρίαν τινά,

1 Ναῖσσος εἶναι ἡ σημερινὴ Νίσσα, πόλις τῆς Νοτιοσλαβίας.

ἐνῷ παρεκάλει τὸν Θεὸν τῶν χριστιανῶν νὰ τὸν βοηθήσῃ, εἶδεν εἰς τὸν οὐρανὸν φωτεινὸν σταυρὸν μὲ τὰς λέξεις «**ἐν τούτῳ νίκᾳ**». Κατεσκεύασε τότε τὴν πρώτην χριστιανικὴν σημαίαν, σύμφωνα μὲ τὸ σχῆμα τὸ ὁποῖον εἶδεν εἰς τὸν οὐρανόν, ἣτις ὠνομάσθη **λάβαρων**. Μὲ τὴν χριστιανικὴν ταύτην σημαίαν ἐμπρός, ὁ Κωνσταντῖνος ἐνίκησε τὸν Μαξέντιον. Ἀπὸ τότε εἰς ὅλας τὰς ἐκστρατείας του προηγέτο τὸ λάβαρον, ἐξηκολούθησε δὲ νὰ γίνεται τοῦτο καὶ κατόπιν εἰς ὅλους τοὺς πολέμους ποὺ ἔκαμνον οἱ χριστιανοὶ βασιλεῖς κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος.

Τὸ ἔτος 313 ὁ Κωνσταντῖνος ἐξέδωσε μετὰ τοῦ γαμβροῦ του συναυτοκράτορος Λικίνου εἰς τὸ Μεδιόλανον τὸ περίφημον ὑπὲρ τῶν χριστιανῶν διάταγμα, μὲ τὸ ὁποῖον ἡ χριστιανικὴ θρησκεία ἐγένεν ἐλευθέρα. Διέταξε κατόπιν νὰ ἐπιστραφοῦν εἰς τοὺς χριστιανοὺς αἱ Ἐκκλησίαι καὶ τὰ κτήματά των, ἅτινα εἶχον δημευθῇ ὑπὸ τῶν διωκτῶν των. Ἀπὸ τοῦ 324, ὅτε ὁ Κωνσταντῖνος ἐγένε μονοκράτωρ τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, ἐπροστάτευσεν τοὺς χριστιανοὺς προτιμῶν αὐτοὺς εἰς τὰς δημοσίας ὑπηρεσίας, ἐπέτρεπεν εἰς τὰς Ἐκκλησίας νὰ ἐλευθερώνουν τοὺς δούλους καὶ ὥρισε διὰ νόμου τὴν Κυριακὴν ἄργιαν. Τοιοῦτοτρόπως δι' ἄλλεπαλήλλων ἀποφάσεων του κατέστησε τὸν Χριστιανισμὸν ἐπίσημον θρησκείαν τοῦ κράτους, ὅπως ἦτο καὶ ἡ εἰδωλολατρεία. Τέλος ἔκτισε καὶ οὗτος καὶ ἡ εὐσεβὴς μήτηρ του Ἑλένη, ἣτις ἐγένε χριστιανή, χριστιανικοὺς ναοὺς εἰς διαφόρους πόλεις τοῦ κράτους ἐκ τῶν ὁποίων ὁ σπουδαιότερος ἦτο ὁ περίφημος ναὸς τῆς Θείας Σοφίας ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Σπουδαιότατης σημασίας ὑπηρεσία, τὴν ὁποίαν προσέφεραν ὁ Κωνσταντῖνος εἰς τὸν Χριστιανισμὸν, ὅπως καὶ εἰς τὸν Ἑλληνισμὸν, ἦτο ἡ μετάρθεσις τῆς πρωτεύουσας τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, ἀπὸ τὴν Ρώμην, ἡ ὁποία ἦτο πλήρης εἰδώλων, εἰς τὸ Βυζάντιον (330). Ἡ νέα πρωτεύουσα τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, ἣτις τότε ὠνομάσθη **Νέα Ρώμη**, μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ κτίσαντος αὐτὴν **Κωνσταντινούπολις**, ἐγένε βραδύτερον τὸ κέντρον τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ἐν τῇ Ἀνατολῇ.

Ὁ Κωνσταντῖνος μὲ ὅλην τὴν ἀγάπην καὶ τὸ ἐνδιαφέρον

του ὑπὲρ τῶν χριστιανῶν, δὲν ἔγινεν ἐπισήμως χριστιανός, ἀλλὰ διετήρησε τὸν τίτλον τοῦ μεγίστου ἀρχιερέως τῶν εἰδωλολατρῶν (*pontifex maximus*). Τοῦτο ἀπῆτουν τὰ συμφέροντα τοῦ κράτους, ὅπερ ἀπετελεῖτο καὶ ἀπὸ χριστιανούς καὶ ἀπὸ εἰδωλολάτραις. Κατὰ τὸ τέλος ὁμοῦ τοῦ βίου του ἐβαπτίσθη εἰς τὴν Νικομήδειαν ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου ταύτης Εὐσεβίου, ἀπέθανε δὲ τὴν 21ην Μαΐου τοῦ 337. Τὸν Κωνσταντῖνον ἡ μὲν Ἱστορία, διὰ τὰ μεγάλα ἔργα του ὠνόμασε «Μέγαν», ἡ δὲ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία θεωρεῖ Ἰσαπόστολον καὶ Ἅγιον.

Ἡ μήτηρ τοῦ Κωνσταντίνου Ἑλένη, ἐκτὸς τῆς τιμῆς ἡ ὁποία τῆς ὀφείλεται, διότι ἀνέθρεψε τοιοῦτον υἱόν, τῆς ὀφείλεται καὶ μεγάλη τιμή, διότι ἐξετέλεσε καὶ ἄλλο σπουδαιότατον χριστιανικὸν ἔργον. Ἡ Ἱερουσαλήμ, ἔνθα ἐγεννήθη καὶ ἀπέθανεν ὁ Σωτὴρ, ἔνεκα τῶν διαφόρων ἐπαναστάσεων τῶν Ἰουδαίων κατὰ τῶν Ρωμαίων κυρίων τῶν κατεστράφη τελείως. Ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς εἶχε κτισθῇ νέα Ρωμαϊκὴ πόλις, ἡ Αἰλία Καπιτωλίνα, ὃ δὲ τόπος, ὅστις ἐποτίσθη μὲ τὸ αἷμα τοῦ Σωτῆρος τοῦ τοῦ κόσμου, ἦτο ἄγνωστος. Ἡ Ἑλένη τὸ 327 μετέβη εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ ἔπειτα ἀπὸ πολλὰς ἐρεῦνας, ἀνεύρε τὸν ἅγιον τοῦ Σωτῆρος Τάφον καὶ τὸν ἐφ' οὗ ἐσταυρώθη τίμιον καὶ ζωοποιὸν Σταυρὸν καὶ διέταξε νὰ κτισθῇ ἐπὶ τοῦ Ἁγίου Τάφου ὁ ναὸς τῆς Ἀναστάσεως. Τὴν μνήμην τῆς Ἀγίας Ἑλένης καὶ τοῦ υἱοῦ τῆς Κωνσταντίνου ἐορτάζομεν τὴν 21ην Μαΐου.

Πάντες οἱ μετὰ τὸν Μέγαν Κωνσταντῖνον αὐτοκράτορες —πλὴν ἑνὸς— ἦσαν χριστιανοὶ καὶ ἐπροστάτευσαν τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν. Τινὲς ὁμοῦ ἐξ αὐτῶν μετεχειρίσθησαν βίαια μέσα κατὰ τῶν εἰδωλολατρῶν, πρᾶγμα διὰ τὸ ὁποῖον πολλὰκις διεμαρτυρήθησαν οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας. Οὕτως ὁ Ἰουστινιανός (527—565 μ.Χ.), ὃς κτίσας ἐκ νέου τὸν καταστραφέντα ναὸν τῆς Θείας Σοφίας, ἔκλεισε πάσας τὰς φιλοσοφικὰς σχολὰς, διότι, οἱ διδάσκοντες εἰς αὐτάς δὲν ἦσαν χριστιανοί. Ὁ μόνος ἐκ τῶν αὐτοκρατόρων, ὅστις προσεπάθησε νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν εἰδωλολατρείαν, ἦτο ὁ Ἰουλιανός (361—363 μ.Χ.). Οὗτος ὠνομάσθη «παραβάτης» διότι, ἐνῶ ἀνετράφη χριστιανικῶς, ὅταν ἔγινε βασιλεὺς ὑπεστήριξε τὴν εἰδωλολατρείαν.

Ὁ Ἰουλιανός εἶχε σταλῇ εἰς τὰς Ἀθήνας διὰ νὰ σπουδάσῃ

τὴν φιλοσοφίαν. Ἐκεῖ οἱ εἰδωλολάτραι διδάσκαλοί του τοῦ ἐνέπνευσαν σφοδρὰν ἀγάπην πρὸς τὴν εἰδωλολατρείαν. "Ὅταν λοιπὸν ἐγένετο αὐτοκράτωρ, εἰργάσθη μὲ μέγαν ζῆλον, διὰ νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν εἰδωλολατρείαν καὶ διὰ νὰ τὸ ἐπιτύχῃ, εἰσήγαγεν εἰς τὴν λατρείαν τὴν μουσικὴν, τὸ κήρυγμα καὶ ἄλλας χριστιανικὰς συνηθείας. Αὐτὸς ὁ ἴδιος συχνότατα ἐπήγαιναν εἰς τοὺς ναοὺς καὶ ἐκήρυττε καὶ ἀφθόνους θυσίας προσέφερεν εἰς τοὺς ἐθνικοὺς θεοὺς. Τίποτε ὅμως δὲν κατώρθωσε. Αὐτὸς ὁ ἴδιος, ὅταν ἀπέθνησκε πολεμῶν κατὰ τῶν Περσῶν, ἀνεγνώρισεν ὅτι αἱ προσπάθειαι του νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν εἰδωλολατρείαν ἀπέτυχον καὶ εἶπε: «νενίκηκας με Ναζωραῖε».

Ἀπολυτίκιον τοῦ Ἀγίου Κωνσταντίνου. Τοῦ Σταυροῦ Σου τὸν τύπον¹ ἐν οὐρανῷ θεασάμενος, καὶ ὡς ὁ Παῦλος, τὴν κλήσιν² οὐκ ἔξ ἀνθρώπων δεξάμενος, ὁ ἐν βασιλεῦσιν Ἀπόστολός Σου, Κύριε, Βασιλεύουσιν πόλιν τῇ χειρὶ Σου, παρέθετο³. Ἦν περίσφρις⁴ διὰ παντὸς ἐν εἰρήνῃ, πρεσβεΐαις τῆς Θεοτόκου, μόνε φιλάνθρωπε.

2. Αἵρεσεις τῆς β' περιόδου. Οἰκουμενικαὶ συνόδοι

Κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον ἀρκετοὶ αἵρετικοὶ παρουσιάσθησαν μετὰ τῶν χριστιανῶν. Δὲν ἐπροξένησαν ὅμως σπουδαίαν βλάβην εἰς τὴν χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν, διότι οἱ διωγμοὶ ἐκράτουν τοὺς χριστιανοὺς ἡνωμένους. Κατὰ τὴν περίοδον ὅμως ταύτην οἱ αἵρετικοὶ ἔγιναν περισσότεροι, διότι οἱ διωγμοὶ εἶχον παύσει πλεόν. Αἱ συζητήσεις μετὰ τῶν αἵρετικῶν καὶ τῶν γνησίων χριστιανῶν ἐγίνοντο τῶρα μὲ πείσμα καὶ φανατισμὸν καὶ ὄχι μὲ ἡσυχίαν καὶ μὲ ἀδελφικὴν ἀγάπην, ὅπως ἐδίδασκε τὸ Εὐαγγέλιον. Ὁ φανατισμὸς αὐτὸς καὶ τὸ πείσμα μετεδίδετο, ὄχι μόνον εἰς τὸν λαόν, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς αὐτοκράτορας. Αἱ αἵρέσεις αὗται πολλάκις ἐδημιουργοῦν φο-

1) Τὸ σημεῖον, 2) τὴν πρόσκλησιν. 3) εἰς τὴν προστασίαν του. 4) διαφύλαττε.

βερὸν μῖσος μεταξύ τῶν χριστιανῶν καὶ ἔγιναν αἰτία καὶ αἷμα χριστιανικὸν ἀκόμη ὅχι ὀλίγον νὰ χυθῇ. Παρ' ὅλα ταῦτα αἱ αἱρέσεις ἔδωσαν ἀφορμὴν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν νὰ συγκροτήσῃ τὰς λεγομένας **Οἰκουμενικὰς Συνόδους**, διὰ τῶν ὁποίων ὀρθῶς καὶ σοφῶς διετύπωσε τὰς θεμελιώδεις χριστιανικὰς διδασκαλίας ποὺ ἔθιγον αἱ αἱρέσεις καὶ πολλὰ ζητήματα ἀναφερόμενα εἰς τὴν διοίκησιν καὶ τὴν λατρείαν τῶν χριστιανῶν ἐτακτοποίησεν.

Πολλάκις παρουσιάζοντο εἰς τὴν Ἐκκλησίαν αἱρέσεις ἢ ζητήματα ἀναφερόμενα εἰς τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τῆς χριστιανικῆς πίστεως, τὰ ὁποῖα δὲν ἤρκουν νὰ λύσουν αἱ τοπικαὶ σύνοδοι. Οἱ αὐτοκράτορες τότε ἢ ἐξ ἰδίας τῶν πρωτοβουλίας ἢ κατόπιν ὑποδείξεως τῆς Ἐκκλησίας, συνεκάλουν εἰς ὠρισμένην πόλιν συνόδους ἐξ ἐπισκόπων ὅλων τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν, αἱ ὁποῖαι ἐλάμβανον σαφεῖς καὶ ὠρισμένας ἀποφάσεις.

Αἱ σύνοδοι αὗται λέγονται **Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι**, διότι ἐλάμβανον μέρος εἰς αὐτὰς ἐπίσκοποι ἀντιπροσωπεύοντες πάσας τὰς χριστιανικὰς Ἐκκλησίας τῆς Οἰκουμένης. Αἱ ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὰς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας λέγονται **δόγματα, ὅροι, σύμβολα**· αἱ δὲ ἀναφερόμεναι εἰς τὴν λατρείαν καὶ τὴν διοίκησιν λέγονται **κανόνες**.

Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Εὐαγγελίου τὴν Ἐκκλησίαν διευθύνει ἀοράτως τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὰς Οἰκουμενικὰς Συνόδους παρευρίσκετο διὰ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς ἐπισκόπων πᾶσα ἡ Ἐκκλησία, εἶναι φυσικὸν ὅτι τὰς ἐργασίας τούτων διηύθυνεν ἀοράτως τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Διὰ τοῦτο αἱ ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὰς θεμελιώδεις χριστιανικὰς διδασκαλίας, ἐθεωροῦντο θεόπνευστοι, οἱ δὲ αὐτοκράτορες καθίστανον ταύτας νόμους τοῦ κράτους καὶ ὅσοι δὲν ὑπήκουον εἰς αὐτάς, ἐθεωροῦντο αἰρετικοὶ καὶ ἀπεχωρίζοντο ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν.

Αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι εἶναι ἑπτὰ καὶ συνεκλήθησαν ὅλαι κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, δηλαδή ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου μέχρι τοῦ σχίσματος. Εἶναι δὲ αἱ ἑξῆς :

Ἡ πρώτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐν Νικαίᾳ (Ἀΐρεσις Ἀρείου).

Ἡ πρώτη Οἰκ. Σύνοδος συνεκλήθη εἰς τὴν Νικαίαν τῆς Βιθυνίας τὸ 325 ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου. Εἰς ταύτην συνήλθον 318 ἀντιπρόσωποι τῶν διαφόρων Ἐκκλησιῶν τῆς Οἰκουμένης. Τοὺς ἀντιπροσώπους αὐτοὺς τοὺς λέγομεν **Πατέρας**. Ἡ Σύνοδος αὕτη κατεδίκασεν ὡς αἰρετικούς τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ Ἀρείου.

Ὁ Ἀρειος ἦτο πρεσβύτερος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀλεξανδρείας. Ἐδίδασκεν ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι κτίσμα τοῦ Θεοῦ καὶ ἐδημιούργησε τοῦτον ὁ Θεὸς πρὶν δημιουργήσῃ τὸν κόσμον. Ἡ ἀληθὴς ὁμως χριστιανικὴ διδασκαλία εἶναι, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὑπῆρχε δὲ πάντοτε μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ εἶναι τὸ δεύτερον πρόσωπον τῆς Ἀγίας Τριάδος καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας (ὁμοούσιος) μετὸν Πατέρα. Ἡ αἵρεσις αὕτη ἤρχισεν ἀπὸ τὸ ἔτος 318 μ.Χ. καὶ ἀποκτήσασα πολλοὺς ὁπαδοὺς ἐπροξένησε πολλὰς ταραχὰς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν εἰς διάστημα ἐνὸς περίπου αἰῶνος. Εὐτυχῶς κατὰ τοὺς κατόπιν χρόνους ἡ αἵρεσις αὕτη ἐξέλιπε.

Πλὴν τοῦτου ἡ πρώτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ὥρισε νὰ ἐορτάζεται τὸ Πάσχα τὴν πρώτην Κυριακὴν μετὰ τὴν πανσέληνον τῆς ἑαρινῆς ἰσημερίας, συνέταξε δὲ καὶ τὰ ἑπτὰ πρῶτα ἄρθρα τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως. Εἰς τὴν Σύνοδον ταύτην ἔλαβε μέρος καὶ διεκρίθη διὰ τὸ θάρρος του ὁ νεαρὸς τότε διάκονος, ὁ Μέγας Ἀθανάσιος, συνοδεύσας τὸν ἀρχιεπίσκοπον Ἀλεξανδρείας.

Ἡ δευτέρα Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐν Κωνσταντινουπόλει. (Αἱρέσεις Μακεδονίου καὶ Ἀπολλιναρίου.)

Τὴν δευτέραν Οἰκουμενικὴν Σύνοδον συνεκάλεσεν εἰς τὴν Κωνσταντινουπόλιν τὸ ἔτος 381 ὁ αὐτοκράτωρ Θεοδόσιος ὁ Μέγας. Εἰς ταύτην ἔλαβον μέρος 150 Πατέρες.

Ἡ σύνοδος αὕτη κατεδίκασε τὴν αἵρεσιν τοῦ Μακεδονίου. Ὁ Μακεδόنيος ἦτο ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως. Οὗτος ἐδίδασκεν ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα εἶναι κτίσμα καὶ συνεπῶς τὰ τρία πρόσωπα τῆς Ἀγίας Τριάδος τὰ περιώριζεν εἰς δύο.

Κατεδίκασεν επίσης ἡ δευτέρα Οἰκουμενικὴ Σύνοδος καὶ τὴν αἵρεσιν τοῦ Ἀπολλιναρίου, ἐπισκόπου Λαοδικείας. Οὗτος ἐδίδασκεν ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι τέλειος Θεός, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τέλειος ἄνθρωπος, διότι μετὰ τῆς θεότητος εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ ἠνώθη μόνον ἀνθρώπινον σῶμα καὶ ψυχὴ, τὴν δὲ θέσιν τοῦ πνεύματος κατεῖχεν ὁ θεῖος Λόγος. Συνέταξε προσέτι ἡ σύνοδος αὕτη τὰ ὑπόλοιπα ἄρθρα τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως.

Ἡ τρίτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐν Ἐφέσῳ. (Αἵρεσις Νεστορίου).

Ἡ τρίτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος συνεκλήθη εἰς τὴν Ἐφεσον τῷ 431 ὑπὸ τοῦ Θεοδοσίου τοῦ μικροῦ. Εἰς ταύτην προσήλθον 200 πατέρες. Ἡ Σύνοδος αὕτη κατεδίκασε τοὺς αἰρετικούς νεστοριανούς καὶ ἐτακτοποίησε διάφορα ζητήματα τῆς Ἐκκλησίας.

Ὁ Νεστόριος ἦτο ἐπίσκοπος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐδίδασκε δὲ ὅτι ἡ Παρθένος Μαρία ἐγέννησε κοινὸν ἄνθρωπον, τὸν Χριστὸν καὶ μετὰ τὴν γέννησίν του ἠνώθη μετ' αὐτὸν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο ὠνόμαζε τὴν μητέρα τοῦ Θεοῦ οὐχὶ Θεοτόκον, ἀλλὰ Χριστοτόκον. Ἡ διδασκαλία αὕτη ἀντιτίθεται πρὸς τὴν ὀρθὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας, καθ' ἣν ὁ Χριστὸς εἶναι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὅστις ὑπῆρχε πάντοτε μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐγένετο ἄνθρωπος γεννηθεὶς ἐκ τῆς Παρθένου Μαρίας. Ἐπομένως εἰς τὸν Χριστὸν ὑπάρχουν καὶ ἡ θεία καὶ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἠνωμένα. Οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Νεστορίου (νεστοριανοί) ἐσχμάτισαν ἀργότερα ἰδικὴν τῶν Ἐκκλησιῶν εἰς τὴν Περσίαν καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς Ἀνατολῆς. Σήμερον ὑπάρχουν ὄχι περισσότεροι ἀπὸ 70.000 νεστοριανοὶ εἰς τὰς Ἰνδίας, οἱ ὅποιοι ἀποτελοῦν ἰδιαιτέραν Ἐκκλησίαν καὶ θέλουν νὰ ὀνομάζωνται χριστιανοὶ τοῦ Θωμᾶ, διότι ἰσχυρίζονται ὅτι ἐδίδαξαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῶν τῶ Εὐαγγέλιον ὁ Ἀπόστολος Θωμᾶς.

Ἡ τετάρτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐν Χαλκηδόνι. (Μονοφυσιτικὴ αἵρεσις).

Ἡ τετάρτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος συνεκλήθη εἰς τὴν Χαλκηδόνα τῷ 451 ὑπὸ τοῦ Μαρκιανοῦ καὶ τῆς Πουλχερίας. Εἰς

ταύτην παρευρέθησαν 630 πατέρες. Ἡ σύνοδος αὕτη, πλὴν τῶν ἄλλων ἀποφάσεων, κατεδίκασε τοὺς μονοφυσίτας, ὅπως ὠνομάσθησαν οἱ ὁπαδοὶ τοῦ αἰρετικοῦ Εὐτυχοῦς, πρεσβυτέρου εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Οὗτος πολεμῶν τὴν αἵρεσιν τοῦ Νεστορίου περιέπεσεν εἰς ἄλλην ἀσεβῆ αἵρεσιν. Ἐδίδασκεν διὰ εἰς τὸν Χριστὸν ὑπάρχει μόνον μία φύσις, ἡ θεία, διότι ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἀπερροφήθη ἀπὸ τὴν θείαν φύσιν καὶ ἐξηφανίσθη. Ἡ ὁρθὴ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας, εἶναι ὅτι εἰς τὸν Χριστὸν ὑπῆρχον δύο φύσεις, ἡ θεία καὶ ἡ ἀνθρωπίνη ἡνωμέναι, χωρὶς μὲν νὰ δύνανται νὰ χωρισθοῦν, ἀλλ' οὔτε καὶ νὰ συγχωνευθοῦν εἰς μόνον τὴν θείαν φύσιν. Ἡ μονοφυσιτικὴ ἔρις ἐγένεν αἰτία πολλῶν ταραχῶν, μέχρις οὗτοι οἱ ὁπαδοὶ ταύτης ἀπεκόπησαν ἀπὸ τὴν χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἐσχημάτισαν ἰδικὰς τῶν Ἐκκλησιῶν. Σήμερον ὑπάρχουν ἀκόμη μερικαὶ μονοφυσιτικαὶ Ἐκκλησίαι, ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν μονοφυσιτῶν εἶναι περίπου 10 ἑκατομμύρια. Τοιαῦται Ἐκκλησίαι εἶναι τῶν Ἰακωβιτῶν, ἥτις ἀποτελεῖται ἀπὸ τοὺς ὀλίγους μονοφυσίτας τῆς Συρίας, Μεσοποταμίας καὶ Παλαιστίνης, ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἀρμενίων, ἡ Ἐκκλησία τῶν Κοπτῶν εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀβησσυνίας.

Ἡ πέμπτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Τὴν σύνοδον ταύτην συνεκάλεσε τὸ 553 εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁ Ἰουστινιανός. Εἰς τὴν σύνοδον ταύτην, εἰς τὴν ὅποιαν ἔλαβον μέρος 165 πατέρες, κατεδικάσθησαν διάφοροι αἵρέσεις, αἵτινες ὑπῆρχον εἰς τὰ βιβλία τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων, Θεοδώρου ἐπισκόπου τῆς ἐν Κιλικίᾳ Μοφουεστίας, Θεοδωρήτου ἐπισκόπου τῆς Συριακῆς πόλεως Κύρου καὶ Ἰβρα ἐπισκόπου τῆς ἐν Μεσοποταμίᾳ Ἐδέσσης.

Ἡ ἕκτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐν Κωνσταντινουπόλει. (Μονοθελητικὴ αἵρεσις).

Αὕτη συνεκλήθη ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου τὸ ἔτος 680 εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἡ σύνοδος αὕτη, εἰς τὴν ὅποιαν παρευρέθησαν 289 πατέρες κατεδίκασε τοὺς αἵρε-

τικούς μονοθελήτας. Τῆς αἱρέσεως ταύτης σπουδαιότερος ὁπαδὸς ἦτο ὁ Μητροπολίτης Ρώμης Ὁνώριος. Οἱ ὁπαδοὶ τῆς αἱρέσεως ταύτης ἐνόμιζον, ὅτι ὁ Χριστὸς εἶχε μόνον μίαν θέλησιν, διότι ἡ ἀνθρωπίνη θέλησις ἐξηφανίσθη. Ἡ ὀρθὴ ὁμῶς διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ὅτι εἰς τὸν Χριστὸν ὑπῆρχον δύο θελήσεις, ἡ θεία καὶ ἡ ἀνθρωπίνη, ἀλλ' ὑπετάσσεται ἡ ἀνθρωπίνη θέλησις εἰς τὴν θείαν. Σήμερον ἐλάχιστοι μονοθελῆται σφύζονται εἰς μίαν μονὴν τοῦ ὅρους Λιβάνου, λεγομένην τοῦ Μάρωνος, ὀνομάζονται δὲ Μαρωνῖται.

Ἡ ἑβδόμη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐν Νικαίᾳ (Εἰκονομαχικὴ ἔρις).

Ταύτην συνεκάλεσεν εἰς τὴν Νίκαιαν τὸ ἔτος 787 ἡ αὐτοκράτειρα Εἰρήνη ἡ Ἀθηναία, ἣτις ἦτο ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου υἱοῦ τῆς Κωνσταντίνου τοῦ ἔκτου. Εἰς τὴν σύνοδον ταύτην προσῆλθον 350 πατέρες. Τὸ ζήτημα τὸ ὁποῖον ἐτακτοποίησεν ἡ ἑβδόμη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἦτο τὸ ζήτημα τῶν εἰκόνων.

Πολλοὶ ἁμαθεῖς χριστιανοὶ ἀντὶ νὰ τιμοῦν καὶ νὰ σέβωνται τὰς ἱερὰς εἰκόνας καὶ τὰ λείψανα τῶν ἁγίων, ἀπέδιδον εἰς αὐτὰ λατρείαν, ἐνῶ μόνον τὸν Θεὸν ὀφείλομεν νὰ λατρεύωμεν. Ἐκτὸς τούτου ἐπειδὴ εἰς τὰς Μονὰς συνηθροίσθη πλοῦτος, οἱ δὲ μοναχοὶ δὲν ὑπηρετοῦν εἰς τὸν στρατόν, πολλοὶ ἐγίνοντο μοναχοὶ, ὄχι ἀπὸ εὐσέβειαν, ἀλλὰ ἀπὸ ὀκνηρίαν. Τέλος ὁ ἀριθμὸς τῶν ἑορτῶν ἠὺξήθη πολὺ, οἱ δὲ χριστιανοὶ παρημέλουν τὰς ἐργασίας τῶν καὶ ἐπήγαινον εἰς τοὺς ναοὺς. Τὰ ἄτοπα ταῦτα ἠθέλησαν νὰ διορθώσουν πολλοὶ λόγιοι χριστιανοί, ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς τὸν αὐτοκράτορα Λέοντα τὸν Ἰσαυρον (717 — 741). Ἀντὶ ὅμως νὰ φροντίσῃ ὁ Λέων ὁ Ἰσαυρος νὰ διδασθῇ ὁ ἁμαθὴς ὄχλος καὶ μὲ διαφόρους νόμους νὰ διορθώσῃ σιγὰ σιγὰ τὰ πράγματα, μετεχειρίσθη βίαν. Τὸ σπουδαιότερον κακὸν ποὺ διέπραξεν, ἦτο νὰ καταργήσῃ τελείως τὰς εἰκόνας. Τοῦτο ἐξηγείρει τὸ μεγαλῆτερον μέρος τοῦ λαοῦ καὶ τοὺς μοναχοὺς, διηρέθησαν δὲ οἱ χριστιανοὶ εἰς εἰκονομάχους καὶ εἰκονοφίλους καὶ ἀνεπτύχθη μεταξὺ τῶν μῖσος θανάσιμον. Οἱ εἰκονομάχοι, ἔχοντες μὲ τὸ μέρος τῶν τὸν αὐτοκράτορα, κατέστρεφον ναοὺς, ἔκαιον σχολεῖα καὶ βιβλιοθήκας, ἔρριπτον εἰς τοὺς δρόμους καὶ

κατεπάτουν τὰ ἱερά σκεύη τῶν ναῶν, τὰς εἰκόνας καὶ τὰ λείψανα τῶν ἁγίων, ἄφθονον δὲ ἐχύνετο χριστιανικὸν αἷμα κατὰ τὰς συγκρούσεις τῶν δύο μερίδων.

Ἡ κατάστασις αὕτη ἐξηκολούθησε μέχρι τῆς ἐποχῆς κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ αὐτοκράτειρα Εἰρήνη ἡ Ἀθηναία μετὰ τὸν θάνατον τοῦ αὐτοκράτορος συζύγου της Λέοντος τοῦ Δ', ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τοῦ Κράτους ἐπιτροπεύουσα τὸν ἀνήλικον υἱὸν της Κωνσταντῖνον τὸν Πορφυρογέννητον (780). Ἡ Εἰρήνη κατήγετο ἀπὸ ἀριστοκρατικὴν οἰκογένειαν τῶν Ἀθηνῶν, ὅπου οἱ χριστιανοὶ παρέμειναν πάντοτε εἰκονόφιλοι.

Ὅταν ἀνέλαβε τὴν ἀντιβασιλείαν, ἀνεδείχθη μία ἀπὸ τὰς δεξιωτέρας γυναῖκας τοῦ Βυζαντίου. Ἡ Εἰρήνη κυβερνῶσα μόνη της τὴν τότε λίαν ἐκτεταμένην αὐτοκρατορίαν, κατῴρθωσε νὰ διατηρήσῃ τὴν πρωτεύουσαν θέσιν τῆς αὐτοκρατορίας, ἐν τῷ μέσῳ διαφόρων ἰσχυρῶν ἐχθρῶν της. Ἐπειτα ἀπὸ πολλὰς προσπάθειάς, ἐπέτυχε νὰ συγκαλέσῃ τὴν ἑβδόμην Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, ἣτις ἐπανάφερε τὰς εἰκόνας καὶ καθώρισεν, ὅτι ἡ τιμὴ καὶ ὁ σεβασμὸς τῶν εἰκόνων ἀναφέρεται εἰς τὰ εἰκονιζόμενα πρόσωπα, ἡ δὲ λατρεία ἀναφέρεται μόνον εἰς τὸν Θεόν, σύμφωνα μὲ τὴν περὶ εἰκόνων ὀρθὴν διδασκαλίαν τοῦ σπουδαίου πατρὸς τῆς Ἐκκλησίας Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, περὶ τοῦ ὁποίου θὰ μάθωμεν κατωτέρω. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν Εἰρήνην ἡ εἰκονομαχικὴ ἔρις ἐξηκολούθησε, κατέπαυσε δὲ ἐπὶ τῆς αὐτοκρατείας Θεοδώρας τὸ 843. Ἀπὸ τότε ἑορτάζομεν τὴν κατάπαυσιν τῆς εἰκονομαχικῆς ἔριδος τὴν πρώτην Κυριακὴν τῆς πρὸ τοῦ Πάσχα τεσσαρακοστῆς καὶ τὴν ὀνομάζομεν **Κυριακὴν τῆς Ὁρθοδοξίας**. Τὸ Κοντάκιον τῆς ὀρθοδοξίας εἶναι τὸ ἐξῆς:

Ἀπερίγραπτος Λόγος τοῦ Πατρὸς ἐκ σοῦ Θεοτόκε περιεγράφῃ σαρκούμενος, καὶ τὴν ὑπωθεῖσαν εἰκόνα εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀναμορφώσας, τῷ θεῷ κάλλει συγκατέμιξεν. Ἀλλ' ὁμολογοῦντες τὴν σωτηρίαν ἔργῳ καὶ λόγῳ ταύτην ἀνιστοροῦμεν.

Μετὰ τὴν 6ην Οἰκουμενικὴν σύνοδον ὁ Ἰουστινιανὸς ὁ δευτέρος συνεκάλεσε καὶ ἄλλην σύνοδον τὸ ἔτος 691-2. Οἱ πατέρες τῆς Συνόδου ταύτης συνηθοποίησαν εἰς τὴν Κωνσταν-

τινούπολιν καὶ συνεδρίαζον εἰς ἓν δωμάτιον τῶν ἀνακτόρων, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἄνωθεν θόλον (τρούλλον) καὶ διὰ τοῦτο ἡ σύνοδος αὕτη λέγεται ἡ ἐν τρούλλῳ. Ἡ σύνοδος αὕτη συνέταξε διαφόρους κανόνας ἀναφερομένους εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ θεωρεῖται ὡς συμπλήρωσις τῆς 5ης καὶ τῆς 6ης Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Διὰ τοῦτο ὀνομάζεται καὶ **Πενθέκτη**.

22. ΕΞΑΠΛΩΣΙΣ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ Β' ΠΕΡΙΟΔΟΝ

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἐξηπλώθη μὲ θαυμαστὴν ταχύτητα καὶ εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἀλλὰ πρὸ πάντων εἰς τὴν Δύσιν. Εἰς τὴν Ἀνατολήν διεδόθη εἰς τὴν Ἀβησσυνίαν ἀπὸ τοῦ 327. Οἱ διαδόσαντες τὸν Χριστιανισμόν εἰς τὴν Ἀβησσυνίαν, ἦσαν ὁ Αἰδέσιμος καὶ ὁ Φρουμέντιος. Ὁ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Μέγας Ἀθανάσιος ἐχειροτόνησεν ἐπίσκοπον τὸν Φρουμέντιον, ὅστις ἔγινεν ὁ πρῶτος ἐπίσκοπος Ἀβησσυνίας ἢ Αἰθιοπίας. Δυστυχῶς ἀργότερα ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀβησσυνίας ἔγινεν αἰρετικὴ (μονοφυσικὴ) καὶ τοιαύτη εἶναι μέχρι σήμερον. Διεδόθη ἐπίσης ὁ Χριστιανισμὸς εἰς τὴν Περσίαν. Κατόπιν ὅμως, πολλάκις ἔγιναν σκληροὶ διωγμοὶ κατὰ τῶν χριστιανῶν, οἱ δὲ ὀλίγοι μείναντες χριστιανοὶ ἔγιναν αἰρετικοὶ (νεστοριανοί). Ἐξηπλώθη ἀκόμη ὁ Χριστιανισμὸς εἰς τὴν Ἀρμενίαν καὶ Γεωργίαν, ἀλλ' ἡ Ἀρμενικὴ Ἐκκλησία ἔγινε καὶ αὕτη αἰρετικὴ (μονοφυσικὴ). Τέλος κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔκτου αἰῶνος ὑπῆρχε χριστιανικὴ Ἐκκλησία εἰς τὰς Ἰνδίας καὶ ἐθεωρεῖτο ἰδρυτὴς αὐτῆς ὁ Ἀπόστολος Θωμᾶς.

Εἰς τὴν Δύσιν τὸν τέταρτον, πέμπτον καὶ ἕκτον αἰῶνα ἐγκατεστάθησαν διάφοροι βάρβαροι λαοὶ ἐλθόντες ἀπὸ βορρᾶ. Οὗτοι ἀπετέλεσαν ἀργότερα τὰ Εὐρωπαϊκὰ κράτη, παρέλαβον δὲ ἀπὸ τοὺς νικηθέντας λαοὺς τῆς Δύσεως, ὅχι μόνον τὸν πολιτισμόν των, ἀλλὰ καὶ τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν. Πρῶτοι ἐκ τῶν λαῶν τούτων, οἵτινες ἐδέχθησαν τὸν Χριστιανισμόν ἦσαν οἱ Γότθοι. Οὗτοι κατὰ τὸν τέταρτον αἰῶνα ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ Ἰσπανίαν. Ἀπὸ τούτους διεδόθη ὁ Χριστιανισμὸς εἰς τοὺς Βουργουνδίους καὶ διὰ τούτων εἰς τοὺς

Φράγκους. Ἀπὸ τοῦ 4ου αἰῶνος διεδόθη ὁ Χριστιανισμὸς εἰς τὴν Ἰρλανδίαν καὶ κατόπιν εἰς τὴν Σκωτίαν. Τῷ 596 ὁ πάπας Γρηγόριος ὁ Διάλογος εἰσήγαγε τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν εἰς τοὺς Ἀγγλοσάξωνας, στείλας ἐκεῖ πολλοὺς βενεδικτίνους μοναχοὺς. Τέλος ὁ Χριστιανισμὸς ἐξηπλώθη τὸν ἔβδομον αἰῶνα εἰς τὰς Γερμανικὰς χώρας.

Ἄλλ' ὁμως, ἐνῶ ὁ Χριστιανισμὸς διεδόθη εἰς τὴν Δύσιν ταχύτατα καὶ ἔκαμε θαυμαστάς προόδους, δὲν συνέβη τὸ ἴδιον καὶ εἰς τὴν Ἀνατολήν. Εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Ἀφρικὴν δὲν ἐπέτυχε νὰ ἐπικρατήσῃ, οἱ δὲ ὀλίγοι χριστιανοὶ τῶν μερῶν τούτων ἐγίναν αἰρετικοὶ καὶ δὲν παρουσίασαν καμμίαν σχεδὸν πρόοδον. Αἰτία τούτου ἦτο ἡ ἀμάθεια τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἡ ἐμφάνις τοῦ Μωαμεθανισμοῦ, θρησκείας ἡ ὁποία ἦτο ἀνάλογος πρὸς τὸν χαμηλὸν πολιτισμὸν αὐτῶν. Ὁ ἰδρυτὴς τῆς Μωαμεθανικῆς θρησκείας Μωάμεθ ἐγεννήθη εἰς Μέκκαν τῆς Ἀραβίας τῷ 571. Οὗτος παρέλαβεν ἀπὸ τὴν Παλαιάν καὶ Καινὴν Διαθήκην, ὅ,τι τοῦ ἐχρειάζετο, τὸ ἀνέμιξε μὲ ἰδικὰς του ιδέας καὶ ἐσχημάτισε νέαν θρησκείαν, τὴν ὁποίαν ὠνόμασεν Ἰσλάμ (= ὑποταγή εἰς τὸν Θεόν).

Κατὰ τὸ Ἰσλάμ οἱ ὑπακούοντες εἰς τὸ ἱερὸν βιβλίον, τὸ κοράνιον, θὰ εὔρουν εἰς τὸν παράδεισον τὰς ὥραιότερας τῶν ὕλικῶν ἀπολαύσεων τοῦ κόσμου, εἰς αὐτοὺς δὲ περιλαμβάνονται καὶ οἱ φονευόμενοι εἰς τὸν πόλεμον, διὰ τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ Ἰσλάμ. Μὲ τὰς ὑποσχέσεις αὐτὰς ὁ Μωάμεθ ἐφανάτισε τοὺς Ἀραβας, οἱ ὅποιοι εἰς διάστημα 100 ἐτῶν κατῴρθωσαν νὰ ἐπεκτείνουν τὸ Ἀραβικὸν κράτος καὶ νὰ ἐπιβάλουν διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου τὸν Μωαμεθανισμόν εἰς τὴν Ἀσίαν μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ ποταμοῦ, εἰς τὴν Ἀφρικὴν μέχρι τοῦ Γιβραλτᾶρ καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην μέχρι τῶν Πυρηναίων ὁρέων.

23. ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ Β' ΠΕΡΙΟΔΟΝ

Ἡ διοίκησις τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν δευτέραν περίοδον δὲν μετεβλήθη, ἀλλ' ἔγινε συστηματικὴ καὶ σταθερά. Ἐκαστος ἐπίσκοπος εἶναι ἀνεξάρτητος καὶ διοικεῖ τὴν ἐπαρχίαν τοῦ βο-

θούμενος από τούς πρεσβυτέρους καὶ τούς διακόνους, ἀλλ' ἡ διοίκησις στηρίζεται εἰς τούς ὠρισμένους ἐκκλησιαστικούς κανόνες. Εἰς τούς ἔχοντας τὰ τιμητικά πρωτεῖα Μητροπολίτας Ρώμης, Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀντιοχείας, προσετέθησαν ὁ ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων, ἔνθα ἔζησεν ὁ Σωτὴρ καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὡς πρωτευούσης τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους. Οἱ Μητροπολίται οὗτοι ὠνομάσθησαν **Ἐξαρχοὶ** ἢ **Ἀρχιεπίσκοποι**, διότι ὡς Μητροπολίται τῆς πρωτευούσης ἀπέκτησαν καὶ τὸ δικαίωμα νὰ ἐποπτεύουν τούς ἐπισκόπους ὅλης τῆς περιφέρειας. Τέλος ἀπὸ τοῦ 5ου αἰῶνος ὠνομάσθησαν **Πατριάρχαι**, ὡς πνευματικοὶ ἄρχοντες τῶν χριστιανῶν, τίτλον τὸν ὅποιον ἔφερον οἱ ἄρχηγοὶ τῶν Ἰσραηλιτικῶν φυλῶν.

Οὕτω πᾶσα ἡ χριστιανικὴ Ἐκκλησία διηρέθη εἰς πέντε περιφέρειας καὶ ἐκάστη περιφέρεια ἦτο ἐν Πατριαρχεῖον. Οἱ ἐπίσκοποι ἐκάστης περιφέρειας ἦσαν ἡνωμένοι καὶ εἶχον ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Πατριάρχην, εἰς τὸν ὅποιον ἀπέδιδον τιμητικά πρωτεῖα. Ἡ χριστιανικὴ λοιπὸν Ἐκκλησία ἀποτελεῖτο ἀπὸ πέντε Πατριαρχεῖα, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἀνεξάρτητα τὸ ἐν ἀπὸ τὸ ἄλλο καὶ εἶχον πάντα τὴν αὐτὴν πίστιν καὶ τὴν αὐτὴν διοίκησιν, σύμφωνα μὲ τὸ Εὐαγγέλιον καὶ μὲ τούς κανόνες τῆς Ἐκκλησίας. Τὰ πέντε Πατριαρχεῖα ἔθεωροῦντο ὡς ἀδελφοὶ τῆς μιᾶς ἐκκλησιαστικῆς οἰκογενείας, τῆς ὁποίας πατὴρ καὶ κυβερνήτης ἦτο ὁ Χριστός. Οὐδὲν ἐκ τῶν Πατριαρχείων μόνον τοῦ εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ μεταβάλῃ τίποτε ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν καὶ ἀπὸ τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ δικαίωμα τοῦτο εἶχε μόνον ἡ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, ἣτις ἦτο ἡ ἀνωτάτη ἀρχὴ τῆς Ἐκκλησίας (§ 16). Τὴν μεγαλειτέραν τιμὴν καὶ τὸν μεγαλῆτερον σεβασμὸν εἶχεν ὁ πατριάρχης τῆς Ρώμης, τῆς πρωτευούσης τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, ὠνομάσθη δὲ **Πάπας**. Ἀπὸ τὸν 5ον ὁμῶς αἰῶνα τὴν αὐτὴν τιμὴν καὶ τὸν αὐτὸν σεβασμὸν εἶχε καὶ ὁ πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς νέας πρωτευούσης τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους.

Αἱ σχέσεις τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς πολιτείας κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, ἦσαν στεναί. Τὴν πολιτείαν ἀντιπροσώπευεν ὁ αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, διότι ἀπὸ τοῦ 5ου αἰῶνος, ὡς γνωστόν, ἡ Ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία περιορίσθη εἰς τὴν

Ἀνατολήν. Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως λαμβάνει τὸ στέμμα τοῦ ἀπὸ τὸν πατριάρχην, ὅστις εὖτως ἐπικυρώνει τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ. Τῷ 457 ὁ αὐτοκράτωρ Λέων ὁ πρῶτος, στέφεται καὶ διὰ θρησκευτικῆς τελετῆς εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας, ἐνῷ μέχρι τότε ἀνεβιβάζετο εἰς τὸν θρόνον ὑπὸ τοῦ στρατοῦ μόνον. Τέλος ἀπὸ τοῦ ἔτους 496 τακτικὰ πλέον ἡ Ἐκκλησία εὐλογεῖ καὶ ἐπιδοκιμάζει τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ αὐτοκράτορος εἰς τὸν θρόνον, χωρὶς ὅμως νὰ ὀναμιγνύεται εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ ἀγωνίζεται μὲ τὴν εὐλογίαν τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τῶν βαρβάρων ἐπιδρομῶν καὶ ὑπερασπίζει τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ κράτους. Ὁ αὐτοκράτωρ συνεργάζεται μὲ τὸν πατριάρχην διὰ τὴν ὀργάνωσιν καὶ τὴν ἀνύψωσιν τῆς Ἐκκλησίας. Φροντίζει ὡσαύτως νὰ διατηρῆται ἀμόλυντος ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ τὰς αἱρέσεις καὶ νὰ διατυπώνεται ὀρθῶς ἡ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας.

Τὸ Πατριαρχεῖον ὅμως τῆς Ρώμης ἤρχισε νὰ μεταβάλλῃ τὸν τρόπον τῆς διοικήσεως. Ὅταν εἰσέβαλον εἰς τὴν Δύσιν διάφοροι λαοὶ καὶ ἵδρυσαν βασιλεία, παρέλαβον ἀπὸ τοὺς κατακτηθέντας λαοὺς τῆς Δύσεως, μαζὶ μὲ τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν. Τὸν πάπαν ἐσέβοντο πάρα πολὺ οἱ τότε ἀμαθεῖς νέοι χριστιανοί, διότι τοὺς ἐδίδαξε τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν. Ὁ πάπας ἐπωφελήθη ἀπὸ τὸν σεβασμὸν αὐτὸν καὶ ἐπέτυχε νὰ γίνῃ ἀπόλυτος ἄρχων τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Δύσεως, εἰς τὸν ὅποῖον ὅλοι οἱ κληρικοὶ τῆς Δύσεως ὤφειλον νὰ ὑπακούουν. Κατόπιν οἱ πάπαι ἐπεδίωξαν νὰ ἀποκτήσουν καὶ κοσμικὴν ἐξουσίαν καὶ τὸ ἐπέτυχον. Τῷ 754 οἱ ἐγκατασταθέντες Λογγοβάρδοι εἰς τὴν βόρειον Ἰταλίαν ἠπειλοῦν νὰ ὑποτάξουν τὴν Ρώμην. Ὁ τότε πάπας Στέφανος ὁ 3ος ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τοῦ βασιλέως τῶν Φράγκων Πιπίνου. Οὗτος ἔσπευσεν εἰς τὴν Ρώμην καὶ κατέλαβε ταύτην, ἵνα κολακεύσῃ δὲ τὸν πάπαν, διὰ νὰ τὸν ἀναγνωρίσῃ αὐτοκράτορα τῆς Δύσεως, τοῦ ἐδῶρσε τὴν Ρώμην. Ἀπὸ τότε οἱ πάπαι, ἀποκτήσαντες ἰδικόν των κράτος, ἐσχημάτισαν στρατόν, συνῆψαν συμμαχίας καὶ ἐπέβαλον εἰς πάντας τοὺς ἡγεμόνας τὴν κοσμικὴν των ἐξουσίαν, ἐκστρατεύοντες ἐναντίον τῶν ἀρνούμενων τὴν εἰς αὐτοὺς ὑποταγὴν. Μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν των αὐτὴν οἱ πάπαι

ἐπεδίωκον νὰ γίνουν ἀρχηγοὶ καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Ἄλλ' ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία, τὴν ὁποίαν ἀπετέλουν τὰ ἄλλα τέσσαρα Πατριαρχεῖα, οὐδεμίαν προσοχὴν ἔδωσεν εἰς τὰς παρὰ λόγους ἀξιώσεις ταύτας τῶν παπῶν.

24. ΤΑ ΗΘΗ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ Β' ΠΕΡΙΟΔΟΝ. ΜΟΝΑΧΙΚΟΣ ΒΙΟΣ

Μετὰ τὸν Μέγαν Κωνσταντῖνον ἅπαντες οἱ αὐτοκράτορες, πλὴν τοῦ Ἰουλιανοῦ τοῦ παραβάτου, ἦσαν χριστιανοὶ καὶ παρῆχον εἰς τοὺς χριστιανοὺς πολλὰ προνόμια. Τινὲς μάλιστα ἐξ αὐτῶν κατεδίωκον τοὺς εἰδωλολάτραις, παρὰ τὰς συμβουλὰς τῶν ἀρχηγῶν τῆς Ἐκκλησίας, νὰ μὴ μετέρχωνται βίαν. Διὰ τοῦτο πολλοὶ εἰδωλολάτραι ἐγίνοντο χριστιανοί, ὅχι ἀπὸ πεποίθησιν, ἀλλὰ διὰ τὰ συμφέροντά των καὶ δὲν ἐγκατέλιπον τὰς κακὰς συνηθείας των. Τοῦτο συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ χαλαρωθοῦν τὰ ἀγνὰ ἦθη τῶν πρώτων χριστιανῶν. Πολὺ ἔβλαψαν τὴν ἠθικὴν τῶν χριστιανῶν καὶ αἱ θρησκευτικαὶ ἔριδες, εἰς τὰς ὁποίας ἀνεμιγνύετο ὁ ἀμαθὴς ὄχλος. Αἱ ἔριδες αὗται ἐμείωνον τὴν ἀγάπην μεταξὺ τῶν χριστιανῶν, ἐδημιουργοῦν μεταξὺ των ἔχθρας, πολλοὶ δὲ ἤρχισαν νὰ ἀδιαφοροῦν διὰ τὴν θρησκείαν. Ὡστε ἡ ἠθικὴ τῶν χριστιανῶν, ἦτο μὲν ἀνωτέρα ἀπὸ τὴν ἠθικὴν τῶν εἰδωλολατρῶν, ἀλλὰ κατωτέρα τῆς ἠθικῆς τῶν πρώτων χριστιανῶν.

Ἄλλ' ὅμως ἡ ἐπίδρασις τῶν διδασκαλιῶν τοῦ Εὐαγγελίου εἰς τὴν κοινωνίαν προξενεῖ θαυμασμόν. Ἡ Ἐκκλησία θεωρεῖ καθῆκον της νὰ φροντίζῃ διὰ τοὺς χριστιανούς. Μὲ τὸ κήρυγμα καὶ τὸ καλὸν παράδειγμα πολεμεῖ τὴν ἀνηθικότητα καὶ τὴν ἀσέβειαν καὶ μὲ τὰς δωρεὰς τῶν χριστιανῶν βοηθεῖ τοὺς δυστυχεῖς. Αἱ πόλεις τώρα στολίζονται μὲ νοσοκομεῖα πτωχοκομεῖα, γηροκομεῖα καὶ ἄλλα φιλανθρωπικὰ καταστήματα, ἔνθα οἱ δυστυχεῖς εὐρίσκουν καταφύγιον. Οἱ χριστιανοὶ περιφρονοῦν τὰ βάρβαρα θεάματα τῶν μονομαχιῶν καὶ θηριομαχιῶν καὶ κάθε ἀνῆθικον διασκέδασιν, μισοῦν δὲ τὴν δουλείαν.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην προώδευσε πολὺ ὁ μοναχικὸς

βλος. Οἱ περισσότεροι μοναχοὶ ἀνεφάνησαν εἰς τὴν Αἴγυπτον. Μεταξὺ τῶν ἀσκητῶν διεκρίθη ὁ Μέγας Ἀντώνιος. Κατήγετο ἐκ Κόμας τῆς κάτω Αἰγύπτου, ἐκ γονέων εὐγενῶν καὶ πλουσίων, ἀλλὰ καὶ εὐσεβεστάτων καὶ ἐγεννήθη περὶ τὸ 250. Ὃταν ἐμεγάλωσε, συνεχῶς προσήυχετο καὶ ἐμελέτα τὰς Ἀγίας Γραφάς. Στερηθεὶς τῶν γονέων τοῦ πολὺ νέος, διένειμε τὴν περιουσίαν τοῦ εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ ἀπεσύρθη εἰς ἐρημικὸν φρούριον καὶ κατόπιν εἰς τι ὁροπέδιον παρὰ τὸν ποταμὸν Νεῖλον, ὅπου ἔμεινε μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ (356). Κατὰ τοὺς διωγμοὺς τῶν χριστιανῶν ὑπὸ τῶν ἐθνικῶν καὶ ἔπειτα ὑπὸ τῶν ἀρειανῶν, πολλάκις κατήρχετο εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν, ἵνα ἐνθαρρύνῃ τοὺς χριστιανοὺς. Ἡ φήμη τοῦ διεδόθη εἰς ὅλην τὴν Αἴγυπτον. Πλήθος χριστιανῶν συνέρρεον εἰς τὸ ἐρημητήριόν τοῦ διὰ νὰ τὸν θαυμάσουν καὶ διὰ νὰ ἀκούσουν τὴν διδασκαλίαν τοῦ. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐμμοῦντο τὸ παράδειγμά τοῦ. Τὴν μνήμην τοῦ ἐορτάζομεν τὴν 17ην Ἰανουαρίου.

Μετὰ τὸν Μέγαν Ἀντώνιον ὁ μοναχικὸς βλος ἐρρυθμίσθη καλλίτερα. Οἱ ἀσκηταὶ ἠνώνοντο πολλοὶ μαζὶ καὶ ἐσχημάτιζον κοινότηας, τὰς **Μονάς**. Πρῶτος συστηματοποιήσας τὸν μοναχικὸν βίον ἦτο ὁ μαθητὴς τοῦ Μεγάλου Ἀντωνίου, ὁ Παχώμιος. Οὗτος τὸ ἔτος 340 ὑπεχρέωσε τοὺς μοναχοὺς νὰ ζοῦν μὲ ὠρισμένους νόμους καὶ κανόνas εἰς τὰ μοναστήρια. Εἰς τὴν νῆσον Τάβενναν τοῦ Νεῖλου ἱδρύσε μοναστήριον, τὸ ὅποιον, ὅταν ἀπέθανεν, εἶχεν 7000 μοναχοὺς. Ὁ δὲ Μέγας Βασίλειος ἔγραψε μοναχικοὺς κανόνas, σύμφωνα μὲ τοὺς ὁποίους ἔπρεπε νὰ ζοῦν οἱ μοναχοί. Ὡς κυριωτέρας ἀρετὰς τῶν μοναχῶν ὠρίσε τὴν ἐγκράτειαν, τὴν ὑπακοὴν καὶ τὴν πενίαν.

Ὁ μοναχικὸς βλος διεδόθη κατὰ τὴν περιόδον ταύτην καὶ εἰς τὴν Δύσιν. Τὸν διέδωσεν ὁ Μέγας Ἀθανάσιος, ὅστις ἀρκετὰ ἔτη ἔμεινεν εἰς τὴν Ρώμην ἐξόριστος. Ἀλλ' οἱ μοναχοὶ τῆς Δύσεως δὲν ἠδύναντο, λόγῳ τοῦ κλίματος, νὰ ζοῦν τὸν αὐστηρὸν ἀσκητικὸν βίον τῶν μοναχῶν τῆς Ἀνατολῆς. Ὁ Βενέδικτος κατὰ τὸ τέλος τοῦ 5ου αἰῶνος συνέταξεν ὀργανισμὸν τῶν Μοναστηρίων τῆς Δύσεως ἡπιώτερον.

Αἱ Μοναὶ καὶ εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ εἰς τὴν Δύσιν ὠφέλη-

σαν πολύ. Ἐκτὸς τῆς χριστιανικῆς ζωῆς, ἥτις ἐκαλλιεργεῖτο εἰς αὐτάς, ἐχρησίμευσαν αὖται καὶ ὡς σχολεῖα τῶν γραμμῶν καὶ τῶν τεχνῶν καὶ διὰ τὸν λαὸν καὶ διὰ τὸν κληρὸν. Πλεῖστα ἀρχαῖα βιβλία σφύζονται μέχρι σήμερον, διότι πολλοὶ μοναχοὶ ἡσυχολοῦντο εἰς τὸ νὰ ἀντιγράφουν διάφορα χειρόγραφα.

25. ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΛΑΤΡΕΙΑ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ

ΚΑΤΑ ΤΗΝ Β' ΠΕΡΙΟΔΟΝ

Α'. ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

Μετὰ τὸν θρίαμβον τοῦ Χριστιανισμοῦ, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Δου αἰῶνος ἀκολουθεῖ ἐκπληκτικὴ καλλιτεχνικὴ δραστηριότης μετὰ τῶν χριστιανῶν. Ἡ καλλιτεχνικὴ αὕτη κίνησις λαμβάνει χώραν εἰς τὴν Ἀνατολήν, διότι ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ἡ αὐλὴ τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους εὐρίσκονται εἰς τὴν Ἀνατολήν, κέντρον δὲ τοῦ πολιτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου εἶναι ἡ Κωνσταντινούπολις. Ἕλληνες τέλος ἦσαν οἱ καλλιτέχναι οἱ ὁποῖοι εἰργάσθησαν διὰ τὴν δημιουργίαν τῆς νέας ταύτης καλλιτεχνικῆς κινήσεως.

Ἡ χριστιανικὴ τέχνη εἶχεν ὡς βάσιν τὴν Ἑλληνιστικὴν τέχνην, ὅπως καὶ κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον. Ἀλλ' εἰς τὰς Ἑλληνικὰς παραδόσεις προσετέθησαν καὶ ἄλλαι ἐπιδράσεις προερχόμεναι ἀπὸ τὰ κράτη τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ Περσία, ἡ Συρία καὶ ἡ Αἴγυπτος καὶ πᾶσαι αἱ χώραι τῆς Ἀνατολῆς, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐκυριάρχει ἡ Κωνσταντινούπολις, προσέφερον ὅ,τι ὥραϊον εἶχον εἰς τὴν Ἑλληνιστικὴν τέχνην, ἵνα ἐκ ταύτης οἱ χριστιανοὶ Ἕλληνες καλλιτέχναι δημιουργήσουν τὴν καλουμένην **Παλαιοχριστιανικὴν τέχνην**, ἥτις φθάνει μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Ἰουστινιανοῦ (6ος αἰών).

Τὸ πρῶτον, τὸ ὁποῖον χρειάζεται τώρα εἰς τοὺς χριστιανούς εἶναι ἰδρύματα εὐρύχωρα ἵνα ἐντὸς τούτων λατρεύουν τὸν Θεόν, διότι τὰ μέχρι τότε χρησιμοποιούμενα ἦσαν μικρὰ καὶ εὐτελεῖ, εἶχον δὲ καταστραφῇ ὑπὸ τοῦ Διοκλητιανοῦ. Οἱ χριστιανοὶ τώρα θέλουν «ἐκκλησίας» διὰ τὴν συνάθροισιν ἐντὸς αὐτῶν τῶν πιστῶν καὶ οὐχὶ ἀπλοὺς ναοὺς μὲ τὴν ἀρ-

χαίαν σημασίαν τῆς λέξεως (ναίω=κατοικῶ), χρησιμεύοντας μόνον διὰ κατοικίαν τῶν θεῶν, ὅπως τοὺς ἐθεώρουν οἱ ἀρχαῖοι. Ὡς ὑπόδειγμα διὰ τὴν ἀνέγερσιν εὐρυχώρων χριστιανικῶν ναῶν, ἔλαβον τὰς Ρωμαϊκὰς Βασιλικὰς (ἐνν. στοάς). Αὗται ἦσαν ἀγοραὶ ἐστεγασμέναι, αἱ ὁποῖαι ἐχρησίμευον καὶ ὡς δικαστήρια. Οὕτω οἱ πρῶτοι ἄξιοι λόγου χριστιανικοὶ ναοὶ ἔλαβον ὠρισμένον ρυθμόν, καλούμενον **Βασιλικῆς**.

Οἱ ναοὶ τοῦ ρυθμοῦ τῆς Βασιλικῆς ἢ ἄλλως λεγόμενοι «**δρομικοὶ**», ἦσαν οἰκοδομήματα ὀρθογώνια στεγαζόμενα διὰ ξυλίνης στέγης, καὶ οὐχὶ διὰ τῶν πολυδαπάνων κτιστῶν θόλων, διὰ τῶν ὁποίων ἐστεγάζοντο αἱ Ρωμαϊκαὶ ἀγοραὶ. Ὁ ναὸς διηρεῖτο συνήθως διὰ διπλῆς σειρᾶς κιόνων εἰς τρία μέρη, καλούμενα «**κλίτη**», ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μέσον κλίτος ἦτο μεγαλείτερον τῶν πλαγίων¹. Ἡ στέγη τοῦ μέσου κλίτους συνήθως ἦτο γωνιώδης, αἱ δὲ στέγαι τῶν πλαγίων κλιτῶν κεκλιμένα ἐπίπεδα. Τὸ μέσον κλίτος κατέληγεν εἰς τὸ "**Ἅγιον Βῆμα**", εἰς τὸ βάθος δὲ τοῦ Ἀγ. βήματος, ὅπερ ἦτο πάντοτε πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ ναοῦ, ὑπῆρχε κυκλωτερὴς κόγχη. Τὸ Ἀγ. Βῆμα, ὅπερ ἦτο ὑψηλότερον τοῦ δαπέδου τοῦ λοιποῦ ναοῦ, ἐχωρίζετο διὰ δρυφράκτου² ἐκ πλακῶν ἢ στυλιδίων μεταλλίνων ἢ ξυλίνων. Ἐντὸς τοῦ Ἀγ. Βήματος εὕρισκετο ἡ "**Ἁγία Τράπεζα**", ἐφ' ἧς ἐτελεῖτο τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας. Πρὸ τῶν τριῶν κλιτῶν ὑπῆρχεν ὁ **νάρθηξ** συγκοινωνῶν μετὰ τοῦ ναοῦ διὰ τριῶν θυρῶν ἢ καὶ περισσοτέρων. Εἰς τὸν νάρθηκα ἕμενον τότε οἱ κατηχούμενοι ἢ οἱ μετανοοῦντες, εἰς τοὺς ὁποίους ἀπηγορεύετο νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὸν ναόν. Ἀνωθεν τέλος ἀπὸ τὰ πλάγια κλίτη ὑπῆρχον ὑπερῶα, τὰ ὁποῖα ἐχρησιμοποιήθησαν ἀργότερα, ἵνα εἰς αὐτὰ ἴστανται αἱ γυναῖκες.

Πλὴν τῶν ναῶν τοῦ ρυθμοῦ τῆς Βασιλικῆς ἐκτίσθησαν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην καὶ ναοὶ κυκλικοὶ ἢ ὀκταγωνικοὶ, στεγαζόμενοι ὑπὸ **τρούλλου**, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ πανθέου τῆς Ρώμης. Ἀλλ' ὁ τύπος οὗτος τῶν ναῶν δὲν ἐπεκράτησε.

1) Ἐνίοτε διηρεῖτο διὰ τετραπλῆς σειρᾶς κιόνων, ὁπότε ὁ ναὸς ἦτο πεντάκλιτος. 2) δρύφρακτον=τὰ κάγκελα.

Ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἡ χριστιανικὴ τέχνη ἀρχίζει νὰ λαμβάνῃ νέαν μορφήν, καὶ ἀρχίζει νὰ δημιουργηται ἡ **Βυζαντινὴ τέχνη**, ἥτις κατὰ τὴν ἐπομένην περίοδον ἔλαβεν ὑψίστην ἀνάπτυξιν. Ἀρχὴ τῆς δημιουργίας τῆς Βυζαντινῆς τέχνης ὑπῆρξεν ὁ ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐκ νέου κτισθεὶς περίφημος ναὸς τῆς Σοφίας τοῦ Θεοῦ.

Ἡ «Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ», ὅπως τὴν ὠνόμαζον οἱ Βυζαντινοί, μὲ τὸν θαυμασίον ἀρχιτεκτονικὸν τύπον τῆς, μὲ τὴν ἄρμονίαν καὶ τὴν συμμετρίαν τῆς, μὲ τὸ ἅπλετον φῶς, τὸ ὁποῖον τὴν πλημμυρίζει καὶ μὲ τὸν ὑπερμεγέθη τροῦλλον τῆς, εἶναι δημιούργημα τῆς Ἑλληνικῆς διανοήσεως καὶ ἐκτελέσεως, εἶναι δὲ ναὸς ρυθμοῦ Βασιλικῆς μετὰ **τροῦλλου**. Χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τοῦ ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας εἶναι τὰ ἑξῆς :

1) Ἡ σύνδεσις τῶν κιόνων, ὅχι μὲ ἐπιστύλιον, ὅπως εἰς τοὺς ἀρχαίους ναοὺς, ἀλλὰ μὲ τόξον. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ ἐν γένει τοῦ ναοῦ δὲν εἶναι εὐθύγραμμος, ἀλλὰ καμπυλόγραμμος.

2) Ὁ στεγάζων τετράγωνον ἐπιφάνειαν «τροῦλλος». Καὶ πρὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐστεγάζοντο οἰκοδομήματά τινα στρογγύλα ἢ ὀκταγωνικά, χριστιανικὰ καὶ μὴ, μὲ τροῦλλον, (πάνθεον τοῦ Ἀγρίππα, στρογγύλοι ναοί). Ἀλλ' ὁ τροῦλλος τῆς Ἀγίας Σοφίας στεγάζει χῶρον τετράγωνον. Τοῦτο ἐπέτυχον οἱ Μικρασιᾶται καλλιτέχναι τῆς Ἀγίας Σοφίας Ἀνθέμιος καὶ Ἰσίδωρος. Ἐπὶ τεσσάρων μεγάλων ἀψίδων, στηριζομένων ἐπὶ τεσσάρων χονδρῶν τετραγώνων κιόνων (πεσσῶν καλουμένων) ἐτοποθέτησαν στεφάνην, στηριζομένην εἰς τὰ τόξα τῶν ἀψίδων, τὰ δὲ κενὰ μετὰ τῆς στεφάνης καὶ τῆς κορυφῆς τῶν κιόνων συνεπλήρωσαν διὰ σφαιρικῶν τριγώνων (λοφῶν). Τὰ τρίγωνα ταῦτα ἔδωσαν τὴν δύναμιν εἰς τὴν στεφάνην νὰ συγκρατήσῃ τὸν ἐπὶ ταύτης βαίνοντα ὑπερμεγέθη τροῦλλον.

Οἱ χριστιανικοὶ ναοί, διὰ νὰ εἶναι ἀντάξιοι τοῦ μεγαλείου τῆς θριαμβευσάσης Ἐκκλησίας, ἔπρεπε νὰ εἶναι μεγαλοπρεπέστατα στολισμένοι. Δια τοῦτο οἱ χριστιανοὶ καλλιτέχναι καλλιεργοῦν τὴν γλυπτικὴν καὶ τὴν ζωγραφικὴν. Οὕτω μαζὺ μὲ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν ἔλαβον εὐρυτάτην καὶ θαυμαστὴν ἀνάπτυξιν ἡ χριστιανικὴ γλυπτικὴ καὶ ἡ χριστιανικὴ ζωγραφικὴ.

Ἡ γλυπτική ἐστόλιζε θαυμασίως τὰ κιονόκρανα, τὰ πλαίσια τῶν θυρῶν καὶ τῶν παραθύρων, τὰ θωράκια¹ κ.λ.π. Τὸ ἰδιαιτέρον χαρακτηριστικὸν τῆς χριστιανικῆς γλυπτικῆς εἶναι ἡ ποικιλία τῶν γλυπτῶν διακοσμήσεων. Ἡ μαλακὴ ἄκανθα τοῦ κιονοκράνου τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης ἀντικατεστάθη ἀπὸ δαντελωτὴν τοιαύτην διάτρητον, ἐπὶ δὲ τοῦ κιονοκράνου τίθεται συνήθως ἐπίθεμα ἔχον σχῆμα ἀνεστραμμένης πυραμίδος, διὰ τὴν στερεώνωνται ἐπ' αὐτοῦ, οἱ πόδες τῶν τόξων. Τὸ ἐπίθεμα τοῦτο διακοσμεῖται πλουσίως μὲ σταυρούς, ζῶα, περικεκλάδας κ.λ.π. Τὰ πλαίσια τῶν θυρῶν καὶ παραθύρων κοσμοῦνται μὲ τρίλοβον ἄκανθαν ἢ μὲ ἀκτινωτοὺς τροχοὺς ἢ σταυροὺς καὶ ἑλικας. Αἱ πλάκες τῶν θωρακίων τέλος κοσμοῦνται ἄλλοτε μὲν μὲ συμπλεκόμενα φυλλώματα καὶ κυκλικοὺς ἑλικας ἔχοντας εἰς τὸ μέσον ρόδακα², ἄλλοτε μὲ σταυρὸν ἀπλοῦν ἢ ἐντὸς κύκλου ἢ στεφάνης.

Ἡ χριστιανικὴ ζωγραφικὴ στολίζει ἐπίσης τοὺς ναοὺς, κατὰ τὴν περίοδον ταύτην. Οἱ χριστιανοὶ ζωγράφοι κοσμοῦν τοὺς τοίχους τῶν ναῶν διὰ προσωπογραφιῶν τοῦ Σωτῆρος, τῆς Θεοτόκου, τῶν Ἀποστόλων, τῶν προφητῶν καὶ τῶν διαφόρων ἱερῶν προσώπων, τὰ ὅποια εἴτε διὰ τῆς ὁσιότητος τοῦ βίου των εἴτε διὰ τοῦ μαρτυρικοῦ αὐτῶν θανάτου, ἐπέτυχον τὸν θρίαμβον τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Κοσμοῦν ἐπίσης τοὺς τοίχους τῶν ναῶν διὰ τῆς παραστάσεως γεγονότων τῆς Π. καὶ Κ. Διαθήκης καὶ τῆς ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας. Οἱ χριστιανοὶ ζωγράφοι μαζὺ μὲ τὴν κανονικότητα καὶ τὴν συμμετρίαν προσπαθοῦν νὰ προσδώσουν εἰς τὰς εἰκόνας των τὴν ἐντύπωσιν τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς σεμνότητος τῶν εἰκονιζομένων.

Ἡ χριστιανικὴ ζωγραφικὴ τῆς περιόδου ταύτης προτιμᾷ τὴν ψηφιδογραφίαν. Λαμπρὰ ψηφιδωτὰ ἐκάλυπτον τοὺς τοίχους τῶν ναῶν προκαλοῦντα τὸν θαυμασμὸν μὲ τὴν ἁρμο-

1) Ταῦτα ἦσαν πλάκες καλύπτουσαι τὰ χωρίσματα μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ Ἀγίου βήματος ἢ τοὺς ἄμβωνας ἢ τοὺς τοίχους τῶν ὑπερώων. Ἐνίστε δὲ καὶ τὰς προσόψεις ναῶν.

2) Ρόδας=σχῆμα μικροῦ ρόδου μὲ ἀνοικτὰ φύλλα.

νίαν καὶ τὴν ποικιλίαν καὶ ζωηρότητα τῶν χρωμάτων των. Ἡ ψηφιδωγραφία εἶναι ζωγραφική, ἣτις ἐκτελεῖται διὰ μικρῶν πολυχρῶμων λιθαρίων (ψηφίδων), τὰ ὅποια προσαρμόζονται ἐπὶ τῶν τοίχων κατὰ τρόπον ὥστε νὰ παρουσιάσουν ζωγραφικὸν πίνακα.

Ἡ χριστιανικὴ καλλιτεχνικὴ πρόοδος ἀνεκόπη κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν εἰκονομαχικῶν ἐρίδων. Μετὰ τὴν λήξιν ὁμῶς τούτων ἐσυνέχισε τὴν πρὸς τὰ πρόσω πορείαν της.

Β'. ΛΑΤΡΕΙΑ

Ἡ λατρεία τῶν χριστιανῶν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἔγινε μεγαλοπρεπεστάτη, ὃ δὲ ἀριθμὸς τῶν ἑορτῶν ηὐξήθη. Εἰς τὰς ὑπαρχούσας ἑορτὰς προσετέθησαν αἱ ἑορταὶ τῆς Γεννήσεως τοῦ Σωτῆρος (25 Δεκεμβρίου), τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος (6 Αὐγούστου), τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου (25 Μαρτίου), τῆς Ὑπαπαντῆς (2 Φεβρουαρίου), τῆς Γεννήσεως τῆς Θεοτόκου (8 Σεπτεμβρίου), τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου (15 Αὐγούστου), τῆς Ὑψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ (14 Σεπτεμβρίου) καὶ διάφοροι ἑορταὶ εἰς μνήμην τῶν Ἀποστόλων καὶ μαρτύρων. Πλεῖστοι ὠραιότατοι ὕμνοι συνετάχθησαν ὑπὸ ἑμπνευσμένων χριστιανῶν ποιητῶν, ὕμνογράφων καλουμένων. Τὴν πρωΐαν τῆς Κυριακῆς καὶ τῶν ἑορτῶν ἐτελεῖτο τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας, συνωδεύετο δὲ ἡ τέλεσις τοῦ μέ διαφόρους ὕμνους κοὶ προσευχὰς καὶ ἐκαλεῖτο **θεία λειτουργία**. Ἐπίσης τὰ ἕτερα ἕξ μυστήρια τελοῦνται πλέον με ὠρισμένην τάξιν εἰς πάσας τὰς χριστιανικὰς Ἐκκλησίας. Τέλος κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἀνεπτύχθη σπουδαίως ἡ Ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ καὶ ἦτο πάντοτε φωνητικὴ, μὴ συνοδευμένη ποτὲ ὑπὸ μουσικῶν ὀργάνων.

26. ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΤΗΣ Β'. ΠΕΡΙΟΔΟΥ

Α'. ΕΛΛΗΝΕΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην παρουσιάσθησαν οἱ μεγαλείτεροι συγγραφεῖς, πατέρες καὶ διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας καὶ εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ εἰς τὴν Δύσιν. Οἱ σπουδαιότεροι ἐκ τού-

των ἔζησαν τὸν 4ον καὶ 5ον αἰῶνα, καὶ διὰ τοῦτο δύνανται οἱ αἰῶνες οὗτοι νὰ ὀνομασθοῦν «χρυσοὺς αἰῶν τῆς Ἐκκλησίας». Οἱ ἐκκλησιαστικοὶ οὗτοι συγγραφεῖς καὶ διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας εἶχον μελετήσει καὶ ἐγνώριζον κατὰ βάθος, ὅχι μόνον τὴν θεολογίαν, ἀλλὰ καὶ πάσας τὰς ἰδέας τῶν σοφῶν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς ἐποχῆς των. Διὰ τοῦτο ἡρμήνευσαν καὶ ἀνέπτυξαν τὰς διδασκαλίας τῆς χριστιανικῆς πίστεως μεταχειρισθέντες καὶ κάθε ὀρθὴν σκέψιν τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦ. Οἱ κυριώτεροι ἐκ τούτων εἶναι οἱ ἑξῆς :

1. Ἀθανάσιος ὁ Μέγας.

Ὁ Ἀθανάσιος ἐγεννήθη εἰς Ἀλεξανδρείαν περὶ τὸ 295. Νέος ἀκόμη εἶχε μελετήσει καλῶς τὰς Ἀγίας Γραφάς καὶ πᾶσαν τὴν μέχρι τῆς ἐποχῆς του Ἐκκλησιαστικὴν φιλολογίαν. Ὅταν παρουσιάσθη ἡ αἵρεσις τοῦ Ἀρείου (318) ἦτο διάκονος τοῦ γέροντος ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας Ἀλεξάνδρου, συνώδευσε δὲ τοῦτον εἰς τὴν ἐν Νικαίᾳ συγκληθεῖσαν πρώτην Οἰκουμενικὴν Σύνοδον. Ἐκεῖ διεκρίθη διὰ τὴν ἀκλόνητον πίστιν του, καὶ διὰ τὰ ἀκαταμάχητα ἐπιχειρήματα, τὰ ὁποῖα μετεχειρίσθη διὰ νὰ ἀποδείξῃ τὴν θεότητα τοῦ Σωτῆρος, ἐναντίον τῆς αἵρέσεως τοῦ Ἀρείου, ὅστις ἐδίδασκεν ὅτι ὁ Σωτὴρ ἦτο κτίσμα καὶ ἐπομένως δὲν ἦτο Θεός. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἔγινεν ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας. Οἱ ἀρειανοὶ τότε προσεπάθησαν μὲ κάθε τρόπον νὰ τὸν ἐξοντώσουν καὶ δημιουργοῦν ἐναντίον του διαφόρους ψευδεῖς κατηγορίας. Πολλὰκις ἐκινδύνευσεν ὁ Ἀθανάσιος νὰ φονευθῇ ἀπὸ τὸν ὄχλον, τὸν ὁποῖον ἐξήγειρον ἐναντίον του οἱ ἐχθροὶ του. Ἀλλ' ὁ Ἀθανάσιος οὐδέποτε ἔχασε τὸ θάρρος του καὶ ἐξηκολούθησε μέχρι τέλους τοῦ βίου του νὰ καταπολεμῇ τοὺς αἰρετικούς. Ὁ Μ. Ἀθανάσιος διετέλεσεν ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας ἐπὶ 45 ἔτη. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ὁ μέγας οὗτος πατὴρ τῆς Ἐκκλησίας 10 φορές ἐξορίσθη ὑπὸ τῶν ἀρειανῶν αὐτοκρατόρων καὶ 15 ὅλα ἔτη ἔζησεν ἐξόριστος. Εἰς μίαν ἐξορίαν του κατέφυγεν εἰς τὴν Ρώμην, ὅπου ἔμεινεν ἐπὶ τρία ἔτη, ἀπὸ αὐτὸν δὲ οἱ χριστιανοὶ τῆς Δύσεως ἐγνώρισαν καὶ ἐξετίμησαν τὸν μοναχικὸν βίον, τοῦ ὁποῦ οὗτος ὁ Ἀθανάσιος ἦτο θαυμαστής.

Τὰ πλείστα τῶν συγγραμμάτων του καταπολεμοῦν τοὺς ἄρειανούς. Ὁ Ἀθανάσιος εἶχε τὴν ὀρθὴν γνώμην ὅτι, ἐὰν ἐγίνετο δεκτὴ ἡ αἵρεσις τοῦ Ἀρείου, ὁ Χριστιανισμὸς ἀπὸ θρησκείας θὰ κατέπιπτεν εἰς μίαν ξηρὰν φιλοσοφίαν καὶ ἐπομένως θὰ ἐλάμβανε τὴν τύχην τῶν διαφόρων φιλοσοφικῶν συστημάτων, ἐκ τῶν ὁποίων οὐδὲν ἐπεκράτησε.

2. Βασίλειος ὁ Μέγας

Ὁ Μέγας Βασίλειος ἐγεννήθη εἰς τὴν Καισάρειαν τῆς Καππαδοκίας τὸ ἔτος 330. Ἡ εὐσεβὴς μήτηρ του Ἐμμέλεια καὶ ἡ μάμμη του Μακρίνη μετέδωσαν εἰς τὸν Βασίλειον ἀπὸ τῆς μικρᾶς του ἡλικίας τὴν θερμὴν ἀγάπην πρὸς τὴν χριστιανικὴν πίστιν. Ἀφοῦ ἐσπούδασεν εἰς τὴν Καισάρειαν καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, μετέβη εἰς Ἀθήνας, διὰ νὰ τελειοποιήσῃ τὴν μόρφωσίν του. Εἰς τὴν φιλοσοφικὴν σχολὴν τῶν Ἀθηνῶν ἐφοίτησε τέσσαρα καὶ ἡμισυ ἔτη, εἶχε δὲ συμμαθητὰς τὸν Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνὸν καὶ τὸν Ἰουλιανὸν τὸν παραβάτην. Ὅταν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Καισάρειαν ἐξήσκει τὸ ἔργον τοῦ διδασκάλου τῆς ρητορικῆς. Πολὺ ταχέως ὅμως ἐγκατέλειψε τὸ ἔργον τοῦτο καὶ ἠσχολήθη εἰς τὴν θεολογίαν, ἐπεσκέφθη δὲ πλείστας μονάς, ἔνθα ἔζη ὡς ἀσκητὴς, μελετῶν, συγγράφων καὶ προσευχόμενος.

Τῷ 370 ἐγένινεν ἐπίσκοπος Καισαρείας, ὅπου ἡ πρὸς τοὺς πάσχοντας καὶ τοὺς πτωχοὺς φιλανθρωπία του ἦτο παραδειγματική. Ὁ Μέγας Βασίλειος ἵδρυσεν εἰς τὴν Καισάρειαν παμμέγιστον πτωχοκομεῖον καὶ νοσοκομεῖον, τὴν Βασιλειάδα, διὰ τὸ ὅποιον διέθεσε πᾶσαν τὴν περιουσίαν του καὶ πάντα τὰ εἰσοδήματα τῆς ἐπισκοπῆς του. Ἀπέθανεν ἀπὸ σωματικῆς ἐξασθένεισιν ἔνεκα τοῦ αὐστηροῦ ἀσκητικοῦ βίου του.

Ὁ Μέγας Βασίλειος ἦτο γλυκὺς καὶ εὐγενὴς εἰς τοὺς τρώπους, ἀλλ' ὅταν ἐπρόκειτο νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν πίστιν του, ἦτο ἄκαμπτος καὶ τολμηρότατος. Ὅταν ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ ἀρειανοῦ αὐτοκράτορος Οὐάλεντος Μόδεστος συνίστα εἰς αὐτὸν νὰ παύσῃ τὸν πόλεμον κατὰ τῶν ἀρειανῶν καὶ τὸν ἡπείλει μετὰ δήμευσιν τῆς περιουσίας του, ἐξορίαν, βασανιστήρια καὶ

θάνατον, ἀπήντησε : « Ἀπείλησέ με μὲ τίποτε ἄλλο, διότι τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν φοβοῦμαι. Δήμευσιν τῆς περιουσίας του δὲν φοβεῖται ὁ μὴ ἔχων ἄλλα, παρὰ παλαιὰ τινα ἐνδύματα καὶ ὀλίγα βιβλία· ἐξορίαν δὲν γνωρίζω, διότι εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ζῶ ὡς παρεπιδημῶν ξένος· τὰ μαρτύρια καὶ ὁ θάνατος δὲν μὲ τρομάζουν, διότι τὸ ἀσθενικόν μου σῶμα δὲν θὰ ἀνθέξῃ, ὁ δὲ θάνατος θὰ μὲ ἐνώσῃ μὲ τὸν Θεόν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον πολὺ ἐπιθυμῶ ». Ἡ ἡρωϊκὴ ἀπάντησις αὕτη ἀφώπλισε τὴν ὀργὴν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ ἀντιπροσώπου του, οἱ ὅποιοι οὐδεμίαν παρατήρησιν πλέον τοῦ ἔκαμαν.

Ὁ Μέγας Βασίλειος ἔγραψε πολλὰς ἐπιστολάς, λόγους καὶ ἐρμηνείας τῶν Ἀγίων Γραφῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἀρκετὰ σφύζονται. Ὁ Μέγας Βασίλειος ἐσυντόμεισε καὶ τὴν θείαν λειτουργίαν τοῦ Ἰακώβου καὶ οὕτω συνέταξε τὴν φέρουσαν τὸ ὄνομά του θείαν λειτουργίαν. Εἰς τὰ βιβλία του βλέπομεν τὴν μεγάλην ἐκτίμησιν, τὴν ὁποίαν εἶχεν εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν μεγάλην δύναμιν νὰ πείθῃ. Εἰς μίαν ὁμιλίαν του πρὸς τοὺς νέους « πῶς ἂν ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ὠφελοῖντο » διδάσκει πῶς δύνανται οἱ νέοι νὰ μελετοῦν τὴν φιλοσοφίαν καὶ νὰ ὠφελοῦνται ἐκ ταύτης. « Καθάπερ, λέγει, ροδονιαῖς τοῦ ἄνθους δρεψάμενοι τὰς ἀκάνθας ἐκκλίνομεν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν τοιούτων λόγων, ὅσον χρήσιμον καρπωσάμενοι, τὸ βλαβερὸν φυλαξόμεθα ». Εἰς ἄλλον λόγον του περὶ τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν γράφει περίπου τὰ ἑξῆς :

« Ὡς σοφὸς κυβερνήτης κράτει ἀσφαλῶς τὸ πηδάλιον τῆς ζωῆς. Κυβέρνα τοὺς ὀφθαλμούς σου καὶ πρόσχε μὴπως μὲ τοὺς ὀφθαλμούς πέσῃ ἐπάνω σου τὸ κύμα τῆς ἐπιθυμίας· κυβέρνα τὴν ἀκοήν σου, μὴπως δεχθῇ τι βλαβερόν· κυβέρνα τὴν γλῶσσάν σου, μὴπως εἴπῃ τι ἀπηγορευμένον. Ἄς μὴ σὲ ἀνατρέπῃ ἡ ζάλη τοῦ θυμοῦ· ὥς μὴ σὲ πλημμυρίσουν αἱ τῶν φόβων καταπλήξεις· ὥς μὴ σὲ καταβυθίσῃ τὸ βάρος τῆς λύπης. Κύματα εἶναι τὰ πάθη. Ἐὰν κρατήσῃς τὸν ἑαυτὸν σου ὑψηλότερα ἀπὸ τὰ πάθη, θὰ εἶσαι ἀσφαλὴς κυβερνήτης τοῦ πλοίου. Ἐὰν ὅμως δὲν παρεκκλίνῃς ἐκ τῶν κυμάτων τούτων μὲ φρόνησιν καὶ ἐπιμονήν, ἀλλ' ὥς ἀνερμάτιστον καὶ ἀκυβέρνητον πλοῖον παρασύρεσαι ἀπὸ τὰ ἐκάστοτε πίπτοντα κατὰ σοῦ κύματα, θὰ καταποντισθῇς εἰς τὸ πέλαγος τῆς ἀμαρτίας ».

3. Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός.

Ὁ Γρηγόριος ἐγεννήθη τῷ 328 εἰς τὴν Ἀριανζὸν τῆς Καππαδοκίας, ἣτις ἔκειτο πλησίον τῆς Ναζιανζοῦ, ὃ δὲ πατὴρ του ἦτο ἐπίσκοπος τῆς Ναζιανζοῦ. Οἱ γονεῖς του ἔδωσαν εἰς αὐτὸν λαμπρὰν θρησκευτικὴν ἀνατροφὴν καὶ κατόπιν, διὰ τὴν ἀποκτῆσιν φιλοσοφικὴν μόρφωσιν, τὸν ἀπέστειλαν εἰς τὴν Καισάρειαν, εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν καὶ τέλος εἰς Ἀθήνας, ἔνθα ἐσπούδασε μετὰ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου. Τελειώσας τὰς σπουδὰς του ἐπέστρεψεν εἰς Ναζιανζόν, καὶ τῷ 361 ἐχειροτονήθη ὑπὸ τοῦ πατρὸς του παρὰ τὴν θέλησίν του πρεβύτερος, κατ' ἀπαίτησιν τοῦ λαοῦ. Ὁ Γρηγόριος ἐστενοχωρήθη πολὺ διὰ τοῦτο, διότι ἦτο ταπεινόφρων καὶ ἐθεώρει πολὺ μέγα τὸ ἀξίωμα τῆς Ἱερωσύνης, συνάμα δὲ ἡγάπα πολὺ τὸν ἐρημικὸν βίον. Ἦναγκάσθη ὅμως νὰ παραμείνῃ εἰς τὴν Ναζιανζὸν καὶ νὰ βοηθῇ εἰς τὴν ἱερὰν ὑπηρεσίαν του τὸν γέροντα πατέρα του.

Πολλαὶ πόλεις ἐζήτησαν τὸν Γρηγόριον ὡς ἐπίσκοπόν των, ἀλλὰ πάντοτε ἀπέφυγε τὸ ἀξίωμα τοῦτο. Διὰ τοῦτο, οὔτε καὶ τὸν πατέρα του ἠθέλησε νὰ διαδεχθῇ, ἂν καὶ θερμότατα τὸν παρεκάλεσαν. Καὶ ὅμως ὁ τόσον πολὺ ἀποφεύγων τὸν κόσμον Γρηγόριος, ἐδέχθη νὰ μεταβῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν, κληθεὶς διὰ τὴν ἐνισχύσιν ἐκεῖ τοῦς ὀλίγους μὴ παρασυρθέντας ὑπὸ τοῦ Ἀρείου ὀρθοδόξους χριστιανοὺς, διότι τοῦτο ἐπέβαλεν ἡ πρὸς τὴν χριστιανικὴν πίστιν ἀφοσίωσίς του (379). Ἐκεῖ πολὺ ταχέως ἐπεβλήθη, προσελκύσας μὲ τὴν φωτεινὴν διάνοιάν του καὶ τὴν εὐγλωττίαν του εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν μέγαν ἀριθμόν, ὃν μόνον ἀρειανῶν, ἀλλὰ καὶ Ἰουδαίων καὶ Ἑθνικῶν ἀκόμη. Μέσα εἰς τὸν μικρὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Ἀναστασίας ἐξεφώνησε τοὺς σφῶζομένους πέντε λόγους του περὶ θεότητος τοῦ Σωτῆρος, διὰ τοὺς ὁποίους ἔλαβε τὸ ὄνομα **θεολόγος**.

Ὅταν ἀπέθανεν ὁ ἀρειανὸς αὐτοκράτωρ Οὐάλης, ὃ διὰ τοῦτο δοχὸς του Μέγας Θεοδόσιος ἀνύψωσε τὸν Γρηγόριον εἰς τὸν ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀλλ' εἰς τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν ἀρειανῶν ὁ Γρηγόριος εἶχε δημιουργήσει πολλοὺς ἐχθρούς. Ἐκτὸς τούτου οἱ ὀρθόδοξοι χριστιανοὶ παρ' ἐκείνων πονοῦντο ἐναντίον του διὰ τὴν ἐπιείκειαν τὴν ὁποίαν ἐδείκνυεν

εἰς τοὺς ἐπανερχομένους εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν ἀρειανούς. Διὰ τοῦτο, διὰ νὰ μὴ δώσῃ ἀφορμὴν ταραχῶν καὶ διὰ νὰ παύσῃ κάθε παρεξήγησις, ἐπροτίμησε νὰ θυσιάσῃ τὸν ἑαυτὸν τοῦ καὶ παραιτηθεῖς ἀπὸ τὸ ἀξίωμα του, μετέβη εἰς τὴν πατρίδα του, ἔνθα παρέμεινε μέχρι τοῦ θανάτου του (391) μελετῶν, γράφων καὶ προσευχόμενος.

Ὁ Γρηγόριος ἔγραψε πολλοὺς λόγους, ἐπιστολάς καὶ θρησκευτικὰ ποιήματα, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ περισσότερα σῶζονται. Εἰς ταῦτα θαυμάζομεν τὴν μὀρφωσιν καὶ τὴν ποιητικὴν δύναμίν του. Πολλοὶ λόγοι του εἶναι πεζὰ ποιήματα. Οἱ λόγοι καὶ τὰ ποιήματα τοῦ Γρηγορίου ἐχρησίμευσαν ὡς πλουσία καὶ ἀνεξάντλητος πηγὴ τῆς ἐλληνικῆς ἐκκλησιαστικῆς ὑμνογραφίας. Ἰδοὺ μὲ ποῖον τρόπον ἀρχίζει τὸν πανηγυρικὸν λόγον τοῦ εἰς τὴν γέννησιν τοῦ Σωτῆρος :

«Χριστὸς γεννᾶται, δοξάσατε· Χριστὸς ἐξ οὐρανοῦ, ἀπαντήσατε· Χριστὸς ἐπὶ γῆς, ὑψώθητε· ἄσατε τῷ Κυρίῳ πᾶσα ἡ γῆ καὶ ἡνα ἅμφοτερά συνελὼν εἶπω, εὐφραινέσθωσαν οἱ οὐρανοὶ καὶ ἀγαλλιᾶσθω ἡ γῆ διὰ τὸν ἐπουράνιον Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, εἶτα δὲ καὶ ἄνθρωπον γενόμενον. Χριστὸς ἐν σαρκί, ἀγαλλιᾶσθε ἐπὶ τούτῳ μετὰ τρόμου καὶ χαρᾶς· μετὰ τρόμου μὲν διὰ τὴν ἁμαρτίαν, μετὰ χαρᾶς δὲ διὰ τὴν ἐλπίδα...»

4. Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος.

Ὁ Ἰωάννης, ὅστις διὰ τὴν μεγάλην του εὐγλωττίαν ὠνομάσθη Χρυσόστομος, ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἀντιόχειαν τῷ 347. Νῆπιον ἀκόμη ἔχασε τὸν πατέρα του, ὅστις ἦτο ἀξιωματικός. Ἀλλ' εἶχε τὴν εὐτυχίαν νὰ ἔχῃ μητέρα τὴν εὐσεβῆ Ἀνθοῦσαν. Αὕτη μείνασα χήρα εἰς ἡλικίαν 20 ἐτῶν, ἔθεσε μόνον σκοπὸν τῆς ζωῆς της τὴν καλὴν ἀνατροφὴν τοῦ υἱοῦ της. Ἡ Ἀνθοῦσα ἔδωσεν ἀφορμὴν εἰς τὸν περίφημον ἐθνικὸν φιλόσοφον Λιβάνιον, τὸν διδάσκαλον τοῦ Ἰωάννου, νὰ εἴπῃ «βαβαί, οἶαι παρὰ τοῖς χριστιανοῖς γυναῖκες εἰσι». Ἡ Ἀνθοῦσα πληρώσασα τὴν καρδίαν τοῦ υἱοῦ της μὲ τὰς ἠθικὰς ἀρχὰς καὶ διδασκαλίας τοῦ Εὐαγγελίου, παρέδωσε τοῦτον πρὸς μὀρφωσιν εἰς τοὺς ἐθνικοὺς διδασκάλους Ἀνδραγάθιον καὶ Λιβάνιον. Ὁ Λιβάνιος, ἐννοήσας τὴν ἀξίαν τοῦ Ἰωάννου, προώριζε τοῦτον ὡς διάδοχόν του.

«Τὸν Ἰωάννην, εἰ μὴ χριστιανοὶ ἐσὺλουν» ἀπήντησεν εἰς τοὺς ἐρωτήσαντας αὐτὸν τίνα κρίνει ἄξιον διάδοχόν του.

Τελειώσας τὰς σπουδὰς του ὁ Ἰωάννης, ἐξήσκησεν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν τὸ ἐπάγγελμα τοῦ δικηγόρου. Πολὺ ταχέως ὁμως ἐγκατέλειπε τοῦτο καὶ ἀφωσιώθη εἰς τὴν χριστιανικὴν φιλολογίαν, φοιτῶν ἐπὶ τρία ἔτη εἰς τὴν θεολογικὴν σχολὴν τῆς Ἀντιοχείας. Μετὰ τὸν θάνατον τῆς εὐσεβοῦς μητρὸς του ὁ Χρυσόστομος ἔμεινεν ἄρκετὰ ἔτη εἰς διαφόρους μονὰς μελετῶν τὴν Ἀγίαν Γραφήν καὶ τὰ συγγράμματα τῶν πρὸ αὐτοῦ πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Κατόπιν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα του καὶ τῷ 386 ἐχειροτονήθη πρεσβύτερος ἀναλαβὼν τὸ ἔργον τοῦ ἱεροκλήρυκος. Ἡ φήμη τοῦ ἀνδρὸς ἔφθασε καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τότε ὁ αὐτοκράτωρ Ἀρκάδιος τὸν ἐκάλεσεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὸν ἀνεβίβασεν εἰς τὸν ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον.

Ὁ Ἰωάννης ὡς ἀρχιεπίσκοπος δεικνύει εἰς ἡμᾶς ὁποῖος πρέπει νὰ εἶναι ὁ ἀληθὴς ποιμὴν τῆς Ἐκκλησίας. Οἱ ναοὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπληροῦντο μέχρις ἀσφυξίας ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν χριστιανῶν, οἱ ὁποῖοι ἔσπευδον, ἵνα θαυμάσουν τὸν ρήτορα καὶ ἵνα διδασθοῦν τὰ χριστιανικὰ των καθήκοντα. Ὁ Ἰωάννης ἔζη βίον λιτότατον, περιώρισε δὲ εἰς τὸ ἐλάχιστον τὰ ἔξοδα τῆς ἀρχιεπισκοπῆς του, διὰ νὰ περισσεύουν χρήματα, διὰ τοὺς πτωχοὺς καὶ τοὺς ἀσθενεῖς. Ἐπειδὴ ὁμως ἤλεγχε τὴν κακίαν, ὁπουδήποτε τὴν συνήντα, ἐδημιούργησε πολλοὺς ἐχθροὺς μεταξύ τῶν πλουσίων καὶ τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν κληρικῶν ἀκόμη. Μεταξὺ τούτων ἦτο καὶ ἡ αὐτοκράτειρα Εὐδοξία, τὴν ὁποίαν ἤλεγχε διὰ τὴν ἀθλίαν καὶ ἀσεβῆ ζωὴν της. Διὰ τοῦτο ὅλοι αὐτοὶ οἱ ἐχθροὶ του συνεννοήθησαν καὶ ἐπέτυχον νὰ συγκροτήσουν σύνοδον ἀπὸ κληρικοὺς ἐχθροὺς του εἰς ἓν προάστειον τῆς Κωνσταντινουπόλεως (Δρὺν), ἡ ὁποία τὸν κατεδίκασεν εἰς ἐξορίαν (403), δεχθεῖσα διαφόρους ψευδεῖς καὶ γελοίας ἐναντίον του κατηγορίας. Τὴν ἀπόφασιν ὁμως ταύτην δὲν ἀφῆκε νὰ ἐκτελεσθῇ ἡ ἐξέγερσις τοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος τὸν ἠγάπα μέχρι λατρείας. Ἀλλὰ μετὰ τινα ἔτη τὸ μῖσος τῆς Εὐδοξίας καὶ τῶν ἄλλων ἐχθρῶν του ὑπερίσχυσε καὶ ὁ Ἰωάννης μεταφέρεται ἐξόριστος ἀπὸ τὸν ἓνα τόπον εἰς τὸν ἄλλον. Τὸ

ἀσθενικόν του ὁμως σῶμα δὲν ἀντέσχεν εἰς τὰς πολλὰς ταλαι-
πωρίας, καὶ ὁ Ἰωάννης ἀπέθανεν εἰς τὴν Κουκουσὸν τῆς Ἀρ-
μενίας (407).

Ὁ Χρυσόστομος κατέχει τὴν πρώτην θέσιν εἰς τὴν Ἐκκλη-
σίαν μας, ὡς ἀρχιερεὺς, ὡς ἐρμηνευτής, ὡς διδάσκαλος, ὡς
ρήτωρ. Εἰς τὰ πολυάριθμα σφζόμενα συγγράμματά του θαυ-
μάζομεν τὰς ὥραιας λέξεις, τὰ ρητορικὰ σχήματα καὶ τὰ θαυ-
μάσια ἐπιχειρήματα, διὰ τῶν ὁποίων ἐλέγχει τὴν κακίαν καὶ
ἀνυψώνει τὴν ἀρετὴν. Ὁ Χρυσόστομος συντομεύσας τὴν λει-
τουργίαν τοῦ Μ. Βασιλείου, συνέταξε τὴν φέρουσαν τὸ ὄνομα
του λειτουργίαν, τὴν ὁποίαν ἡ Ἐκκλησία μας ἔχει μέχρι
σήμερον.

Ἰδοὺ πῶς ὁμιλεῖ μὲ τὰς ἰδίας λέξεις του ὁ μέγας οὗτος
πατὴρ τῆς Ἐκκλησίας εἰς ἕνα λόγον του κατὰ τῆς φιλαργυ-
ρίας, διδων εἰς ἡμᾶς τὴν εἰκόνα τοῦ φιλαργύρου :

«Ὁ φιλάργυρος, φύλαξ οὐ δεσπότης ἐστὶ τῶν χρημάτων· δοῦλος
οὐ κύριος· εὐκολώτερον γὰρ τῶν αὐτοῦ σαρκῶν μεταδοίη τινὶ ἢ τοῦ
κατορθωρυσμένου χρυσίου (τὸ ὅποιον ἔχει φυλάξει σκάψας ὑπὸ
τὴν γῆν). Καὶ καθάπερ τινὸς ἐπιτάτιοντος καὶ κελεύοντος μηδενὸς
ἄσπασθαι τῶν ἀποκειμένων, οὕτω μετὰ πάσης ἀκριβείας αὐτὸ τηρεῖ
καὶ κατέχει καθάπερ ἀλλοτρίων, ἀπεχόμενος τῶν ἰδίων· καὶ γὰρ ἐστὶν
ὄντως ἀλλότρια· ὁ γὰρ εἰς ἑτέρους ἐκβαλεῖν οὐκ ἂν ἔλοιτο, οὐδὲ τοῖς
θεομένοις διανεῖμαι κἄν μυρίας ὑποστῇ τιμωρίας, πῶς ἂν δύναίτο
ταῦτα ἴδια νομίζειν ; Πῶς δὲ ἔχει τὴν κτῆσιν, ὧν τὴν χρῆσιν οὐκ ἔχει
μετ' ἀδείας, οὐδὲ τὴν ἀπόλαυσιν ; »

Μνημειώδης εἶναι ὁ λόγος του πρὸς τὸν πανίσχυρον πρω-
θυπουργὸν Εὐτρόπιον. Οὗτος, ἐνῶ πρὶν ἐπολέμει τὴν ἀσυλλαν
τῶν καταφευγόντων εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ὅταν ὑπέπεσεν εἰς τὴν
ὀργὴν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἐστερήθη καὶ τοῦ πλούτου καὶ τῆς
δόξης του, κατέφυγεν εἰς τὸν Χρυσόστομον καὶ ἐζήτησε τὴν
προστασίαν του.

Ἐν μέρος τοῦ λόγου εἶναι τὸ ἑξῆς :

«Ἐπειδὴ ἡ τῶν πραγμάτων ἀπάτη καὶ τὰ προσωπεῖα καὶ ἡ ὑπό-
κρισις, ἀλήθεια παρὰ τοῖς πολλοῖς εἶναι δοκεῖ, ταύτην καθ' ἑκάστην
ἡμέραν, καὶ ἐν δειπνῷ καὶ ἐν ἀρίστῳ (εἰς τὸ γεῦμα) καὶ ἐν συλλό-

γοις ἐπιλέγειν ἕκαστον τῷ πλησίον ἐχρῆν, καὶ παρὰ τοῦ πλησίον ἀκούειν ὅτι «ματαιότης ματαιοτήτων, τὰ πάντα ματαιότης». Οὐκ ἔλεγόν σοι συνεχῶς, ὅτι δραπέτης ὁ πλοῦτός ἐστι ; Σὺ δὲ ἡμῶν οὐκ ἠνείχον **(δὲν μᾶς ἠνείχεσο)**. Οὐκ ἔλεγον, ὅτι ἀγνώμων ἐστὶν οἰκείης ; **(δοῦλος)**. Σὺ δὲ οὐκ ἐβούλου πείθεσθαι. Ἰδοὺ ἐκ τῶν πραγμάτων ἐδειξεν ἡ πείρα, ὅτι οὐ δραπέτης μόνον, οὐδὲ ἀγνώμων, ἀλλὰ καὶ ἀνδροφόνος· οὗτος γάρ σε καὶ τρέμων καὶ δεδοικέναι **(νὰ φοβῆσαι)** παρσκευάσεν. Οὐκ ἔλεγόν σοι, ἡνίκα συνεχῶς ἐπετίμας μοι λέγοντι τῇ θῇ, ὅτι ἐγὼ σὲ φιλῶ μᾶλλον τῶν κολακευόντων ; ἐγὼ ὁ ἐλέγχων πλέον κήδομαι **(ἐνδιαφέρομαι περισσότερον)** τῶν χαριζομένων ; Οὐ προσείθην τοῖς ῥήμασι τούτοις, ὅτι ἀξιопιστότερα τραύματα φίλων ὑπὲρ ἐκούσια φιλήματα ἐχθρῶν ; Εἰ τῶν ἐμῶν ἠνέσχου τραυμάτων, οὐκ ἂν σου τὰ φιλήματα ἐκείνων τὸν θάνατον τοῦτον ἔτεκον· τὰ γὰρ ἐμὰ τραύματα ὑγείαν ἐργάζεται, τὰ δὲ φιλήματα ἐκείνων νόσον ἀνίατον κατεσκεύασε. Ποῦ νῦν οἱ οἰνοχόοι ; Ποῦ δὲ οἱ σοβοῦντες **(περιφερόμενοι)** ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς καὶ μυρία παρὰ πᾶσιν **(εἰς ὅλους)** ἐγκώμια λέγοντες ; Ἐδραπέτευσαν, ἠρνήσαντο τὴν φιλίαν, ἀσφάλειαν ἑαυτοῖς διὰ τῆς σῆς ἀγωνίας πορίζουσιν. Ἄλλ' οὐχ ἡμεῖς οὕτως, ἀλλὰ τότε δυσχεραίνοντός σου οὐκ ἀπεπηδῶμεν **(ὅταν ὠργίζεσο δὲν ἀπεμακρυνόμεθα ἀπὸ σέ)** καὶ νῦν πεσόντα περιστέλλομεν **(προστατεύομεν)** καὶ θεραπεύομεν».

Ὁ Χρυσόστομος μετὰ τοῦ Βασιλείου καὶ τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, ὀνομασθέντες οἱ **τρεῖς Ἱεράρχαι**, θεωροῦνται οἱ μεγαλείτεροι διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας. Οἱ τρεῖς Ἱεράρχαι ἔχοντες πλήρη φιλοσοφικὴν μόρφωσιν, συνάμα δὲ ἀκλόνητον πίστιν εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος, ἐπέτυχον νὰ συνδυάσουν τὴν Ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν μὲ τὸν Χριστιανισμόν. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Παιδεία ἐξαιρετικῶς τιμοῦν τοὺς τρεῖς Ἱεράρχας καὶ ἐορτάζουν τὴν μνήμην των τὴν 30ὴν Ἰανουαρίου.

Ἀπολυτίκιον τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν. Τοὺς τρεῖς μεγίστους φωστῆρας τῆς τρισηλίου θεότητος, τὴν Οἰκουμένην ἀκτίσι δογμάτων θείων πυρσεύσαντας ¹, τοὺς μελιρρῦτους ² ποταμούς τῆς σοφίας, τοὺς

1) φωτίσαντας. 2) τοὺς ρέοντας μέλι, τοὺς εὐγλώττους.

τὴν κτίσιν πᾶσαν θεογνωσίας νόμοις καταρδεύσαντας³, Βασίλειον τὸν Μέγαν καὶ τὸν θεολόγον Γρηγόριον σὺν τῷ κλεινῷ Ἰωάννῃ τῷ τὴν γλῶττιαν χρυσορρήμονι⁴, πάντες οἱ τῶν λόγων αὐτῶν ἐρασταί⁵ συνελθόντες ὕμνοις τιμήσωμεν.

5. Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός.

Ὁ πατὴρ οὗτος τῆς Ἐκκλησίας ἐγεννήθη εἰς τὴν Δαμασκὸν κατὰ τὰ τέλη τοῦ 7ου αἰῶνος. ἔχων μεγάλην φιλοσοφικὴν μόρφωσιν, ἐδιδάχθη τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν ἀπὸ ἑνα μοναχὸν καὶ ἐγένε θεرمότατος ὑπερασπιστὴς καὶ διδάσκαλος τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως. Ὁ Ἰωάννης ἔζη ὅταν ὁ Λέων ὁ Ἰσαυρος ἤγειρε τὸν κατὰ τῶν εἰκόνων διωγμὸν καὶ ἡγωνίσθη μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του προστατεύων τὴν χρῆσιν τῶν εἰκόνων.

Ὁ Δαμασκηνὸς ἔγραψε πολλὰ συγγράμματα κατὰ τῶν εἰκονομάχων, κατὰ τῶν μονοφυσιτῶν, τῶν νεστοριανῶν καὶ τῶν μονοθελητῶν. Σπουδαιότατον σύγγραμμά του εἶναι τὸ «Πηγὴ γνώσεως». Εἰς τοῦτο κατέγραψε μὲ τάξιν τὰς διδασκαλίας τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ἀποδεικνύων τὴν ἀλήθειαν τούτων διὰ τῆς φιλοσοφίας. Ὁ Δαμασκηνὸς ἔχει μεγάλην ἀξίαν καὶ ὡς ὕμνογράφος καὶ μουσικός. Συνέθεσε μέγαν ἀριθμὸν ὕμνων καὶ ἐρρῦθμισε τὴν Ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν δημιουργήσας τοὺς ὀκτῶ ἤχους (τρόπους τοῦ ψάλλειν), τοὺς ὁποίους ἔχομεν μέχρι σήμερον. Ὁ Ἰωάννης εἰσήγαγεν εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν καὶ ἰδιαίτερα μουσικὰ σημεῖα, πολλὰ ἐκ τῶν ὁποίων κατῴρθωσαν νὰ ἐξηγήσουν κατόπιν οἱ διάφοροι μουσικοδιδάσκαλοι καὶ νὰ ὠφελήθουν πολὺ εἰς τὸ ἔργον των.

27. Β'. ΛΑΤΙΝΟΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Οἱ σπουδαιότεροι ἀπὸ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς συγγραφεῖς τῆς Δύσεως, οἱ ὁποῖσι ἐδίδαξαν καὶ ἔγραψαν εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν εἶναι οἱ ἑξῆς :

3) τοὺς ποτίσαντας ὅλην τὴν κτίσιν μὲ τὰς περὶ Θεοῦ διδασκαλίας των. 4) τὸν λέγοντα χρυσοῦς λόγους, τὸν εὐγλωττον. 5) οἱ ἀγαπῶντες τοὺς λόγους των.

1. Ἀμβρόσιος ὁ ἐπίσκοπος Μεδιολάνων.

Ὁ Ἀμβρόσιος ἐγεννήθη ἐν Τρεβήροις τῆς Γαλλίας (Trier) τῷ 333 καὶ ἀνῆκεν εἰς εὐγενῆ καὶ πλουσίαν οἰκογένειαν. Σπούδασας εἰς τὴν Ρώμην διωρίσθη ὑπατος δύο ἐπαρχιῶν τῆς σημερινῆς βορείου Ἰταλίας μὲ ἔδραν τὸ Μεδιόλανον (Μιλᾶνον). ἐτιμᾶτο δὲ πολὺ ἀπὸ τὸν λαὸν διὰ τὴν μόρφωσίν του καὶ τὸν σεμνὸν βίον του. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἐπισκόπου Μεδιολάνων οἱ ἀρειανοὶ χριστιανοὶ ἤριζον μὲ τοὺς ὀρθοδόξους περὶ τοῦ διαδόχου του. Ὁ Ἀμβρόσιος, ὅστις ἦτο τότε κατηχούμενος, ἐδιδάσκετο δηλαδὴ τὴν χριστιανικὴν πίστιν, ἵνα κατόπιν βαπτισθῇ, ἔμαθεν ὅτι εἶχον συναθροισθῇ εἰς τι μέρος οἱ χριστιανοὶ καὶ μὲ μεγάλην ζωηρότητα συνεζήτουν περὶ τοῦ καταλλήλου προσώπου διὰ τὸν ἐπισκοπικὸν θρόνον τῶν Μεδιολάνων. Ἐσπευσε τότε εἰς τὸ μέρος τοῦτο καὶ μὲ τὴν συνήθη εὐγλωττίαν του συνεβούλευε τούτους νὰ παύσουν τὰς φιλονικίας καὶ νὰ ἔχουν μεταξὺ τῶν ἀγάπην. Χριστιανὸς τις ἐφώνασεν ὅτι ὁ Ἀμβρόσιος ἦτο ἄξιος ἐπίσκοπος καὶ ἡ φωνὴ αὕτη διεδόθη εἰς ὅλον τὸ πλῆθος. Ὁ Ἀμβρόσιος κατ' ἀρχὰς ἠρνήθη τὴν τοιαύτην τιμὴν, ἀλλ' ἦτο τόση ἡ ἐπιμονὴ τοῦ πλῆθους, ὥστε ἠναγκάσθη νὰ δεχθῇ καὶ εἰς διάστημα ὀκτῶ ἡμερῶν ἐβαπτίσθη, ἔγινε διάκονος, πρεσβύτερος καὶ ἐπίσκοπος (374).

Ὁ Ἀμβρόσιος ἀνέλαβε τὸ ἔργον του μὲ μέγαν ἐνθουσιασμόν· διορκῶς ἐδίδασκεν, ἡ δὲ οἰκία του ἦτο ἀνοικτὴ διὰ κάθε δυστυχῇ καὶ πτωχόν. Μὲ τὰ σοφὰ κηρύγματά του, ἀφ' ἑνὸς ἐνίσχυε τὴν πίστιν τῶν χριστιανῶν καὶ ἀφ' ἑτέρου προσεείκυσεν εἰς τὸν Χριστὸν πολλοὺς εἰδωλολάτρας, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸν μεγαλείτερον ἐκκλησιαστικὸν συγγραφέα τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας Αὐγουστίνον. Μὲ ἀξιοθαύμαστον θάρρος ἤλεγχε κάθε κακὴν πράξιν, μὴ ὑποχωρῶν καὶ πρὸ αὐτοῦ τοῦ αὐτοκράτορος. Οὕτως ἀπηγόρευεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα Θεοδοσίον τὸν πρῶτον νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν ναόν, ὅταν κατόπιν διαταγῆς του ἐσφάγησαν χιλιάδες Θεσσαλονικέων, διότι εἶχε γίνεи ἐκεῖ στάσις καὶ ἐφονεύθησαν μερικοὶ ἀξιωματικοὶ τῆς φρουρᾶς του. Ἀφοῦ ἐπέρασαν ὀκτῶ μῆνες καὶ ὁ Θεοδόσιος ἐκήρυξε δημοσίᾳ τὴν εἰλικρινῇ του μετάνοιαν, τότε μόνον ἐπέτρεψεν εἰς αὐτὸν ὁ Ἀμβρόσιος, νὰ κοινωνήσῃ.

Ὁ Ἀμβρόσιος, ἂν καὶ ἦτο πολὺ ἀπησχολημένος μετὰ τὰ ἀρχιερατικά του καθήκοντα, εὗρε καιρὸν νὰ γράψῃ πολλὰ βιβλία, τὰ ὁποῖα θαυμάζονται διὰ τὰς περιεχομένας εἰς αὐτὰ ἐξόχους ἠθικὰς διδασκαλίας του.

2. Ἰερώνυμος.

Ὁ Ἰερώνυμος ἐγεννήθη εἰς τὴν Στριδῶνα τῆς Δαλματίας, πιθανῶς τῷ 340. Σταλεῖς ἀπὸ τοὺς γονεῖς του εἰς τὴν Ρώμην, ἐσπούδασε τὴν λατινικὴν φιλολογίαν, τὴν ρητορικὴν καὶ τὴν φιλοσοφίαν, ἔμαθε δὲ καὶ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Ἐκεῖ ἐβαπτίσθη χριστιανὸς καὶ κατόπιν ἐπεσκέφθη διάφορα μέρη τῆς Ἀνατολῆς, διὰ νὰ ἀκούσῃ καὶ νὰ διδαχθῇ ἀπὸ τοὺς διαφόρους θεολόγους τῆς Ἀνατολῆς. Τῷ 378 μετέβη εἰς τὴν Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας καὶ ἐκεῖ ἐχειροτονήθη πρεσβύτερος. Τῷ 382 προσεκλήθη εἰς τὴν Ρώμην ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου αὐτῆς Δαμάσου, ὅστις τοῦ ἀνέθεσε νὰ διορθώσῃ τὴν λατινικὴν μετάφρασιν τῆς Ἀγίας Γραφῆς, ἣτις ἐλέγετο Ἰτάλα. Ὁ Ἰερώνυμος ἔμεινεν εἰς τὴν Ρώμην δύο ἔτη καὶ ἔκαμε νέαν μετάφρασιν τῆς Ἀγίας Γραφῆς, τὴν ὁποίαν ἔχουν μέχρι σήμερον αἱ Ἐκκλησίαι τῆς Δύσεως καὶ ὀνομάζεται **Βουλγάτα** (κοινή). Κατόπιν μετέβη καὶ πάλιν εἰς τὴν Ἀνατολήν, διότι ἠσθάνετο μεγάλην εὐτυχίαν νὰ ζῇ εἰς τὰ μέρη, εἰς τὰ ὁποῖα ἔζησεν ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ἀπέθανε δὲ εἰς τὴν Βηθλεὲμ εἰς ἡλικίαν 91 ἐτῶν.

Ὁ Ἰερώνυμος ἔγραψε τὰ περισσότερα βιβλία ἀπὸ ὅλους τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς συγγραφεῖς τῆς Δύσεως.

3. Αὐγουστίνος.

Ὁ Αὐγουστίνος κατέχει τὴν πρώτην θέσιν μεταξὺ τῶν λατίνων πατέρων καὶ σοφῶν διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Ταγάστην τῆς ἐν Ἀφρικῇ Νουμιδίας τὸ ἔτος 354. Ὁ πατήρ του ἦτο εἰδωλολάτρης, ἀλλὰ κατὰ τὸ τέλος τοῦ βίου του ἔγινε χριστιανὸς ὑπὸ τῆς εὐσεβοῦς χριστιανῆς συζύγου του Μονίκης. Ὁ Αὐγουστίνος ἐστάλη ἀπὸ τοὺς γονεῖς του εἰς τὴν Καρχηδόνα, διὰ νὰ συμπληρώσῃ τὰς σπουδὰς του. Ἐκεῖ ὁμῶς ἔζησε βίον διεφθαρμένον. Ἡ εὐσεβὴς μήτηρ του Μονίκη ἐθλίβετο πολὺ

διὰ τὴν κακὴν διαγωγὴν τοῦ υἱοῦ τῆς καὶ νύκτα καὶ ἡμέραν παρεκάλει τὸν Θεὸν διὰ τὴν διόρθωσιν τοῦ υἱοῦ τῆς. Τὰ δάκρυα τῆς εὐσεβοῦς μητρὸς δὲν ἐχύθησαν μάταια. Ὁ Αὐγουστίνος ἀπὸ τὴν Καρχηδόνα μετέβη εἰς Ρώμην καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὸ Μεδιόλανον. Ἐκεῖ ἡ μελέτη χριστιανικῶν βιβλίων καὶ ἡ ἀκρόασις τοῦ κηρύγματος τοῦ ἐπισκόπου Ἀμβροσίου ἐπέφεραν ὀριστικὴν μεταβολὴν εἰς τὴν διαγωγὴν του, καὶ τὸν ἔπεισαν νὰ γίνῃ χριστιανός, λαβὼν τὸ χριστιανικὸν βάπτισμα παρὰ τοῦ Ἀμβροσίου. Τὸ 392 ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος Ἰππώνος, πόλεως τῆς Νουμιδίας, ἀνέπτυξε δὲ ὡς τοιοῦτος ἀξιοθαύμαστον δρᾶσιν. Ζῶν βίον ἀσκητικὸν μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν κληρικῶν, διέθεσεν ὅλην τὴν περιουσίαν του ὑπὲρ τῶν πτωχῶν, χάριν τῶν ὁποίων πολλάκις ἐπώλει καὶ ἐκκλησιαστικὰ σκεύη. Ἡ σοφία του, ἡ μεγάλη του μὀρφωσις καὶ ἡ εὐσέβειά του ἔγιναν γνωστὰ εἰς ὅλην τὴν Δύσιν, τὰ δὲ ἄφθονα συγγράμματά του ἐχρησίμευσαν καὶ τότε καὶ σήμερον ὡς πηγὴ θρησκευτικῶν γνώσεων εἰς τοὺς θεολόγους τῆς Δύσεως.

4. Γρηγόριος ὁ Διάλογος.

Ὁ Λατῖνος οὗτος διδάσκαλος τῆς Ἐκκλησίας ὠνομάσθη «Διάλογος» ἀπὸ τὸ σύγγραμμά του, τὸ ὁποῖον μετεφράσθη εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν «Διάλογοι περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν θαυμάτων Ἰταλῶν ἀγίων». Ἐγεννήθη εἰς Ρώμην τὸ ἔτος 540. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του, ἐπώλησε τὴν περιουσίαν του, ἔγινε μοι αὐτὸς καὶ ἵδρυσεν ἕξ μοναστήρια εἰς τὴν Σικελίαν καὶ ἕν εἰς τὴν Ρώμην, ἔνθα διέμενε καὶ αὐτὸς ζῶν βίον ἀσκητικόν. Τὸ 590 ἔγινεν ἀρχιεπίσκοπος Ρώμης καὶ ἐργάσθη ἀποτελεσματικώτατα (διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ Εὐαγγελίου εἰς διαφόρους λαοὺς τῆς Δύσεως, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἀκόμῃ εἰδωλολάτραι. Ἐπὶ 14 ἔτη ζήσας ὡς ἀρχιερεὺς, ὥργάνωσε τὸν μοναχικὸν βίον, ἐκαλλιέργησε τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν καὶ ἐφρόντιζε μὲ πολλὴν σύνεσιν νὰ διορθῶνῃ κάθε ζήτημα, τὸ ὁποῖον εἰς τὰς διαφόρους Ἐκκλησίας παρουσιάζετο.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΡΙΤΗ

ΑΠΟ ΤΟΥ ΣΧΙΣΜΑΤΟΣ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ (867 - 1453 μ.Χ.)

28. ΤΟ ΣΧΙΣΜΑ

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην συνέβη τὸ θλιβερώτερον γεγονός τῆς ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας. Τοῦτο εἶναι τὸ σχίσμα, ἢτοι ὁ ἀποχωρισμὸς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Δύσεως ἀπὸ τὸ σῶμα τῆς Μιᾶς, Ἀγίας, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας.

Οἱ πάπαι ἐξακολουθοῦν νὰ θέλουν καὶ νὰ ἐπιδιώκουν τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Προσπαθοῦν τώρα νὰ στηρίξουν τὴν ἀξίωσίν των ταύτην εἰς τὴν Ἀγίαν Γραφήν. Δὲν ἦτο ὁμως τοῦτο εὐκόλον, διότι δὲν ἔγραφε πουθενὰ ἡ Ἀγία Γραφή διὰ τὸ πρωτεῖον τοῦ πάπα. Διὰ τοῦτο οἱ πάπαι ἔδιδον ἰδικήν των ἐξήγησιν εἰς διάφορα ρητὰ τῆς Ἀγίας Γραφῆς, ἢ ἔγραφον βιβλία ὑποστηρίζοντα τὴν ἀξίωσίν των, τῶν ὁποίων τὴν συγγραφὴν ἀπέδιδον ψευδῶς εἰς πατέρας τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ ρητόν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου κυρίως ἐστηρίζοντο, διὰ νὰ δικαιολογήσουν τὴν ἀξίωσίν των, ἦσαν οἱ λόγοι τοῦ Σωτῆρος πρὸς τὸν Ἀπόστολον Πέτρον «σὺ εἶ Πέτρος καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν (Ματθ. 1ΣΤ' 18)». Οἱ πάπαι ἰσχυρίζοντο ὅτι μὲ τοὺς λόγους τούτους ὁ Σωτὴρ θεωρεῖ τὸν Πέτρον ἀνώτερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους Ἀποστόλους καὶ ἀνώτατον Ἀρχοντα τῆς Ἐκκλησίας. Ὑπεστήριζον προσέτι ὅτι ὁ Πέτρος ἦτο ὁ ἰδρυτὴς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης καὶ πρῶτος ἐπίσκοπος ταύτης. Ὁ πάπας λοιπόν, ἔλεγον, ὡς διάδοχος τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου, εἶναι ὁ ἀνώτατος ἐπὶ τῆς γῆς ἄρχων τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ ἰσχυρισμὸς οὗτος τῶν παπῶν δὲν εἶναι ἀληθής. Ἰδρυτὴς τῆς Ἐκκλησίας δὲν ἦτο ὁ Πέτρος, ἀλλὰ χριστιανοὶ ἐκ τῆς Ἀνατολῆς μεταβαίνοντες εἰς τὴν Ρώμην χάριν ἐμπορίου.

Ἐκτὸς τούτου εἶναι γνωστόν, ὅτι οἱ Ἀπόστολοι δὲν ἦσαν

ἐπίσκοποι ὠρισμένων πόλεων, ἀλλ' ἦσαν πάντες ὁμοῦ ἐπίσκοποι ἀπάσης τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας. Ἀλλὰ καὶ ἐὰν παραδεχθῶμεν, ὅτι ὁ Πέτρος εἶναι ἰδρυτὴς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης, ἔπρεπε καὶ πᾶσαι αἱ ὑπὸ τοῦ Πέτρου ἰδρυθεῖσαι Ἐκκλησίαι, νὰ ἔχουν τὴν ἰδίαν ἀξίωσιν τῶν παπῶν. Τέλος ἡ ἐρμηνεία τὴν ὁποῖαν ἔδωσαν οἱ πάπαι εἰς τοὺς λόγους τοῦ Σωτῆρος «**σὺ εἶ Πέτρος** κλπ.» δὲν εἶναι ὀρθή. Τοὺς λόγους τούτους εἶπεν ὁ Σωτὴρ διδάσκων, ὅτι τὸ θεμέλιον τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ σταθερὰ πίστις, τὴν ὁποῖαν ὀνομάζει «πέτραν» δηλαδὴ «βράχον», λαβὼν ἀφορμὴν ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Πέτρου.

Τὴν ἐπιθυμίαν τῶν οἱ πάπαι νὰ γίνουν ἀρχηγοὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐνόμισαν ὅτι εὐρήκαν κατάλληλον εὐκαιρίαν νὰ πραγματοποιήσουν, ὅταν αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἦτο ὁ Μιχαὴλ ὁ 3ος. Οὗτος ἐλθὼν εἰς ρῆξιν μὲ τὸν εὐσεβεῖ μὲν, ἀλλ' ἀμόρφωτον καὶ ἀπότομον πατριάρχην τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἰγνάτιον, κατεβίβασεν αὐτὸν ἀπὸ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον καὶ ἀνεβίβασεν εἰς αὐτὸν τὸν πολὺ μορφωμένον καὶ ἐνάρετον Φώτιον. Ἐπειδὴ ὅμως ἔνεκα τούτου ἐδημιουργήθη ταραχὴ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ὁ Φώτιος συνεκάλεσε σύνοδον (861) εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, διὰ νὰ ἐπικυρώσῃ τὴν ἐκλογὴν του. Εἰς ταύτην προσεκλήθη καὶ ὁ πάπας, ὡς εἰς ἀπὸ τοὺς πέντε πατριάρχας τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας. Ὁ τότε πάπας Νικόλαος ὁ πρῶτος ἔστειλε δύο ἀντιπροσώπους του μὲ ἐπιστολάς εἰς τὸν αὐτοκράτορα καὶ εἰς τὸν Φώτιον, εἰς τὰς ὁποίας ἔγραφεν ὅτι ἡ ἀναγνώρισις τοῦ Φωτίου, ὡς πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὰς ἀνακρίσεις τὰς ὁποίας θὰ ἐνήργουν οἱ ἀντιπρόσωποί του. Ὅπως ἦτο φυσικόν, δὲν ἐδόθη προσοχὴ εἰς τὰς ἐπιστολάς τοῦ πάπα. Ἡ σύνοδος, εἰς τὴν ὁποῖαν συνῆλθον 300 ἐπίσκοποι, ἐθεώρησε νόμιμον τὴν ἐκλογὴν τοῦ Φωτίου, παρίσταντο μάλιστα εἰς τὰς συνεδριάσεις της, καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ πάπα. Τοῦτο μαθὼν ὁ πάπας ἀφώρισε τοὺς ἀντιπροσώπους του καὶ συνεκρότησε σύνοδον εἰς τὴν Ρώμην ἐξ ἐπισκόπων τῆς Δύσεως, ἧτις δὲν ἀνεγνώρισε τὴν ἐκλογὴν τοῦ Φωτίου.

Κατόπιν τούτων ὁ Φώτιος κατὰ τὸ ἔτος 867 συνεκάλεσεν ἐτέραν σύνοδον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐνώπιον ταύτης

ὁ Φώτιος κατήγγειλε τὴν διαγωγὴν τοῦ πάπα καὶ τὴν εἰσαγωγὴν ὑπὸ τῶν παπῶν εἰς τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Ρώμης διαφόρων νέων διδασκαλιῶν μὴ στηριζομένων εἰς τὴν Ἀγίαν Γραφήν. Ἡ σύνοδος αὕτη ἀποτελεσθεῖσα ἀπὸ 1000 ἀντιπροσώπους τῶν τεσσάρων Πατριαρχείων τῆς Ἀνατολῆς, ἀπεδοκίμασε τὸν πάπαν καὶ τοὺς ἀκολουθοῦντας αὐτόν. Ἀπὸ τότε τὰ Πατριαρχεῖα τῆς Ἀνατολῆς διέκοψαν τὰς σχέσεις τῶν πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Ρώμης. Οὕτως ἤρχισε τὸ σχίσμα μετὰ τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας.

Τὸ σχίσμα ἐγένετο ὁριστικὸν τὸ ἔτος 1054, ὅταν πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἦτο ὁ Μιχαὴλ Κηρουλάριος. Ὁ τότε αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Κωνσταντῖνος ὁ μονομάχος, πορεκάλεσε τὸν πάπαν Λέοντα τὸν 9ον νὰ στείλῃ ἀντιπροσώπους εἰς Κωνσταντινούπολιν, διὰ νὰ γίνῃ συζήτησις καὶ νὰ εὑρεθῇ τρόπος πρὸς συμφιλίωσιν. Ἐπειδὴ ὁ πάπας εἶχε μεγάλην πολιτικὴν δύναμιν εἰς τὴν Δύσιν, ἤλπιζεν ὁ Κωνσταντῖνος, ὅτι ἐὰν ἐπιτύχῃ τὴν συμφιλίωσιν, θὰ τὸν ἐβοήθει νὰ πολεμήσῃ τοὺς Νορμανδούς, οἱ ὅποιοι ἠπειλοῦν τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν. Ἀλλ' οἱ ἀπεσταλμένοι τοῦ πάπα ἐφέρθησαν δυστυχῶς μὲ τόσῃν περιφρόνησιν, ὥστε ἠνάγκασαν τὸν πατριάρχην νὰ διακόψῃ πᾶσαν συζήτησιν πρὸς αὐτούς. Οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ πάπα βλέποντες ὅτι δὲν θὰ ἐπιτύχουν τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸν πάπαν, ἐσηλθον εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας, ἐνῶ ἐτελεῖτο ἡ θεία λειτουργία, κατέθεσαν ἐπὶ τῆς Ἀγίας Τραπέζης ἀφορισμὸν κατὰ τοῦ πατριάρχου καὶ πάσης τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀνεχώρησαν. Κατόπιν τῆς διαγωγῆς ταύτης ὁ πατριάρχης συνεκάλεσε τοπικὴν σύνοδον τὴν 20ὴν Ἰουλίου τοῦ 1054, ἣτις ἀπέκοψεν ὁριστικῶς τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν, ἀπὸ τὴν χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν. Τὴν ἀπόφασιν ταύτην ἐδέχθησαν προθύμως ὅλα τὰ Πατριαρχεῖα τῆς Ἀνατολῆς. Οὕτω τὸ σχίσμα ἐγένετο ὁριστικόν. Τὰ Πατριαρχεῖα τῆς Ἀνατολῆς, ἠνωμένα μὲ κεφαλὴν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀπετέλεσαν τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Αἱ δὲ Ἐκκλησίαι τῆς Δύσεως ἀπετέλεσαν ἰδιαιτέραν Ἐκκλησίαν, τὴν Παπικὴν, μὲ ἀπόλυτον ἄρχοντα αὐτῆς τὸν Πάπαν.

29. ΑΠΟΠΕΙΡΑΙ ΠΡΟΣ ΕΝΩΣΙΝ.

ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑΙ ΤΗΣ ΠΑΠΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Μετά τὸ σχίσμα ἔγιναν πολλαὶ προσπάθειαι διὰ τὴν συμφιλίωσιν τῶν Ἑκκλησιῶν, ἀλλὰ δὲν ἐπέτυχον, διότι δὲν προήρχοντο ἀπὸ εἰλικρινῆ ἐπιθυμίαν τῆς ἐνότητος τῆς Ἑκκλησίας. Οἱ πάπαι ἐπέδιδωκον τὴν ἔνωσιν τῶν Ἑκκλησιῶν, ἀλλὰ μὲ ὑποταγὴν εἰς αὐτοὺς τῆς Ἀνατολικῆς Ἑκκλησίας. Οἱ Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες ἐζήτουν τὴν ἔνωσιν, διότι ἤλπιζον ὅτι οἱ πάπαι θὰ παρεκίνουν τοὺς ἡγεμόνας τῆς Δύσεως νὰ βοηθήσουν τὴν αὐτοκρατορίαν, τὴν ὁποίαν διάφοροι βάρβαροι λαοὶ ἐζήτουν νὰ κατακτήσουν.

Ἡ σπουδαιότερα ἀπόπειρα πρὸς ἔνωσιν ἔγινεν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου τοῦ 8ου τοῦ Παλαιολόγου (1425-1448). Οἱ τοῦρκοι εἶχον ὑποτάξει τὸ πλεῖστον μέρος τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἠπειλοῦν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ Ἰωάννης ἐνόμιζεν, ὅτι μόνον μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ πάπα θὰ ἐσώζετο ἡ αὐτοκρατορία. Ἀπεφάσισε λοιπὸν νὰ ἐξαγοράσῃ τὴν βοήθειαν τοῦ πάπα μὲ τὴν ὑποταγὴν εἰς αὐτὸν τῆς Ὁρθοδόξου Ἑκκλησίας. Ἐπρότεινε τότε εἰς τὸν πάπαν Μαρτίνον τὸν 5ον νὰ γίνῃ σύνοδος πρὸς ἔνωσιν τῶν δύο Ἑκκλησιῶν. Ὁ πάπας προθύμως ἐδέχθη τὴν πρότασιν, ὃ δὲ διάδοχός του Εὐγένιος ὁ 4ος ἀπέστειλε πλοῖα εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ παρέλαβε τὸν αὐτοκράτορα, τὸν πατριάρχην Ἰωσήφ καὶ πολλοὺς ἄλλους ἀντιπροσώπους τῆς Ὁρθοδόξου Ἑκκλησίας κληρικοὺς καὶ λαϊκοὺς. Τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1438 ἤρχισαν αἱ συζητήσεις εἰς τὴν ἰταλικὴν πόλιν Φερράραν μὲ ἐπισημότητα καὶ μεγαλοπρέπειαν. Οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Ὁρθοδόξου Ἑκκλησίας ἀπεδείκνυσαν μὲ ἀκαταμάχητα ἐπιχειρήματα, ὅτι δὲν ἦσαν ὀρθοὶ αἱ νέαι διδασκαλαί, τὰς ὁποίας εἰσήγαγον οἱ πάπαι εἰς τὴν Ἑκκλησίαν. Ἀλλ' οἱ παπικοὶ ἀντιπρόσωποι οὐδεμίαν προσοχὴν ἔδιδον εἰς τοὺς λόγους τῶν ὀρθοδόξων. Τοῦτο βλέποντες ἐπεθύμουν νὰ φύγουν, ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν εἶχον τὰ μέσα τῆς ἀναχωρήσεως.

Ὁ πάπας, διὰ νὰ δυσκολεύσῃ τὴν ἀναχωρήσιν τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Ὁρθοδόξου Ἑκκλησίας, μετέθεσε τὴν σύνοδον εἰς τὴν Φλωρεντίαν (1439). Ἐκεῖ οἱ Ὁρθόδοξοι ἀντιπρόσωποι ἤρ-

χισαν πάλιν τὰς συζητήσεις, ἀλλὰ χωρὶς ἀποτέλεσμα. Αἱ πιέσεις καὶ αἱ στερήσεις ἐξακολουθοῦν περισσότεραι. Ὁ πάπας δὲν παρεῖχε τὰ μέσα τῆς ἀναχωρήσεως εἰς τοὺς ὀρθοδόξους, ἂν δὲν ὑπέγραφον τὴν ὑποταγὴν εἰς αὐτὸν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Εἰς τὰς πιέσεις ταύτας προσετέθησαν αἱ πιέσεις καὶ ἀπειλαὶ τοῦ αὐτοκράτορος. Οὗτος ἔβλεπεν ὅτι ἂν ἀπειτύγχανεν ἡ σύνοδος, δὲν θὰ ἐλάμβανε τὴν βοήθειαν ποὺ ἐπερίμενεν ἀπὸ τὸν πάπαν. Οὕτως οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Ὁρθοδοξίας ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποταχθοῦν εἰς τὴν βίαν καὶ νὰ υπογράψουν τὴν ἔνωσιν, δεχθέντες τὸ πρωτεῖον τοῦ πάπα καὶ τὰς νέας διδασκαλίας του. Ὀλίγοι μόνον ἠρνήθησαν νὰ υπογράψουν τὴν ἔνωσιν καὶ δὲν ὑπετάγησαν εἰς τὴν βίαν, μετὰ τῶν ὁποίων διεκρίθη ὁ ἐπίσκοπος Ἐφέσου Μάρκος ὁ Εὐγενικός. Ὁ πατριάρχης Ἰωσήφ εἶχεν ἀποθάνει.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος 1440 ἐπανῆλθον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐκεῖ ὁ λαὸς καὶ ὁ κληρὸς τοὺς μὲν υπογράψαντας τὴν ἔνωσιν ἀπεδοκίμασε, τοὺς δὲ μὴ υπογράψαντας ὑπεδέχθη με πολλὰς τιμὰς. Πολλοὶ σύνοδοι τότε ἔγιναν εἰς διάφορα κέντρα τῆς Ἀνατολῆς, αἱ ὁποῖαι ἀπεδοκίμασαν τὴν ψευδοένωσιν τῆς Φλωρεντίας. Τέλος τὸ ἔτος 1450 ὁ διαδεχθεὶς τὸν Ἰωάννην ἀδελφὸς του, ὁ ἐθνομάρτυς Κωνσταντῖνος ὁ 11ος ὁ Παλαιολόγος, συνεκάλεσε σύνοδον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἥτις ἀπεκήρυξε τὴν ψευδοσύνοδον τῆς Φλωρεντίας. Μετὰ τὴν σύνοδον τοῦ Κωνσταντίνου ἐσώθη ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας.

Ὁ χωρισμὸς τῶν Ἐκκλησιῶν εἶχεν ἀποτέλεσμα νὰ εἰσαγάγουν οἱ πάπαι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῶν καὶ πολλὰς ἄλλας νέας διδασκαλίας. Αἱ σπουδαιότεραι ἐκ τῶν καινοτομιῶν τῶν παπῶν μέχρι τοῦ τέλους τῆς περιόδου ταύτης ἦσαν αἱ ἑξῆς :

1. Ἡ διδασκαλία περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὃχι μόνον ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, τὴν ὁποίαν προσέθεσαν εἰς τὸ 7ον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως (filioque). Μετὰ τὴν διδασκαλίαν ταύτην ἡ Παπικὴ Ἐκκλησία θέτει εἰς τὴν Ἁγίαν Τριάδα δύο ἀρχάς, τὴν τοῦ Πατρὸς καὶ τὴν τοῦ Υἱοῦ, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐκπορεύεται τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ἐνῶ εἰς

τὴν Ἀγίαν Τριάδα ὑπάρχει μία ἀρχή, ἡ ἀρχὴ τοῦ Πατρὸς, ἐκ τοῦ ὁποίου γεννᾶται ὁ Υἱὸς καὶ ἐκπορεύεται τὸ Ἅγιον Πνεῦμα.

2. Ἡ διδασκαλία περὶ ἀξιομισθίων καὶ ἀφέσεων. Κατὰ ταύτην αἱ ἁμαρτίαι συγχωροῦνται, διὰ τῆς ἐκτελέσεως ἀγαθῶν πράξεων, τὰς ὁποίας ὁ ἱερεὺς ἐπιβάλλει εἰς τὸν ἐξομολογούμενον, ὡς τιμωρίας. Ἀλλ' ὁ πάπας καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ δύνανται νὰ ὀλιγοστεύσουν τὰς τιμωρίας παρέχοντες τὴν «ἀφεσιν». Τοῦτο πράττουν δίδοντες εἰς τοὺς ἁμαρτωλοὺς «ἀξιομισθίας», δηλαδή ἀγαθὰς πράξεις, αἱ ὁποῖαι περισσεύουν ἀπὸ τὸν Σωτῆρα καὶ τοὺς Ἀγίους. Ἡ ὀρθὴ ὁμῶς διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας εἶναι, ὅτι αἱ ἀγαθαὶ πράξεις ἐπιβάλλονται ὑπὸ τοῦ ἱερέως εἰς τοὺς μετανοοῦντας ἁμαρτωλοὺς, διὰ τὴν ψυχικὴν ὠφέλειάν των καὶ ὅτι δὲν ἔχει κανεὶς τὸ δικαίωμα νὰ διαθέσῃ κατὰ βούλησιν τὰς ἀγαθὰς πράξεις ἄλλων.

3. Ἡ διδασκαλία περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς (purgatorium). Κατὰ ταύτην αἱ ψυχαὶ τῶν ἁμαρτωλῶν, ὅσοι ἐξωμολογήθησαν καὶ δὲν ἔπραξαν ὅσας καλὰς πράξεις ἐχρειάζοντο διὰ νὰ συγχωρηθοῦν, μεταβαίνουν καὶ παραμένουν εἰς κάποιον τόπον, τὸ καθαρτήριο, καὶ ἐκεῖ μένουν μέχρις ὅτου καθαρισθοῦν. Τὸ καθάρισμα αὐτὸ τῶν ψυχῶν ἐπιταχύνεται μὲ τὰς λειτουργίας καὶ τὰς «ἀφέσεις». Ἡ ὀρθὴ ὁμῶς διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας εἶναι, ὅτι αἱ ψυχαὶ τῶν ἀνθρώπων θὰ κριθοῦν κατὰ τὴν δευτέραν παρουσίαν τοῦ Σωτῆρος καὶ ὅτι οἱ ζῶντες δὲν κανονίζουν τὴν θέσιν τῶν ἀποθανόντων, ἀλλὰ μὲ τὰ μνημόσυνα παρακαλοῦν μόνον τὸν Θεὸν νὰ φανῇ ἐπιεικής.

4. Ἡ ἀλλαγὴ τοῦ τρόπου τῆς τελέσεως ὅλων σχεδὸν τῶν μυστηρίων.

30. ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΑΙ

Μετὰ τὸ σχίσμα ἀνεπτύχθη μεταξὺ τῶν χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως σφοδρότατον μῖσος. Εἰς τοῦτο συντέλεσαν πολὺ αἱ ὀργανωθείσαι ὑπὸ τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας σταυροφορίαι.

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν ἡ μήτηρ τοῦ Μεγ. Κωνσταντίνου,

ἡ Ἀγία Ἑλένη ἔκτισε τὸν μεγαλοπρεπῆ ναὸν τῆς Ἀναστάσεως ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Σωτῆρος εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια νὰ πηγαίνουν ἐκεῖ πολλοὶ χριστιανοὶ προσκυνηταί. Ὅταν ὁμως οἱ τοῦρκοι ὑπεδούλωσαν τὴν Συρίαν καὶ τὴν Παλαιστίνην, οἱ προσκυνηταὶ κατεπιέζοντο ὑπ' αὐτῶν. Οἱ τοῦρκοι καὶ μάλιστα ἡ ἀγρία φυλὴ αὐτῶν, οἱ Σελιτζοῦκοι, ἐλήστευον καὶ ἐφόνευον τοὺς προσκυνητάς, περιύβριζον τὰ Ἱερὰ καὶ ἐκακοποιοῦν τοὺς χριστιανούς. Τὰ δεινὰ ταῦτα ἀντελήφθη ἐκ τοῦ πλησίον ὁ ἐξ Ἀμιένης μοναχὸς Πέτρος, ὅστις μετέβη εἰς Ἱερουσαλήμ τὸ ἔτος 1093 ὡς προσκυνητής. Ὁ Πέτρος ἐπανελθὼν εἰς τὴν Εὐρώπην παρέστησε τὴν κατάστασιν ταύτην εἰς τὸν τότε πάπαν Οὐρβανὸν τὸν 2ον. Οὗτος συνεκάλεσε τὸ 1095 σύνοδον εἰς τὴν Κλερμών τῆς Γαλλίας, ὅπου προσήλθον πολλοὶ ἡγεμόνες καὶ ἄρχοντες τῆς Δύσεως. Ἐνώπιον τοῦ συγκεντρωθέντος πλήθους ἡγόρευσε ὁ Οὐρβανὸς μὲ μέγαν ἐνθουσιασμόν καὶ προέτρεψε τὸν χριστιανικὸν κόσμον νὰ λάβῃ τὰ ὅπλα καὶ νὰ ἐλευθερώσῃ τοὺς Ἀγίους Τόπους ἀπὸ τοὺς ἀλλοθρήσκους βαρβάρους κατακτητάς του. Πάντες ἐδέχθησαν τότε μὲ προθυμίαν νὰ ἐκστρατεύσουν καὶ ἀνέκραξαν «τοῦτο εἶναι θέλημα Θεοῦ».

Πολὺ πλῆθος χριστιανῶν τῆς Δύσεως ἐγράφοντο εἰς τοὺς καταλόγους, διὰ νὰ λάβουν μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν. Ἐλάμβανον τότε ἕνα σταυρὸν ἐρυθρὸν καὶ τὸν ἔρραπτον εἰς τὸν δεξιὸν βραχίονα ἢ μεταξὺ τῶν ὤμων των. Διὰ τοῦτο αὐτοὶ μὲν ὠνομάσθησαν **σταυροφόροι**, αἱ δὲ ἐκστρατεῖαι **σταυροφορίαι**.

Ὅκτώ ἐν ὄλῳ μεγάλαι σταυροφορίαι ἔγιναν ἀπὸ τοῦ 1099 μέχρι τοῦ 1270, δηλαδὴ ἐπὶ δύο περίπου αἰῶνας. Αἱ σταυροφορίαι ἦσαν ἀποκλειστικὸν ἔργον τῶν παπῶν καὶ ἀποδεικνύουν τὴν μεγάλην δυνάμιν των εἰς τὴν Δύσιν. Αἱ θρησκευτικαὶ αὗται ἐκστρατεῖαι ἀπέβησαν ὠφελιμώταται εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Δύσεως. Ἐνεκα τούτων ἀνεπτύχθη ἡ συγκοινωνία, τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία, πλεῖστοι δὲ δουλοπάροικοι ἔγιναν σταυροφόροι καὶ ἀπέκτησαν τὴν ἐλευθερίαν των.

Δυστυχῶς αἱ σταυροφορίαι ἔφυγαν ἀπὸ τὸν ἱερὸν σκοπὸν των. Οἱ σταυροφόροι ἐπροξένησαν μεγάλας καταστροφάς εἰς κάθε πόλιν, ἀπὸ τὴν ὅποιαν διήλθον. Εἰς τοὺς χριστιανούς

της Ἀνατολῆς ἐφέρθησαν κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον, ὅπως καὶ εἰς τοὺς ἀπίστους κατακτητὰς τῶν Ἀγίων Τόπων. Οἱ πάπαι ἐπέθυμον, ὅχι μόνον τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Παλαιστίνης, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Οὕτω θὰ ἠδύναντο πλέον νὰ ὑποτάξουν εἰς ἑαυτοὺς τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν. Ἡ ἐπιθυμία των αὕτη ἐφάνη ἀμέσως ἀπὸ τὰς πρώτας σταυροφορίας. Ὅταν ἐκυριεύθη ἡ Ἱερουσαλήμ, οἱ σταυροφόροι ἐξεδιώξαν τὸν πατριάρχην της καὶ ὁ πάπας ἵδρυσεν ἐκεῖ λατινικὸν Πατριαρχεῖον. Τὸ ἴδιον συνέβη εἰς τὴν Κύπρον καὶ εἰς ἄλλας Ἐκκλησίας τῶν πόλεων, τὰς ὁποίας ἐκυρίευν οἱ σταυροφόροι.

Ἐπὶ τέλους ὁ πόθος τῶν παπῶν ἐν μέρει ἐπραγματοποιήθη. Οἱ σταυροφόροι κατὰ τὴν τετάρτην σταυροφορίαν κατέλαβον τὴν Κωνσταντινούπολιν (1204). Εἶναι ἀνώτερα πάσης περιγραφῆς τὰ ὅσα ἔπραξαν οἱ σταυροφόροι μετὰ τὴν ἄλωσιν. Τοὺς ὀρθοδόξους κατοίκους της μετεχειρίσθησαν ὡς ἄλλοθρήσκους καὶ ἐχθροὺς τοῦ Χριστοῦ. Δισχιλίους πολίτας κατέσφαξαν, ἄλλους δὲ κατεβασάνισαν, χωρὶς νὰ σεβασθοῦν οὔτε γῆρας, οὔτε γένος, οὔτε τάφους, οὔτε ἱερά. Τὰ ἀνάκτορα καὶ αἱ οἰκίαι ἐληλατήθησαν καὶ ὅλα τὰ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀριστουργήματα τῆς τέχνης κατεστράφησαν ἢ μετεφέρθησαν εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Δύσεως. Τὴν Ἀγίαν Σοφίαν μετέβαλον εἰς ἱπποστάσιον, τὰς Ἀγίας Τραπέζας τῶν ναῶν ἀνέτρεπον, τὰς δὲ ἁγίας εἰκόνας καὶ τὰ ἱερά σκεύη περιύβρισαν καὶ ἐβεβήλωσαν. Φυσικὰ ὁ πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξεδιώχθη καὶ ἐγκαθιδρύθη ἐκεῖ λατῖνος πατριάρχης καὶ οὕτως ὁ πάπας μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν ἐπέτυχε τὴν ὑποταγὴν μεγάλου τμήματος τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Ὁ πατριάρχης τότε ἐγκατεστάθη εἰς τὴν νέαν ἑδραν τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, τὴν Νίκαιαν.

Ἡ ὑποταγὴ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας εἰς τὴν Δύσιν καὶ τῆς Βυζαντινῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸν πάπαν διήρκεσε μόνον 57 ἔτη. Τὸ ἔτος 1261 οἱ Δυτικοὶ πολιτικοὶ καὶ θρησκευτικοὶ κατακτηταὶ ἐξεδιώχθησαν. Τὸ ἀτυχές ὅμως τοῦτο συμβὰν τῆς ὑποταγῆς τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας εἶχε τὸ λυπηρὸν ἀποτέλεσμα νὰ ἀναπτυχθῇ ὁ φανατισμὸς καὶ τὸ μῖσος μεταξὺ τῶν

χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως. Τοῦτο κατέστησε βέβαια πολὺ δύσκολον τὸν πόθον παντὸς σώφρονος χριστιανοῦ, νὰ ἐπανέλθῃ ἡ Ἐκκλησία εἰς τὴν πρώτην τῆς ἐνότητα.

31. BYZANTINΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Μετὰ τὸν ἀποχωρισμὸν τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας, ὅλη σχεδὸν ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ἀνήκει εἰς τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν. Ὡστε Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία, Βυζαντινὴ Ἐκκλησία, Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία καὶ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία φανερώνουν τὸ ἴδιον πρᾶγμα. Ὅπως τὸ κέντρον τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ἦτο ἡ Κωνσταντινούπολις, οὕτω καὶ τὸ κέντρον τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἦτο ἡ Κωνσταντινούπολις. Τὰ θεμέλια τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ὡς γνωστόν, ἦσαν ὁ Ἑλληνισμὸς καὶ ὁ Χριστιανισμὸς, ἐπομένως ἡ Ἐκκλησία καὶ ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία εὕρισκοντο εἰς στενωτάτην σχέσιν. Ἡ πρόοδος τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ πρόοδος τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἶναι πρόοδος τοῦ κράτους καὶ διὰ τοῦτο φροντίζουν καὶ διὰ τὰ δύο αὐτὰ καὶ ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ἡ Ἐκκλησία.

Ὁ αὐτοκράτωρ στέφεται εἰς τὸν ναὸν τῆς Θείας Σοφίας ὑπὸ τοῦ πατριάρχου καὶ ἐνδύεται ὑπ' αὐτοῦ τὰ ὠρισμένα αὐτοκρατορικὰ ἐνδύματα. Μετὰ τὴν στέψιν του παραδίδει εἰς τὸν πατριάρχην τὸ σύμβολον τῆς πίστεως γραμμένον μὲ τὰς ἰδίας του χεῖρας καὶ ὀρκίζεται, ὅτι πάντοτε θὰ τὸ ὑπερασπίζῃ. Ὁ αὐτοκράτωρ θεωρεῖ ὑποχρέωσίν του νὰ εἶναι πιστὸς ὁπαδὸς τῆς θρησκείας τοῦ Χριστοῦ καὶ νὰ φροντίζῃ διὰ τὴν ἐξάπλωσίν της. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐνδιαφέρεται νὰ γίνῃ πατριάρχης ὁ καταλλήλοτερος διὰ τὸ ὑψηλὸν τοῦτο ἔργον. Διὰ τοῦτο αὐτὸς ἐγκρίνει τὸν διορισμὸν τοῦ ἐκλεγέντος πατριάρχου, τὸν ὅποιον τοῦ προτείνει ὁ κληρὸς καὶ ὁ λαός, χωρὶς τοῦτο νὰ σημαίνει ὑποταγὴν, διότι τὸ ἀξίωμα τοῦ πατριάρχου εἶναι ἀνεξάρτητον ἀπὸ τὸ ἀξίωμα τοῦ αὐτοκράτορος· ὁ πατριάρχης διευθύνει τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα, ὁ δὲ αὐτοκράτωρ τὰ πολιτικά.

Ὁ πατριάρχης θέτει εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ αὐτοκράτορος ὅλα τὰ ὄργανά του, δίδει θάρρος εἰς τὸ κράτος, ὅταν δυστυχή

καὶ κρατεῖ ἡνωμένους μὲ τὴν ὀρθόδοξον πίστιν τοὺς λαοὺς τοὺς ὑποτελεῖς εἰς τὸν αὐτοκράτορα. Ὁ πατριάρχης εὐλογεῖ τὸν στρατὸν μεταβαίνοντα διὰ νὰ πολεμήσῃ τοὺς ἐχθροὺς τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος, ἡ δὲ σημαία φέρει τὸν τίμιον σταυρόν, ὅστις εἶναι σύμβολον τῆς τιμῆς τοῦ στρατιώτου, ἀλλὰ καὶ τῆς Ὁρθοδοξίας. Ὁ πατριάρχης, ὅστις εὐρίσκεται πλησιέστερα πρὸς τὸν λαόν, δίδει τὴν γνώμην του εἰς τὸν αὐτοκράτορα εἰς τὰς σπουδαίας ὑποθέσεις τοῦ κράτους.

Ἐνίοτε ὅμως οἱ αὐτοκράτορες ἔκαμνον κατάχρησιν τοῦ ἀξιωματός των· ἐπενέβαινον εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά καὶ ἀπῆτουν ἢ Ἐκκλησίαν νὰ ὑποτάσσεται εἰς τὰς θελήσεις των. Ἀλλ' ἡ διαγωγή αὕτη τῶν αὐτοκρατόρων πάντοτε κατεκρίθη. Ἡ Ἐκκλησία πάντοτε ἐκυβερνᾶτο μὲ τὰς ἐκκλησιαστικὰς τῆς διατάξεις καὶ ἐθεώρει παράνομον τὴν ἀνάμειξιν τῶν αὐτοκρατόρων εἰς καθαρῶς ἐκκλησιαστικά ζητήματα, τὰ ὅποια μόνῃ αὐτῇ εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ κανονίσῃ.

32. ΕΞΑΠΛΩΣΙΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ Γ' ΠΕΡΙΟΔΟΝ

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, ἡ Ὁρθόδοξος Καθολικὴ Ἐκκλησία ἐξηπλώθη εἰς τοὺς σλαυικοὺς λαοὺς τοὺς ἐγκατασταθέντας εἰς τὰ βόρεια μέρη τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Διεδόθη ἐπίσης εἰς τοὺς Βουλγόρους καὶ εἰς τοὺς Ρώσους.

Οἱ σλαυικοὶ λαοὶ οἱ ἐγκατασταθέντες εἰς τὰ βόρεια μέρη τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ἦσαν Σέρβοι, Κροᾶται, Σλαβῶνοι, Δαλματοὶ καὶ Βουκοβίνιοι. Εἰς τοὺς σλαυικοὺς λαοὺς ἤρχισε νὰ ἐξαπλώνεται ὁ Χριστιανισμὸς ἀπὸ τὴν προηγουμένην περίοδον. Κατὰ τὸν 9ον ὅμως αἰῶνα δύο Ἕλληνες μοναχοὶ ἐκ Θεσσαλονίκης, ὁ Κύριλλος καὶ ὁ Μεθόδιος, κατέστησαν τούτους χριστιανούς. Οὗτοι ἐδημιούργησαν τὸ σλαυικὸν ἀλφάβητον καὶ μετέφρασαν εἰς τὴν σλαυικὴν γλῶσσαν τὴν Ἀγίαν Γραφήν, τὴν θείαν λειτουργίαν καὶ διάφορα βιβλία τῶν ἐλλήνων πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Ἐκ τῶν χωρῶν τὰς ὁποίας κατῴκουν οἱ Σλαβοὶ, ἡ Κροατία, ἡ Σλαβωνία καὶ ἡ Δαλματία ὑπάγονται σήμερον εἰς τὸ βασιλεῖον τῆς Νοτιοσλαβίας, ἡ δὲ Βου-

κοβίνα εις τὸ βασίλειον τῆς Ρουμανίας. Ἀπὸ τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν παρέλαβον τὸν Χριστιανισμόν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην καὶ οἱ κάτοικοι τῆς Βλαχίας καὶ τῆς Μολδαβίας. Πάντες οὗτοι οἱ λαοὶ ἠνώθησαν ἐκκλησιαστικῶς μετὰ τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ὁ Χριστιανισμὸς ἔγινεν ἐπίσημος θρησκεία τῆς Βουλγαρίας. Ὅταν οἱ βούλγαροι ἐγκατεστάθησαν ὀριστικῶς εἰς τὴν σημερινὴν Βουλγαρίαν (6ος αἰών), ἄρκετοὶ ἐξ αὐτῶν ἦσαν χριστιανοί, οἵτινες μάλιστα εἶχον ὀργανώσει καὶ τινὰς χριστιανικὰς κοινότητας. Μετὰ τὴν ἐγκατάστασίν των, ὁ ἀριθμὸς τῶν χριστιανῶν ἠυξήθη σημαντικῶς, λόγῳ τῆς ἐπικοινωνίας τῶν βουλγάρων μετὰ τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν. Ἀλλ' ἡ Βουλγαρία ἔγινεν ὀριστικῶς χριστιανικὴ κατὰ τὸν 9ον αἰῶνα ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Φωτίου. Ὁ ἡγεμὼν τῶν βουλγάρων Βόγορις ἔλαβε τὸ χριστιανικὸν βάπτισμα τῷ 865 καὶ μετωνομάσθη Μιχαήλ, πολὺς δὲ λαὸς τότε ἐβαπτίσθη εἰς τὴν Βουλγαρίαν, μιμηθεὶς τὸν ἡγεμόνα του. Κατόπιν αἰτήσεως τοῦ Βογόριδος ὁ πατριάρχης Φώτιος ἀπέστειλεν εἰς Βουλγαρίαν ἀρχιεπίσκοπον μέλλοντα νὰ ἐδρεύῃ εἰς τὴν τότε πρωτεύουσαν τῆς Βουλγαρίας Πρεσθάβαν καὶ ἄλλους ἀνωτέρους καὶ κατωτέρους κληρικοὺς διὰ νὰ ὀργανώσουν τὴν βουλγαρικὴν Ἐκκλησίαν. Ἀλλ' ὁ Βόγορις ἐφοβήθη μήπως ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἐξάρτησις ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως φέρει καὶ τὴν πολιτικὴν ὑποδούλωσιν ὑπὸ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Διὰ τοῦτο ἀπήτησε νὰ καταστή ἡ βουλγαρικὴ Ἐκκλησία ἀνεξάρτητος καὶ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος τῆς Βουλγαρίας νὰ λάβῃ τὸν τίτλον τοῦ Πατριάρχου, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν ἐδέχθη τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, διότι ἔβλεπεν ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διοικηθῇ καλῶς μόνη τῆς ἡ νεοσύστατος Βουλγαρικὴ Ἐκκλησία. Ὁ Βόγορις τότε ἐξεδίωξε τοὺς Ἕλληνας κληρικοὺς (866) καὶ ἀπηυθύνθη πρὸς τὸν πάπαν, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὸ ποθούμενον. Ὁ πάπας ἀπέστειλεν ἀμέσως εἰς τὴν Βουλγαρίαν Λατίνους κληρικοὺς, οἵτινες εἰσήγαγον τὴν λατρείαν καὶ τὰς διδασκαλίας τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ δὲν ἐδέχθη καὶ οὗτος τὸ αὐτοκέφαλον τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Βόγορις ἀπογοητευθεὶς ἐστράφη πάλιν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὃ δὲ τότε πα-

τριάρχης τῆς Κων/λεως Ἰγνάτιος (870) ἐχειροτόνησεν ἀρχιεπίσκοπον Βουλγαρίας, ἀπέστειλε δὲ πάλιν ἱκανοὺς κληρικοὺς πρὸς ἀναδιοργάνωσιν τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας. Οὕτως ἡ Βουλγαρικὴ Ἐκκλησία παρέμεινεν Ὁρθόδοξος.

Κατὰ τὴν παράδοσιν, εἰς τὴν Ρωσίαν ἐκήρυξε τὸ Εὐαγγέλιον ὁ Ἀπόστολος Ἀνδρέας, ἀλλ' ὁ Χριστιανισμὸς δὲν ἔλαβε καμμίαν πρόοδον. Οἱ ρῶσοι ἦσαν καὶ ἔμειναν εἰδωλολάτραι. Ὁ Χριστιανισμὸς ἤρχισε νὰ διαδίδεται εἰς τὴν Ρωσίαν, ὅταν ἦτο αὐτοκράτειρα ἡ χήρα τοῦ τσάρου Ἰγῶρ, Ὁλγα. Αὕτη τῷ 957 ἔλαβε τὸ χριστιανικὸν βάπτισμα εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, μετονομασθεῖσα Ἑλένη, ὃ δὲ ἐγγονὸς τῆς Βλαδίμηρος κατέστησε τὸν Χριστιανισμὸν ἐπίσημον θρησκείαν τῆς Ρωσίας. Ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος ἦτο εἰδωλολάτρης, ἀλλὰ κατόπιν ἐπέσθη, ὅτι ἡ καλλιτέρα θρησκεία τοῦ κόσμου ἦτο ὁ Χριστιανισμὸς. Διὰ τοῦτο τὸ ἔτος 988 ἔλαβε τὸ χριστιανικὸν βάπτισμα καὶ ὠνομάσθη Βασίλειος, ἐνυμφεύθη δὲ τὴν Ἀνναν, τὴν ἀδελφὴν τοῦ Βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου. Τὸ παράδειγμα τοῦ Βλαδιμήρου ἠκολούθησαν οἱ αὐλικοί, οἱ εὐγενεῖς καὶ ὁ ρωσικὸς λαός, βαπτισθέντες εἰς τὸν ποταμὸν Δνεύστερον.

Ὁ Βλαδίμηρος μετὰ τῆς συζύγου του Ἀννης εἰργάσθη μὲ ὅλας τὰς δυνάμεις του διὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὸ μέγα κράτος του. Διὰ τοῦτο ἡ Ρωσικὴ Ἐκκλησία τὸν ὠνόμασε μέγαν καὶ ἰσαπόστολον καὶ τὸν κατέταξε μεταξὺ τῶν ἁγίων.

Μὲ τὸν ἴδιον ζῆλον εἰργάσθη καὶ ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Βλαδιμήρου Ἰαροσλάβος. Οὗτος ἔκτισε πλείστους μεγαλοπρεπεῖς ναοὺς καὶ μοναστήρια καὶ εἰσήγαγεν εἰς τὴν ὡσίαν τὴν βυζαντινὴν μουσικὴν καὶ πολλὰς βυζαντινὰς συνηθείας. Ἡ Ρωσικὴ Ἐκκλησία ὀργανώθη κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Πατριαρχείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Οἱ μητροπολῖται τοῦ Κιέβου, ὅπερ ἦτο τότε πρωτεύουσα τῆς Ρωσίας, ἐχειροτονοῦντο εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀπέδιδον τιμητικὰ πρωτεῖα εἰς τὸν πατριάρχην τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Οἱ μητροπολῖται τοῦ Κιέβου ἦσαν σχεδὸν πάντοτε Ἕλληνες.

33. ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΤΗΣ Γ' ΠΕΡΙΟΔΟΥ

Ἡ παγκόσμιος παιδεία κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἀντιπροσωπεύεται ἀπὸ τὴν παιδείαν τῆς Ἀνατολῆς, ἣτις εἶναι ἑλληνική καὶ καλεῖται **Βυζαντινὴ**. Ἡ βυζαντινὴ παιδεία, ὅπως καὶ κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον, στρέφεται περὶ τὴν θεολογίαν, ὅλαι δὲ αἱ τάξεις τῶν μορφωμένων, κληρικῶν καὶ μὴ, ἐνδιαφέρονται διὰ τὰ θεολογικὰ ζητήματα. Ἀλλ' οἱ θεολογοῦντες κατὰ τὴν περίοδον ταύτην δὲν εἶχον πλήρη ἐλευθερίαν πνεύματος. Μελετοῦν τὰ συγγράμματα τῶν πατέρων τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος τῆς Ἐκκλησίας, μανθάνουν ταῦτα καὶ διατυπώνουν μόνον τὰς εἰς αὐτὰ θεωρίας καὶ σκέψεις συστηματικώτερον καὶ ἐπιστημονικώτερον.

Παρ' ὅλα ταῦτα μέγας ἀριθμὸς σπουδαίων θεολόγων ἐμφανίζεται καὶ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, οἵτινες διακρίνονται διὰ τὴν πολυμαθείαν των καὶ τὴν γνῶσιν πολλῶν ὁμοῦ ἐπιστημῶν. Ἐκ τῶν θεολόγων τούτων μνημονεύομεν τοὺς σπουδαιοτάτους.

1. Φώτιος, πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως.

Ἐγεννήθη εἰς Κωνσταντινούπολιν τῷ 820 καὶ ἀνῆκεν εἰς εὖπορον καὶ ἐπιφανῆ οἰκογένειαν. Ὁ Φώτιος ὑπερέχει πάντων τῶν σοφῶν τῆς παρούσης περιόδου. Ἦτο θεολόγος, φιλόλογος, ἱστορικός, φιλόσοφος, νομικός, ἱατρός, μαθηματικός. Γενόμενος πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰργάσθη διὰ τὴν μόρφωσιν τοῦ κλήρου καὶ διὰ τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὴν Βουλγαρίαν καὶ τὴν Ρωσίαν. Μεγίστην ὑπηρεσίαν παρέσχεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἀγωνισθεὶς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς κατὰ τῶν παραλόγων ἀξιώσεων τῶν παπῶν.

Τὸ σπουδαιότερον ἐκ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Φωτίου εἶναι ἡ «**Μυριόβιβλος**», εἰς τὸ ὅποῖον περιέχονται περιλήψεις 280 συγγραμμάτων θεολογικῶν καὶ μὴ. Ἐξέδωσεν ἐπίσης πιθανώτατα εἰς δευτέραν ἔκδοσιν τὸν «**Νομοκάνονα**», ἥτοι συλλογὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν νόμων.

2. Εὐθύμιος ὁ Ζυγαβηνός.

Ὁ πατὴρ οὗτος τῆς Ἐκκλησίας ἔζησεν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Κομνηνοῦ (1081 — 1118). Τὸ σπουδαῖον τερον σύγγραμμά του εἶναι «**Πανοπλία δογματική**». Εἰς τοῦτο περιέχονται κατὰ τάξιν μέρη ἐκ διαφόρων συγγραμμάτων τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, διὰ τῶν ὁποίων καταπολεμοῦνται αἱ αἱρέσεις μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ συγγραφέως. Ὁ Ἀλέξιος Κομνηνὸς παρεκίνησε τὸν Ζυγαβηνὸν νὰ γράψῃ τὸ βιβλίον τοῦτο, διὰ νὰ καταπολεμῶνται εὐκόλως οἱ αἱρετικοὶ μετὰ τὴν βοήθειαν τοῦτου.

3. Εὐστάθιος, ἐπίσκοπος Θεσσαλονίκης.

Ὁ Εὐστάθιος ἐγεννήθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ὑπῆρέτησεν ἐπὶ πολὺ διάκονος εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας. Ἐπὶ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ τοῦ Κομνηνοῦ ἔγινε μητροπολίτης Θεσσαλονίκης (1175).

Ὁ Εὐστάθιος εἰργάσθη διὰ νὰ ἀνυψώσῃ τὸν μοναχικὸν βίον καὶ ἔγραψε βιβλία, εἰς τὰ ὁποῖα συμβουλεύει τοὺς μοναχοὺς νὰ εἶναι εὐσεβεῖς καὶ νὰ ἀγαποῦν τὴν παιδείαν. Ὁ Εὐστάθιος δὲν ἦτο μόνον θεολόγος, ἀλλὰ καὶ φιλόλογος. Ἐγραψε σπουδαϊότατα σχόλια εἰς τὰ ποιήματα τοῦ Ὁμήρου καὶ τοῦ Πινδάρου, τὰ ὁποῖα δεικνύουν τὴν πολυμαθειάν του.

4. Μιχαὴλ καὶ Νικήτας οἱ Χωνιάται.

Οἱ δύο οὗτοι ἀδελφοὶ ἐγεννήθησαν εἰς τὰς Χώνας τῆς Φρυγίας (τὰς ἀρχαίας Κολοσσάς) κατὰ τὰ μέσα τοῦ 12ου αἰῶνος, ὀνομαζόμενοι ἕνεκα τούτου Χωνιάται. Οἱ εὖποροι γονεῖς τῶν ἐφρόντισαν πολὺ διὰ τὴν καλὴν μόρφωσίν των. Ὁ Μιχαὴλ νεώτατος ἐστάλη εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς εὐρυτέραν μόρφωσιν. Μετὰ τοῦτο ἀφιερώθη εἰς τὸ ἐκκλησιαστικὸν στάδιον καὶ προσελήφθη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Πατριαρχείου τῆς Κων/πόλεως. Τὸ ἔτος 1182 ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος Ἀθηνῶν. Ὅταν μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων (1204) περιήλθον εἰς αὐτοὺς καὶ αἱ Ἀθηναῖαι, ὁ Μιχαὴλ ἐγκατέ-

λείψε θλιβόμενος τὰς Ἀθήνας. Ἐπισκεφθεὶς διαφόρους πόλεις ἐγκατεστάθη εἰς τὴν μονὴν τοῦ Προδρόμου τῆς νήσου Κέω, ὅπου ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν 80 ἐτῶν. Ὁ Μιχαὴλ εἶναι ἐκ τῶν πολυγραφετέρων ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος. Ἐγραψεν ἀφθόνους ὁμιλίας ἐπὶ περικοπῶν ἐκ τῆς Ἀγίας Γραφῆς, λόγους πανηγυρικοὺς, διδακτικὰς ἐπιστολάς καὶ θρησκευτικὰ ποιήματα.

Ὁ νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ Νικήτας ἐσπούδασεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, διὰ δὲ τὴν μεγάλην μόρφωσιν, ἔφθασεν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ πρωθυπουργοῦ (μεγάλου λογοθέτου). Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων ἠκολούθησε τὸν αὐτοκράτορα Θεόδωρον Λάσκαρην εἰς τὴν Νίκαιαν, ὅπου ἔμεινε μέχρι τοῦ θανάτου του. Τὸ σπουδαιότερον ἀπὸ τὰ θεολογικὰ του συγγράμματα εἶναι ὁ «Θησαυρὸς τῆς Ὁρθοδόξιας.» Τὸ σύγγραμμά του τοῦτο ἀποτελεῖται ἀπὸ 27 βιβλία, εἰς τὰ ὅποια ἐκθέτει τὴν ὀρθόδοξον πίστιν καὶ καταπολεμεῖ τὰς διαφόρους αἵρέσεις.

5. Μάρκος ὁ Εὐγενικός.

Ὁ διδάσκαλος οὗτος τῆς Ἐκκλησίας ἐγεννήθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τῷ 1400, ἔλαβε δὲ λαμπρὰν μόρφωσιν. Κατὰ τὸ 25ον ἔτος τῆς ἡλικίας του ἐμοίρασε τὴν περιουσίαν του εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ ἔγινε μοναχός. Τὸ 1437 ἔγινεν ἐπίσκοπος Ἐφέσου. Ὁ Μάρκος ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ψευδοσύνοδον τῆς Φλωρεντίας (1483), ὅλοι δὲ τότε τὸν ἐθαύμασαν διὰ τὴν εὐγλωτίαν του καὶ διὰ τὰ σοβαρώτατα ἐπιχειρήματά του μετὰ τὰ ὅποια ἐπολέμησε τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸν πάπαν. Ὁ Μάρκος ἔγραψε πολλὰ βιβλία καὶ ἐπιστολάς, εἰς τὰ ὅποια πρὸ πάντων καταπολεμεῖ τὰς καινοτομίας τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας.

34. BYZANTINΗ ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΛΑΤΡΕΙΑ.

ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΚΑΙ ΘΩΗ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ Γ' ΠΕΡΙΟΔΟΝ

α) Βυζαντινὴ τέχνη καὶ λατρεία.

Ἡ χριστιανικὴ τέχνη κατὰ τὴν περίοδον ταύτην συνεχίζει τὴν πρόδόν της. Ἀπὸ τοῦ δεκάτου μάλιστα αἰῶνος ἐδημιουργ

γήθη ὀριστικῶς ἡ περίφημος **Βυζαντινὴ Τέχνη**, ἥτις ἔφθασεν εἰς μεγίστην ἀκμὴν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας καὶ τῶν Κομνηνῶν (Θ' — ΙΑ' αἰών). Ἡ ἀκμὴ αὕτη τῆς Βυζαντινῆς τέχνης ἐξηκολούθησε μέχρι τῆς δυναστείας τῶν Παλαιολόγων, ἥτοι μέχρι τέλους τῆς περιόδου ταύτης. Ἡ Βυζαντινὴ ἀρχιτεκτονικὴ σύνηθες διακριτικὸν γνώρισμα ἔχει τὸ σταυροειδὲς σχῆμα τῶν ναῶν, τὸ ὁποῖον ὑφίσταται καὶ μέχρι σήμερον. Τὸ σχῆμα τοῦτο τοῦ ναοῦ δίδει τὴν ἐντύπωσιν σταυροῦ καὶ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν καὶ εἰς τὴν ἐξωτερικὴν αὐτοῦ ὄψιν. Αἱ τέσσαρες μεγάλαι ἀψίδες, ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζεται ὁ τροῦλλος, ἐπεκτείνονται εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς στέγης τοῦ οἰκοδομήματος φθάνουσαι μέχρι τῶν ἐξωτερικῶν τοίχων. Οὕτω σχηματίζονται περίξ τοῦ τροῦλλου σταυροειδῶς τέσσαρες κამάραι, αἵτινες ἀποτελοῦν τὰ τέσσαρα σκέλη τοῦ σταυροῦ.

Ἐπίσης εἰς τὴν Βυζαντινὴν ἀρχιτεκτονικὴν ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι συνήθως ὁ τροῦλλος δὲν στηρίζεται ἀπλῶς ἐπὶ τῆς στεφάνης τῆς ἐρειδομένης ἐπὶ τῶν τεσσάρων πεσσῶν ὅπως εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν (§ 25), ἀλλὰ μετὰ τῆς στεφάνης καὶ τῆς στέγης του παρεμβάλλεται πολυγωνικὸς πύργος, τὸ **τύμπανον**. Οἱ βυζαντινοὶ ἀρχιτέκτονες δὲν ἀρκοῦνται πάντοτε εἰς ἓνα μόνον τροῦλλον, ἀλλ' εἰς πολλοὺς, πολλάκις πέντε, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ τέσσαρες χαμηλότεροι εἰς τὰ ἄκρα τοῦ τετραγώνου τῆς Ἐκκλησίας, ὁ δὲ ὑψηλότερος καὶ ὠραιότερος εἰς τὸ κέντρον. Ἡ ἐξωτερικὴ τοιχοδομία καθίσταται ποικιλωτάτη, ἄφθονα δὲ μεγάλα παράθυρα δίτοξα ἢ τρίτοξα (δίλοβα ἢ τρίλοβα) ἐπὶ τοῦ τυμπάνου, τῶν κογχῶν καὶ τῶν τοίχων τῆς Ἐκκλησίας, πλουσίως διακοσμημένα, καθιστοῦν τὴν ἐξωτερικὴν ὄψιν τοῦ ναοῦ θαυμασίαν. Ἡ γλυπτικὴ διακόσμησις τῶν ναῶν συνεχίζεται μεγαλοπρεπεστάτη, ἡ δὲ ζωγραφικὴ καὶ πρὸ πάντων ἡ ψηφιδογραφία συνεχίζουν τὴν λαμπρότητα καὶ τὴν πολυτέλειάν των. Ὡς πρὸς τὴν εἰκονογραφίαν ὅμως δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι ἀπὸ τοῦ ἐνδεκάτου αἰῶνος δίδεται μεγαλύτερα προσοχὴ εἰς τὴν διὰ τῶν εἰκόνων ἐξωτερικευσιν τοῦ αὐστηροῦ ἡθους καὶ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀφοσιώσεως τῶν πιστῶν. Διὰ τοῦτο οἱ εἰκονογράφοι ἀπομακρύνονται συνήθως ἀπὸ τὴν φύσιν καὶ προσέχουν εἰς τὸ αἶσθημα.

Συνεχίζεται ὡσαύτως κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἡ **μεγαλοπρέπεια τῆς λατρείας**. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ὕμνογράφων αὐξάνεται σημαντικῶς, πλείστοι δὲ **κανόνες** συνετάχθησαν ἀναφερόμενοι εἰς τὸν Ἰησοῦν, τὴν Θεοτόκον καὶ τοὺς Ἀγίους. Οἱ κανόνες ἦσαν ἄθροισμα πολλῶν τροπαρίων κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον συντεταγμένων καὶ ψαλλομένων. Ὡς ὕμνογράφοι διεκρίθησαν ὁ Ἰωάννης ὁ Γεωμέτρης, ὁ Ἰωάννης ὁ Εὐχαΐτων, ὁ πατριάρχης Φιλόθεος, ὁ Μάρκος ὁ Ἐφέσου, ὁ Ζωναρᾶς κ. λ. π. Ἐγράφησαν προσέτι τὰ λεγόμενα «**λειτουργικὰ βιβλία**», εἰς τὰ ὅποια ἀναγράφονται οἱ ὕμνοι, αἱ προσευχαί καὶ ἡ τάξις πασῶν τῶν χριστιανικῶν τελετῶν, οὕτως ὥστε τελοῦνται αὗται εἰς πάσας τὰς Ἐκκλησίας ὁμοιομόρφως. Ἡ Βυζαντινὴ τέλος μουσικὴ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἐκαλλιεργήθη ἐντονώτερα.

β) Διοικήσεις.

Ἡ διοίκησις τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν τρίτην περίοδον δὲν μετεβλήθη καὶ πάλιν, ἀλλ' ἔτι περισσότερο ἐτελειοποιήθη. Ἡ Ἐκκλησία διοικεῖται σύμφωνα μὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴν νομοθεσίαν. Ἀπετελεῖτο δὲ αὕτη ἀπὸ τὰς ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ ἀπὸ τὰ διατάγματα τῶν χριστιανῶν αὐτοκρατόρων. Ὅλοι αὐτοὶ οἱ Ἐκκλησιαστικοὶ νόμοι, λεγόμενοι **Κανόνες**, ἀπετέλεσαν τὸ **Κανονικὸν δίκαιον**.

Διὰ τὰ γενικώτερα Ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα ἐκαλοῦντο, ὅπως καὶ πρὶν, ὑπὸ τῶν πατριαρχῶν οἱ ἐπίσκοποι τῆς πατριαρχικῆς περιφερείας καὶ συνεκρότουν **Πατριαρχικὴν Σύνοδον**. Ἡ σύνοδος αὕτη συνήρχετο συνήθως δύο φοράς τὸ ἔτος. Πολλὰκις ὁ πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως συνεκάλει εἰς σύνοδον τοὺς τυχαίως εὕρισκομένους εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀρχιερεῖς. Αἱ σύνοδοι αὗται ἐλέγοντο **Ἐνδημοῦσαι Σύνοδοι**.

Ἀπασαν τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν διηύθυνε ὡς πρὸς τὰ γενικῆς φύσεως ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸ ὁποῖον ἀπὸ τοῦ βου αἰῶνος ὠνομάσθη **Οἰκουμενικὸς** καὶ ὁ πατριάρχης **Οἰκουμενικός**. Τοῦτο συνέβη, διότι αἱ ἐπὶ μέρους Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίαι εἶχον μεγά-

λην ἐκτίμησιν καὶ ἐμπιστοσύνην εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον. Ἐκτὸς τούτου τὰ ἄλλα Πατριαρχεῖα τῆς Ἀνατολῆς, ἢτοι τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς Ἀντιοχείας καὶ τῶν Ἱεροσολύμων, εὐρίσκοντο εἰς παρακμήν, διότι τὰ μέρη εἰς τὰ ὁποῖα ὑπῆρχον ἦσαν ὑπόδουλα· ἡ Αἴγυπτος, ἡ Συρία καὶ ἡ Παλαιστίνη εἶχον κατακτηθῆ ὑπὸ τῶν Ἀράβων. Διὰ τοῦτο, ἂν καὶ ἦσαν ἀνεξάρτητα, ἠκολούθουν προθύμως τὰς ὁδηγίας καὶ ἐδέχοντο τὴν βοήθειαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, τὸ ὁποῖον εὐρίσκετο εἰς ὑψίστην ἀκμήν. Τὸ αὐτὸ ἔπραττον καὶ αἱ Ἐκκλησίαι τῆς Κύπρου καὶ τῆς παρὰ τὸν Καύκασον κειμένης Γεωργίας ἢ Ἰβηρίας. Αἱ Ἐκκλησίαι αὗται ἀπὸ τῆς προηγουμένης περιόδου εἶχον ἀναγνωρισθῆ ὡς ἀνεξάρτητοι.

Ὡς πρὸς τὴν σχέσιν τῆς Πολιτείας καὶ τῆς Ἐκκλησίας, αἱ δύο ἀρχαί, ἡ πολιτικὴ καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ, ἐνισχύουν μὲν ἡ μία τὴν ἄλλην, ἀλλ' εἶναι ἀνεξάρτητοι, ὅπως καὶ κατὰ τὴν προηγουμένην περίερον. Ἐξακολουθοῦν ὁμοῦ, ὅπως καὶ πρὶν, νὰ ἀναμιγνύονται οἱ αὐτοκράτορες εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ νὰ προξενοῦν εἰς αὐτὴν ἀρκετὰς ἀνωμαλίας. Ἀναμιγνύοντο πρὸ πάντων εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριάρχου καὶ δὲν ἐπέτρεπον νὰ ἐκλεγῇ τοιοῦτος χωρὶς τὴν συγκατάθεσιν τῶν. Τὴν ἀνάμειξιν ταύτην κατέστησε νόμιμον πλέον ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Κατακουζηνὸς (1341 — 1354). Οὗτος ὥρισε διὰ νόμου νὰ συνέρχωνται οἱ ἀρχιερεῖς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ νὰ προτείνουν τρεῖς ὑποψηφίους διὰ τὸν Οἰκουμενικὸν θρόνον, ἐκ τῶν ὁποίων τὸν ἕνα νὰ ἐκλέγῃ ὁ αὐτοκράτωρ. Οἱ μητροπολίται ἐκλέγονται ὑπὸ τοῦ πατριάρχου ἐκ τριῶν τοὺς ὁποίους ἐπρότεινεν ἡ πατριαρχικὴ Σύνοδος. Οἱ ἐπίσκοποι ἐκλέγονται ὑπὸ τῶν μητροπολιτῶν, προτείνονται δὲ ὑπὸ τοῦ κατωτέρου κλήρου καὶ τῶν λαϊκῶν χριστιανῶν. Πρέπει ὁμοῦ νὰ σημειωθῇ, ὅτι οἱ πατριάρχαι, οἱ μητροπολίται, οἱ ἀρχιεπίσκοποι καὶ οἱ ἐπίσκοποι δὲν ἔφερον διαφόρους βαθμούς, ἀλλὰ μόνον διαφόρους τίτλους. Ἀπαντες οὗτοι εἶχον τὸν βαθμὸν τοῦ ἐπισκόπου.

γ) Ἡθῆ. Μοναχικὸς βίος.

Τὰ ἥθη τῶν χριστιανῶν κατὰ τὴν περίερον ταύτην ἔχειρο-

τέρευσαν. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν ἐλάττωσιν τοῦ κηρύγματος καὶ εἰς τὴν ἀτελεῖ μὀρφωσιν τῶν χριστιανῶν. Οἱ χριστιανοὶ τῶρα εἶναι φανατικοὶ καὶ δεισιδαίμονες. Πολλοὶ ἐτήρουν τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους μόνον καὶ ἔκαμνον μακρὰς προσευχάς, ἐνῶ παρέβαινον καὶ τὰ ἀπλούστατα παραγγέλματα τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς καὶ ἐπίστευον ὅτι εἶναι εὐσεβεῖς. Πολὺ ἔβλαψαν τὰ ἡθῆ τῶν χριστιανῶν τὰ κακὰ παραδείγματα μερικῶν αὐτοκρατόρων. Ἐδεικνυον θρησκευτικὸν ζῆλον, ἔκτιζον ναοὺς μεγαλοπρεπεῖς καὶ μοναστήρια, ἐνήργουν πομπῶδεις τελετάς, συνέτασσον ὕμνους αὐτοὶ οἱ ἴδιοι. Καὶ ὅμως ἔκαμνον ἀπανθρώπους πράξεις, ἐτύφλωνον ἢ ἡκρωτηρίαζον ἢ ἐφόνευον τοὺς προκατόχους των, τοὺς συγγενεῖς των, ἐν γένει τοὺς ἐχθροὺς των, τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν ἔζων βίον ἀνῆθικον.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ὁ **μοναχικὸς βίος** ἐκ τῆς Αἰγύπτου διεδόθη εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Οἱ μοναχοὶ ἐτιμῶντο πολὺ ἀπὸ τὸν λαόν, εἰς τὸν ὅποιον εἶχον μεγάλην ἐπιρροήν. Διὰ τοῦτο ἦσαν ἐπίφοβοι εἰς τὸν αὐτοκράτορα καὶ εἰς τὸν πατριάρχην, ὅταν οὗτοι ἐνήργουν ἐναντίον τῆς θελήσεώς των. Κέντρον τοῦ μοναχικοῦ βίου ἦτο τῶρα τὸ ὄρος Ἀθῶ τῆς Χαλκιδικῆς, ὠνομάσθη δὲ **Ἁγιον Ὄρος**. Ἐπὶ τοῦ Ἀθῶ εἶχον κτισθῆ περὶ τὰ 20 μοναστήρια. Τὰ μοναστήρια ἦσαν δύο εἰδῶν, ιδιόρρυθμα καὶ κοινόβια. Εἰς τὰ ιδιόρρυθμα ἕκαστος μοναχὸς ἐλάμβανεν ἀπὸ τὸ μοναστήριον τὰ πρὸς συντήρησίν του εἰς χρῆμα ἢ εἰς προϊόντα καὶ παρεσκεύαζε τὴν τροφήν του μόνος του. Οἱ μοναχοὶ τῶν ιδιορρυθμῶν μοναστηρίων ἐκανόνιζον κατὰ βούλησιν τὸν ἀσκητικὸν βίον των καὶ εἶχον δικαίωμα, πλὴν τῆς ὑπὲρ τῆς μονῆς των ἐργασίας, νὰ κάμνουν καὶ ἰδιαιτέρας ἐργασίας πρὸς ἴδιον ὄφελος καὶ νὰ ἔχουν ἴδιαν περιουσίαν. Εἰς τὰ κοινόβια ἔζων πάντες οἱ μοναχοὶ ὅπως εἰς μίαν οἰκογένειαν, ἔτρωγον εἰς τὴν αὐτὴν τράπεζαν, τὰ δὲ κέρδη ἐκ πάσης ἐργασίας των περιήρχοντο εἰς τὸ ταμεῖον τῶν μοναστηρίων των. Ἡ διοίκησις τῶν μοναστηρίων ἐγίνετο ὑπὸ τοῦ ἡγουμένου, εἴτε μόνου εἴτε βοηθουμένου ἀπὸ συμβούλιον, ἐξελέγοντο δὲ οὗτοι ὑπὸ τῶν μοναχῶν.

Πλὴν τῶν μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους, εἶχον κτισθῆ καὶ ἄλλαι εἰς διάφορα μέρη τῆς Ἀνατολῆς. Σπουδαιότεραι ἐκ τούτων

ἦσαν τοῦ Στουδίου, πλησίου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου εἰς τὴν Πάτμον καὶ τοῦ Σινᾶ εἰς τὸ ὁμώνυμον ὄρος. Εἰς τὴν Ἑλλάδα σπουδαιότατα μοναστήρια ἦσαν τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου εἰς τὴν Πελοπόννησον, τοῦ Δαφνίου εἰς τὴν Ἀττικὴν, τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ τὰ μοναστήρια τῶν Μετεώρων εἰς τὴν Θεσσαλίαν, κτισμένα ἐπάνω εἰς ἀποτόμους βράχους.

Μεταξὺ τῶν μοναχῶν ὑπῆρχον πολλοὶ λόγιοι. Διὰ τοῦτο πολλὰ μοναστήρια ἀπέκτησαν πλουσιωτάτας βιβλιοθήκας, αἱ ὁποῖαι ἐσχηματίσθησαν ἀπὸ κληρονομίας τῶν ἀποθνησκόντων λογίων μοναχῶν καὶ ἀπὸ τὴν ἀγορὰν χειρογράφων.

35. Ἡ ΠΑΠΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ Γ' ΠΕΡΙΟΔΟΝ

Ὁ πάπας κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἀπέκτησε μεγίστην δύναμιν, καὶ θρησκευτικὴν καὶ πολιτικὴν. Κοσμικὴν ἐξουσίαν ἀπέκτησεν ὁ πάπας, ἀφ' οὔτου ὁ βασιλεὺς τῶν Φράγκων Πιπῖνος ἐδῶρσεν εἰς αὐτὸν τὴν Ρώμην. Ὁ κατόπιν ἡγεμὼν τῶν Φράγκων Κάρολος ὁ Μέγας (768—848), ὃχι μόνον ἀνεγνώρισε τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν τοῦ πάπα, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπεξέτεινε, ἀναγνωρίσας τὸν πάπαν ἡγεμόνα τῆς Μέσης Ἰταλίας. Ὁ πάπας εἰς ἀντάλλαγμα ἔστεψε τὸν Κάρολον Ρωμαῖον αὐτοκράτορα, τίτλον τὸν ὁποῖον ἔφερον μόνον οἱ Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες.

Ἦδη οἱ πάπαι ὑποστηρίζουν ὅτι εἶναι ἐπίτροποι τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ὅτι ἔλαβον ἀπὸ τὸν Θεὸν ἀπόλυτον ἐξουσίαν, καὶ θρησκευτικὴν καὶ κοσμικὴν. Συνεπῶς ὅλοι οἱ ἡγεμόνες πρέπει νὰ ὑποτάσσωνται εἰς αὐτοὺς καὶ ἀπὸ αὐτοὺς νὰ διορίζονται. Ὁ Πάπας Γρηγόριος ὁ 7ος (1072—1085) ἔλεγεν ὅτι, ὅπως ἡ σελήνη λαμβάνει τὸ φῶς ἀπὸ τὸν ἥλιον, οὕτω καὶ οἱ ἡγεμόνες λαμβάνουν τὴν ἐξουσίαν ἀπὸ τὸν πάπαν. Κατὰ παντὸς ἡγεμόνος ἀνθισταμένου εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν οἱ πάπαι μετεχειρίζοντο δύο ὅπλα, τὰ ὁποῖα ἐπροξένουν εἰς τὴν Δύσιν τὴν φρίκην καὶ τὸν τρόμον. Ἦσαν ἡ ἀπαγόρευσις καὶ ὁ ἀφορισμός. Μὲ τὴν ἀπαγόρευσιν ἀπηγορεύετο εἰς τὴν ἡγεμο-

νίαν πᾶσα ιεροτελεστία. Μὲ τὸν ἀφορισμὸν ἐθεωρεῖτο ἀμάρτημα καὶ νὰ χαιρετίσῃ κανεὶς τὸν ἐφοριζόμενον.

Ἡ παπικὴ δύναμις ἀνῆλθεν εἰς τὸ ἀνώτατον ὕψος τῆς ἐπὶ τοῦ πάπα Ἰννοκεντίου τοῦ 3ου (1178—1216). Οὗτος ἐπεξέτεινε τὴν ἐκκλησιαστικὴν τοῦ ἐξουσίαν καὶ εἰς τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν, ὅταν ἡ Κωνσταντινούπολις κατελήφθη ὑπὸ τῶν σταυροφόρων (1204—1261). Ἡ ἀκμὴ αὕτη τοῦ παπισμοῦ ἐξηκολούθησε μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 13ου αἰῶνος. Τότε οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως ἤρχισαν νὰ μορφώνωνται. Δὲν φοβοῦνται πλέον τοὺς πάπας καὶ δὲν ὑποτάσσονται τυφλῶς εἰς αὐτούς. Οἱ ἡγεμόνες τῆς Δύσεως αἰσθάνονται τὴν δύναμιν τοῦ ἀξιωματός των καὶ δύνανται νὰ ἐπιβληθοῦν διὰ τῶν στρατῶν των. Διὰ τοῦτο δὲν ἀνέχονται πλέον τὴν παντοδυναμίαν τῶν παπῶν καὶ τὴν ἀπ' αὐτῶν ἐξάρτησίν των.

Οἱ πάπαι, βλέποντες ὅτι ἡ δύναμις των ἀρχίζει νὰ καταπίπτῃ, μεταχειρίζονται πᾶν μέσον, ἵνα τὴν διατηρήσουν. Τὸ σπουδαιότερον χρησιμοποιηθὲν μέσον ἦτο νὰ θεωρηται αἵρετικός πᾶς μὴ ἀναγνωρίζων τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν καὶ νὰ τιμωρηταὶ ἀπὸ τὴν περίφημον *Ἱερὰν Ἐξέτασιν*. Ἡ Ἱερὰ ἐξέτασις ἦτο δικαστήριον ἀποτελούμενον ἀπὸ μοναχοὺς καὶ προορισμὸν ἔχον νὰ καταδικάζῃ τοὺς αἵρετικούς. Τὰ δικαστήρια ταῦτα ἰδρύθησαν ὑπὸ τοῦ πάπα Γρηγορίου τοῦ 9ου (1227—1241) εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Δύσεως καὶ ἦσαν ὁ φόβος καὶ ὁ τρόμος εἰς τοὺς χριστιανούς. Οἱ συλλαμβανόμενοι ἐβασανίζοντο φρικῶδως, διὰ νὰ ὁμολογήσουν ὅτι ἦσαν αἵρετικοί. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν, καίτοι ἄθωοι, ἐβεβαίωναν ὅτι ἦσαν αἵρετικοί, διὰ νὰ ἀπαλλαγοῦν τῶν βασανιστηρίων διὰ τοῦ θανάτου των. Συνήθης τιμωρία τῶν καταδικαζομένων ἦτο ὁ διὰ τῆς πυρᾶς θάνατος. Τὰ θύματα τῶν δικαστηρίων ὑπολογίζονται εἰς ἑκατοντάδας χιλιάδων, διετηρήθησαν δὲ ἰδίως εἰς τὴν Ἰσπανίαν μέχρι τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος, ὅστις τὸ 1808 τὰ κατήργησε.

Παρ' ὅλα ταῦτα οἱ πάπαι δὲν κατῴρθωσαν νὰ διατηρήσουν τὴν δύναμίν των. Ὅταν ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Φίλιππος ὁ Ὡραῖος ἦλθεν εἰς ρῆξιν πρὸς τὸν τότε πάπαν Βονιφάτιον τὸν 8ον, διέταξε τὸν στρατηγόν του Νογάρετον νὰ εἰσβάλλῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ὁ γαλλικὸς στρατὸς ἐνίκησε καὶ διεσκόρπισε τὸν

παπικόν, ὁ δὲ Βονιφάτιος ἀπέθανεν ἀπὸ τὴν ταραχὴν τοῦ. Ὁ Φίλιππος ἐνήργησε τότε τὴν ἐκλογὴν ὡς πάπα τοῦ Κλήμεντος τοῦ 2ου καὶ μετέθεσε τὴν ἔδραν τοῦ παπισμοῦ ἀπὸ τὴν Ρώμην εἰς τὴν Ἀβινιῶνα. Ἐκεῖ ἔμενον οἱ πάπαι ἀπὸ τοῦ 1309 μέχρι τοῦ 1378, ὠνόμασαν δὲ τὸ διάστημα τοῦτο Βαβυλωνιακὴν αἰχμαλωσίαν.

36. ΠΑΙΔΕΙΑ, ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ, ΛΑΤΡΕΙΑ ΚΑΙ ΗΘΗ ΤΗΣ ΠΑΠΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ Γ' ΠΕΡΙΟΔΟΝ

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην μέχρι τοῦ 11ου αἰῶνος, ἡ ἐπιδρομὴ βαρβάρων λαῶν κατέστρεψε τὴν παιδείαν τῆς Δύσεως. Ἀπὸ τὸν 11ον ὅμως αἰῶνα οἱ κατακτηταὶ τῆς Δύσεως σχηματίζουν τὰ κράτη τῆς Εὐρώπης, συνάπτουν σχέσεις μὲ τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν καὶ ἀρχίζουν νὰ ἐκπολιτίζωνται. Τότε παρουσιάζεται εἰς τὴν Δύσιν καὶ ἐκκλησιαστικὴ φιλολογία. Ἡ θεολογία τῆς Δύσεως ὀνομάζεται **σχολαστικὴ θεολογία**, ἀπὸ τὰ σχολεῖα τῶν μοναστηρίων εἰς τὰ ὁποῖα ἐδιδάσκετο. Ἡ σχολαστικὴ θεολογία τῆς Δύσεως ἀρκεῖται νὰ ἐπαναλαμβάνῃ ὅσα ἔγραψαν οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας καὶ δὲν προσθέτει τίποτε νέον. Ἡ θεολογία αὕτη παρουσιάσθη κατὰ τὴν ἰδίαν περίοδον καὶ εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἀλλ' εἰς τὴν Δύσιν παρουσιάσθη μὲ τὴν χειροτέραν τῆς μορφήν. Οἱ θεολόγοι τῆς Δύσεως θεωροῦν ὅτι τὰ πάντα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἔχουν καλῶς. Πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν πολλάκις μεταχειρίζονται οὐχὶ σοβαρὰς ἀποδείξεις, παραμελοῦν δὲ τὴν ἱστορικὴν ἐξέτασιν τῶν χριστιανικῶν διδασκαλιῶν καὶ πολὺ ὀλίγον μεταχειρίζονται τὴν ἀρκετὰ χρήσιμον ἀρχαίαν Πλατωνικὴν φιλοσοφίαν. Ἐκτὸς τῆς σχολαστικῆς θεολογίας εἰς τὴν Δύσιν παρουσιάσθη καὶ ἡ λεγομένη **μυστικὴ θεολογία**. Οἱ ὁπαδοὶ τῆς ἐξήτουν νὰ ἐνωθοῦν μετὰ τοῦ Θεοῦ, ἀνυψούμενοι εἰς αὐτὸν μὲ τὴν σκέψιν των. Τότε μόνον ἐνόμιζον ὅτι θὰ ἠδύναντο νὰ ἐννοήσουν τὰ μυστήρια τοῦ κόσμου.

Διοίκησις. Εἰς τὴν παπικὴν Ἐκκλησίαν οἱ πάπαι εἶχον τὴν ἀπόλυτον ἐξουσίαν. Εἰς αὐτοὺς ὑπετάσσοντο οἱ ἐπίσκοποι.

καὶ πάντες οἱ κληρικοί. "Ολοι οὗτοι ὀφείλουν νὰ ἐκτελοῦν τυφλῶς τὰς διαταγὰς τοῦ πάπα, δὲν ἔχουν δὲ ἰδικήν των θέλησιν.

Λατρεία. Τὴν λατρείαν τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας κανονίζουν ὅπως θεωροῦν καλὸν οἱ πάπαι. Γλῶσσαν εἰς τὴν λατρείαν μεταχειρίζονται τὴν Λατινικὴν, ἥτις εἰς τοὺς πλείστους χριστιανούς εἶναι ἄγνωστος. Οἱ περισσότεροι κληρικοὶ τελοῦν τὰ μυστήρια καὶ τὰς ἄλλας τελετάς, ἀναγιγνώσκοντες τὰς εὐχὰς καὶ τοὺς ὕμνους ποὺ εἶναι γραμμένοι εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν, χωρὶς νὰ τοὺς ἐννοοῦν.

Οἱ ναοὶ εἰς τὴν Δύσιν κτίζονται μεγαλοπρεπέστατοι, προτιμᾶται δὲ ὁ ρυθμὸς τῆς Βασιλικῆς. Ἀπὸ τοῦ ΙΑ' αἰῶνος ἐδημιουργήθη εἰς τὴν Δύσιν ὁ λεγόμενος **Ρωμανικὸς** ρυθμὸς, ὅστις ἦτο Βασιλικὴ μὲ παραλλαγὰς τινας, τῶν ὁποίων σπουδαιότερα ἦτο ἡ προσθήκη ἐκατέρωθεν τῆς εἰσόδου ὑψηλῶν πύργων. Ἐδημιουργήθη ἐπίσης εἰς τὴν Δύσιν καὶ ὁ **Γοτθικὸς** ρυθμὸς. Οἱ ναοὶ τοῦ ρυθμοῦ τούτου εἶναι πολὺ ὑψηλοί, ὅλαι δὲ αἱ κορυφαὶ τῶν θόλων των καὶ τὰ ἀνώφλια τῶν θυρῶν καὶ παραθύρων καταλήγουν εἰς ὀξεῖαν γωνίαν. Οἱ ναοὶ εἰς τὴν Δύσιν κοσμοῦνται, ἐκτὸς ἀπὸ τὰς εἰκόνας, καὶ μὲ ἀγάλματα.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἑορτῶν ἠὺξήθη, ὅπως καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἁγίων, διότι πρὸς ἀναγνώρισιν τῶν ἁγίων δὲν ἐχρειάζετο παρὰ μόνον ἡ ἔγκρισις τούτου ὑπὸ τοῦ πάπα. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ, ἥτις ἐρρυθμίσθη ἀπὸ τὸν Γρηγόριον τὸν Διάλογον, ἔφθασεν εἰς ἀρκετὴν πρόοδον, εἰσῆχθη δὲ εἰς τὴν λατρείαν καὶ ἡ ὀργανικὴ μουσικὴ.

Ἡθῆ. Τὰ ἦθη τῶν χριστιανῶν τῆς Δύσεως δὲν ἦσαν ὅπως ἤρμοζεν εἰς τοὺς χριστιανούς. Οἱ χριστιανοὶ δὲν ἠννόουν τὰ τελούμενα κατὰ τὴν λατρείαν, ἀφοῦ δὲν ἐγνώριζον τὴν λατινικὴν γλῶσσαν. Διὰ τοῦτο ἡ λατρεία πολὺ ὀλίγον ἐβόηθει τὴν δημιουργίαν καλῶν ἠθῶν. Ὅλη ἡ εὐσέβειά των συνίστατο εἰς τὴν τήρησιν διαφόρων ἐξωτερικῶν τύπων. Πολὺ ἐζημίωσε τὰ ἦθη τῶν χριστιανῶν τῆς Δύσεως ἡ διδασκαλία τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας περὶ τῶν ἀξιομισθίων καὶ τῶν ἀφέσεων. Ἐνόμιζον πολλοὶ ὅτι δὲν εἶχον πολλὴν ἀξίαν αἱ ἀγαθαὶ πράξεις των, ἀφοῦ ἠδύναντο νὰ ἐξαγοράσουν τοιαύτας διὰ μέσου τῆς Ἐκκλησίας ἐκ τῶν ἀξιομισθίων (§ 26).

Μοναχικὸς βίος. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὁ ἀριθμὸς τῶν μοναχῶν εἰς τὴν Δύσιν ηὐξήθη πολὺ. Ἡ κυριωτέρα ἀσχολία τῶν ἦτο ἡ ὑπεράσπισις καὶ ἡ ἐξάπλωσις τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας. Οἱ μοναχοὶ εἰς τὴν Δύσιν ἀπετέλουν τὰ λεγόμενα **μοναχικὰ τάγματα**. Κάθε τάγμα ἀπετέλει ἓν ἢ περισσότερα μοναστήρια καὶ εἶχεν ὠρισμένον σκοπόν. Τὰ σπουδαιότερα τὰ γματα κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἦσαν τῶν Δομινικανῶν καὶ τῶν Φραγκισκανῶν. Τοῦ τάγματος τῶν Δομινικανῶν ἱδρυτὴς ἦτο ὁ Ἰσπανὸς Δομίνικος (1170), σκοπὸς δὲ αὐτοῦ ἦτο ἡ διόρθωσις τῶν αἰρετικῶν. Τοῦ δὲ τάγματος τῶν Φραγκισκανῶν ἱδρυτὴς ἦτο ὁ ἐξ Ἀσσίζης τῆς κεντρικῆς Ἰταλίας Φραγκίσκος (1182), σκοπὸς τοῦ δὲ ἡ διδασκαλία εἰς τοὺς χριστιανοὺς τῆς εἰρήνης καὶ τῆς μετανοίας. Οἱ σκοποὶ τῶν μοναχῶν τούτων ἀπῆτουν καλὴν μόρφωσιν.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΕΤΑΡΤΗ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΟΝ (1453 - 1940)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Η ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Η ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΥΠΟ ΤΟΥΣ ΤΟΥΡΚΟΥΣ

Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία μετὰ τὸ σχίσμα ἀπετελεῖτο, ὡς γνωστόν, ἀπὸ τὰ Πατριαρχεῖα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων καὶ ἀπὸ τὰς ἀνεξαρτήτους Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου καὶ τῆς Γεωργίας. Εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ὑπῆγετο καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρωσίας. Ὅλοι ὅμως αἱ χώραι τῶν Πατριαρχείων, πλὴν τοῦ Οἰκουμενικοῦ, ἀπὸ τοῦ 7ου αἰῶνος ἀπώλεσαν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν ὑποταχθεῖσαι εἰς λαοὺς μωαμεθανικοὺς. Φυσικὰ εἰς τὰ Πατριαρχεῖα ταῦτα πᾶσα πρόδοδος ἀνεκόπη, τὴν δὲ Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν ἀντιπροσωπεύει τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον. Συνεπῶς ἡ διὰ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως παρακμὴ καὶ ἐξασθένησις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, παρασύρει ὁλόκληρον τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Καὶ ὅμως ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ δὲν ἐπέτρεψε νὰ ἐξαφανισθῇ ἡ Ἐκκλησία, ἡ ὁποία διετήρησε καθαρὸν καὶ ἀνόθευτον τὴν διδασκαλίαν τὴν ἀποκαλυφθεῖσαν διὰ τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Υἱοῦ τοῦ.

Ὁ Μωάμεθ ὁ 2ος μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ἀντελήφθη, ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διοικήσῃ χριστιανοὺς ἐφαρμόζων τοὺς μουσουλμανικοὺς νόμους. Ἀντελήφθη ἐπίσης, ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ τοὺς κάμῃ διὰ τῆς βίας μωαμεθανούς, διότι ἡ θὰ εἶχε διαρκῶς ταραχὰς ἢ θὰ ἡρηνώνετο τὸ κράτος τοῦ, ἐπεὶ οἱ πλεῖστοι χριστιανοὶ θὰ ἐξεπατρίζοντο. Ἐφοβεῖτο τέλος μήπως οἱ χριστιανοὶ πιεζόμενοι ὑποτα-

χθoυν ἐκκλησιαστικῶς εἰς τὸν πάπαν, ὁπότε οὗτος ἦτο δυνατόν νὰ τοὺς βοηθήσῃ πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐλευθερίας των. Ὁ μόνος λοιπὸν τρόπος διὰ νὰ διατηρήσῃ τὴν κυριαρχίαν του, ἦτο νὰ δώσῃ εἰς τοὺς χριστιανοὺς θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν καὶ ἐν εἰ-
δος αὐτοδιοικήσεως.

Διὰ τοῦτο μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ Μωάμεθ διέταξε τοὺς χριστιανοὺς νὰ ἐκλέξουν πατριάρχην. Οἱ ἐκ τῆς σφαγῆς σωθέντες κληρικοὶ καὶ προύχοντες λαϊκοὶ συν-
ῆλθον καὶ ἐξέλεξαν πατριάρχην τὸν Γεώργιον Σχολάριον ὀνο-
μασθέντα μετὰ τὴν χειροτονίαν του Γεννάδιον. Ὁ Μωάμεθ ἐπεκύρωσε τὴν ἐκλογὴν καὶ ἀπένειμε πολλὰς τιμὰς εἰς τὸν χριστιανὸν πατριάρχην. Ὅταν τὸν ἐπεσκέφθη εἰς τὰ ἀνάκτορά του, τὸν ἐνέδυσσε μὲ λαμπρὸν ἐπενδύτην, τοῦ ἐνεχείρισε χρυσοὴν
ράβδον, ὡς σημεῖον τῆς ἐξουσίας του ἐπὶ τῶν χριστιανῶν, τοῦ ἐδώρησε δὲ καὶ ἵππον βασιλικά ἐστολισμένον καὶ ὁ ἴδιος τὸν ἐβοήθησεν, ἵνα ἀναβῇ ἐπ' αὐτοῦ κατὰ τὴν ἀναχώρησίν του.
Ἐπειτα ἐξέδωκε βεράτιον (διάταγμα), διὰ τοῦ ὁποίου κατέστησε τὸν πατριάρχην **ἐθνάρχη**ν ὅλων τῶν χριστιανῶν, ἥτοι Ἑλλή-
νων, Ἀλβανῶν, Σέρβων, Βουλγάρων καὶ Ἀρμενίων. Σύμφωνα μὲ τὸ βεράτιον τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον διετήρησε πολλὰ
προνόμια. Διοικεῖ τοὺς ναοὺς καὶ τὰ μοναστήρια· δικάζει καὶ φορολογεῖ τοὺς κληρικοὺς καὶ ὅλους τοὺς χριστιανοὺς. Οἱ χρι-
στιανοὶ διετῆρουν τοὺς ναοὺς των καὶ τὰς περιουσίας των καὶ δύνανται νὰ λατρεύουν τὸν θεὸν των ἐλευθέρως.

Δυστυχῶς ὁ σεβασμὸς εἰς τὰ προνόμια ταῦτα ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τὴν καλὴν θέλησιν τῶν κατακτητῶν. Καλὴ θέλησις ὅμως δὲν ὑπῆρχε. Δὲν παρῆλθε πολὺς χρόνος καὶ ἡ Ἐκκλησία ἤρ-
χισε νὰ καταδιώκεται, ὅπως καὶ κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῶν διωγμῶν τῆς. Οἱ χριστιανοὶ πιέζονται φοβερὰ, διὰ νὰ γί-
νουν μουσουλμάνοι. Λεηλασίου, αἰχμαλωσίαι καὶ σφαγαὶ ἐνεργοῦνται εἰς διαφόρους χριστιανικὰς πόλεις. Πολλοὶ χριστιανοὶ κληρικοὶ καὶ λαϊκοὶ ὑπέστησαν μαρτυρικὸν θάνατον, διὰ νὰ μὴ
ἄρνηθοῦν τὸν Χριστόν. Ἄλλοι ἠναγκάζοντο νὰ ἀλλαξοπιστή-
σουν, διὰ νὰ μὴ φονευθοῦν. Οἱ μεγαλοπρεπεῖς ναοὶ τῶν χρι-
στιανῶν κρημνίζονται ἢ γίνονται τζαμιά. Εἰς τοὺς ὀλιγίστους μέιναντας ναοὺς ἀπηγορεύθησαν οἱ κώδωνες, ἡ πολυτέλεια καὶ

κάθε μεγαλοπρέπεια εἰς τὴν λατρείαν. Οἱ σουλτᾶνοι αὐθαίρετως ἀναβιβάζουν καὶ καταβιβάζουν τοὺς Πατριάρχας καὶ ἀπαί-
τουν νὰ τοὺς δίδουν πλούσια δῶρα (πεσκέσια).

Ἡ ἀθλία αὕτη κατάστασις ἐξηκολούθησε μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 18ου αἰῶνος. Τὰ χριστιανικὰ κράτη τῆς Εὐρώπης ἤρχισαν τώρα πλεον νὰ προσδεύουν, ἐνῶ οἱ Τοῦρκοι χάνουν τὴν στρατιωτικὴν τῶν ἀξίαν. Δὲν τολμοῦν τώρα νὰ συνεχίσουν τὰς πιέσεις, διότι φοβοῦνται τοὺς χριστιανοὺς τῆς Εὐρώπης καὶ πρὸ πάντων τῆς Ὁρθοδόξου Ρωσίας. Ἐκτὸς τούτου τώρα πρέπει νὰ συνεννοοῦνται μὲ τὰ κράτη τῆς Εὐρώπης· πρέπει νὰ ἔχουν διπλωματίαν. Δὲν ἔχουν ὅμως ἰδικούς των μορφωμένους διὰ τὴν ὑπηρεσίαν αὐτὴν καὶ προσλαμβάνουν Ἕλληνας. Οἱ Ἕλληνες οὗτοι ἐλέγοντο Φαναριῶται, διότι κατῴκουν εἰς τὴν συνοικίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως Φανάριον. Οἱ Φαναριῶται διωρίζοντο γραμματεῖς, διερμηνεῖς, ἡγεμόνες τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας καὶ εἰς διαφόρους ἄλλας ἐμπιστευτικὰς θέσεις, δύνανται δὲ τώρα νὰ προστατεύουν τοὺς ἀδικουμένους χριστιανοὺς.

Ἡ βελτίωσις τῆς καταστάσεως τῶν χριστιανῶν ἐσταμάτησεν, ὅταν ἤρχισαν τὰς ἐπαναστάσεις κατὰ τῶν κατακτητῶν διὰ τὴν ἐλευθερίαν των καὶ πρὸ πάντων, ὅταν ἔγινεν ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1821. Οἱ Τοῦρκοι τότε ἐνήργησαν φοβερὰς σφαγὰς. Ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ 5ος ἐκρεμάσθη· πληθὺς κληρικῶν ἀπεκεφαλίσθη· τὸ χριστιανικὸν αἷμα ἀφθονώτατα ἐπότισε τὸ ἱερὸν δένδρον τῆς ἐλευθερίας τῶν χριστιανῶν.

Ἡ ἀγριότης αὕτη ἐξήγειρε τὰ πλεῖστα τῶν πολιτισμένων Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν. Ἡ Ρωσία, ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία ἀνέλαβον τὴν προστασίαν τῶν χριστιανῶν. Ἐν μέρος τῆς Ἑλλάδος ἡλευθερώθη, οἱ Σέρβοι καὶ οἱ Μαυροβούνιοι ἀποκτοῦν κατὰ τὸ ἡμῖς ἀνεξαρτησίαν. Μετὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον τοῦ 1856 ὁ σουλτᾶνος ἐξέδωκε τὸ περίφημον **Χάτι χουμαγιούν**, διὰ τοῦ ὁποίου ἐδόθησαν τινὰ πολιτικὰ δικαιώματα εἰς ὅλους τοὺς ὑπ' αὐτὸν χριστιανοὺς. Ἀλλὰ μετὰ τινὰ ἔτη νέαι σφαγαὶ καὶ λεηλασίαι ἐπέφερον τὸν ρωσοτουρκικὸν πόλεμον καὶ τὸ συνέδριον τοῦ Βερολίνου τοῦ 1878. Τότε εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα προσετέθησαν μέρος τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Ἡπείρου καὶ ἐδόθη

πλήρης ἐλευθερία εἰς τοὺς Σέρβους, Ρουμάνους, Βουλγάρους καὶ Μαυροβουνίους. Οἱ Τοῦρκοι ὑπεσχέθησαν πάλιν νὰ σεβασθοῦν τὴν θρησκείαν, τὴν ζωὴν, τὴν τιμὴν καὶ τὴν περιουσίαν τῶν ὑποδούλων χριστιανῶν.

Ἄλλ' αἱ ὑποσχέσεις τῶν Τούρκων καὶ πάλιν δὲν ἐτηρήθησαν. Διὰ τοῦτο τὰ Βαλκανικὰ κράτη Ἑλλάς, Σερβία, Βουλγαρία καὶ Μαυροβούνιον συμμαχήσαντα τῷ 1912 - 13 καὶ νικηφόρως πολεμήσαντα τοὺς Τούρκους, ἀπέδωκαν τὴν ἐλευθερίαν εἰς πάντας σχεδὸν τοὺς ὑπολοίπους ὑποδούλους χριστιανούς. Τέλος τῷ 1922 πάντες οἱ ὀρθόδοξοι χριστιανοὶ τῆς Τουρκίας ἔλθοντες κατὰ τὸ πλεῖστον ὄντες, ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰ ἐλεύθερα κράτη τῶν. Εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν παρέμεινε τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον μὲ ὀλίγας χιλιάδας χριστιανῶν, οἱ ὅποιοι ἦσαν ὑπῆκοοι Τοῦρκοι. Τοιουτοτρόπως ἀπὸ τοῦ 1922 ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἀποτελεῖται κυρίως ἀπὸ ἐλευθέρους πλέον χριστιανούς, οἱ ὅποιοι συγκροτοῦν πολλὰς αὐτοκεφάλους Ἐκκλησίας.

38. ΝΕΟΜΑΡΤΥΡΕΣ

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως πολλοὶ μωαμεθανοὶ ἐζήτουν νὰ ἐξοντώσουν τοὺς χριστιανούς, ἄλλοι μὲν ἐπιδιώκοντες ἀτομικὰ συμφέροντα καὶ ἄλλοι ἀπὸ φανατισμόν, νομίζοντες ὅτι ἐδείκνυν οὕτω τὴν πίστιν τῶν εἰς τὸν Μωάμεθ. Πολλάκις ὠδήγουν τοὺς χριστιανούς, ὡς ὕβριστάς διῆθεν τοῦ Ἰσλαμισμού, ἐνώπιον τῶν τουρκικῶν δικαστηρίων, ἐκεῖ δὲ τοὺς ἐπίεζον ν' ἀρνηθοῦν τὸν Χριστὸν καὶ νὰ ἀσπασθοῦν τὸν μωαμεθανισμόν. Οἱ χριστιανοὶ ἠρνοῦντο νὰ πράξουν τοῦτο καὶ διὰ τοῦτο ὑφίσταντο σκληρὰ μαρτύρια καὶ ἐθανατώνοντο, ὅπως κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν διωγμῶν.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν μαρτύρων τούτων, τοὺς ὁποίους ἡ Ἐκκλησία ὀνομάζει **νεομάρτυρας**, εἶναι μέγας, ἀλλ' ὀλίγοι ἐκ τούτων εἶναι γνωστοί. Οἱ χριστιανοὶ συνέλεγον τὰ λείψανα τῶν νεομαρτύρων ἢ ἡγόραζον ταῦτα ἀπὸ τοὺς βασανιστάς, ἀντὶ μεγάλῃς ἀμοιβῆς, τὰ ἐφύλασσαν κρυφίως καὶ τὰ ἐτίμων ὅπως τοὺς

ἁγίους. Ἄλλ' ἢ Ἑκκλησία ἐλαχίστους ἐκ τούτων ἀνεκήρυττεν ἐπισημως μάρτυρας, διότι ἐφοβεῖτο τὴν ὀργὴν τῶν κατακτητῶν. Διὰ τοῦτο ἡ τιμὴ τῶν τότε νεομαρτύρων παρέμεινε τοπικὴ.
Ἐκ τῶν νεομαρτύρων ἀναφέρονται τοὺς ἑξῆς :

α) Ἡ ὁσία Φιλοθέη.

Ἡ νεομάρτυς αὕτη κατήγετο ἀπὸ ἀρχοντικὴν Ἀθηναϊκὴν οἰκογένειαν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου της (1539) ἔγινε μοναχὴ καὶ ἵδρυσε γυναικεῖον μοναστήριον, ἐκεῖ ὅπου σήμερον εὑρίσκεται ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀθηνῶν. Αἱ μοναχαί, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς τάχιστα ἀνῆλθεν εἰς 200, μὲ τὰ χειροτεχνήματα τῶν διειτρήφοντο καὶ αὐταὶ καὶ συνετήρουν ξενῶνα, νοσοκομεῖον καὶ γυναικεῖον σχολεῖον. Ἐπειδὴ ἡ Φιλοθέη ἐπροστάτευε πάντα καταδιωκόμενον ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ἐθεωρήθη ὑπ' αὐτῶν ἐπικίνδυνος ἢ ἐπὶ τῶν χριστιανῶν ἐπιρροή της, λόγῳ τῆς φιланθρωπικῆς δράσεώς της, συνελήφθη καὶ ὑπεβλήθη εἰς πολλὰ μαρτύρια, ἐκ τῶν ὁποίων τὴν 19ην Φεβρουαρίου 1589 ἀπέθανεν.

β) Ἀναστάσιος ὁ Ναυπλιεύς.

Οὗτος διεκρίθη ὡς ζωγράφος καὶ ἐξήσκει τὴν τέχνην του εἰς τὴν πατρίδα του Ναύπλιον καὶ εἰς τὴν λοιπὴν τότε τουρκοκρατουμένην Ἑλλάδα. Ἐκήρυττε συνάμα τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ μὲ θάρρος καὶ κατέκρινε τὰ κακουργήματα τῶν Τούρκων κατὰ τῶν χριστιανῶν εἰς τὸ Ναύπλιον. Διὰ τοῦτο συνελήφθη ὑπ' αὐτῶν καὶ κατεδικάσθη εἰς θάνατον. Ὅταν ἐξῆλθεν ὁ Ἀναστάσιος ἀπὸ τὸ κρατητήριον, οἱ Τούρκοι ἐπέπεσαν ἐναντίον του μὲ ξύλα, ξίφη καὶ μαχαίρας καὶ τὸν κατεκομμάτισαν (1 Φεβρουαρίου 1655). Ἡ Ἑκκλησία ἀργότερον τὸν κατέταξε μετὰ τῶν νεομαρτύρων, ἡ δὲ μνήμη του πανηγυρίζεται μεγαλοπρεπέστατα εἰς τὸ Ναύπλιον.

γ) Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός.

Ἐγεννήθη τῷ 1714 εἰς τὸ χωρίον Μεγάλον Δένδρον τῆς Αἰτωλίας, ἐσπούδασεν εἰς τὴν ἐν Ἀγίῳ Ὄρει Ἀθωνιάδᾳ σχολὴν

καὶ ἔγινε μοναχός. Κατόπιν μεταβάς εἰς τὴν Κων/λιν ἔλαβε τὴν ἄδειαν τοῦ Πατριαρχείου νὰ κηρύττῃ. Τότε περιῆλθε τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ Ἰονίου Πελάγους, τὴν Μακεδονίαν, Ἕπειρον, Θεσσαλίαν καὶ Στερεὰν Ἑλλάδα, κηρύττων τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ μὲ τὴν χαρακτηρίζουσιν αὐτὸν εὐγλωττίαν. Ἰδρυσεν δὲ καὶ πολλὰ σχολεῖα. Τόσον πολὺ τὸν ἐξετίμων, ὥστε εἰς ὅποιον μέρος ἐδίδασκεν, ἐκάρφωνον ξύλινον σταυρόν, παραμένοντα ἐκεῖ ὡς σημεῖον τῆς διαβάσεώς του. Πολλοὶ ἐκ τῶν σταυρῶν τούτων διατηροῦνται μέχρι σήμερον. Οἱ Ἑβραῖοι τῆς Ἑπείρου μὲ διαφόρους συκοφαντίας ἐπέτυχον νὰ συλληφθῇ ὁ Κοσμάς καὶ νὰ θανατωθῇ εἰς τὸ χωρίον Μουζακιά, παρὰ τὴν Αὐλῶνα. Ὅταν οἱ δῆμιοι ὠδήγησαν αὐτὸν εἰς τὸν τόπον τῆς ἐκτελέσεως καὶ τοῦ ἀνήγγειλαν τὴν καταδίκην, ὁ Κοσμάς ἐπανελάβε τὸ ῥητὸν τοῦ Δαβὶδ «διήλθομεν διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος καὶ ἐξήγαγες ἡμᾶς εἰς ἀναψυχὴν» καὶ μὲ χριστιανικὴν καρτερίαν ὑπεστή τὸ μαρτύριον τὴν 24ην Αὐγούστου 1779. Ὁ Κοσμάς ὁ Αἰτωλὸς ὑπῆρξε πράγματι μέγας ἐθναπόστολος, διότι διέσωσε τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἕπειρον ἀπὸ τὸν ἐξισλαμισμόν καὶ μετέδωκεν εἰς τὸ ὑπόδουλον Ἑλληνικὸν ἔθνος τὴν ἑλληνικὴν χριστιανικὴν παιδείαν.

39. ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ Δ' ΠΕΡΙΟΔΟΝ

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οἱ Τοῦρκοι ἔκλεισαν πάντα σχεδὸν τὰ σχολεῖα τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Οἱ λόγιοι χριστιανοὶ ποὺ διεσώθησαν ἀπὸ τὴν σφαγὴν, ἔφυγον εἰς τὴν Δύσιν, ἔνθα συνετέλεσαν ὄχι ὀλίγον εἰς τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν τῆς Δύσεως. Ἐπομένως εἰς τὴν Ἀνατολὴν πᾶσα κίνησις εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν παιδείαν ἀνεκόπη. Ἡ Ρωσία ἠδύνατο νὰ κολλιεργήσῃ τὴν ἐκκλησιαστικὴν παιδείαν, ἀλλ' ἐκεῖ ἡ Ἐκκλησία δὲν εἶχεν ἀκόμη πλήρως ὀργανωθῇ. Ἡ Ἐκκλησία ὁμῶς ἀγωνίζεται, ἵνα μὴ τελείως ἀφανισθῇ ἡ μόρφωσις τῶν ὑποδούλων χριστιανῶν. Σχολεῖα γίνονται τῶρα τὰ μοναστήρια, οἱ ναοὶ καὶ αἱ οἰκίαι τῶν κληρικῶν, διδάσκα-

λοι δὲ οἱ κληρικοί. Μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς των οἱ κληρικοὶ συναθροίζουσι τὰ χριστιανόπαιδα καὶ μὲ τὸ θαμπὸν φῶς τοῦ κανδηλιοῦ, τὰ μανθάνουν νὰ διαβάζουν, νὰ ἀγαποῦν τὴν πίστιν των καὶ νὰ μισοῦν τὴν τυραννίαν. Ἡ κατάστασις αὕτη ἐξηκολούθησε μέχρι τοῦ 18ου αἰῶνος. Μὲ ὅλην ὁμῶς τὴν δυστυχίαν αὐτὴν κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο δὲν ἔλειψαν περίφημοι θεολόγοι, οἱ ὅποιοι μὲ τὸ κήρυγμά των καὶ μὲ τὰ βιβλία των διετήρουν τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν ὀρθοδοξίαν τῶν χριστιανῶν καὶ ἐματῶνων τὰς προσπάθειάς των Τούρκων, ὅπως τοὺς ἐξισλαμίσουν.

Ἀπὸ τὸν 18ον αἰῶνα, ὅτε ἤρχισαν νὰ λάμπουν μετὰξὺ τῶν ὑποδούλων αἱ πρῶται ἀκτῖνες τοῦ φωτὸς τῆς ἐλευθερίας, τὰ πράγματα μετεβλήθησαν. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ παιδεία καλλιεργεῖται μὲ πόθον καὶ μὲ ζωὴν, διότι τώρα ὁ κατακτητὴς δὲν ἔχει τὴν δύναμιν νὰ τὸ ἐμποδίσῃ. Φυσικὰ πολὺ περισσότερον καλλιεργεῖται μετὰξὺ τῶν ἐλευθερωθέντων χριστιανῶν. Πλεῖστοι θεολογικαὶ σχολαὶ ἰδρύθησαν, εἰς τὰς ὁποίας διακεκριμένοι θεολόγοι ἐδίδασκαν καὶ διδάσκουσι, ἄφθονα δὲ συγγράμματα γράφονται, εἰς τὰ ὅποια ὅλοι οἱ κλάδοι τῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης ἀναπτύσσονται. Τοιαῦται θεολογικαὶ σχολαὶ ἦσαν τῆς Χάλκης εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, τῶν Ἱεροσολύμων, τοῦ Βελιγραδίου, τοῦ Βουκουρεστίου καὶ αἱ θεολογικαὶ ἀκαδημίαι τῆς Ρωσίας.

Ἐκ τῶν θεολόγων τῆς τετάρτης περιόδου ἀναφέρομεν τοὺς σπουδαιότερους.

1) Μελέτιος ὁ Πηγᾶς.

Οὗτος ἐγεννήθη τῷ 1549 εἰς Χάνδακα τῆς Κρήτης. Ἡ Κρήτη κατεῖχετο τότε ἀπὸ τοὺς Ἑνετοὺς, ὁ δὲ Χάνδαξ τὸ σημερινὸν Ἡράκλειον, ἦτο ἡ πρωτεύουσα τῆς Κρήτης. Σπουδάσας φιλοσοφίαν εἰς τὴν Πάδουαν τῆς Ἰταλίας ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα του καὶ ἐγένε διευθυντὴς τοῦ ἐκεῖ ἐλληνικοῦ σχολείου. Πολὺ ταχέως ἡ φήμη του διεδόθη καὶ πέραν τῆς Κρήτης. Τῷ 1590 ἐγένε πατριάρχης Ἀλεξανδρείας. Ὁ Μελέτιος εἰργάσθη ἐκεῖ πολὺ διὰ τὴν ἀνύψωσιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἵδρυσε πολλὰ σχολεῖα. Τὰ περισσότερα ἐκ τῶν συγγραμμάτων του ἔγραψεν ἐναντίον τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας.

2) Κύριλλος ό 2ος ό Λούκαρης.

Ό Κύριλλος ήτο έκ τών έπιφανεστάτων Έλλήνων Ίεραρχών τών μετὰ τήν άλωσιν χρόνων. Έγεννήθη εις Χάνδακα τής Κρήτης τῷ 1572. Έσπούδασεν εις τήν Βενετιάν καί κατόπιν εις τό πανεπιστήμιον τής Παδούης τήν φιλοσοφίαν. Ήσυχολήθη ώσαύτως εις τήν μελέτην τής Αγίας Γραφής καί έν γένει τής θεολογικής έπιστήμης. Ό συμπολίτης του Μελέτιος ό Πηγᾶς έκτιμήσας τήν μόρφωσιν καί τό θάρρος του άνδρός, άνέθεσεν εις αυτόν νά προστατεύση τήν Όρθοδοξίαν κατά του Παπισμοῦ ένεργοῦντος προσηλυτισμόν Ιδίως μεταξύ τών χριστιανών τής Ρωσίας. Ό Κύριλλος επί πενταετίαν έργασθεις άποτελεσματικώτατα διά τόν σκοπόν τουτον, τῷ 1601 επέστρεψεν έκ Ρωσίας εις τήν Άλεξάνδρειαν, ὅπου διεδέχθη τόν άποθανόντα πατριάρχην Μελέτιον. Ό Κύριλλος μέ μέγαν ζήλον ήγωνίσθη, ίνα ματαιώση τās ένεργείας τής παπικής Έκκλησίας, ὅπως προσηλυτίση τούς ὀρθοδόξους χριστιανούς εις τόν Παπισμόν. Προς τόν σκοπόν τουτον έπεσκέφθη προσωπικῶς πλὴν τής Ρωσίας, τήν Βλαχίαν, τὰ Ίεροσόλυμα καί τήν Κωνσταντινούπολιν, ἔστειλε δέ πλῆθος έπιστολῶν συνιστῶν τήν έμμονήν εις τήν ὀρθόδοξον πίστιν.

Κατά τό έτος 1620 έξελέγη Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως. Τό Οίκουμενικόν Πατριαρχεῖον εύρίσκετο τότε εις πολύ δύσκολον θέσιν. Έκινδύνευεν ή Όρθοδοξία τών χριστιανών ὄχι μόνον άπό τούς παπικούς, αλλά καί άπό τούς διαμαρτυρομένους. Ένήργουν καί οί διαμαρτυρόμενοι, διά νά προσελκύσουν τούς ὀρθοδόξους εις τήν Έκκλησίαν τών. Ό Κύριλλος τότε ήλθεν εις φιλικās σχέσεις μέ τούς διαμαρτυρομένους νομίζων, ὅτι τουτο θά ὠφέλει εις τόν άγῶνά του κατά του Παπισμοῦ. Πραγματικῶς καί μέ τό μέσον αυτό ό μέγας οὔτος Πατριάρχης έπέτυχε νά ανακόψη τό έργον του παπικοῦ μοναχικοῦ τάγματος τών Ίησουϊτών, τό ὁποῖον ένήργει τόν προσηλυτισμόν τών ὀρθοδόξων¹

Οί Ίησουῖται ὅμως μέ διαφόρους συκοφαντίας έπέτυχον

1) Περί του τάγματος τών Ίησουϊτών θά μάθωμεν εις τήν § 49.

πεντάκις νά τὸν ἐκδιώξουν οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον. Ἄλλ' ὁ Κύριλλος κατώρθωνε νά ἐκμηδενίσῃ τὰς ἐνεργείας τῶν Ἰησουϊτῶν καὶ νά ἐπανέρχεται εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον. Τὴν πέμπτην ὁμως φορὰν (1637) ἐπέτυχον οἱ ἐχθροὶ τοῦ τὴν σύλληψίν του ὑπὸ τῶν Τούρκων, ὡς προετοιμαζόντος ἐπανάστασιν τῶν Ἑλλήνων. Ἐφυλακίσθη εἰς ἓν φρούριον τῆς ἀσιατικῆς παραλίας τοῦ Βοσπόρου, ἐκεῖθεν δὲ (1638) οἱ γενίτσαροι ἐπεβίβασαν αὐτὸν εἰς μίαν λέμβον, ὅπου τὸν ἐστραγάλισαν γονυπετῇ προσευχόμενον καὶ τὸν ἔρριψαν εἰς τὴν θάλασσαν.

3 Μητροφάνης Κριτόπουλος.

Ὁ Μητροφάνης ἐγεννήθη τὸ 1589 εἰς τὴν Βέρροϊαν, ἐσπούδασε δὲ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Ὁξφόρδης τῆς Ἀγγλίας. Κατόπιν ἐπεσκέφθη τὴν Γερμανίαν καὶ Ἑλβετίαν, ὅπου ἐγνωρίσθη μὲ διακεκριμένους θεολόγους, οἱ ὅποιοι τὸν ἐτίμων πολὺ διὰ τὴν σοφίαν του. Τὸ ἔτος 1630 μετέβη εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ὅπου ἱδρυσε σπουδαίαν βιβλιοθήκην, τῷ δὲ 1636 ἔγινε πατριάρχης αὐτῆς. Ὁ Μητροφάνης ἔγραψε πολλὰ θεολογικὰ βιβλία, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ σπουδαιότερον εἶναι τὸ «Ὁμολογία τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας».

4) Δοσίθεος, Πατριάρχης Ἱεροσολύμων.

Ἐγεννήθη τὸ ἔτος 1641 εἰς Ἀράχωβαν τῶν Καλαβρύτων. Τὰ πρῶτα γράμματα ἔμαθεν εἰς τὴν μονὴν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, κειμένην πλησίον τῆς Κορίνθου, τὴν εὐρεῖαν δὲ μόρφωσιν του ἀπέκτησεν ἐκ τῶν ἰδιαιτέρων του μελετῶν. Γενόμενος κληρικὸς προσελήφθη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ πατριαρχείου τῶν Ἱεροσολύμων. Εἰς τὴν ὑπηρεσίαν ταύτην εὐρισκόμενος ἀπέκτησε μεγάλην φήμην, διὰ τὴν μόρφωσίν του καὶ τὸν ἔνθεον ζῆλόν του, κατὰ δὲ τὸ ἔτος 1669 ἐξελέγη Πατριάρχης Ἱεροσολύμων.

Ἐπὶ Δοσιθέου οἱ Λατῖνοι ἐζήτουν νά γίνουν κύριοι τῶν προσκυνημάτων τῶν Ἱεροσολύμων. Ὁ Δοσίθεος μεταβὰς εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν, ἔνθα εὐρίσκετο ὁ σουλτᾶνος Μεχμέτ ὁ 4ος, ἔπεισεν αὐτὸν νά ἐκδώσῃ διάταγμα, διὰ τοῦ ὁποίου ἀνεγνώριζεν ὡς κυρίους τῶν προσκυνημάτων τοὺς Ἕλληνας. Δυ-

στοιχῶς ἐπέτυχον ἀργότερα οἱ Λατῖνοι (1689) νὰ τοὺς παραχωρηθῇ ὑπὸ τοῦ σουλτάνου ἡ κυριότης τμημάτων τινῶν τῶν Ἀγίων τόπων, τὸ δικαίωμα νὰ λειτουργοῦν ἐπὶ τοῦ Ἀγίου Τάφου καὶ τοῦ ἐν Βηθλεὲμ σπηλαίου τῆς γεννήσεως τοῦ Σωτῆρος. Ὁ Δοσίθεος ἔγραψε πολλὰ θεολογικὰ βιβλία, ἐκ τῶν ὁποίων σπουδαῖον καὶ χρησιμώτατον ἔγινεν ἡ «**ἱστορία τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχευσάντων**».

5) **Μελέτιος, Μητροπολίτης Ἀθηνῶν.**

Ὁ σοφὸς οὗτος ἱεράρχης γεννηθεὶς τὸ 1661 κατήγετο ἐξ Ἰωαννίνων, ἐσπούδασε δὲ εἰς Πατάβιον τῆς Ἰταλίας ἱατρικὴν καὶ φιλοσοφίαν. Ὅταν ἐτελείωσε τὰς σπουδὰς του, ἐπέστρεψεν εἰς τὰ Ἰωάννινα καὶ διωρίσθη σχολάρχης. Εἰς ἡλικίαν 31 ἐτῶν ἔγινε Μητροπολίτης Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης. Ἐπειδὴ ἐθεωρήθη συνένοχος ἐπαναστατικοῦ κινήματος καὶ κατεζητεῖτο ὑπὸ τῶν Τούρκων (1696), ἐκρύβη ἐπὶ δύο ἔτη εἰς τὴν πατρίδα του. ἔκειθεν δὲ ἀμνηστευθεὶς μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν. Τῷ 1701 ἐστάλη ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ὡς ἑξαρχος εἰς τὴν Πελοπόννησον, κατόπιν δὲ (1703) ἔγινε μητροπολίτης Ἀθηνῶν καὶ διετέλεσε τοιοῦτος μέχρι τοῦ θανάτου του (1714).

Ὁ Μελέτιος ἔγραψε γεωγραφίαν, ἐκκλ. ἱστορίαν, ρητορικὴν, διδασχάς, περὶ ἀστρονομίας καὶ πολλὰς ἐπιστολάς.

6) **Ἡλίας Μηνιάτης.**

Ὁ Ἡλίας Μηνιάτης ἐγεννήθη εἰς Κεφαλληνίαν τῷ 1669. Ἐκ παιδικῆς ἡλικίας κατέδειξε τὰ διανοητικὰ του προτερήματα καὶ διὰ τοῦτο δεκαετὴς μόλις ἐστάλη, ἵνα μορφωθῇ εἰς τὴν Βενετίαν. Ἀφοῦ ἐτελείωσε τὰς σπουδὰς του, ἐδίδασκεν ὡς καθηγητὴς εἰς τὴν Κεφαλληνίαν, τὴν Ζάκυνθον καὶ τὴν Κέρκυραν, εἰς δὲ τὰ τακτικὰ κηρύγματα του εἰς τοὺς ναοὺς, ἀπέδειξε τὴν ἐξαιρετον εὐγλωττίαν του καὶ τὰς πολλὰς γνώσεις του. Ἐκλήθη κατόπιν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἐπὶ ἀρκετὰ ἔτη ἦτο διδάσκαλος τῆς πατριαρχικῆς σχολῆς καὶ ἱεροκῆρυξ. Τῷ 1711 ἐγένετο ἐπίσκοπος Καλαβρύτων καὶ διετέλεσε τοιοῦτος ἐπὶ τρία ἔτη, ἀποθανὼν μόλις 45 ἐτῶν (1714). Αἱ διασωθεῖσαι

ὁμίλιαι του εἶναι ὑποδείγματα ρητορικῆς δυνάμεως, ζωηρᾶς φαντασίας καὶ πειθοῦς.

7) Εὐγένιος ὁ Βούλγαρης.

Ὁ Εὐγένιος ὁ Βούλγαρης ἐγεννήθη εἰς τὴν Κέρκυραν τῷ 1717. Ἐσπούδασεν εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Παδούης θεολογίαν, φιλοσοφίαν καὶ μαθηματικά. Ἐπιστρέψας εἰς τὴν Κέρκυραν ἐχειροτονήθη διάκονος τῷ 1738. Ὁ Βούλγαρης διετέλεσεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη διευθυντῆς τῶν σχολῶν Ἰωαννίνων, Ἀθῶνος καὶ τῆς πατριαρχικῆς σχολῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ αὐτοκράτειρα τῆς Ρωσίας Αἰκατερίνη ἡ Β', πληροφορηθεῖσα περὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς πολυμαθείας του, τὸν προσεκάλεσεν εἰς τὴν Ρωσίαν, ἔνθα τῷ 1776 ἐχειροτονήθη Ἀρχιεπίσκοπος Σλαβωνίας καὶ Χερσῶνος καὶ ἀπέθανε τὸ ἔτος 1806.

Ὁ Βούλγαρης ἦτο πολυμαθέστατος καὶ πολύγλωσσος. Ἐγνώριζε τὴν ἑλληνικὴν, τὴν λατινικὴν, τὴν γερμανικὴν, τὴν ἰταλικὴν, τὴν γαλλικὴν, τὴν ἑβραϊκὴν, τὴν τουρκικὴν, τὴν ἀραβικὴν καὶ τὴν ρωσικὴν γλῶσσαν. Ἐγράψε πολλὰ συγγράμματα, μετὰ τῶν ὁποίων διακρίνονται ἡ «Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία τοῦ πρώτου αἰῶνος» καὶ τὸ «Θεολογικὸν σύνταγμα».

8) Νικηφόρος Θεοτόκης.

Ὁ Νικηφόρος ἐγεννήθη εἰς Κέρκυραν τῷ 1736, ἐσπούδασε δὲ φιλοσοφίαν καὶ μαθηματικά εἰς Βολωνίαν καὶ Πατάβιον τῆς Ἰταλίας. Ἀσχοληθεὶς κατόπιν εἰς θεολογικὰς μελέτας ἀνεδείχθη εἰς ἓκ τῶν διαπρεπεστέρων θεολόγων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἐπιστρέψας εἰς τὴν Κέρκυραν ἐδίδασκε τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ ἀπὸ τοῦ 1762 ἐχειροτονήθη ἱερομόναχος καὶ ἤρχισε νὰ κηρύττῃ τὸν θεῖον λόγον, τάχιστα δὲ ἡ φήμη του διεδόθη εἰς ὅλοκληρον τὸν Ἑλληνισμόν. Τὸ 1799 ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ Εὐγενίου Βουλγάρεως εἰς τὴν Ρωσίαν καὶ ἐχειροτονήθη ἀρχιεπίσκοπος Σλαβωνίας καὶ Χερσῶνος, διαδεχθεὶς τοῦτον.

Ὁ Θεοτόκης ἔγραψε διάφορα βιβλία θεολογικά, φυσικά καὶ μαθηματικά. Τὸ σπουδαιότερον οὐγγραμμά του εἶναι τὰ «Κυριακοδρομία». Τοῦτο περιέχει ἑρμηνεῖαν καὶ ὁμίλιας ἐπὶ

τῶν Εὐαγγελίων καὶ Ἀποστόλων τῶν ἀναγινωσκομένων εἰς πάσας τὰς Κυριακὰς τοῦ ἔτους.

Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος σπουδαῖοι θεολόγοι ἀνεφάνησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα, περὶ τῶν ὁποίων θὰ μάθωμεν κατωτέρω εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος.

40. ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ, ΛΑΤΡΕΙΑ ΚΑΙ ΗΘΗ ΤΩΝ ΟΡΘΟΔΟΞΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ

ΚΑΤΑ ΤΗΝ Δ΄ ΠΕΡΙΟΔΟΝ. ΜΟΝΑΧΙΚΟΣ ΒΙΟΣ.

Διοίξεις. Μολονότι ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἔζη εἰς τοιαύτην δυστυχίαν, διετήρησε τὴν ἐσωτερικὴν ἀνεξαρτησίαν της καὶ τὸν τρόπον τῆς διοικήσεώς της. Κυβερνᾶται ἀπὸ τοὺς τέσσαρας Πατριάρχας τῆς Ἀνατολῆς. Ἐκ τούτων μείζονα αὐθεντίαν ὡς πρὸς τὴν διοίκησιν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἶχεν ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, χάρις εἰς τὸ πρωτεῖον τιμῆς, τὸ ὁποῖον ἀπεδίδετο εἰς αὐτόν, ὡς προΐστάμενον τῆς σπουδαιότερας Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ συνάμα, διότι διὰ μέσου τούτου ὁ σουλτάνος ἤρχετο εἰς σχέσιν μὲ τὰ ἄλλα Πατριαρχεῖα.

Σύμφωνα μὲ τὰ προνόμια, τὰ ὁποῖα ἔλαβεν ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ἀπὸ τὸν Σουλτάνον, δίδκει τὴν Ἐκκλησίαν συνεργαζόμενος μὲ σύνοδον, εἰς τὴν ὁποίαν ἐλάμβανον μέρος καὶ μερικοὶ λαϊκοὶ ἔχοντες ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώματα. Μεταξὺ τῶν λαϊκῶν ἦτο ὁ μέγας Λογοθέτης, ὅστις ἐχρησίμευεν ὡς διερχομένου μεταξὺ τοῦ Πατριαρχείου καὶ τοῦ σουλτάνου. Ἡ σύνοδος ἀπετελεῖτο συνήθως ἀπὸ ἀρχιερεῖς τῶν πλησίον ἐπαρχιῶν καὶ ἀρχιερεῖς προσωρινῶς μένοντας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἡ σύνοδος αὕτη ἐξέλεγε καὶ τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην. Κατὰ τὰ ἄλλα ἡ Ἐκκλησία διώκετο ὅπως καὶ κατὰ τὴν τρίτην περίοδον. Ἡ διοίκησις αὕτη ἐξηκολούθησε μὲ ἐλαχίστας μεταβολὰς μέχρι τοῦ 1856, ὅτε ἐξεδόθη τὸ περίφημον Χάτι Χουμαγιούν (διάταγμα), τὸ ὁποῖον ἐτροποποίησε τὰ προνόμια τοῦ Πατριαρχείου.

Μετὰ τὸ Χάτι Χουμαγιούν ἐγίνε συνέλευσις ὅλων τῶν ἀν-

τιπροσώπων τῶν χριστιανῶν τῆς Τουρκίας. Ἡ συνέλευσις αὕτη συνέταξε νέον κανονισμόν τῆς διοικήσεως τῆς Ἐκκλησίας. Κατὰ τοῦτον διοικοῦν τὴν Ἐκκλησίαν δύο Σώματα ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Πατριάρχου. Τὸ ἓν Σῶμα, λεγόμενον **σύνδοδος**, ἀπετελεῖτο ἀπὸ 12 ἀρχιερεῖς, (συνοδικούς), τὸ δὲ ἄλλο Σῶμα, λεγόμενον **μικτὸν συμβούλιον**, ἀπετελεῖτο ἀπὸ 4 συνοδικούς καὶ ἀπὸ 8 προκρίτους λαϊκούς. Ἔργον τῆς συνόδου ἦτο νὰ ἀποφασίζῃ διὰ τὰ ἐκκλησιαστικά ζητήματα, τοῦ δὲ μικτοῦ συμβουλίου νὰ ἀποφασίζῃ περὶ τῶν πολιτικῶν ὑποθέσεων μεταξὺ τῶν χριστιανῶν καὶ νὰ διαχειρίζεται τὰς περιουσίας τῶν μονῶν καὶ τῶν ναῶν. Τὸ μικτὸν συμβούλιον δὲν ὑφίσταται σήμερον, διότι εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἔνθα ἡ ἔδρα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὁ ἀριθμὸς τῶν χριστιανῶν εἶναι ἐλάχιστος.

Λατρεία. Ἡ λατρεία τῶν χριστιανῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν ἀπώλεσε τὴν μεγαλοπρέπειάν της. Οἱ καλλιτεχνικώτατοι ναοὶ κατεστράφησαν ἢ ἔγιναν τζαμιά, παρέμειναν δὲ εἰς τοὺς χριστιανούς οἱ ἡμικατεστραμμένοι καὶ ἄνευ στολισμάτων. Οἱ πιστοὶ ἐκαλοῦντο εἰς τοὺς ναοὺς, οὐχὶ διὰ κωδῶνων, ἀλλὰ διὰ **σημάντρων** ἐκ μετάλλου ἢ ξύλου καὶ διὰ τῆς φωνῆς τῶν **κρακτῶν**. Ἡ λατρεία ἐτελεῖτο συνήθως τὴν νύκτα, ἄνευ πομπῶν καὶ λιτανειῶν, τὸ δὲ κήρυγμα ἦτο σπανιώτατον. Ἡ ζωγραφικὴ τέλος καὶ ἡ μουσικὴ παρημελήθησαν.

Ἡ πτωχεία αὕτη τῆς λατρείας ἐξηκολούθησε μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 18ου αἰῶνος. Ἀπὸ τοῦ αἰῶνος τούτου ἀρχίζει νὰ λαμβάνῃ τὴν προηγουμένην ζωὴν της, ἰδίως δὲ εἰς τὰς χώρας, αἵτινες ἀπέκτιν τὴν ἐλευθερίαν τῶν. Τώρα κτίζονται ναοὶ μεγαλοπρεπεῖς συνήθως ρυθμοῦ βυζαντινοῦ. Ἡ χριστιανικὴ ζωγραφικὴ προοδεύει σημαντικά, οἱ δὲ ἁγιογράφοι εἰς τὸ σοβαρὸν ὕφος τῶν βυζαντινῶν εἰκόνων προσθέτουν τὸ ὥραϊον καὶ τὸ φυσικόν. Ἐπίσης ἀρκετὰ καλλιεργεῖται ἡ βυζαντινὴ μουσικὴ καὶ καταβάλλεται σπουδαία προσπάθεια νὰ καθαρισθῇ ἀπὸ πολλὰ ξένα στοιχεῖα καὶ νὰ συνδυασθῇ μὲ τὸ νεώτερον μουσικὸν πνεῦμα.

Ἡθῃ. Τὰ ἦθη τῶν χριστιανῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν ἔγιναν αὐστηρότερα. Τὰ δεινὰ τῆς δουλείας ἐπλησίασαν τοὺς χριστιανούς.

νοὺς περισσότερον εἰς τὴν θρησκείαν, ὅπου εὗρισκον παρηγορίαν, τηροῦν δὲ μὲ ἀφοσίωσιν τὰ θρησκευτικὰ τῶν καθήκοντα. Ἡ εὐσέβεια ὅμως αὕτη, ἔνεκα τῆς ἀμαθείας, περιωρίζετο εἰς μακρὰς προσευχάς, νηστείας καὶ ἐν γένει εἰς αὐστηρὰν τήρησιν μόνον τῶν ἐξωτερικῶν τύπων, ἄφθονοι δὲ δεισδαιμονίαι καὶ προλήψεις ἐδημιουργήθησαν, ξέναι πρὸς τὸ χριστιανικὸν πνεῦμα. Ἡ κατάστασις αὕτη ἀρχίζει νὰ διορθῶνεται ἀπὸ τοῦ 19ου αἰῶνος καὶ ἰδίως μεταξὺ τῶν ἐλευθερωθέντων χριστιανῶν. Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, ὅταν ἤρχισε νὰ ἀναπνέῃ τὸν γλυκὺν τῆς ἐλευθερίας ἀέρα, μεγάλας προσπάθειας καταβάλλει, ἵνα μορφώσῃ τοὺς κληρικοὺς καὶ ἀπαλλάξῃ τοὺς χριστιανοὺς ἀπὸ κάθε δεισδαιμονίαν καὶ πρόληψιν,

Τὸ αἶσθημα τέλος τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης ἀνεπτύχθη εἰς μέγαν βαθμὸν καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας καὶ κατόπιν καὶ οὕτως ἐσυνεχίσθη ἡ βυζαντινὴ παράδοσις. Πολλὰ φιланθρωπικὰ καταστήματα κοσμοῦν τὰς διαφόρους χριστιανικὰς πόλεις, ὅπου ὁ κάθε δυστυχὴς εὕρσκει παρηγορίαν καὶ περίθαλψιν.

Μοναχικὸς βίος. Κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς δουλείας αἱ περιουσίαι τῶν μονῶν κατὰ τὸ πλεῖστον ἠρπάγησαν. Καὶ ὅμως ὁ μοναχικὸς βίος διετηρήθη. Οἱ μοναχοὶ συντηροῦνται μὲ τὰ ἐλάχιστα κτήματα, τὰ ὅποια τοὺς ἀφῆκεν ὁ κατακτητής, μὲ τὴν σκληρὰν ἐργασίαν αὐτῶν καὶ μὲ τὰ ἐλέη τῶν χριστιανῶν. Τὰ μοναστήρια παρέσχον μεγίστας ὑπηρεσίας εἰς τοὺς χριστιανούς. Ἐκεῖ κατέφευγον καὶ ἐκρύπτοντο οἱ καταδιωκόμενοι ἀπὸ τὸν τύραννον· ἐκεῖ εὗρισκον περίθαλψιν οἱ ἀσθενεῖς καὶ οἱ πτωχοί· ἐκεῖ τὰ χριστιανόπουλα καὶ πρὸ πάντων τὰ Ἑλληνόπουλα ἐμάνθανον ὀλίγα γράμματα ἀπὸ τοῦς ὀλίγους μορφωμένους μοναχοὺς· ἐκεῖ ἐκαλλιεργήθη ὁ πόθος τῆς ἐλευθερίας, ὅστις ὥπλισε τοὺς γενναίους μαχητὰς διὰ νὰ τὴν ἀποκτήσουν.

41. ΤΑ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΑ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ ΚΑΙ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ

Τὰ Πατριαρχεῖα Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων κατὰ τὴν πρώτην περίοδον προώδευσαν πολὺ. Ἡ πρόο-

δός των έξηκολούθησε μέχρι τοῦ 7ου αἰῶνος, ποὺ αἱ χώραι των Αἴγυπτος, Συρία καὶ Παλαιστίνη ὑπετάγησαν εἰς τοὺς Ἀραβας. Τότε ἡ πρόοδος των ἀνεκόπη καὶ ἤρχισαν νὰ παρακμάζουν. Πολλοὶ χριστιανοὶ τῶν Πατριαρχείων τούτων ὑπεχώρησαν εἰς τὴν βίαν καὶ ἔγιναν μουσουλμᾶνοι, ἀρκετοὶ δὲ παρυσύρθησαν ἀπὸ αἵρετικοὺς καὶ ἐσχημάτισαν αἵρετικὰς Ἐκκλησίας,

Τὸν 11ον αἰῶνα οἱ χριστιανοὶ τῶν Πατριαρχείων τούτων ὑπέστησαν φοβερὰς καταστροφὰς ἀπὸ τοὺς σταυροφόρους. Οἱ σταυροφόροι ἐξεδίωξαν τοὺς Πατριάρχας τῆς Ἀντιοχείας καὶ τῶν Ἱεροσολύμων καὶ διώρισαν Λατίνους, οἵτινες ἐπῆζον τοὺς ὀρθοδόξους χριστιανούς, ἵνα γίνουν παπικοί. Εὐτυχῶς κατὰ τὸν 13ον αἰῶνα οἱ Τουρκομάνοι Μαμελοῦκοι κατέλαβον τὰς χώρας ταύτας καὶ ἐκδιώξαντες τοὺς Λατίνους κληρικοὺς ἐπανεφέρον τοὺς ὀρθοδόξους Πατριάρχας. Κατὰ τὴν παρούσαν περίοδον τὰ Πατριαρχεῖα ταῦτα εὐρίσκονται ὑπὸ τοὺς Τούρκους. Μὲ τὴν προστασίαν ὁμως τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, τῆς ὁμοδόξου Ρωσίας καὶ ἔπειτα τῶν ἐλευθερωθέντων ὀρθοδόξων χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς ἤρχισαν νὰ λαμβάνουν νέαν ζωὴν.

Τὸ Πατριαρχεῖον Ἀλεξανδρείας μὲ τὴν οἰκονομικὴν καὶ ἠθικὴν προστασίαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, τῶν ἡγεμόνων τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαυίας καὶ τῆς Ρωσίας, ἤρχισε νὰ ἀνυψώνεται. Ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ σημερινοῦ αἰῶνος, προώδευσεν ἀρκετά, διότι ἡ Αἴγυπτος ἀπέκτησε τὴν ἐλευθερίαν της. Πολλοὶ Ἕλληνες ἔμποροι ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἱδρυσαν ἑλληνικὰς κοινότητας καὶ ἠύξησαν τὸν ἀριθμὸν τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν. Σήμερον τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Ἀλεξανδρείας περιλαμβάνει 8 περιφέρειας μὲ 8 ἀρχιερεῖς, διατηρεῖ ἰδικὸν του τυπογραφεῖον καὶ ἐκδίδει σπουδαῖα χριστιανικὰ περιοδικὰ καὶ βιβλία. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν ἀνέρχεται εἰς 140.000.

Τὸ Πατριαρχεῖον Ἀντιοχείας ἐλάχιστα προοδεύει, διότι τὸ κατέστρεψαν αἱ ἐσωτερικαὶ ἔριδες, διὰ τὴν κατάληψιν τοῦ Πατριαρχικοῦ ἀξιώματος. Αἱ ἔριδες αὗται ἤρχισαν ἀπὸ τοῦ 1555 καὶ ἐξηκολούθησαν μέχρι τοῦ 19ου αἰῶνος. Ἀποτέλεσμα τῶν ἐρίδων τούτων ἦτο νὰ ἐπιτύχουν οἱ παπικοὶ νὰ προσελκύσουν

άρκετους ὀρθοδόξους εἰς τὴν Ἑκκλησίαν των. Οὕτως ἰδρύθη ἐκεῖ Οὐνιτικὸν Πατριαρχεῖον. Τὸ Πατριαρχεῖον τοῦτο, εἶναι ἡνωμένον μὲ τὴν παπικὴν Ἑκκλησίαν, οἱ δὲ ἀνήκοντες εἰς αὐτὸ χριστιανοὶ ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ μεταχειρίζωνται εἰς τὴν λατρείαν των τὴν γλῶσσάν των καὶ ὄχι τὴν λατινικὴν, καὶ οἱ ἱερεῖς του νὰ φέρουν τὸ ἔνδυμα ποὺ ἔφερον πρὶν γίνουν παπικοί. Διέτρεξε τότε κίνδυνον τὸ Ὁρθόδοξον Πατριαρχεῖον τῆς Ἀντιοχείας νὰ ἐξαφανισθῇ τελείως, διότι πολλοὶ ἀραβόφωνοι ἀρχιερεῖς του εἶχον γίνει Οὐνῖται. Εὐτυχῶς μὲ τὰς προσπαθείας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἀνεδείχθησαν Ἕλληνες Πατριάρχαι καὶ Ἀρχιερεῖς, οἱ ὅποιοι διέσωσαν τὴν Ὁρθόδοξίαν τοῦ Πατριαρχείου. Κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους οἱ Σλαῦοι χριστιανοὶ θέλοντες νὰ ἐξαπλώσουν τὸν σλαυϊσμόν (πανσλαυϊσμός) ἐπέτυχον νὰ μεταβάλουν τὴν ἑλληνικότητα τοῦ Πατριαρχείου τούτου. Ἀπὸ τοῦ 1899 τὸ Πατριαρχεῖον Ἀντιοχείας ἐκλέγει ἀραβόφωνον Πατριάρχην. Σήμερον ἔχει περὶ τοὺς 15 Μητροπολίτας, ὁ δὲ Πατριάρχης ἐδρεύει εἰς τὴν Δαμασκόν. Οἱ χριστιανοὶ του ἀνέρχονται εἰς 300.000 καὶ εἶναι οἱ περισσότεροι ἀραβόφωνοι.

Τὸ Πατριαρχεῖον Ἱεροσολύμων παρουσιάζει κατὰ τὴν παροῦσαν περίοδον σημαντικὰς προόδους. Διὰ τὸ Πατριαρχεῖον τοῦτο δεικνύουν μέγα ἐνδιαφέρον γενικῶς οἱ χριστιανοί. Ὅλοι σέβονται τὰ ἱερά προσκυνήματα τῆς Παλαιστίνης, ὅπου ἐγεννήθη, ἔζησεν, ἐδίδασεν, ἐσταυρώθη καὶ ἀνεστήθη ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. Τὸ Πατριαρχεῖον τῶν Ἱεροσολύμων διοικεῖται πάντοτε ἀπὸ Ἕλληνας, ἔχει δὲ 19 Μητροπολίτας καὶ Ἀρχιεπισκόπους. Ὁ ἀριθμὸς τῶν χριστιανῶν του ἀνέρχεται εἰς 75.000, οἱ περισσότεροι ὅμως εἶναι ἀραβόφωνοι. Τὰ προσκυνήματά του ἀνῆκον εἰς τὸ Πατριαρχεῖον, ἀλλὰ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἐπέτυχον μερικὰ προνόμια οἱ χριστιανοὶ ὅλων τῶν δογμάτων, ὅπως τὸ νὰ δύνανται νὰ τελοῦν ἱεροτελεστείας εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως, εἰς τὸ ὁρισθὲν διὰ κάθε χριστιανικὴν Ἑκκλησίαν μέρος.

Κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους οἱ ἀραβόφωνοι ὀρθόδοξοι χριστιανοὶ ἐπροκάλεσαν ἐσωτερικὰς ἀνωμαλίας, διότι ἀπῆτουν νὰ ἐκλέξουν ἀραβόφωνον Πατριάρχην. Ἀλλ' ἡ Ἀγγλικὴ Κυβέρ-

νησις, ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς ὁποίας διατελεῖ ἀπὸ τοῦ 1917, δὲν ἐπέτρεψε τὴν μεταβολὴν ταύτην. Ἐθεώρησεν ὀρθὸν νὰ σεβασθῇ τὸν τρόπον τῆς διοικήσεως, ὅστις ὑφίσταται ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων.

Ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία περιλαμβάνει καὶ τὰς ἀνεξάρτητους Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου καὶ τῆς Ἰβηρίας ἢ Γεωργίας. Κατόπιν ὅμως τὴν μὲν Κύπρον κατέλαβον τῷ 1878 οἱ Ἀγγλοι, τὴν δὲ Γεωργίαν τῷ 1811 οἱ Ρῶσοι.

Ἡ διοίκησις καὶ ἡ λατρεῖα τῶν Πατριαρχείων καὶ τῶν αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν, γίνεται κατὰ τὸ Παράδειγμα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

42. Αἱ λοιπαὶ ὀρθόδοξοι ἐκκλησίαι. Βουλγαρικὸν σχίσμα

Πᾶσαι αἱ Ἐκκλησίαι, αἱ ὁποῖαι ἰδρῦθησαν ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὑπήγοντο εἰς αὐτό. Κατόπιν ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην ἐγιναν ἀνεξάρτητοι. Τοῦτο συνέβη ἰδίως κατὰ τὴν παροῦσαν περίοδον, διότι τὸ Πατριαρχεῖον ἦτο ὑπόδουλον εἰς τοὺς Τούρκους καὶ δὲν ἦτο δυνατόν Ἐκκλησίαι ἐλευθέρων κρατῶν νὰ ὑπάγωνται εἰς τοῦτο.

Ἡ πρώτη Ἐκκλησία, ἥτις ἐγένεν ἀνεξάρτητος ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἦτο τῆς Ρωσίας. Τῷ 1589 ὁ Μητροπολίτης τῆς Μόσχας, πρωτεύουσας τότε τῆς Ρωσίας, ἐγένε Πατριάρχης τῆς Ρωσίας καὶ διώκει ἐλευθέρως τὴν Ἐκκλησίαν του. Τυπικῶς μόνον ἐπεκύρωνε τὴν ἐκλογὴν τοῦ ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης. Τότε οἱ Πατριάρχαι τῆς Ρωσίας, ἀπέκτησαν μεγάλην δύναμιν. Τοῦτο ὅμως δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνεχθῇ ὁ θεμελιωτὴς τοῦ μεγαλείου τῆς Ρωσίας Τσάρος Πέτρος ὁ Μέγας. Οὗτος κατὰ τὸ ἔτος 1722 συνέστησε ὡς ἀνωτάτην διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας Σύνοδον, τῆς ὁποίας ἔδρα ἦτο ἡ νέα Πρωτεύουσα τῆς Ρωσίας Πετροῦπολις. Εἰς τὰς συνεδριάσεις τῆς συνόδου παρευρίσκετο ἀντιπρόσωπος τοῦ Αὐτοκράτορος. Τὸν τρόπον τοῦτον τῆς διοικήσεως ἐδέχθη προθύμως ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, τὸν ἠκολούθησε δὲ κατόπιν καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλ-

λάδος. Ἀπὸ τότε ἡ Ρωσικὴ Ἐκκλησία ἔκαμε μεγάλας προόδους. Ἰδρυσε θεολογικὰς σχολὰς, ἐβελτίωσε τὴν λατρείαν τῆς καὶ εἰργάσθη διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὴν Σιβηρίαν, Ἀμερικὴν, Σινικήν, Κορέαν καὶ Ἰαπωνίαν. Δυστυχῶς κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρωσίας ἐτέθη ἐν διωγμῷ ὑπὸ τοῦ ἐπικρατήσαντος εἰς τὴν Ρωσίαν νέου κοινωνικοῦ καθεστώτος.

Ἀνεξάρτητοι ἐπίσης ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἔγιναν τὸν 18ον αἰῶνα οἱ ὀρθόδοξοι τῆς Αὐστρίας καὶ οἱ Μπουκοβίνιοι καὶ τὸν 19ον αἰῶνα αἱ Ἐκκλησίαι τῆς Τρανσυλβανίας, τῆς Ἑλλάδος, τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας (Ρουμανίας) καὶ τῆς Σερβίας. Εἰς τὰς Ἐκκλησίας ταύτας τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον προθύμως ἐπέτρεψε νὰ γίνουν αὐτοκέφαλοι.

Ἡ μόνη Ἐκκλησία, ἥτις ἐδημιούργησεν ἀνωμαλίας εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν ἦτο ἡ Βουλγαρική. Ἡ Ἐκκλησία αὕτη ἐζήτησε τῷ 1868 ἀπὸ τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς. Ὁ τότε Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ 6ος ἐδέχθη τοῦτο προθύμως. Ἀλλ' οἱ Βούλγαροι εἶχον τὴν ἀξίωσιν νὰ περιλάβῃ ἡ Ἐκκλησία τῶν καὶ πάντας τοὺς ὑποδούλους εἰς τοὺς Τούρκους Βουλγάρους. Ἀπήτησαν μάλιστα νὰ διορίσουν Βουλγάρους Ἐπισκόπους εἰς τὰς ὑποδούλους χώρας, ποὺ ὑπῆρχον Βούλγαροι καὶ ἰδικὸν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχηγῶν (Ἐξαρχον) εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅστις νὰ διοικῇ καὶ τοὺς ἐλευθέρους καὶ τοὺς δούλους Βουλγάρους. Ἡ ἀπαίτησις τῶν ἦτο παράλογος καὶ ἀσεβής. Εἰς τὰς ὑποδούλους πόλεις, οὐσας ἑλληνικάς, ὑπῆρχον Ἕλληνες Ἐπίσκοποι ὄλων τῶν Ὀρθοδόξων χριστιανῶν ὑπαγόμενοι εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην, σύμφωνα δὲ μὲ τοὺς κανόνας τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ὑπάρχουν δύο Ἐπίσκοποι τῆς αὐτῆς πόλεως. Καὶ ὁμοίως οἱ Βούλγαροι ἐπέμεναν μέχρις οὗ μὲ διάφορα μέσα ἔλαβον τὴν ἄδειαν τῷ 1870 νὰ ἐκτελέσουν τὴν ἐπιθυμίαν τῶν, διώρισαν δὲ καὶ ἰδικὸν τῶν Ἐξαρχον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Κατόπιν τῆς ἀναρχικῆς ταύτης διαγωγῆς ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Ἀνθιμος ὁ 6ος συνεκάλεσε τοπικὴν σύνοδον, ἥτις ἐκήρυξε τὴν βουλγαρικὴν Ἐκκλησίαν **σχισματικὴν**. Ἀπὸ τότε διεκόπη κάθε σχέσις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου πρὸς τὴν

βουλγαρικήν Ἐκκλησίαν. Ἡ ἐπάνοδος τῆς βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας εἶναι εὐκολωτάτη, διότι σήμερον δὲν ὑπάρχουν διὰ τὴν Βουλγαρίαν οἱ ἔθνικοι ἴσως λόγοι, ἔνεκα τῶν ὁποίων δὲν ἐσεβάσθη τότε τοὺς ὑπάρχοντας κανόνας τῆς Ὁρθοδοξίας.

Τέλος κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα μετὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους (1912—1914) καὶ τὸν Εὐρωπαϊκὸν πόλεμον τοῦ 1914 ἡ σύνθεσις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μετεβλήθη. Σήμερον ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία περιλαμβάνει περὶ τὰ 160 ἑκατομμύρια χριστιανῶν, ἀποτελεῖται δὲ ἀπὸ τὰς ἑξῆς ἐπὶ μέρους Ἐκκλησίας:

1) Τὰ τέσσαρα Πατριαρχεῖα, Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων. Μὲ τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶναι ἡνωμένοι καὶ αἱ Ἐκκλησίαι τῶν Ὁρθοδόξων χριστιανῶν τῆς κεντρῆς Εὐρώπης, τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῆς Αὐστραλίας. Ἐκάστην ἐκ τῶν Ἐκκλησιῶν τούτων διοικεῖ εἰς Ἀρχιεπίσκοπος. Εἰς τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπάγεται καὶ ἡ ἡμιαυτόνομος Ἐκκλησία τῆς Κρήτης. Αὕτη διοικεῖται ὑπὸ ἰδίας συνόδου, ἐδρευούσης εἰς τὸ Ἡράκλειον, μετέχει δὲ ταύτης καὶ ἀντιπρόσωπος τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους (Βασιλικὸς Ἐπίτροπος).

2) Τὰς αὐτοκεφάλους Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, Ἰβηρίας, Ἀλβανίας καὶ Πολωνίας.

3) Τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Ρωσίας.

4) Τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Νοτιοσλαβίας. Τοῦτο ἀποτελοῦν αἱ πρῶην αὐτοκέφαλοι Ἐκκλησίαι τῆς Σερβίας, τῶν ἐν Αὐστρίᾳ καὶ Οὐγγαρίᾳ Ὁρθοδόξων καὶ τοῦ Μαυροβουνίου.

5) Τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Ρουμανίας. Τοῦτο ἀποτελοῦν αἱ πρῶην αὐτοκέφαλοι Ἐκκλησίαι τῆς Ρουμανίας, τῆς Μπουκοβίνας καὶ μέρους τῆς Τρανσυλβανίας. Αἱ χῶραι, τὰς ὁποίας κατοικοῦν οἱ χριστιανοὶ τῶν Ἐκκλησιῶν τούτων, ἀποτελοῦν τὸ Βασίλειον τῆς Ρουμανίας.

6) Τὴν αὐτοκέφαλον Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος.

7) Τὴν αὐτοκέφαλον Ἐκκλησίαν τῆς Βουλγαρίας, ἥτις ὡς εἵπομεν, εἶναι σχισματική.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΕΩΤΕΡΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

43. Η ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Διὰ νὰ ἐννοήσωμεν τὴν Ἑκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξετάσωμεν συντόμως τὴν ἱστορίαν τῆς ἐν Ἑλλάδι Ἑκκλησίας ἀπὸ τῆς συστάσεώς της μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Ὅταν ἐνεφανίσθη ὁ Χριστιανισμός, ἡ Ἑλλάς εἶχε παρακμάσει καὶ ἦτο ὑπόδουλος. Οἱ Ῥωμαῖοι μετέβαλον ταύτην εἰς Ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν, τὴν ὅποیان ὠνόμασαν Ἀχαΐαν καὶ μετὸ ὄνομα αὐτὸ ἐγνώρισαν κυρίως τὴν Ἑλλάδα οἱ πρῶτοι κήρυκες τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Τὰς πρῶτας χριστιανικὰς κοινότητας, εἰς τὴν Ἑλλάδα συνέστησεν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος. Οὗτος ἵδρυσεν Ἑκκλησίας εἰς τὰς σπουδαιότερας πόλεις τῆς Ἑλλάδος, ὅπως ἦσαν ἡ Κόρινθος, αἱ Ἀθῆναι, ἡ Θεσσαλονίκη κ.τ.λ. Κατὰ τοὺς χρόνους τῶν κατὰ τῶν χριστιανῶν διωγμῶν μητρόπολις τῆς τότε χριστιανικῆς Ἑλλάδος ἦτο ἡ Κόρινθος, εἰς δὲ τὴν βόρειον Ἑλλάδα ἡ Θεσσαλονίκη. Ἀλλ' οἱ διωγμοί, αἱ διάφοροι πολιτικαὶ ἀνωμαλῖαι τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Κράτους καὶ ἡ ἐπίδρασις τῶν Ἑλληνικῶν εἰδωλολατρῶν φιλοσόφων ἦσαν σπουδαῖα ἐμπόδια, διὰ τὴν πρόοδον τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ μόλις κατὰ τὸν 5ον αἰῶνα ἐπεκράτησεν.

Ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ἡ κυρίως Ἑλλάς μετὰ τῆς Μακεδονίας, τῆς Θεσσαλίας, τῆς Ἠπείρου καὶ τινων νήσων ἀπετέλεσαν τὴν Ὑπαρχίαν τοῦ Ἀνατολικοῦ Ἰλλυρικοῦ. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης εἶχεν ὑπ' αὐτὸν τὰς ἑλληνικὰς Μητροπόλεις Νικοπόλεως, Δυρραχίου, Λαρίσης, Κορίνθου καὶ Γόρτυνος τῆς Κρήτης. Οὕτω κατὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα, ὅτε ἐγίνετο Πρωτεύουσα τοῦ Ἀνατολικοῦ Ἰλλυρικοῦ ἡ Θεσσαλονίκη, ὁ Ἐπί-

σκοπος ταύτης ἔγινεν ἀρχηγὸς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἣτις ἀπετελεῖτο ἀπὸ 12 Μητροπόλεις, μίαν εἰς ἑκάστην τῶν ὑποδιοικήσεων τοῦ Ἰλλυρικοῦ. Ἐκ τούτων αἱ ἕξ ἀναφέρονται ἀνωτέρω, αἱ δὲ λοιπαὶ ἕξ λατινικαὶ Μητροπόλεις ταχέως περιῆλθον εἰς τοὺς ἐπιδρομεῖς εἰς τὰ Βαλκάνια βαρβάρους.

Ἐπειδὴ ὁμως κατὰ τὴν πολιτικὴν διαίρεσιν τοῦ Κράτους αἱ χώραι τῆς κυρίως Ἑλλάδος παρέμειναν εἰς τὸ δυτικὸν τμήμα αὐτοῦ, διὰ τοῦτο ἀπετέλεσαν ἰδιαίτεραν ἡμιαυτόνομον Ἐκκλησιαστικὴν διοίκησιν καὶ διετέλουν ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ Ἐπισκόπου Ρώμης. Οἱ Ἐπίσκοποι τῶν πόλεων τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸ διάστημα τῶν ἐσωτερικῶν ἐρίδων τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, λόγῳ τῶν αἱρέσεων, ἔλαβον ἐνεργὸν μέρος καὶ ὑπερήσπιζον πάντοτε τὴν ὀρθὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ ἐποπτεία τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος διετηρήθη μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου. Ὁ Λέων τῷ 733 διὰ διατάγματος κατήργησε τὴν διαιοδοσίαν τοῦ Ἐπισκόπου Ρώμης ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ ἤνωσε ταύτην διοικητικῶς, ὅπως ἦτο ὀρθόν, μὲ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Κατὰ τοὺς ἔπειτα χρόνους προσεπάθησαν πολλάκις οἱ Πάπαι νὰ ἀνακτήσουν τὴν διαιοδοσίαν τῶν ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ δὲν τὸ ἐπέτυχον. Ἀπὸ τότε ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἔδειξε μεγίστην πρόοδον, πλεῖστοι δὲ κληρικοὶ ἕξ Ἑλλάδος ἀνῆλθον εἰς τὰ ὕψιστα ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώματα τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας καὶ πλεῖστοι λόγιοι χριστιανοὶ ἕξ Ἑλλάδος διεκρίθησαν. Ἦκμασεν ἐπίσης ἐν Ἑλλάδι καὶ ὁ μοναχικὸς βίος (Νίκων ὁ Μετανοεῖτε, Ὁσιος Λουκάς, Ὁσιος Μελέτιος, Ἅγιον Ὅρος, Μονὴ Δαφνίου).

Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν σταυροφοριῶν (13ος αἰών), οἱ Πάπαι ἀνέκτησαν διὰ τῆς βίας τὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἐγκατέστησαν Λατίνους ἐπιτρόπους καὶ προσεπάθουν μὲ πάντα τρόπον νὰ καταστήσουν Παπικοὺς τοὺς Ὀρθοδόξους χριστιανοὺς τῆς Ἑλλάδος. Αἱ προσπάθειαι αὗται τῶν Παπῶν ἐξηκολούθησαν καὶ μετὰ τὴν ἐκδίωξιν τῶν Λατίνων ἐκ τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας εἰς τὰς χώρας τῆς Ἑλλάδος, αἵτινες ἐξηκολούθησαν νὰ κατέχωνται ἀπὸ Φράγκους ἡγεμό-

νας. Αί προσπάθειαι αὐται δὲν ἐπέτυχον, διότι οἱ Ὀρθόδοξοι χριστιανοὶ τῆς Ἑλλάδος ἐνέμενον πάντοτε εἰς τὴν Ὀρθόδοξον αὐτῶν πίστιν. Ὅταν ὅμως ἡ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία ἡπείλειτο ἀπὸ τοὺς Τούρκους, οἱ Αὐτοκράτορες καὶ μετ' αὐτῶν πλεῖστοι Ὀρθόδοξοι χριστιανοὶ, ἐνόμισαν ὅτι, ἐὰν ὑπετάσσετο ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία εἰς τὴν Παπικὴν, θὰ ἐσώζετο ἡ ἐλευθερία τῆς Αὐτοκρατορίας. Ἡ σκέψις αὕτη διήρесе τοὺς χριστιανοὺς τῆς Αὐτοκρατορίας εἰς ἐνωτικούς καὶ ἀνθενωτικούς. Οὕτω καὶ ἡ ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησία συνεταράσσετο ἀπὸ τὰς ἔριδας μεταξὺ τῶν ἐνωτικῶν καὶ τῶν ἀνθενωτικῶν. Εἰς τὴν ἀνώμαλον ταύτην κατάστασιν τῆς ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησίας ἔθεσε τέρμα ἡ κατάκτησις τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν Τούρκων μετὰ τὴν ὑπ' αὐτῶν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐπαυσαν τότε αἱ ἔριδες, πλεῖστοι δὲ Μητροπολῖται τῆς Ἑλλάδος, ἔλαβον σουλτανικὸν βεράτιον καὶ κατέστησαν ἐν σμικρῷ ἐθνάρχαι τῆς Ἑλλάδος.

44. Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΕΠΙ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΝ

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ κατακτητὴς ἐπιδίδωκει τὴν ἐξαφάνισιν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τῆς ἑλληνικῆς θρησκείας. Μόνη δύναμις ἔμεινε διὰ νὰ διασώσῃ τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ τὴν περιπέτειαν αὐτὴν, ἡ Ἐκκλησία. Καὶ πραγματικῶς ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς καταστραφείσης Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας ἠγέρθη τὸ Οἰκουμηνικὸν Πατριαρχεῖον, τὸ ὁποῖον σφῶζει τὴν ἑνδοξον ἑλληνικὴν παράδοσιν καὶ συγκρατεῖ τὴν ἐθνικὴν ἐνότητα τοῦ ἑλληνικοῦ γένους. Κατὰ τὰ 400 ἔτη τῆς δουλείας ἡ Ἐκκλησία ἀνέλαβε νὰ διαφυλάξῃ τὴν ἀγάπην τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὴν πίστιν, πρὸς τὴν ἐλευθερίαν, πρὸς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ πρὸς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα. Ὁ ρακένδυτος καὶ πεινῶν ἑλληνικὸς κληρὸς, μέσα εἰς τοὺς ναοὺς καὶ τὰ μοναστήρια δίδει εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν πνοὴν ποὺ τοὺς ἐχρειάζετο, διὰ νὰ ἀποκρούσουν τὸν κίνδυνον τῆς ἀφομοιώσεως μὲ τοὺς κατακτητὰς.

Εἰς τὰς ἐπαναστάσεις τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸ μακρὸν διά-

στημα τῆς δουλείας τὴν πρώτην θέσιν κατεῖχον συνήθως οἱ κληρικοί. Συχνότατα οἱ Ἀρχιερεῖς ἐγίνοντο ἀρχηγοὶ σωμάτων καὶ ἐπολέμουν μαζί με τοὺς ἀρματολούς, πλεῖστοι δὲ ἀνώτεροι καὶ κατώτεροι κληρικοὶ ὑπέστησαν μαρτυρικὸν θάνατον. Ὅταν ἐγένεν ἐπαναστατικὸν κίνημα εἰς τὴν Θεσσαλίαν τὸ ἔτος 1600, ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Μητροπολίτης Τρίκκης καὶ Λαρίσης Διονύσιος. Ὑπέστη τότε μαρτυρικὸν θάνατον ὁ Μητροπολίτης Φαναρίου καὶ Νεοχωρίου Σεραφεῖμ μαζί με πολλοὺς ἄλλους κληρικούς. Κατὰ τὰς ἐπαναστάσεις, τὰς ὁποίας ὑπεκίνησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ Αὐτοκράτειρα τῆς Ρωσίας Αἰκατερίνη, ὁ Μητροπολίτης Λακεδαίμονος Ἀνανίας ἐκατατομήθη, ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Μελέτιος ἐξωρίσθη, ὁ Μητροπολίτης Λήμνου ἐσφάγη. Οἱ κληρικοὶ ὡς μέλη τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας εἰργάσθησαν με δραστηριότητα καταπληκτικὴν. Εἰς ἀπλοὺς ἱερεὺς ὁ παπα-Γεώργιος κατὰ τὸ ἔτος 1817, ἐντὸς δύο μηνῶν, ἐνέγραψε 15 χιλιάδας μέλη εἰς τὴν ἑταιρίαν μέσα εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Ὅταν ἐξερράγη ἡ μεγάλη ἑλληνικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1821, οἱ λειτουργοὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐμφανίζονται, ἄλλοτε κηρύττοντες, ἄλλοτε πολεμοῦντες, ἄλλοτε διωκόμενοι καὶ τέλος ὑφιστάμενοι μαρτυρικὸν θάνατον. Ὁ Μητροπολίτης Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς ὑψώνει τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας εἰς τὴν Πελοπόννησον. Εἰς τὴν Τρίπολιν φυλακίζονται οἱ περισσότεροι Ἀρχιερεῖς τῆς Πελοποννήσου. Ἐπίσης οἱ Μητροπολῖται Θεσσαλονίκης, Τυρνάβου καὶ Ἀδριανουπόλεως φυλακίζονται ὡς ὄμηροι. Ὁ ἐθνομάρτυς Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ 5ος γίνεται ὁ πρῶτος μάρτυς τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, ἀπαγχονισθεὶς πρὸ τῶν πυλῶν τοῦ Πατριαρχείου τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1821. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἀπηγχονίσθησαν οἱ Ἀρχιεπίσκοποι Ἐφέσου, Νικομηδείας καὶ Ἀγχιάλου εἰς διάφορα μέρη τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετὰ πλῆθος ἄλλων κληρικῶν. Ὁ Μητροπολίτης Ἀδριανουπόλεως Κύριλλος ἀπεκεφαλίσθη μετὰ δώδεκα ἀνωτέρους κληρικούς. Τὸν Μάϊον τοῦ ἰδίου ἔτους ὑφίστανται μαρτυρικὸν θάνατον ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου καὶ τρεῖς ἄλλοι ἐπίσκοποι τῆς νήσου. Εἰς τὴν Κρήτην φονεύονται κατὰ διαταγὴν τοῦ πασᾶ ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου ὁ Ἀρχιεπίσκοπος καὶ πέντε Ἐπίσκοποι.

Εἰς τὴν Νέαν Μονὴν Χίου ἐσφάγησαν ὁ Μητροπολίτης Πλάτων καὶ 200 μοναχοί.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐπαναστάσεως οἱ Ἐπίσκοποι Βρεσθένης, Ἀνδρούσης, Ταλαντίου, Καρύστου καὶ ἄλλοι μάχονται ὡς ἀρχηγοὶ σωμάτων. Ὁ Παπαφλέσας παρακολουθεῖ τὸν ἀγῶνα καὶ πίπτει ἐπὶ τέλους ἥρωικῶς μαχόμενος κατὰ τοῦ Ἰμβραῆμ εἰς τὸ Μανιάκι, ἔνθα ἐστάθη μετὸς ὀλίγους του λεοντοκάρδους πολεμιστάς, διὰ νὰ τοῦ ἐμποδίσῃ τὴν διάβασιν. Ὁ Ἐπίσκοπος Σαλῶνων (Ἀμφίσσης) Ἡσαΐας προπαρασκευάζει τὴν ἐπανάστασιν περιελθὼν τὴν Πελοπόννησον, κατόπιν δὲ πίπτει μετὸν σταυρὸν εἰς τὴν χεῖρα, ἐνθαρρύνων τοὺς γενναίους μαχητάς τοῦ Πανουργιᾶ, εἰς τὸ γεφύρι τῆς Ἀλαμάνας. Ὁ ἥρωας Ἀθανάσιος Διδᾶκος σουβλίζεται εἰς τὴν Λαμίαν. Ὁ Ἐπίσκοπος Ῥογῶν Ἰωσήφ προσφέρει τὸν ἑαυτὸν τοῦ ὡς ὀλοκαύτωμα κατὰ τὴν ἥρωικὴν ἔξοδον τοῦ Μεσολογγίου. Πολὺ μέγας εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν Μητροπολιτῶν, Ἐπισκόπων, πρεσβυτέρων, διακόνων καὶ μοναχῶν, οἵτινες προσέφεραν τὴν περιουσίαν των καὶ τὴν ζωὴν των εἰς τὸν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἀγῶνα.

45. ΣΥΣΤΑΣΙΣ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Μετὰ τὴν ἐλληνικὴν ἐπανάστασιν, ἡ Ἐκκλησία ἐκάστης τῶν ἐλευθερωνομένων πόλεων ἔπαυε νὰ ἀποτελῇ μέρος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Δὲν ἦτο ὀρθόν, οὔτε λογικόν, αἱ Ἐκκλησίαι αὐταὶ νὰ ἐξακολουθοῦν νὰ διοικοῦνται ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖον, ὅπερ ἦτο ὑπόδουλον εἰς τοὺς Τούρκους. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐπαναστάσεως αἱ Ἐκκλησίαι τῶν ἐλευθερωνομένων πόλεων διηυθύνοντο προσωρινῶς ἀπὸ τοὺς Ἐπισκόπους των. Τῷ 1828 ὁ πρῶτος Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος Ἰωάννης Καποδίστριας συνέστησεν ἐπιτροπὴν, διὰ νὰ τακτοποιήσῃ τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλ' ὁ θάνατός του ἐσταμάτησε τὸ ἔργον τῆς.

Κατὰ τὸ ἔτος 1833 ὁ πρῶτος Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων Ὁθων συνέστησεν ἄλλην ἐπιτροπὴν, διὰ νὰ τακτοποιήσῃ τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα. Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη συνέταξε σχέδιον, (καταστατικὸν χάρτην) μετὰ τὸ ὁποῖον καθόριζε τὴν σύστασιν

τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καί τὸν τρόπον τῆς διοικήσεως αὐτῆς. Κατόπιν ὅλοι οἱ Ἀρχιερεῖς τῆς ἐλευθερωθείσης Ἑλλάδος συνηθορίσθησαν εἰς τὴν τότε Πρωτεύουσαν, τὸ Ναύπλιον, ἐμελέτησαν τὸν καταστατικὸν χάρτην καὶ τὸν ἐδέχθησαν. Τὸ ἴδιον ἔτος ὁ χάρτης οὗτος ἔγινε νόμος τοῦ Κράτους.

Κατὰ τοῦτον ἰδρύθη αὐτοκέφαλος Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἡνωμένη μὲ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ μὲ τὰς ἄλλας Ὀρθοδόξους Ἐκκλησίας ὡς πρὸς τὴν πίστιν καὶ ἔχουσα κεφαλὴν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Ἀνωτάτη διοίκησις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ὠρίσθη ἡ **Ἱερά Σύνοδος**. Αὕτη ἀπετελεῖτο ἐκ πέντε Ἀρχιερέων ἐκ τῶν ἐλληνικῶν ἐπαρχιῶν κατ' ἔτος ἀνανεουμένων, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ἀρχαιοτέρου κατὰ τὴν χειροτονίαν (πρεσβεῖα Ἀρχιερωσύνης). Εἰς τὰς συνεδριάσεις τῆς συνόδου ἔπρεπε νὰ παρίσταται καὶ λαϊκὸς ἀντιπρόσωπος τῆς Πολιτείας, ὁ βασιλικὸς ἐπίτροπος. Οὗτος δὲν εἶχε δικαίωμα ψήφου, ἀλλὰ παρηκολούθει μήπως ἀπόφασίς τις τῆς Συνόδου συγκρούεται πρὸς τοὺς νόμους τοῦ Κράτους. Διὰ νὰ ἀναγνωρίζονται δὲ αἱ ἀποφάσεις τῆς Συνόδου ὑπὸ τῆς Πολιτείας, ἔπρεπε νὰ εἶναι ὑπογεγραμμένοι καὶ ἀπὸ τὸν βασιλικὸν ἐπίτροπον.

Ἡ ἵδρυσις τῆς αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος δὲν ἀνεκοινώθη ἀμέσως εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, ὅπως ἀπῆται ἡ τάξις τῆς Ἐκκλησίας. Μόλις τὸ ἔτος 1850 ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἀνεκοίνωσεν ἐπισήμως εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον τὴν σύστασιν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Τότε ἐξέδωκεν ὁ Πατριάρχης τὸν **συνοδικὸν τόμον**, δηλαδὴ ἀπόφασιν τῆς Συνόδου, ἣτις ἀνεγνώρισε τὴν αὐτοκέφαλον Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ καθώριζε καὶ τὸν τρόπον τῆς διοικήσεώς της. Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις κατὰ τὸ ἔτος 1852 ἐψήφισε νέον καταστατικὸν χάρτην τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ παρεδέχθη μερικὰ ἀπὸ ὅσα ὠρίζεν ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης εἰς τὸν συνοδικὸν τόμον. Κατὰ τὸν νέον τοῦτον χάρτην διοικεῖ ἡ ἴδια Σύνοδος μὲ πρόεδρον πάντοτε τὸν Μητροπολίτην Ἀθηνῶν, τῆς νέας Πρωτεύουσας τῆς Ἑλλάδος, λαμβάνεται δὲ τὸ "Ἅγιον Μύρον ἀπὸ τοῦ Πατριαρχείου εἰς ἔνδειξιν σεβασμοῦ καὶ τιμῆς.

Ὁ καταστατικὸς χάρτης τοῦ 1852 εἶχε πολλὰς ἀτελείας. Διὰ τοῦτο αἱ διάφοροι Ἑλληνικαὶ Κυβερνήσεις συνεννοοῦνται

μέ την 'Ιερὰν Σύνοδον ἐπέφεραν διαφόρους μεταβολὰς καὶ τροποποιήσεις καὶ οὕτω κατηρτίσθη ὁ σήμερον ἰσχύων καταστατικός χάρτης τῆς 'Ελλάδος.

Κατὰ τοῦτον ἀνωτάτη ἐποπτεύουσα ἀρχὴ τῆς 'Εκκλησίας εἶναι ἡ 'Ιερὰ Σύνοδος τῆς 'Ιεραρχίας τῆς 'Ελλάδος. Αὕτη ἀποτελεῖται ἀπὸ ὅλους τοὺς 'Αρχιερεῖς τοῦ 'Ελληνικοῦ Βασιλείου καὶ συνέρχεται ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ 'Αρχιεπισκόπου 'Αθηνῶν καὶ πάσης 'Ελλάδος (ὅπως τιτλοφορεῖται σήμερον ὁ Μητροπολίτης 'Αθηνῶν) τακτικὰ κατὰ πενταετίαν καὶ ἐκτάκτως ὅταν παραστῇ ἀνάγκη. 'Ανωτάτη διοικητικὴ ἀρχὴ τῆς 'Εκκλησίας τῆς 'Ελλάδος εἶναι ἡ 'Ιερὰ Σύνοδος τῆς 'Εκκλησίας τῆς 'Ελλάδος. Αὕτη ἐδρεύει διαρκῶς εἰς τὰς 'Αθήνας καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸν 'Αρχιεπίσκοπον 'Αθηνῶν καὶ πάσης 'Ελλάδος ὡς πρόεδρον καὶ ἀπὸ 5 'Αρχιερεῖς, οἱ ὁποῖοι καλοῦνται κατ' ἔτος κατὰ τὴν σειρὰν τῆς χειροτονίας των. 'Η 'Ιερὰ Σύνοδος διοικεῖ τὴν 'Εκκλησίαν σύμφωνα μὲ τοὺς ἐκκλησιαστικούς κανόνας καὶ μὲ τὰς γενικωτέρας ἀποφάσεις τῆς Συνόδου τῆς 'Ιεραρχίας.

Εἰς τὰς συνεδριάσεις καὶ τῆς διαρκοῦς Συνόδου καὶ τῆς Συνόδου τῆς 'Ιεραρχίας, παρίσταται ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Κράτους, ὁ βασιλικὸς ἐπίτροπος, ὅστις γνωμοδοτεῖ ἄνευ ψήφου ἐπὶ τῶν συζητουμένων θεμάτων, πλὴν τῶν ἀφορώντων εἰς τὴν πίστιν καὶ τὴν λατρείαν. 'Η γνώμη τοῦ ἐπιτρόπου γράφεται εἰς ἰδιαιτέρον βιβλίον πρακτικῶν.

46. ΤΑ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

Κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς 'Ελλάδος, ἡ παιδεία τῆς ἑλληνικῆς 'Εκκλησίας εὕρισκετο εἰς ἀθλίαν κατάστασιν. Τὰ ὀλίγα σχολεῖα, τὰ ἰδρυθέντα κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας δὲν ἦσαν ἐπαρκῆ, διὰ νὰ μορφωθοῦν οἱ κληρικοί. Πολὺ ταχέως ὅμως καὶ ἡ 'Εκκλησία καὶ ἡ Πολιτεία ἔστρεψαν τὴν προσοχὴν των εἰς τὰ γράμματα. Πολλοὶ σοφοὶ 'Ελληνες, μένοντες μέχρι τότε εἰς τὴν Εὐρώπην, ἦλθον εἰς τὴν μητέρα των 'Ελλάδα καὶ ἐπεδόθησαν εἰς τὴν μόρφω-

σιν τῶν Ἑλλήνων ἀδελφῶν των, ὁ δὲ πρῶτος Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος Ἰωάννης Καποδίστριας ἱδρύσεν ἱερατικὴν σχολὴν εἰς τὸ μοναστήριον τῆς νήσου Πόρου. Τὸ ἔτος 1837 ἱδρύθη ἐπὶ Βασιλέως Ὁθωνος τὸ πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἡ θεολογικὴ τούτου σχολή. Τὸ ἔτος 1844 ἱδρύθη ἡ Ριζάρειος σχολὴ ὑπὸ τῶν εὐσεβῶν χριστιανῶν ἀδελφῶν Ριζάρων, διὰ νὰ μορφώνωνται εἰς αὐτὴν οἱ κληρικοί. Ἀπὸ τότε μέχρι σήμερον πλείσται ὅσαι ἱερατικαὶ σχολαὶ ἱδρύθησαν, αἱ ὅποια ἔργον ἔχουν νὰ μορφώνουν τοὺς μέλλοντας νὰ ὑπηρετήσουν τὴν Ἐκκλησίαν κληρικούς.

Μέγας ἀριθμὸς θεολόγων παρουσιάσθη εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος μέχρι σήμερον. Οὗτοι ὡς Ἀρχιερεῖς, ὡς ἐφημέριοι, ὡς ἱεροκλήρυκες καὶ ὡς καθηγηταί, εἰργάσθησαν ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας μετὰ μέγαλον ζῆλον καὶ μετὰ τὰ σοφὰ συγγράμματά των ἔφεραν καὶ φέρουν νέαν πρόοδον εἰς τὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησιαστικὴν φιλολογίαν. Σπουδαιότεροι ἐξ αὐτῶν εἶναι:

Ὁ ἀρχιμανδρίτης **Θεόκλητος Φαρμακίδης** († 1860), περὶφημος διὰ τὰς πολλὰς θεολογικὰς καὶ φιλοσοφικὰς γνώσεις του. Ὄταν ἐξεργάγη ἡ ἐλληνικὴ ἐπανάστασις ἐσπούδαζεν εἰς τὴν Γοτίγγην. Διέκοψε τότε τὰς σπουδὰς του καὶ ἔσπευσεν, ἵνα προσφέρῃ τὰς ὑπηρεσίας του εἰς τὴν πατρίδα του. Διετέλεσεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἔφορος τῶν σχολείων καὶ τέλος ἔγινε καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου (1837). Ὁ Φαρμακίδης ἔλαβε σπουδαῖον μέρος εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς Ἐκκλησίας μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ πρεσβύτερος **Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος** († 1875). Ὁ διαπρεπὴς οὗτος θεολόγος ἦτο ἱεροκλήρυξ καὶ καθηγητὴς. Ἐπειδὴ οἱ Τοῦρκοι ἐζήτουν νὰ τὸν φονεύσουν, ἠναγκάσθη τῷ 1819 νὰ φύγῃ εἰς τὴν Ρωσίαν, καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐλευθεραν πλέον τῷ 1834. Ὁ Οἰκονόμος μᾶς ἀφῆκε πολλὰ συγγράμματα μεγάλης ἀξίας, φαίνεται δὲ ἀπ' αὐτὰ ὅτι ἦτο βαθύς γνώστης ὅλων τῶν βιβλίων τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας.

Ὁ φιλόπονος συγγραφεὺς, καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου **Κοντογόννης** († 1878), ὅστις ἔγραψε πολλὰ ἱστορικὰ καὶ ἐρμηνευτικὰ βιβλία. Ὁ καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου **Ρομπότης**

(† 1875), συγγράφας ἱερὰν ἱστορίαν, ἠθικὴν καὶ λειτουργικὴν. Οἱ σπουδαῖοι ἐρμηνευταὶ τῆς Ἀγίας Γραφῆς καθηγηταὶ τοῦ πανεπιστημίου Ν. Δαμαλάς († 1892) καὶ Ε. Ζολώτας († 1919). Ὁ ἱστορικὸς Α. Δ. Κυριακὸς († 1923), καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου, ὅστις συνέγραψε τὴν ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας εἰς τρεῖς τόμους. Ὁ Ἐπίσκοπος Διδυμοτείχου Φιλάρετος Βαφειδῆς († 1933), ὅστις συνέγραψε τὴν ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας εἰς τρεῖς τόμους. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Χρυσόστομος († 1938), ὅστις διεκρίθη διὰ τὴν εὐσέβειάν του καὶ διὰ τὰ σοφὰ ἱστορικὰ συγγράμματά του. Οἱ σοφοὶ καθηγηταὶ τοῦ πανεπιστημίου Ζῆκος Ρώσης († 1933) καὶ Χ. Ἀνδρουτσός († 1935). Οὗτοι ἔγραψαν σπουδαιότατα συγγράμματα, εἰς τὰ ὅποια ἀνέπτυξαν φιλοσοφικῶς πάσας τὰς διδασκαλίας τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας (δόγματα). Πλεῖστοι τέλος κληρικοὶ καὶ λαϊκοὶ θεολόγοι ὑπάρχουν σήμερον, οἱ ὅποιοι ἐργάζονται μὲ θαυμαστὸν ζῆλον διὰ τὴν πρόδον τῆς ἐκκλησιαστικῆς φιλολογίας.

47. ΛΑΤΡΕΙΑ ΚΑΙ ΜΘΗ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἡ λατρεία τῶν χριστιανῶν τῆς Ἑλλάδος, ὅταν ἠλευθερώθη, ἐτελεῖτο ὅπως ὄλων τῶν ὑπὸ τὴν Τουρκίαν χριστιανῶν. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ὅμως μὲ μεγάλα βήματα βελτιοῦται. Εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς πολλὰς πόλεις τῆς Ἑλλάδος, ἐκτίσθησαν μεγαλοπρεπεῖς ναοί. Οἱ ἑλληνικοὶ ναοὶ συνήθως εἶναι ρυθμοῦ βυζαντινοῦ μὲ ὀλίγας τροποποιήσεις, στολίζονται δὲ μὲ εἰκόνας καλλιτεχνικωτάτας σπουδαίων ζωγράφων ξένων καὶ Ἑλλήνων. Εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος ἐκαλλιεργήθη ἡ βυζαντινὴ μουσικὴ καὶ ἀπὸ τοῦ 1905 διδάσκεται εἰς τὸ ὠδεῖον Ἀθηνῶν.

Τὰ ἥθη τῶν χριστιανῶν τῆς Ἑλλάδος, μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν των ἐκ τῆς δουλείας, εὐρίσκοντο εἰς καλὴν κατάστασιν. Ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν εἶχον ἱκανὴν μόρφωσιν, ἔδιδον μεγαλειτέραν προσοχὴν εἰς τὰς νηστείας, τὰς προσευχὰς καὶ τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους, παρὰ εἰς τὰ ἀγαθὰ ἔργα. Ἡ Ἐκκλησία

μας κατέβαλε καὶ καταβάλλει μεγάλας προσπάθειάς διὰ νὰ ἀνυψώσῃ τὰ ἥθη τῶν χριστιανῶν. Σήμερον εἰς τοὺς περισσοτέρους ναοὺς γίνεται κήρυγμα ὑπὸ τῶν Ἀρχιερέων καὶ ἱεροκηρῶν, συνεστήθησαν δὲ πολλὰ κατηχητικὰ σχολεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα χιλιάδες νέοι πηγαίνουν καὶ διδάσκονται. Ἰδρύθησαν ἐπίσης ἀπὸ εὐσεβεῖς χριστιανοὺς ἀρκετὰ θρησκευτικὰ σωματεῖα καὶ ἐκδίδονται πολλὰ θρησκευτικὰ περιοδικά, τῶν ὁποίων σκοπὸς εἶναι ἡ ἀνάπτυξις τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς ἠθικῆς τῶν χριστιανῶν. Κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἡ Ἐκκλησία μας ἵδρυσε καὶ τὴν **Ἀποστολικὴν Διακονίαν**. Ὁ ὀργανισμὸς οὗτος διευθύνεται ὑπὸ Συνοδικῶν Ἀρχιερέων καὶ ἐργάζεται μὲ μέγαν ζῆλον, διὰ νὰ θερμάνῃ τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα τῶν χριστιανῶν.

Εἰς τοὺς Ἑλληνας χριστιανοὺς ἀνεπτύχθη τὰ μέγιστα τὸ αἶσθημα τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης. Τοῦτο μαρτυροῦν τὰ ἄφθονα φιλανθρωπικὰ καταστήματα τῆς Ἑλλάδος, τὰ ὁποῖα ἰδρύθησαν καὶ ἐργάζονται μὲ δωρεὰς εὐσεβῶν καὶ φιλανθρώπων χριστιανῶν. Κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἡ Ἐκκλησία μας ἀσκεῖ τὸ ἱερὸν ἔργον τῆς ἐλεημοσύνης καὶ τῆς φιλανθρωπίας συστηματικῶς. Εἰς ἐκάστην Μητρόπολιν ἰδρύθησαν **φιλόπτωχα ταμεῖα**. Τὰ ταμεῖα αὐτὰ συλλέγουν χρήματα ἀπὸ τὰς συνεισφορὰς τῶν χριστιανῶν καὶ τὰ διαστέλνουν, διὰ νὰ βοηθοῦν τὰς ἀπόρους οἰκογενείας, νὰ ἀποφυλακίζουν τοὺς κρατούμενους διὰ χρεῖ, νὰ ὑπανδρεύουν πτωχὰ κορίτσια, νὰ δίδουν βιβλία, ἐνδύματα, ὑποδήματα εἰς ἀπόρους μαθητὰς κλπ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Η ΠΑΠΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

48. ΠΤΩΣΙΣ ΤΟΥ ΠΑΠΙΣΜΟΥ.

ΙΔΡΥΣΙΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΩΝ ΠΑΛΑΙΟΚΑΘΟΛΙΚΩΝ

Ἀπὸ τῆς προηγουμένης περιόδου, ὅπως γνωρίζομεν, ἡ δύναμις τοῦ Παπισμοῦ ἤρχισε νὰ καταπίπτῃ. Κατὰ τὴν παροῦσαν ὁμως περίοδον, ἐπῆλθεν ἡ παρακμὴ του. Οἱ Πάπαι τῶρα προσ-

παθοῦν νὰ διασώσουν τὴν δύναμιν των μὲ τὴν βοήθειαν τῶν μοναχικῶν ταγμάτων. Τὸ σπουδαιότερον ἐκ τῶν ταγμάτων τούτων ἦτο τῶν Ἰησουϊτῶν. Τὸ τάγμα τοῦτο ἵδρυσεν εἰς Ἰσπανὸς ἀξιωματικός, ὁ Λουδόλας, ἀνεγνώρισε δὲ τοῦτο τὸ ἔτος 1540 ὁ Πάπας Παῦλος ὁ 3ος. Σκοπὸς τοῦ τάγματος ἦτο νὰ ἐκχριστιανίσῃ τοὺς ἀπίστους καὶ νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν ὀρθὴν πίστιν τοὺς αἰρετικούς. Μεταξὺ τῶν αἰρετικῶν ἦσαν καὶ οἱ μὴ ἀναγνωρίζοντες τὸ ἐκκλησιαστικὸν καὶ πολιτικὸν πρωτεῖον τοῦ Πάπα. Ἀλλὰ καὶ τὸ τάγμα τοῦτο δὲν ἐπέτυχε τίποτε. Οἱ Ἰησουῖται, διὰ νὰ ὑπερασπίσουν τὸν Πάπαν, ἐδημιουργοῦν ταραχάς, διότι ἐφανάζον τὸν λαόν, καὶ ἐκαλλιέργουν τὰ θρησκευτικὰ μίση. Διὰ τοῦτο τὰ διάφορα κράτη τῆς Δύσεως, τὸ ἕν μετὰ τὸ ἄλλο ἐξεδιώξαν τοὺς Ἰησουῖτας. Τέλος τὸ ἔτος 1775 ὁ Πάπας Κλήμης ὁ 14ος διέλυσε τὸ τάγμα τοῦτο καὶ ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς μοναχοὺς του, νὰ ἐγγραφοῦν εἰς ἄλλα τάγματα.

Ὁ Πάπας τὸ ἔτος 1545 συνεκάλεσε Σύνοδον εἰς τὴν ἰταλικὴν πόλιν Τριδεντον (Τρέντο), διὰ νὰ συζητήσῃ περὶ τῶν ληπτέων μέτρων πρὸς ἀνόρθωσιν τῆς Παπικῆς Ἐκκλησίας. Ἦλπισαν τινὲς τότε, ὅτι ἡ Σύνοδος αὕτη θὰ ἐπετύγχανε τὸν περιορισμὸν τῶν ἀξιώσεων τοῦ Πάπα. Οὕτω μόνον ἦτο δυνατόν νὰ σταματήσῃ ἡ παρακμὴ τοῦ Παπισμοῦ. Δυστυχῶς ὁμοῦς εἰς τὴν Σύνοδον τοῦ Τριδέντου ἦσαν περισσότεροι οἱ ὑπερασπισταὶ τοῦ Πάπα. Διὰ τοῦτο ἡ Σύνοδος αὕτη, ὅχι μόνον δὲν περιώρισε τὰς ἀξιώσεις τῶν Παπῶν, ἀλλ' ἐψήφισε τὴν τελείαν ὑποταγὴν εἰς τὸν Πάπαν καὶ ἀπηγόρευσε ἀκόμη καὶ τὴν ἐλευθέραν ἔρευναν τῆς Ἀγίας Γραφῆς. Συνεπῶς ἡ ἐν Τριδέντῳ Σύνοδος δὲν ἀνέκοψε τὴν παρακμὴν τοῦ Παπισμοῦ.

Οὕτω μέχρι τοῦ 17ου αἰῶνος ἀπεχωρίσθησαν οἱ Προτεστάνται, ἀπὸ δὲ τὸν 17ον αἰῶνα ἤρχισαν νὰ ζητοῦν τὴν ἀνεξαρτησίαν των λαοὶ τῆς Δύσεως, οἱ ὅποιοι ἄλλοτε μὲ φανατισμὸν ὑπερήσπιζαν τὸν Πάπαν. Παρ' ὅλα τὰῦτα οἱ Πάπαι ἐπιμένουν εἰς τὰς πολιτικὰς καὶ ἐκκλησιαστικὰς ἀξιώσεις των. Τὸ ἔτος 1870 ὁ Πάπας Πίος ὁ 9ος συνεκάλεσε Σύνοδον εἰς τὸ Βατικανόν, ἡ ὁποία ἐψήφισε τὸ ἀλάθητόν τοῦ Πάπα. Ἐνόμισεν ὅτι ἡ ἀπόφασις αὕτη θὰ τὸν ἐνίσχυεν, ἀλλὰ δὲν ὠφέλησε. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ὁ Πάπας ἔχασε τὴν κοσμικὴν του ἐξουσίαν. Μέχρι

τότε τὸ Κράτος τοῦ Πάπα, τὸ ὁποῖον περιελάμβανεν ὅλην τὴν Μέσσην Ἰταλίαν, εἶχε περιορισθῇ μόνον εἰς τὴν Ρώμην. Τῷ 1870 ὅμως ὁ Βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας Βίκτωρ Ἑμμανουήλ, ὅστις ἦνωσεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του ὅλας τὰς ἰταλικὰς χώρας, κατέλαβε τὴν Ρώμην, καταστήσας ταύτην Πρωτεύουσαν τοῦ Ἰταλικοῦ Κράτους. Ὁ Πάπας τότε ἐκλείσθη εἰς τὸ Βατικανὸν περιμένων νὰ ἐπανακτήσῃ τὴν κοσμικὴν του ἐξουσίαν. Τέλος τὸ Ἰταλικὸν Κράτος κατὰ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1929 ἀνεγνώρισε τὸ Βατικανὸν ὡς ἀνεξάρτητον Παπικὸν Κράτος, τὸ ὁποῖον ἔχει δικαίωμα νὰ διορίζῃ πρέσβεις (τοὺς Νούντσιους), νὰ ἔχῃ δικαστάς, ἀστυνομίαν, ἰδικὰ του νομίσματα, γραμματόσημα, κλπ. Τὸ Κράτος τοῦ Βατικανοῦ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸν Βατικανὸν λόφον τῆς Ρώμης, ὅστις εὐρίσκεται εἰς τὴν βορείαν ὄχθην τοῦ Τιβέρεως ποταμοῦ. Ἔχει ἑκτασιν περὶ τὸ ἥμισυ τετραγωνικὸν χιλιόμετρον καὶ πληθυσμὸν 600 περίπου ἄτομα, ἀνήκοντα εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Παπικῆς Αὐλῆς.

Ἡ ἀπόφασις τῆς Συνόδου τοῦ Βατικανοῦ τοῦ 1870 περὶ τοῦ ἀλαθήτου τοῦ Πάπα ἐδημιούργησε τὴν Παλαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν. Πολλοὶ θεολόγοι δὲν παρεδέχθησαν τὴν ἀπόφασιν ταύτην καὶ ἀπεχωρίσθησαν ἀπὸ τὴν Παπικὴν Ἐκκλησίαν, ἰδρύσαντες τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Παλαιοκαθολικῶν. Οἱ περισσότεροι Παλαιοκαθολικοὶ εὐρίσκονται εἰς τὴν Αὐστρίαν καὶ ἔχουν ἰδίους ναοὺς καὶ δύο Ἐπισκόπους. Παλαιοκαθολικοὶ εὐρίσκονται καὶ εἰς τὴν Γαλλίαν, Ὁλλανδίαν, Ἰταλίαν, Ἰσπανίαν καὶ Μεξικόν. Οἱ Παλαιοκαθολικοὶ δὲν ἀναγνωρίζουν τὸ πρωτεῖον τοῦ Πάπα, καὶ πλησιάζουν εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ διετήρησαν πολλὰς καινοτομίας τῆς Παπικῆς Ἐκκλησίας. Οἱ Παλαιοκαθολικοὶ κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἔδειξαν μεγάλην προθυμίαν νὰ ἐνωθοῦν μὲ τοὺς Ὁρθόδοξους.

49. ΠΑΙΔΕΙΑ, ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ, ΛΑΤΡΕΙΑ

ΚΑΙ ΗΘΗ ΤΗΣ ΠΑΠΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ Δ' ΠΕΡΙΟΔΟΝ

Ἡ παιδεία τῆς Παπικῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς περιόδου ταύτης δὲν παρουσιάζει πρόοδον, διότι οἱ Πάπαι ἀπη-

γόρευσαν τὴν ἐλευθέραν ἔρευναν. Ἡ Σύνοδος τοῦ Τριδέντου (1545) συνέστησεν ἐπιτροπὴν εἰς τὴν Ρώμην, ἡ ὁποία ἀνεγίνωσκε πᾶν βιβλίον, ὅπερ ἐπρόκειτο νὰ ἐκτυπωθῇ καὶ ἐὰν δὲν τὸ ἐνέκρινε κατέγραφε τοῦτο εἰς τὸν κατάλογον τῶν ἀπηγορευμένων βιβλίων καὶ δὲν ἐπετρέπετο ἡ ἐκτύπωσις.

Ἀπὸ τοῦ 17ου ὁμῶς αἰῶνος ἤρχισαν νὰ προοδεύουν τὰ γράμματα εἰς τὴν Εὐρώπην. Τὰ περισσότερα Κράτη, τὰ ὁποῖα ἀνήκον εἰς τὴν Παπικὴν Ἐκκλησίαν, δὲν ἔδιδον καὶ τόσῃν προσοχὴν εἰς τὰς ἀπαγορεύσεις τοῦ Πάπα, διότι ὑπερήσπιζον τὴν ἐλευθερίαν τῆς σκέψεως. Διὰ τοῦτο ἀπὸ τοῦ 17ου αἰῶνος μέχρι σήμερον ἡ θεολογικὴ ἐπιστήμη εἰς τὴν Δύσιν ἀνῆλθεν εἰς μεγίστην πρόοδον.

Ἡ Διοίκησις τῆς Παπικῆς Ἐκκλησίας δὲν διαφέρει ἀπὸ τὴν διοίκησιν τῆς προηγουμένης περιόδου· τὰ πάντα διευθύνει ὁ Πάπας.

Ἡ λατρεία εἰς τὴν Παπικὴν Ἐκκλησίαν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην γίνεται πομπώδης καὶ μεγαλοπρεπής. Οἱ Πάπαι ἐπιδιώκουν καὶ μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν νὰ διατηρήσουν τὸν σεβασμὸν τῶν χριστιανῶν. Ἡ ἀναγέννησις τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν εἰς τὴν Δύσιν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, συνετέλεσεν εἰς τὴν πρόοδον τῶν καλῶν τεχνῶν καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Ἐκτίσθησαν μεγαλοπρεπέστατοι ναοί, ὅπως ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Πέτρου εἰς τὴν Ρώμην, τοῦ Ἁγίου Στεφάνου εἰς τὴν Βιέννην, ἡ Notre Dame εἰς Παρισίους κτλ., ἐδημιουργήθη δὲ καὶ νέος ρυθμὸς ναῶν, ὁ ρυθμὸς τῆς Ἀναγεννήσεως, κατὰ τὸν ὁποῖον ἠνώθησαν ὁ ρυθμὸς τῆς Βασιλικῆς καὶ ὁ Βυζαντινός. Ἡ ζωγραφικὴ ἀνεπτύχθη πολὺ μεγάλοι ζωγράφοι, ὅπως ὁ Τιτσιανός, ὁ Ραφαήλ, ὁ Μιχαήλ Ἀγγελος καὶ πολλοὶ ἄλλοι κατεσκεύασαν ἔργα, τὰ ὁποῖα προκαλοῦν θαυμασμόν. Ἀνεπτύχθη ἐπίσης ἡ γλυπτικὴ, διότι ἡ Παπικὴ Ἐκκλησία ἔχει εἰς τοὺς ναοὺς τῆς καὶ ἀγάλματα. Καὶ ἡ μουσικὴ τῆς Παπικῆς Ἐκκλησίας ἀνεπτύχθη πάρα πολὺ, πλησιάζει ὁμῶς πρὸς τὴν κοσμικὴν μουσικὴν.

Τὰ ἥθη τῶν χριστιανῶν τῆς Παπικῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν περίοδον ταύτην δὲν ἐκαλλιτέρευσαν. Ἐξακολουθοῦν νὰ τελοῦν μόνον ἐξωτερικοὺς τύπους καὶ νὰ διατηροῦν πολλὰς δεισιδαι-

μονίας καὶ προλήψεις. Εἰς τοῦτο συνετέλεσε καὶ τὸ γεγονός, ὅτι ἡ λειτουργία ἐτελεῖτο εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν, τὴν ὁποῖαν ὁ λαὸς δὲν κατενόει. Διὰ τὰ αὐτῆς τὴν ἐξουσίαν τῆς ἡ Παπικῆς Ἐκκλησίας, ἔκαμε πολλὰς ἐνεργείας πρὸς ἐξάπλωσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ μεταξὺ ἀπολιτίστων λαῶν. Τὸ ἔργον τοῦτο τῆς Παπικῆς Ἐκκλησίας, ἔστω καὶ μὲ αὐτὸν τὸν σκοπὸν τελούμενον, ἔχει μεγάλην ἀξίαν, διότι πολλοὶ εἰδωολάτραι εἶδον τὸ φῶς τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἡ Παπικὴ Ἐκκλησία ἵδρυσεν ἄφθονα μοναχικὰ τάγματα, τὰ ὁποῖα ἀσχολοῦνται διὰ τὴν ὑποστήριξιν τοῦ παπικοῦ ἀξιώματος, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ Εὐαγγελίου. Πολλοὶ ἱεραπόστολοι εἰργάσθησαν μὲ θεῖον ζῆλον, διὰ τὰ διαδώσουν τὸ Εὐαγγέλιον εἰς ἀπολιτίστους λαοὺς τῆς Ἀσίας, Ἀφρικῆς, Ἀμερικῆς καὶ Αὐστραλίας. Ὅχι ὀλίγοι ἀπὸ τοὺς ἱεραποστόλους τούτους, διὰ τὰ ἐκτελέσουν τὸ θεῖον ἔργον, ὑπέστησαν πολλὰς στερήσεις καὶ κακουχίας καὶ ἐθυσίασαν καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν των.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Ο ΠΡΟΤΕΣΤΑΝΤΙΣΜΟΣ

50. Η ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΔΥΣΙΝ.

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΙ ΤΩΝ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΤΩΝ

Οἱ Πάπαι προσεπάθησαν κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον, μὲ ὅλα τὰ μέσα τὰ μὴ ἀπολέσουν τὴν ἀπόλυτον ἐξουσίαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Ἀλλὰ οἱ χριστιανοὶ τῆς Δύσεως δὲν ἔμενον καθόλου εὐχαριστημένοι καὶ ἀπὸ τὸν ἀρχηγὸν καὶ ἀπὸ τὸν κληρὸν τῆς Ἐκκλησίας των. Ἡ Παπικὴ Ἐκκλησία ἀπέκτησε μεγάλην περιουσίαν, οἱ δὲ κληρικοὶ ἐνδιέφεροντο μόνον πῶς νὰ ζοῦν καλλίτερα. Διὰ τοῦτο πολλοὶ χριστιανοὶ τῆς Δύσεως ἐθεώρουν ἀναγκαίαν τὴν μεταρρύθμισιν τῆς Ἐκκλησίας. Ἐζήτουν νὰ ἐπαναφέρουν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τὴν ἀρχαίαν διδασκαλίαν καὶ τὴν ἀγνότητα τῶν ἡθῶν. Οἱ πρῶτοι ἐξεγερθέντες ἦσαν ὁ

Βίκλεφ, ὁ Οὐσος, ὁ Ἱερώνυμος καὶ ὁ Σαβαναρόλας. Ἄλλ' ὁ Πάπας κατεδίωξε τούτους καὶ τοὺς ὁπαδούς των σκληρότατα· οἱ περισσότεροι ἐξ αὐτῶν κατεδικάσθησαν εἰς τὸν διὰ τῆς πυρᾶς θάνατον. Τὸ ρεῦμα ὁμῶς τῶν μεταρρυθμιστῶν ἐμεγάλωσε τόσοον πολὺ, ὥστε δὲν κατάρθωσαν οἱ Πάπαι νὰ τὸ ἀνακόψουν. Ἀρχηγοὶ τῶν μεταρρυθμιστῶν ἔγιναν τώρα, ὁ Λούθηρος εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ ὁ Σβίγγλιος καὶ Καλβῖνος εἰς τὴν Ἑλβετίαν.

Ὁ Λούθηρος ἐγεννήθη εἰς τὸ Ἀϊσλέβεν τῆς Σαξωνίας τῷ 1483. Γενόμενος μοναχὸς Αὐγουστινιανὸς ἐχειροτονήθη κατόπιν ἱερεὺς, τὸ ἔτος δὲ 1508 ἔγινε καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Βυρτεμβέργης. Ἀπὸ τὴν μελέτην τῆς Ἀγίας Γραφῆς εἶδεν, ὅτι οἱ Πάπαι δὲν διεφύλαξαν τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀρχαίας Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ προσέθεσαν πολλὰς νέας ἰδικὰς τῶν διδασκαλίας καὶ συνηθείας. Διὰ τοῦτο ἔλαβε τὴν ἀπόφασιν νὰ ἐργασθῇ μὲ ὅλας τοὺς δυνάμεις διὰ τὴν διόρθωσιν (τὴν μεταρρύθμισιν) τῆς Παπικῆς Ἐκκλησίας. Τὴν ἀπόφασιν του ταύτην ἔθεσεν εἰς ἐνέργειαν, ὅταν μετέβη εἰς τὴν Βυρτεμβέργην ὁ δομινικανὸς μοναχὸς Τέτζελος καὶ ἐπῳλεῖ συγχωροχάρτια, ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Πάπα Λέοντος τοῦ 10ου. Ἡδύνατο δηλαδὴ ὁ κάθε χριστιανὸς νὰ ἀγοράζῃ τὴν συγχώρησιν τῶν ἁμαρτιῶν του. Κατόπιν τούτου ὁ Λούθηρος τῷ 1517, κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς Κυριακῆς τῶν Ἀγίων Πάντων, ἐτοιχοκόλλησεν εἰς τὴν θύραν τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ τὰ 95 ἄρθρα του (θέσεις), διὰ τῶν ὁποίων ἤλεγχε τὰς καταχρήσεις τῶν Παπῶν καὶ ἐκάλει τοὺς χριστιανοὺς νὰ μεταρρυθμίσουν τὴν Ἐκκλησίαν. Ἀπὸ τότε ὁ Λούθηρος καὶ ὁμιλῶν καὶ γράφων παρεκίνει καὶ τοὺς ἡγεμόνας καὶ τοὺς χριστιανοὺς νὰ ἐλευθερωθοῦν ἀπὸ τὸν παπικὸν ζυγὸν καὶ νὰ καταργήσουν πᾶσαν συνήθειαν καὶ πᾶσαν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας, μὴ ἀναγεγραμμένην ρητῶς εἰς τὴν Ἀγίαν Γραφήν.

Ὁ Πάπας κατ' ἀρχὰς δὲν ἐθεώρησε σπουδαῖον τὸ κίνημα τοῦτο. Ὅταν ὁμῶς ἔμαθεν, ὅτι τὸ κήρυγμα τοῦ Λουθήρου ἐξηπλώνετο εἰς τὰς γερμανικὰς χώρας μὲ καταπληκτικὴν ταχύτητα, ἐκάλεσε τὸν Λούθηρον εἰς τὴν Ρώμην διὰ νὰ ἀπολογηθῇ, καὶ ἐπειδὴ δὲν μετέβη, τοῦ ἔστειλεν ἀφορισμόν. Ὁ Λούθηρος, ὅταν ἔλαβε τὸ ἔγγραφον τοῦ ἀφορισμοῦ, χωρὶς καθόλου νὰ

άνησυχήση, τὸ ἔκαυσεν ἐνώπιον ἀπείρου πλήθους χριστιανῶν, τὸ ὁποῖον εἶχε μὲ τὸ μέρος του.

Ἐνῶ ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις ἐξηπλοῦτο εἰς τὴν Γερμανίαν, ἄλλος ἐχθρὸς τοῦ Παπισμοῦ παρουσιάζεται εἰς τὴν Ἑλβετίαν, ὁ ἐφημέριος τοῦ Μητροπολιτικοῦ ναοῦ τῆς Ζυρίχης **Σβίγγλιος**. Οὗτος λαβὼν ἀφορμὴν ἀπὸ τὴν πώλησιν συγχωροχαρτίων εἰς τὴν Ἑλβετίαν, ἤρχισε τῷ 1519 νὰ κηρύττῃ τὴν μεταρρύθμισιν τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ κήρυγμα τοῦ Σβίγγλιου ἐπροκάλεσεν ἐμφύλιον πόλεμον εἰς τὴν Ἑλβετίαν, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐφονεύθη καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος τῷ 1531. Τὸ ἔργον ὁμῶς τοῦ Σβίγγλιου ἔφερεν εἰς πέρας ὁ ἐκ Νοῦῶν τῆς Γαλλίας Καλβίνος καὶ διὰ τοῦτο, ὅταν ὑπερίσχυσεν ἡ μεταρρύθμισις, ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλβετίας ὠνομάσθη Καλβινική.

Ὁ Λούθηρος ἐδημιούργησεν ἰδίαν χριστιανικὴν διδασκαλίαν, τὴν ὁποῖαν ἠκολούθησαν μὲ τινὰς παραλλαγὰς καὶ οἱ ἄλλοι μεταρρυθμισταί. Δυστυχῶς ὁ Λούθηρος κατήργησε πολλὰς ὀρθὰς διδασκαλίας καὶ συνηθείας τῆς ἀρχαίας Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, τὰς ὁποίας ἔχει διαφυλάξει ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία. Εἰς τὸ σφάλμα αὐτὸ περιέπεσε, διότι ἀπέρριψε τὴν Ἱερὰν Παράδοσιν, ἐνῶ ἡ Ἱερὰ Παράδοσις, ἣτις περιέχεται εἰς τὰς ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, καὶ εἰς τὰ συγγράμματα τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας πρέπει νὰ εἶναι σεβαστή. Ἀποτέλεσμα τῆς ἀπορρίψεως τῆς Ἱερᾶς Παραδόσεως ὑπῆρξεν ἡ δημιουργία μεταξὺ τῶν ἀκολουθησάντων τὴν μεταρρύθμισιν πλειστών Ἐκκλησιῶν, αἵτινες εἶναι κεχωρισμένοι καὶ μόνον συγγένειάν τινα ἀναγνωρίζουν μεταξὺ τῶν, ἐπειδὴ κοινὴν πηγὴν τῶν διδασκαλιῶν τῶν ἔχουν τὴν Ἀγίαν Γραφήν. Αὐτὸ τὸ πλῆθος τῶν Ἐκκλησιῶν ἐδημιουργήθη, διότι κάθε θεολόγος δύναται νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν Ἀγίαν Γραφήν σύμφωνα μὲ τὴν ἰδικὴν του ἀντίληψιν, ὅσοι δὲ παραδέχονται τὴν διδασκαλίαν του δύναται νὰ σχηματίσουν ἰδικὴν τῶν Ἐκκλησιῶν.

Κατὰ τὸν Λούθηρον πηγὴ τῆς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας εἶναι μόνον ἡ Ἀγία Γραφή, ἡ δὲ λατρεῖα πρέπει νὰ τελεῖται εἰς τὴν γλώσσαν ἐκάστου χριστιανικοῦ λαοῦ. Ἐκ τῶν ἑπτὰ μυστηρίων τὰ πέντε εἶναι ἀπλᾶι χριστιανικαὶ τελεταὶ καὶ μόνον τὸ βάπτισμα καὶ ἡ εὐχαριστία μεταδίδουν θεῖαν χάριν.

Εἰς τὴν εὐχαριστίαν ὁμῶς δὲν δέχεται, ὅτι ὁ ἄρτος καὶ οἶνος μεταβάλλεται εἰς τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν. Οἱ κληρικοί εἶναι ἄπλοῖ ὑπάλληλοι, οἱ ὅποιοι πρέπει νὰ ζοῦν βίον ἄμεμπτον, καὶ ἔχουν δύο μόνον βαθμούς, τὸν τοῦ πρεσβυτέρου καὶ τὸν τοῦ διακόνου. Ἐορτὰς ὁ Λούθηρος ἐδέχθη μόνον τὰς Κυριακάς καὶ τὰς ἀναφερομένας εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν (Γέννησις τοῦ Σωτῆρος, Βάπτισις, Ἀνάστασις κτλ.).

51. ΑΓΩΝΕΣ ΠΡΟΣ ΕΞΑΠΛΩΣΙΝ ΤΗΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΣ.

ΙΔΡΥΣΙΣ ΤΩΝ ΠΡΟΤΕΣΤΑΝΤΙΚΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

Μεταξὺ τῶν χριστιανῶν, οἵτινες ἠκολούθησαν τὴν μεταρρύθμισιν καὶ τῶν πιστῶν εἰς τὸν Πάπαν ἀνεπτύχθη φοβερὸν μῖσος. Διὰ τοῦτο ὁ Αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας Κάρολος ὁ 5ος, ὅστις ὑπερήσπιζε τὸν Πάπαν, συνεκάλεσε τὸ ἔτος 1521 συνέδριον τῶν ἡγεμόνων εἰς τὸ Βόρμς τῆς Γερμανίας, εἰς τὸ ὅποιον ἐκάλεσε καὶ τὸν Λούθηρον. Ὁ Λούθηρος μὲ πολὺ θάρρος ὑπεστήριξε τὴν μεταρρύθμισιν καὶ ἠρνήθη νὰ παύσῃ τὸ κήρυγμά του. Τότε οἱ ἡγεμόνες διηρέθησαν εἰς ὁπαδοὺς τῆς μεταρρυθμίσεως καὶ ὁπαδοὺς τοῦ Παπισμοῦ, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ Κάρολος. Τῷ 1527 ἔγινε καὶ ἕτερον συνέδριον τῶν ἡγεμόνων εἰς τὸ Σπάϊερ τῆς Γερμανίας, εἰς τὸ ὅποιον ὑπερίσχυσεν ἡ μερίς τοῦ Καρόλου καὶ ἀπεκήρυξε τὴν μεταρρύθμισιν. Τότε οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Λουθήρου διεμαρτυρήθησαν κατὰ τῆς ἀποφάσεως τοῦ συνεδρίου καὶ διὰ τοῦτο ὠνομάσθησαν **διαμαρτυροόμενοι ἢ προτεστάνται.**

Ἄγριοι ἐμφύλιοι πόλεμοι τότε ἔλαβον χώραν εἰς τὴν Γερμανίαν, κατὰ τοὺς ὁποίους ἄφθονον χριστιανικὸν αἷμα ἐχύθη ἐν ὀνόματι Ἐκείνου, ὅστις ἔχυσε τὸ ἰδικόν του αἷμα, διὰ τὴν εἰρήνην τῶν ἀνθρώπων. Εἰς τοὺς πολέμους αὐτοὺς ἀνεμίχθησαν ὑπὲρ τῶν μεταρρυθμιστῶν οἱ βασιλεῖς τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας, προσπαθοῦντες μὲ τὴν εὐκαιρίαν αὐτὴν νὰ ταπεινώσουν τὸν Κάρολον. Οἱ πόλεμοι οὗτοι ἐτελείωσαν μὲ τὴν εἰρήνην τῆς Βεσφαλίας (πόλεως τῆς Πρωσσίας), κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ προτεστάνται ἔλαβον πλήρη ἐλευθερίαν.

Ἡ μεταρρύθμισις ἐξηπλώθη ἀπὸ τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν Ἑλβετίαν καὶ εἰς ὅλην σχεδὸν τὴν Βόρειον καὶ Κεντρικὴν Εὐρώπην, ἀλλὰ κατόπιν αἱματηρῶν ἐμφυλίων πολέμων Οἱ πλεόν καταστρεπτικοὶ ἐμφύλιοι πόλεμοι ἔγιναν εἰς τὴν Γαλλίαν. Εἰς τὴν Γαλλίαν εἰσήγαγε τὸν προτεσταντισμὸν ὁ βασιλεὺς Φραγκίσκος ὁ πρῶτος. Ἀλλ' οἱ Παπικοὶ ἤγειρον σκληροὺς διωγμοὺς κατὰ τῶν Προτεσταντῶν, τοὺς ὁποίους ἔλεγον Οὐγενότους δηλαδὴ νυκτερινὰ φαντάσματα, διότι ἐκ φόβου ἐλάτρευον τὸν Θεὸν τὴν νύκτα. Ὁ ἐμφύλιος αὐτὸς θρησκευτικὸς πόλεμος εἰς τὴν Γαλλίαν ἔγινεν ἀγριώτατος, ὅταν ἔλαβε καὶ Πολιτικὸν χαρακτῆρα. Ἀνemieχθησαν εἰς αὐτὸν οἱ ἐρίζοντες διὰ τὸν Γαλλικὸν θρόνον δοῦκες Γυῖζαι καὶ οἱ πρίγκηπες Βουρβῶνοι. Καὶ οἱ μὲν Γυῖζαι ἐτάχθησαν μὲ τοὺς Παπικοὺς, οἱ δὲ Βουρβῶνοι μὲ τοὺς Προτεστάντας. Ἐπειδὴ δὲ ὑπερίσχυον οἱ Παπικοὶ, ἐξηκολούθησεν ὁ διωγμὸς τῶν Οὐγενότων μέχρι τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως (1789). Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο μυριάδες Οὐγενότων ἐσφάγησαν, 70 δὲ χιλιάδες περίπου ἐξ αὐτῶν ἠναγκάσθησαν νὰ φύγουν ἀπὸ τὴν Γαλλίαν. Μετὰ τὴν Γαλλικὴν Ἐπανάστασιν ἕκαστος Γάλλος, ἡδύνατο ἐλευθέρως νὰ ἔχη τὰς θρησκευτικὰς του πεποιθήσεις.

Τέλος ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις εἰσήχθη εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Ἐπειτα ἀπὸ πολλοὺς διωγμοὺς ὑπερίσχυσε τῷ 1558 ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἑλισάβετ καὶ συνετάχθησαν τὰ 39 ἄρθρα τῆς πίστεως τῆς Ἀγγλικῆς Ἐκκλησίας. Ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις τῆς Ἀγγλίας ἐσεβάσθη πολλὰς ἀρχαίας χριστιανικὰς παραδόσεις καὶ τελείας, διετήρησε δὲ τοὺς τρεῖς βαθμοὺς τῆς ἱερωσύνης. Διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀγγλίας ὀνομάζεται Ἐπισκοπικὴ ἢ Ἐπισκοπιανή. Ἐκ τῆς Ἀγγλίας διεδόθη ἡ μεταρρύθμισις εἰς τὴν Ἀμερικὴν, ὅπου πλεῖστοι ἐπισκοπιαναὶ Ἐκκλησίαι ἰδρύθησαν.

52. ΠΑΙΔΕΙΑ, ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ, ΛΑΤΡΕΙΑ ΚΑΙ ΗΘΗ ΤΩΝ ΠΡΟΤΕΣΤΑΝΤΩΝ

Ἡ **χριστιανικὴ παιδεία** τῶν προτεσταντῶν ἔφθασεν εἰς πρόοδον ἀξιοζήλευτον. Πολλοὶ θεολογικαὶ σχολαὶ ἰδρύθησαν,

πρὸ πάντων εἰς τὴν Γερμανίαν, εἰς τὰς ὁποίας φοιτοῦν καὶ διδάσκονται, ὅχι μόνον Διαμαρτυρόμενοι, ἀλλὰ καὶ Ὁρθόδοξοι καὶ Παπικοί. Μεταξὺ τῶν Προτεσταντῶν παρουσιάσθησαν πρώτης τάξεως θεολόγοι, τῶν ὁποίων πάντες θαυμάζουν τὰ σοφὰ συγγράμματα. Ἡ μεγάλη αὕτη πρόοδος τῆς θεολογικῆς παιδείας εἰς τοὺς Προτεστάντας ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι οἱ κληρικοὶ τῶν πρέπει νὰ εἶναι πολὺ μορφωμένοι, ἐπειδὴ τὸ σπουδαιότερον ἔργον τῶν εἶναι τὸ κήρυγμα. Ἐκτὸς τούτου αἱ Προτεσταντικαὶ Ἐκκλησίαι ἀμιλλῶνται μεταξύ τῶν τῆς θὰ ἐπιδείξῃ μεγαλυτέραν πρόοδον.

Ἡ διοίκησις τῶν Προτεσταντικῶν Ἐκκλησιῶν ἀνατίθεται εἰς ἐπιτροπὰς ἀπὸ κληρικοὺς καὶ λαϊκοὺς, αἱ ὁποῖαι διορίζονται ἀπὸ τοὺς ἡγεμόνας ἢ ἀπὸ τὰς κοινότητας. Αἱ ἐπιτροπαὶ αὗται διοικοῦν ὡς ἀνώτεραι ἀρχαί. Εἰς τὰς Ἐκκλησίας τῶν διαφόρων πόλεων διευθύνουν πρεσβύτεροι, οἱ λεγόμενοι ἔφοροι, μὲ συμβούλιον ἀπὸ λαϊκούς. Τὰς ἐφορείας αὐτὰς ἐποπτεύει ἡ γενικὴ ἐφορεία. Ἄλλοτε τὴν ἀνωτάτην ἐξουσίαν εἶχον οἱ ἡγεμόνες, ἀλλὰ συνέβαινεν οἱ ἡγεμόνες νὰ μὴ εἶναι Προτεστάνται ἢ ἐζήτουν νὰ ἐπιβάλουν τὰς ἰδικὰς τῶν διδασκαλίας. Διὰ τοῦτο εἰς πολλὰς Προτεσταντικὰς χώρας διοικεῖ τὴν Ἐκκλησίαν ἐλευθέρως ἐπιτροπὴ καὶ ἐποπτεύει μόνον ἡ πολιτεία.

Ἡ λατρεία τῶν Προτεσταντῶν περιορίσθη εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῆς Ἀγίας Γραφῆς, τὸ κήρυγμα καὶ ὀλίγους ὕμνους. Οἱ ναοὶ κτιζοῦνται συνήθως κατὰ τὸν Γοτθικὸν ρυθμόν, στολιζοῦνται δὲ ἐσωτερικῶς μὲ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ καὶ μὲ ρητὰ ἐκ τῆς Ἀγίας Γραφῆς, ἀναγραφόμενα ἐπὶ τῶν τοίχων. Μερικοὶ ναοὶ στολιζοῦνται καὶ μὲ εἰκόνας ζωγραφισμένας εἰς τοὺς ὕαλο-πίνακας τῶν θυρῶν καὶ τῶν παραθύρων.

Τὰ ἥθη τῶν Προτεσταντῶν δὲν δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ἄριστα, διότι ἤρχισε νὰ ἐπικρατῇ εἰς αὐτοὺς ἀδιαφορία τὴς πρὸς τὴν θρησκείαν. Ἀλλὰ τὸ συχνὸν κήρυγμα εἰς τοὺς ναοὺς ἀνέπτυξεν ἄρκετὰ τὸ αἶσθημα τῆς φιλάνθρωπίας. Τὰς Προτεσταντικὰς χώρας στολιζοῦν πλῆθος φιλάνθρωπικὰ καταστήματα, προστατεύοντα τοὺς δυστυχεῖς. Ὑπάρχουν ἐπίσης πολλὰ ἰδρύματα, τὰ ὁποῖα φροντίζουν διὰ τὴν ἠθικὴν μόρφωσιν τοῦ

λαοῦ. Ἰδρύθησαν τέλος ἀρκεταὶ χριστιανικαὶ ἑταιρεῖαι, αἱ ὁποῖαι στέλλουν ἱεραποστόλους εἰς τοὺς ἀπολιτίστους λαούς, διὰ νὰ τοὺς μορφώσουν, διαδίδοντες εἰς αὐτοὺς τὴν Ἁγίαν Γραφήν. Σήμερον ὁ ἀριθμὸς τῶν Προτεσταντῶν εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ εἰς τὴν Ἀμερικὴν ἀνέρχεται εἰς τὰ 200 ἑκατομμύρια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

53. ΣΧΕΙΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΠΑΠΙΣΜΟΝ

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως οἱ Πάπαι κατέβαλον μεγάλας προσπάθειας διὰ νὰ ὑποτάξουν τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐζήτησαν νὰ ἐξεγείρουν τοὺς ἡγεμόνας κατὰ τῶν Τούρκων. Ἦλπιζον ὅτι θὰ ἐξησφάλιζον τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ὅταν οἱ ἡγεμόνες κατελάβανον τὸ Βυζαντινὸν Κράτος. Εἰς τὰς προτροπὰς ὅμως τούτας δὲν ἐφάνησαν πρόθυμοι οἱ ἡγεμόνες. Δὲν ἦσαν πλέον τυφλὰ ὄργανα τῶν Παπῶν. Ἐπειδὴ οἱ Πάπαι δὲν ἐπέτυχον νὰ ἐξεγείρουν τοὺς ἡγεμόνας, ἔθεσαν εἰς ἐνέργειαν πρὸς ὑποταγὴν τῶν Ὁρθοδόξων τὸ μέσον τοῦ προσηλυτισμοῦ. Πλῆθος μοναχῶν, διαφόρων μοναχικῶν ταγμάτων τῆς Δύσεως, διεσπάρησαν εἰς τὴν Ἀνατολήν. Ἐκεῖ μὲ διάφορα μέσα, κυρίως δὲ μὲ τὴν ἰδρυσιν σχολείων, ἐνήργουν προσηλυτισμόν. Οἱ σπουδαιότεροι ἐκ τῶν μοναχῶν τούτων ἦσαν οἱ Ἰησουῖται. Ἄλλο μέσον προσηλυτισμοῦ μετεχειρίσθησαν οἱ Πάπαι τὴν ἰδρυσιν σχολῆς εἰς Ρώμην ἀποκλειστικῶς διὰ τοὺς Ἕλληνας. Εἰς τὴν σχολὴν ταύτην προσελκύοντο καὶ ἐσπουδαζον Ἕλληνες ἀρνησιθρησκοί, ἐστέλλοντο δὲ κατόπιν εἰς τὴν Ἀνατολήν καὶ ἐνήργουν προσηλυτισμόν. Τῷ 1622 ἰδρύθη εἰς τὴν Ρώμην ἡ ἑταιρεία «Ρωμαϊκὴ προπαγάνδα» συντηροῦσα σπουδαῖον κολέγιον. Σκοπὸς τῆς ἦτο νὰ κάμῃ χριστιανούς τοὺς ἀπίστους καὶ νὰ προσελκύσῃ εἰς τὸν Παπισμὸν πάντας τοὺς χριστιανούς.

Τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐνεργειῶν τούτων ἦσαν ἀσήμαντα

ἀναλόγως τῶν καταβληθεισῶν προσπαθειῶν. Εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἐπέτυχον νὰ ἰδρῦσουν Οὐνιτικὸν Πατριαχεῖον ἐν Συρίᾳ, τὸ ὁποῖον περιέλαβε τοὺς προσηλυτισθέντας Ὁρθοδόξους τῆς Συρίας, Καραμανίας, Μεσοποταμίας καὶ Αἰγύπτου (§ 41). Οἱ Ἐπίσκοποι τοῦ Πατριαρχείου τούτου ἐκλέγουν Πατριάρχην καὶ ἡ ἐκλογή ἐπικυροῦται ἀπὸ τὸν Πάπαν. Οἱ Παπικοὶ οὗτοι ἀνέρχονται εἰς 120.000 περίπου. Ἐλάχιστοι Οὐνῖται ἔγιναν ἐπίσης εἰς τινὰς νήσους τῆς Ἑλλάδος. Περισσότερον ὁμοῦς ἐπέτυχεν ὁ προσηλυτισμὸς μεταξὺ τῶν Ὁρθοδόξων τῆς Οὐγγαρίας, Σλαβωνίας, Δαλματίας καὶ τινῶν ἄλλων σλαυικῶν μερῶν. Ἐπίσης ἀποτελεσματικῶς ἐνήργησαν οἱ Παπικοὶ εἰς τινὰς Ὁρθοδόξους κοινότητας. Τὰς εἶχον ἰδρῦσει πρὸ πάντων Ἕλληνες ἐκπατισθέντες, ἀφ' ἐνὸς λόγῳ τῶν τουρκικῶν διωγμῶν καὶ ἀφ' ἐτέρου χάριν ἐμπορίου. Τοιαῦται κοινότητες ὑπῆρχον εἰς τὴν Ἑνέτιαν καὶ εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Ἰταλίας καὶ Σικελίας.

Οἱ Πάπαι ἐξηκολούθησαν τὰς ἐνεργείας των, ἵνα ὑπαγάγουν εἰς τὴν ἐξουσίαν των τοὺς Ὁρθοδόξους καὶ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν πλείστων Ὁρθοδόξων λαῶν τῆς Ἀνατολῆς. Τοὺς ἐκάλουν με διαφόρους ἐγκυκλίους νὰ προσέλθουν εἰς τὸν Παπισμὸν. Εἰς τὰς ἐγκυκλίους ταύτας ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, πρὸς τὸν ὁποῖον συνήθως ἀπηυθύνοντο, ἀπῆντα καταλλήλως καὶ ἀπεδείκνυεν εἰς τοὺς Πάπας, ὅτι ἀπεμακρύνθησαν ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν καὶ ὡς πρὸς τὰ δόγματα καὶ ὡς πρὸς τὴν διοίκησιν καὶ ὡς πρὸς τὴν λατρείαν. Συνέστησεν εἰς αὐτοὺς νὰ ἀποβάλουν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν των πᾶσαν καινοτομίαν καὶ νὰ ἐνωθοῦν μετὰ τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία διετήρησεν ἀμετάβλητον τὴν χριστιανικὴν πίστιν, ὅπως ἐδίδαξε ταύτην ὁ Χριστὸς καὶ οἱ Ἀπόστολοι, νὰ ἀποτελέσουν δὲ μετὰ αὐτὴν τὴν Μίαν, Ἀγίαν, Καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν μετὰ κεφαλὴν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Εἶναι πιθανὸν μετὰ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου νὰ ἐπιτύχη μίᾳ τοιαύτῃ ἔνωσις τῶν Ἐκκλησιῶν, ἔστω καὶ μετὰ ἀμοιβαίας ὑποχωρήσεις μὴ βλαπτούσας τὰς βάσεις τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδοξίας. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἤρχισαν νὰ ἐργάζωνται διάσημοι θεολόγοι καὶ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν ἔχοντες ὡς πρόγραμμά των τὴν ἐνότητα τῶν χριστιανῶν, ὅπως ἀποτελεσθῇ μίᾳ ποιμνὴ καὶ εἰς ποιμὴν κατὰ τὸ λόγιον τοῦ Ἰησοῦ.

54. ΣΧΕΣΙΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΠΡΟΤΕΣΤΑΝΤΙΚΗΝ

Μετά τὴν ἐπικράτησιν τοῦ Προτεσταντισμοῦ εἰς τὴν Γερμανίαν, Ἑλβετίαν, Ἀγγλίαν καὶ ἄλλας χώρας καὶ τὴν ἴδρυσιν τῶν Προτεσταντικῶν Ἐκκλησιῶν, πολλοὶ ἐπιφανεῖς θεολόγοι Προτεστάνται ἐξεδήλωσαν τὴν ἐπιθυμίαν τῶν νὰ ἔλθουν εἰς φιλικὰς σχέσεις μὲ τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Ὁ πρῶτος, ὅστις ἠθέλησε νὰ συνάψῃ σχέσεις μὲ τὴν Ὁρθοδοξίαν, ἐνῶ διήρκει ἀκόμη ὁ ἀγὼν τῆς μεταρρυθμίσεως, ἦτο ὁ βοηθὸς τοῦ Λουθήρου Μελάγχθων.

Οὗτος τῷ 1569 ἀπηύθυνεν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην Ἰωάσαφ. Εἰς ταύτην καθίστα εἰς αὐτὸν γνωστόν, ὅτι οἱ Προτεστάνται ἔχουν ὡς βάσιν τὴν Ἀγίαν Γραφήν καὶ τὸν συνέχαιρε, διότι ἡ Ὁρθόδοξος Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία διεφύλαξεν ἀμετάβλητον τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν. Μὲ παρόμοιον τρόπον ἔγραψαν κατόπιν διάφοροι Προτεστάνται θεολόγοι εἰς τὸν Πατριάρχην καὶ ἐπρότεινον τὴν Ἐκκλησιαστικὴν ἔνωσιν, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ δηλοῦν, ἐὰν θὰ ἀκολουθήσουν τὴν διδασκαλίαν τῆς Ὁρθοδοξίας.

Ὁ Πατριάρχης ἔδειξε συμπάθειαν εἰς τὸν Προτεσταντισμόν, διότι κατεπολέμησε τὰς καταχρήσεις τῶν Παπῶν καὶ τὰς ψευδοδιδασκαλίας τῶν. Ἀλλ' οὐδέποτε ἐπέδοκίμασε τὴν ὑπὸ τῶν Προτεσταντῶν ἀπόρριψιν πάσης χριστιανικῆς διδασκαλίας, ἡ ὁποία δὲν ἀναφέρεται ρητῶς εἰς τὴν Ἀγίαν Γραφήν. Διὰ τοῦτο εἰς τὰς ἀπαντήσεις τοῦ πρὸς τὰς προτάσεις τῶν Προτεσταντῶν ἀνέπτυξεν εἰς αὐτούς, ὅτι ἡ Ὁρθόδοξος Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία συμφωνεῖ πρὸς τὴν Προτεσταντικὴν ὡς πρὸς τὴν ἀποδοκιμασίαν τῶν καινοτομιῶν, τὰς ὁποίας εἰσήγαγεν ἡ Παπικὴ Ἐκκλησία εἰς τὸν Χριστιανισμόν, δὲν θὰ συμφωνήσῃ ὅμως ποτὲ μὲ τὴν περιφρόνησιν τῶν Προτεσταντῶν πρὸς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Παράδοσιν. Αἱ προσπάθειαι αὗται διαφόρων Προτεσταντῶν θεολόγων ἐξηκολούθησαν μέχρι τοῦ 19οῦ αἰῶνος. Δὲν ἔφθασαν εἰς εὐχάριστον ἀποτέλεσμα, διότι αἱ δογματικαὶ διαφοραὶ εἶναι σημαντικά.

Κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα αἱ φιλικαὶ σχέσεις μεταξὺ τῶν Ὁρθόδοξων καὶ τῶν Προτεσταντῶν ἐχαλαρώθησαν. Διάφοροι ἱε-

ραποστολικαὶ ἐταιρεῖαι συνέστησαν εἰς τὴν Γερμανίαν, Ἑλβετίαν, Ἀγγλίαν καὶ Ἀμερικὴν, καὶ διέσπειραν ἱεραποστόλους εἰς τὴν Ἀνατολήν. Αὗται διέδιδον τὴν Ἀγίαν Γραφήν καὶ ἴδρουν σχολεῖα πρὸς ἐξάπλωσιν τῆς παιδείας. Κατ' ἀρχὰς αἱ ἐνέργειαι αὗται τῶν ἱεραποστόλων ἐθεωρήθησαν εἰλικρινεῖς καὶ σκοπὸν ἔχουσαι τὴν μόρφωσιν τῶν χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς. Διὰ τοῦτο τὸ Πατριαρχεῖον ἐπέτρεψε νὰ μεταφράσουν τὰς Ἀγίας Γραφὰς εἰς τὴν ὁμιλουμένην ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ νὰ τὰς διαδώσουν. Ἀλλ' ὅταν ἀπέκτησαν τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς, ἤρχισαν νὰ προσηλυτίζουν τοὺς ὀρθοδόξους καὶ νὰ διαδίδουν κρυφίως διάφορα βιβλία προσβάλλοντα τὴν Ὁρθοδοξίαν. Ἐξηγέρθησαν τότε πάντες ἐναντίον των καὶ κληρικοὶ καὶ λαϊκοί. Οὕτως αἱ προσπάθειαι αὗται τῶν Προτεσταντῶν ἀπέτυχον καὶ ἐλάχιστον ἀριθμὸν Ὁρθοδόξων ἠδυνήθησαν νὰ προσελκύσουν.

Ἐκ τῆς διαδόσεως τῆς Ἀγίας Γραφῆς μεταφρασμένης, ἔλαβεν ἀφορμὴν ἡ Ἐκκλησία νὰ ἐξετάσῃ, ἐὰν ἡ ἀνάγνωσις τῶν Ἀγίων Γραφῶν μετεφρασμένων ὠφελῇ τοὺς χριστιανούς. Ἐκ τῆς ἐξετάσεως τοῦ ζητήματος προέκυψεν, ὅτι ἡ μελέτη τῶν Ἀγίων Γραφῶν μετεφρασμένων δὲν συντελεῖ εἰς τὸ νὰ κατανοήσωμεν τὰς διδασκαλίας των καὶ νὰ ἐξαγάγωμεν ὀρθὰ συμπεράσματα. Μόνον διὰ τῆς ἐρμηνείας καὶ ἀναπτύξεως τοῦ πρωτοτύπου κειμένου τῶν Ἀγίων Γραφῶν καὶ οὐχὶ διὰ τῆς μεταφράσεως ἐπιτυχάνεται ἡ ἀλάνθαστος κατανόησις τῶν διδασκαλιῶν αὐτῶν.

Κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους αἱ σχέσεις τῶν Προτεσταντῶν καὶ Ὁρθοδόξων εἶναι λίαν φιλικαί. Εἰς τοῦτο συνετέλεσε πολὺ ἡ μετάβασις πολλῶν Ὁρθοδόξων θεολόγων εἰς Προτεσταντικὰ πανεπιστήμια πρὸς εὐρυτέρας σπουδάς, διότι ἡ θεολογικὴ ἐπιστήμη εἰς τὰ πανεπιστήμια ταῦτα, καλλιεργεῖται σπουδαίως. Ἡ τοιαύτη συνάφεια τῶν θεολόγων ἐπιστημόνων, εἶναι δυνατόν μίαν ἡμέραν νὰ ἔχῃ ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἐπάνοδον τῆς Προτεσταντικῆς Ἐκκλησίας εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ὁρθοδοξίας. Τοῦτο ἀσφαλῶς θὰ γίνῃ, ὅταν δὲν θὰ θεωρῇται ἀντιτιθεμένη εἰς τὸν ἐγώισμὸν τῶν Προτεσταντῶν ἡ ὁμολογία τῶν ἐλλειψεῶν των καὶ ἡ ἀναγνώρισις, ὅτι μόνη ἡ Ὁρθόδοξος Ἀνατο-

λική Ἐκκλησία διετήρησε σφάν καί ἀκεραίαν τήν χριστιανικήν πίστιν.

55. ΣΧΕΣΙΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΓΓΛΙΚΑΝΟΥΣ ΚΑΙ ΠΑΛΑΙΟΚΑΘΟΛΙΚΟΥΣ

Ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία, ὡς εἶδομεν, δὲν ἠκολούθησεν ὅλας τὰς διδασκαλίας τῶν ἀρχηγῶν τῆς μεταρρυθμίσεως καὶ διὰ τοῦτο ἀπετέλεσεν ἰδιαιτέραν Ἐκκλησίαν, ἣ ὁποία ὀνομάζεται καὶ Ἐπισκοπιανή, διότι διετήρησε τὸ ἀξίωμα τοῦ Ἐπισκόπου. Τοιαῦται Ἐπισκοπιαναὶ Ἐκκλησίαι ἰδρύθησαν εἰς Ἀγγλίαν, Ἀμερικὴν καὶ Αὐστραλίαν. Αὗται, καίτοι διοικητικῶς εἶναι χωρισμένοι, συνδέονται ὅλοι μὲ τὴν αὐτὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως καὶ ἀποτελοῦν τὴν Ἀγγλικανικὴν ἢ Ἐπισκοπιανὴν ἐν γένει Ἐκκλησίαν.

Ἡ Ἐπισκοπιανὴ Ἐκκλησία πλὴν τῆς διατηρήσεως τῶν τριῶν βαθμῶν τῶν κληρικῶν, ἤρχισε νὰ τελῇ τὰ τῆς λατρείας τῆς κατὰ παραπλήσιον τρόπον πρὸς τὴν Ὁρθόδοξον. Οὕτως οἱ ναοὶ τῆς κοσμοῦνται δι' εἰκόνων εἰς τὰ παράθυρα ἢ εἰς τοὺς τοίχους, εἰς πολλοὺς δὲ ναοὺς ἀνάπτονται κανδύλαι πρὸ τῶν εἰκόνων, χρησιμοποιοῦνται κηρία, θυμίαμα καὶ ψάλλονται ὕμνοι πρὸς τιμὴν τῶν Ἁγίων. Τέλος πρὸ τινων δεκαετηρίδων εἰσῆχθη εἰς τὴν Ἐπισκοπιανὴν Ἐκκλησίαν ὁ μοναχικὸς βίος κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ μοναχικοῦ βίου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἡ τοιαύτη προσέγγις πρὸς τὴν Ὁρθοδοξίαν, ἐδημιούργησεν εἰς πολλοὺς Ἀγγλικανοὺς θεολόγους τὴν ἰδέαν νὰ συνάψουν φιλίας μὲ τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν, καὶ νὰ ἐπιδιώξουν τὴν ἔνωσιν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. Ἀπὸ τοῦ 1842 ἤρχισε σπουδαία ἐνωτικὴ κίνησις μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, διάφοροι δὲ ἔκτοτε Σύνοδοι τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας ἐξέφρασαν τὴν εὐχὴν τῆς ἐνώσεως. Ἡ κατὰ τὸ 1862 συσταθεῖσα ἐταιρεία ἐξ Ἀγγλικανῶν Ἐπισκόπων καὶ θεολόγων τῆς Ἀγγλίας καὶ Ἀμερικῆς, καλουμένη Ἀγγλοπειρωτικὴ, πρὸς στενωτέραν ἔνωσιν τῶν Ἐπισκοπικῶν Ἐκκλησιῶν, ἀπεδοκίμασε πᾶσαν προσηλυτιστικὴν ἐνέργειαν μεταξὺ τῶν Ὁρθοδόξων καὶ πολλὰκις ἔδειξε τὴν συμπάθειάν της πρὸς τοὺτους.

Τῷ 1899 ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Καντερβούριαν ἐγράψε πρὸς τὸν Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως εὐχόμενος ὑπὲρ στενωτέρας σχέσεως καὶ ἐπικοινωνίας τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. Ἀποτέλεσμα τούτου ὑπῆρξεν ἡ σύστασις ἐπιτροπῆς πρὸς ἐξέτασιν τῶν μετὰ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν διαφορῶν. Αὕτη κατέληξεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὑπάρχει ἀνάγκη σαφοῦς ἐκθέσεως τῆς διδασκαλίας τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας. Συνετάχθη τότε ὑπὸ τῶν Ἀγγλικανῶν ἡ ἔκθεσις αὕτη, ἐκ τῆς ὁποίας κατεδείχθη, ὅτι ἡ ἔνωσις θὰ συναντήσῃ δυσκολίας τινάς, διότι οὔτε οἱ Ἀγγλικανοὶ εἶναι εὐκολον νὰ ἀπαρνηθοῦν τὰς ἀρχὰς τῶν καὶ τὰς παραδόσεις τῶν, οὔτε οἱ Ὁρθόδοξοι νὰ μεταβάλουν τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν, τὴν ὁποίαν παρέλαβον ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν. Αἱ δυσκολίαι αὗται δὲν ἐθεωρήθησαν ἀνυπερβλήτοι καὶ διὰ τοῦτο μετὰ τὸν Εὐρωπαϊκὸν πόλεμον τοῦ 1914 καὶ πάλιν ζωηροτάτη κίνησις ἐσημειώθη πρὸς ἔνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἡ ἀπὸ τοῦ 1874 συσταθεῖσα ἐταιρεία τῆς Ἀγγλικανικῆς καὶ Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας λειτουργεῖ μέχρι σήμερον καὶ μετέχουν ταύτης οἱ ἐπιφανέστεροι τῶν θεολόγων τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. Τὰ διάφορα συνέδρια, ἅτινα συνηθίζει νὰ κάμνῃ ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία, πάντοτε ἡσχολήθησαν μὲ τὸ ζήτημα τῆς ἑνώσεως μὲ τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Εἰς τὸ τελευταῖον συνέδριον τοῦ Λάμπεθ (συνοικία τοῦ Λονδίνου), εἰς τὸ ὁποῖον παρίστατο ἀντιπροσωπεία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ὑπὸ τὸν Πατριάρχην Ἀλεξανδρείας Μελέτιον, οἱ Ἀγγλικανοὶ Ἐπίσκοποι ἐξεδήλωσαν τὴν ἀγάπην τῶν καὶ τὸν σεβασμὸν τῶν πρὸς τὴν Ὁρθοδοξίαν καὶ τὴν περὶ ἑνώσεως ἐλπίδα τῶν (1930).

Ἡ πλησιέστερον ἱσταμένη πρὸς τὴν Ὁρθοδοξίαν Ἐκκλησία εἶναι ἡ Παλαιοκαθολικὴ. Ἡ Ἐκκλησία αὕτη ἐδημιουργήθη, ὥς εἵπομεν, ἀπὸ τοὺς μὴ ἀναγνωρίζοντας τὸ ἀλάθητον τοῦ Πάπα, τὸ ὁποῖον ἐθέσπισεν ἡ Σύνοδος τοῦ Βατικανοῦ τοῦ 1870. Οἱ παλαιοκαθολικοὶ ἔπειτα ἀπὸ πολλοὺς ἀγῶνας ἐπέτυχον νὰ σχηματίσουν ἰδικὴν τῶν Ἐκκλησίαν. Ἡ Παλαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία περιέλαβε τοὺς Παλαιοκαθολικοὺς τῆς Γερμανίας, Ἑλβετίας, καὶ ἄλλων χωρῶν καὶ ἀνέδειξεν ἰδίους Ἐπισκόπους, ἴδρυσεν δὲ εἰς Βέρνην θεολογικὴν σχολὴν.

Οἱ Παλαιοκαθολικοὶ καὶ ἔνεκα τῆς προσεγγίσεώς τῶν πρὸς

τὴν Ὁρθοδοξίαν, διότι σὺν τῷ χρόνῳ ἀπέρριψαν καὶ ἄλλας παπικὰς καινοτομίας, καὶ διὰ τὰ ἔχουν τὴν ἐνίσχυσιν τῶν Ὁρθοδόξων κατὰ τοῦ πολεμοῦντος αὐτοὺς Παπισμοῦ, ἐπιθυμοῦν τὴν ἔνωσιν τῶν μὲ τὴν Ἀνατολικὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Διὰ τοῦτο ἐπανειλημμένως συνεκάλεσαν συνέδρια, εἰς τὰ ὁποῖα παρεκάθησαν ἀντιπρόσωποι τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας. Εἰς ταῦτα οἱ Παλαιοκαθολικοὶ ἀπεδέχθησαν κατ' ἀρχὴν νὰ ἀκολουθήσουν πᾶσαν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας μέχρι τοῦ σχίσματος. Συνεπῶς οὐδεμία δυσκολία ὑφίσταται διὰ τὴν ἔνωσιν τῶν μὲ τοὺς Ὁρθοδόξους. Ὑπολείπεται ἤδη ἡ πραγματοποίησις τῆς ἐνώσεως, ἀφοῦ προηγουμένως καθορισθοῦν σαφῶς αἱ ἀντιλήψεις τῶν Παλαιοκαθολικῶν διὰ τινὰς διδασκαλίας τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

56. ΣΧΕΙΣΙΣ ΤΩΝ ΟΡΘΟΔΟΞΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ ΠΡΟΣ ΑΛΛΗΛΑΣ

Ἐκαστον Πατριαρχεῖον καὶ ἐκάστη αὐτοκέφαλος Ἐκκλησία ὡς πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν ἔχουν πλήρη ἐλευθερίαν, ἀλλὰ ὡς πρὸς τὴν χριστιανικὴν πίστιν ἀποτελοῦν μέλη τοῦ σώματος τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, τοῦ ὁποίου κεφαλὴ εἶναι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. Μεταξὺ ὧν τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν τὴν πρώτην θέσιν κατέχει τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον ἀποδίδομεν πρωτεῖον τιμῆς. Τοῦτο ἐγένε, διότι ἡ Κωνσταντινούπολις εἶχε γίνεαι Πρωτεύουσα τοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους καὶ τὸ κέντρον τῶν Ὁρθοδόξων χριστιανῶν καὶ συνάμα, διότι αἱ πλεῖστα Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίαι ἐδιδάχθησαν τὴν χριστιανικὴν πίστιν ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἀπὸ τοὺς χρόνους τῆς ἰδρύσεως τῶν διαφόρων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν συνέβησαν διάφορα γεγονότα καὶ διάφοροι μεταβολαὶ εἰς τὴν κοινωνίαν. Πολλαὶ νέαι σκέψεις καὶ διδασκαλαὶ διεδόθησαν μεταξὺ τῶν χριστιανῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλαι μὲν ἐνισχύουν τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν ἠθικότητα τῶν χριστιανῶν, ἄλλαι δὲ παρέχουν προσκόμματα. Ἐπίσης τύποι τινὲς τῆς λατρείας καὶ συνήθειαι τινὲς τῆς ἀρχαίας χριστιανικῆς Ἐκ-

κλησίας ἔλαβον μορφήν διάφορον, ἀναλόγως πρὸς τὸ πνεῦμα ἐκάστου χριστιανικοῦ λαοῦ. Διὰ τοῦτο παρουσιάσθησαν πολλὰ ζητήματα εἰς τὰς Ὁρθοδόξους Ἐκκλησίας, τὰ ὁποῖα ἀδυνατεῖ μόνη της νὰ λύσῃ ἡ κάθε μία ἐξ αὐτῶν. Ἦτο λοιπὸν ἀνάγκη νὰ συζητήσουν μαζὶ ὅλαι αἱ Ἐκκλησίαι καὶ νὰ καθορίσουν ποῖα μέσα πρέπει νὰ μεταχειρισθοῦν διὰ τὴν καλλιτέραν ἐκτέλεσιν τοῦ προορισμοῦ των. Αὐτὰ ὅλα ἔχων ὑπ' ὄψει τοῦ ὁ Πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπρότεινε νὰ συγκληθῇ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, εἰς τὴν ὁποῖαν νὰ λάβουν μέρος ὅλαι αἱ Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίαι.

Πρὶν κληθῇ ἡ σύνοδος, ἐθεωρήθη ὀρθὸν νὰ ὁρισθοῦν ποῖα θέματα θὰ συζητήσῃ διὰ νὰ τὰ μελετήσῃ πρότερον ἐκάστη Ἐκκλησία. Διὰ τοῦτο ἐκλήθη ἐπιτροπὴ πανορθόδοξος εἰς τὴν Μονὴν Βατοπεδίου, τοῦ Ἀγίου Ὁρους, διὰ νὰ συντάξῃ πλῆνακα τῶν θεμάτων, τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ συζητηθοῦν. Εἰς τὴν πανορθόδοξον ἐπιτροπὴν ταύτην ἔλαβον μέρος ἀντιπρόσωποι τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, τῶν Πατριαρχείων Ἀλεξανδρείας, Ἱεροσολύμων, Ἀντιοχείας, Σερβίας καὶ Ρουμανίας καὶ τῶν Ἐκκλησιῶν Ἑλλάδος, Κύπρου καὶ Πολωνίας. Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη συνήλθε τὸν Ἰούνιον τοῦ 1930 καὶ συνέταξε τὸν πλῆνακα τοῦτον, τὸν ὁποῖον ἐδέχθησαν ὅλαι αἱ Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίαι, ἀπεφασίσθη δὲ νὰ γίνῃ προσύνοδος καὶ νὰ λάβῃ ἀποφάσεις περὶ τῶν διαφόρων ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων. Ἀνεμένετο νὰ συγκληθῇ ἡ προσύνοδος αὕτη καὶ κατόπιν ἡ σύνοδος πασῶν τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, ἡ ὁποῖα θὰ ἐλάμβανεν ὀριστικὰς ἀποφάσεις, ἀλλ' ἡ ἔκρηξις τοῦ πολέμου δὲν ἐπέτρεψεν οὐδεμίαν ἐνέργειαν.

Τὰ σπουδαιότερα ἐκ τῶν ζητημάτων, ἅτινα θὰ συζητηθοῦν, εἶναι ἡ στενωτέρα σχέσις τῶν Ἐκκλησιῶν, ἡ μόρφωσις καὶ ἡ ὀργάνωσις τοῦ κλήρου, ἡ ἀνύψωσις τοῦ μοναχικοῦ βίου, ὁ τρόπος τῆς καταπολεμήσεως τῆς ἀθεΐας καὶ τῆς ἀσεβείας μερικῶν χριστιανῶν καὶ αἱ σχέσεις πρὸς τὰς ἄλλας μὴ Ὁρθόδοξους χριστιανικὰς Ἐκκλησίας. Ἐπίσης θὰ συζητηθῇ ἡ ὀργάνωσις τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων διὰ τοὺς ἁμαρτάνοντας κληρικούς, ἡ τέλεσις τῆς λατρείας μὲ τὸν ἴδιον τρόπον ὑφ' ὅλων τῶν Ὁρθοδόξων κ.λ.π.

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Εισαγωγή

Σελ.

*Ορισμός και πηγαί της 'Εκκλησιαστικής 'Ιστορίας'	5
---	---

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΡΩΤΗ

1. 'Η κατάσταση των ανθρώπων πρὸ τῆς ἐμφάνισεως τοῦ Σωτή- ρος. 'Ιδρυσις τῆς χριστιανικῆς 'Εκκλησίας	7
2. 'Επιφοίτησις τοῦ 'Αγ. Πνεύματος εἰς τοὺς 'Αποστόλους. 'Ιδρυ- σις τῆς πρώτης χριστιανικῆς 'Εκκλησίας	10
3. Θεραπεία χωλοῦ. 'Ο Πέτρος καὶ ὁ 'Ιωάννης ἐνώπιον τοῦ Συ- νεδρίου	12
4. 'Η ζωὴ τῶν πρώτων χριστιανῶν. Οἱ 'Απόστολοι εἰς τὴν φυλακὴν.	14
5. 'Η χειροτονία τῶν ἑπτὰ διακόνων καὶ ὁ λιθοβολισμὸς τοῦ Στεφάνου	16
6. Κληρὸς τοῦ Παύλου εἰς τὸ 'Αποστολικὸν ἀξίωμα	19
7. 'Η πρώτη πορεία τοῦ Παύλου	21
8. 'Η 'Αποστολικὴ Σύνοδος εἰς τὰ 'Ιεροσόλυμα	23
9. Δευτέρα 'Αποστολικὴ πορεία τοῦ Παύλου. 'Ιδρυσις τῆς 'Εκ- κλησίας τῶν 'Αθηνῶν	25
10. 'Η τρίτη καὶ ἡ τετάρτη 'Αποστολικὴ πορεία τοῦ Παύλου. Φυ- λακίσεις καὶ θάνατος αὐτοῦ	29
11. Οἱ 'Απόστολοι Ἀνδρέας καὶ Πέτρος	33
12. Οἱ λοιποὶ 'Απόστολοι	36
13. Οἱ Εὐαγγελισταὶ Μάρκος καὶ Λουκᾶς καὶ οἱ ἀδελφόμενοι	40
14. Ἐμπόδια εἰς τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Αἵρέσεις	42
15. Οἱ κατὰ τῶν χριστιανῶν διωγμοί. Μάρτυρες	46
16. 'Εκκλησιαστικὴ παιδεία τῆς Α' περιόδου	53
Α'. 'Αποστολικοὶ πατέρες	55
Β'. 'Απολογηταὶ	58
Γ'. Οἱ λοιποὶ 'Εκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς	60
17. Χριστιανικὴ τέχνη καὶ λατρεία κατὰ τὴν Α' περίδον	66
18. Διοίκησις τῆς χριστιανικῆς 'Εκκλησίας κατὰ τὴν Α' περίδον	68
19. Τὰ ἥθη τῶν χριστιανῶν κατὰ τὴν Α' περίδον. Ἀσκηταὶ	70

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

	Σελ.
20. Ὁ θρίαμβος τοῦ Χριστιανισμοῦ	72
21. Αἵρέσεις τῆς Β' περιόδου. Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι	75
22. Ἐξάπλωσις τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν Β' περίοδον	82
23. Διοικήσεις τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν Β' περίοδον	83
24. Τὰ ἦθη τῶν χριστιανῶν κατὰ τὴν Β' περίοδον. Μοναχικὸς βίος	86
25. Χριστιανικὴ τέχνη καὶ λατρεία τῶν χριστιανῶν κατὰ τὴν Β' περίοδον	88
26. Ἐκκλησιαστικὴ παιδεία τῆς Β' περιόδου. Α' Ἑλληνες ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς	92
27. Β' Λατῖνοι ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς	101

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΡΙΤΗ

28. Τὸ Σχίσμα	105
29. Ἀπόπειραι πρὸς ἑνώσιν. Καινοτομίαι τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας	108
30. Σταυροφορίαι	110
31. Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία καὶ Ἐκκλησία	113
32. Ἐξάπλωσις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας κατὰ τὴν Γ' περίοδον	114
33. Ἐκκλησιαστικὴ παιδεία τῆς Γ' περιόδου	117
34. Βυζαντινὴ τέχνη καὶ λατρεία. Διοικήσεις καὶ ἦθη τῶν χριστιανῶν κατὰ τὴν Γ' περίοδον	119
35. Ἡ παπικὴ Ἐκκλησία κατὰ τὴν Γ' περίοδον	124
36. Παιδεία, διοικήσεις, λατρεία καὶ ἦθη τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν Γ' περίοδον	126

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΕΤΑΡΤΗ

Κεφάλαιον πρῶτον

Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία

37. Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ὑπὸ τοὺς τούρκους	129
38. Νεομάρτυρες	132
39. Ἐκκλησιαστικὴ παιδεία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας κατὰ τὴν Δ' περίοδον	134
40. Διοικήσεις, λατρεία καὶ ἦθη τῶν Ὁρθοδόξων χριστιανῶν κατὰ τὴν Δ' περίοδον. Μοναχικὸς βίος	140
41. Τὰ Πατριαρχεῖα Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων	142
42. Αἱ λοιπαὶ Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίαι. Βουλγαρικὸν σχίσμα	145

Κεφάλαιον δεύτερον

Ἑκκλησιαστικὴ ἱστορία τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος

	Σελ.
43. Ἡ ἐν Ἑλλάδι Ἑκκλησία μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κων/λεως	148
44. Ἡ Ἑκκλησία ἐπὶ τουρκοκρατίας καὶ κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν	150
45. Σύστασις καὶ διοίκησις τῆς Ἑκκλησίας τῆς Ἑλλάδος	152
46. Τὰ Ἑκκλησιαστικὰ γράμματα ἐν Ἑλλάδι	154
47. Λατρεία καὶ ἥθη τῶν χριστιανῶν τῆς Ἑλλάδος	156

Κεφάλαιον τρίτον

Ἡ παπικὴ Ἑκκλησία

48. Πτώσις τοῦ παπισμοῦ. Ἰδρυσις τῆς Ἑκκλησίας τῶν παλαιοκαθολικῶν	157
49. Παιδεῖα, διοικήσις, λατρεία καὶ ἥθη τῆς παπικῆς Ἑκκλησίας κατὰ τὴν Δ' περίοδον	159

Κεφάλαιον τέταρτον

Ὁ Προτεσταντισμὸς

50. Ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις εἰς τὴν Δύσιν. Διδασκαλία τῶν μεταρρυθμιστῶν	161
51. Ἀγῶνες πρὸς ἐξάπλωσιν τῆς μεταρρυθμίσεως. Ἰδρυσις τῶν προτεσταντικῶν Ἑκκλησιῶν	164
52. Παιδεῖα, διοικήσις, λατρεία καὶ ἥθη τῶν πρωτεσταντῶν	165

Κεφάλαιον πέμπτον

Σχέσεις τῶν χριστιανικῶν Ἑκκλησιῶν

53. Σχέσις τῆς Ὁρθοδόξου Ἑκκλησίας πρὸς τὸν Παπισμὸν . . .	167
54. Σχέσις τῆς Ὁρθοδόξου Ἑκκλησίας πρὸς τὴν Προτεσταντικὴν	169
55. Σχέσις τῆς Ὁρθοδόξου Ἑκκλησίας πρὸς τοὺς Ἀγγλικανοὺς καὶ Παλαιοκαθολικοὺς	171
56. Σχέσις τῶν Ὁρθοδόξων Ἑκκλησιῶν πρὸς ἀλλήλας	173

0020556278

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΟΥΛΗΣ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

0020156273